

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής – Ψυχολογίας

Π.Μ.Σ. "Θεωρία, Πράξη και Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου"
Ειδίκευση: "Διδασκαλία Ανθρωπιστικών Αντικειμένων και Εκπαιδευτική Αξιολόγηση"
"

Διπλωματική Εργασία

**Οι αιτίες ετεροαποσκόλησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών σπουδών και οι
προσδοκίες τους για το μέλλον.**

Συγγραφέας: Φιλίππου Χριστίνα, 218014

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Αντιγόνη- Άλμπα Παπακωνσταντίνου

Μέλη Επιβλέπουσας Επιτροπής :

Μαρία Μαμούρα

Χρήστος Παρθένης

ΠΙΜΣ «ΘΕΩΡΙΑ, ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ»
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract	4
Ευχαριστίες.....	5
Εισαγωγή.....	6
Μέρος Α' Θεωρητικό.....	7
1. Εννοιολογικό πλαίσιο της έρευνας	7
1.1. Εννοιολογικό πλαίσιο της έρευνας – Βασικές Έννοιες.....	8
1.2. Η σχέση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας.....	16
1.3. Δεξιότητες και αγορά εργασίας – Η αναντιστοιχία	20
1.4. Το φαινόμενο της υπερεκπαίδευσης και η ετεροαποσχόληση	23
1.5. Κοινωνικό κεφάλαιο και πρόσβαση στην εκπαίδευση και αγορά εργασίας.....	26
1.6. Οι έννοιες της επαγγελματικής μετάβασης και ένταξης των πτυχιούχων	29
2. Πανεπιστήμιο και αγορά εργασίας.....	33
2.1. Ελληνικό πανεπιστήμιο και αγορά εργασίας.....	36
3. Προβληματική της έρευνας.....	38
3.1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση	39
3.2. Ανάγκη εκπόνησης της παρούσας μελέτης	49
3.3. Διατύπωση στόχου και ερευνητικών ερωτημάτων.....	50
Μέρος Β' - Μεθοδολογία της Έρευνας.....	51
1. Ερευνητική Στρατηγική – Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας	51
1.1. Αιτιολόγηση επιλογής της ποιοτικής μεθόδου για τη μελέτη.....	53
2. Δειγματοληψία και Δείγμα	54
2.1. Τεχνική και εργαλείο διεξαγωγής της έρευνας.....	60
2.2. Ερευνητική Διαδικασία.....	61
2.3. Ερευνητικοί Άξονες.....	62

3. Τεχνική Ανάλυσης Δεδομένων	63
4. Αποτελέσματα.....	68
4.1. Παρουσίαση και ερμηνεία αποτελεσμάτων.....	68
5. Συμπεράσματα	156
6. Επίλογος	178
7. Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	181

Περίληψη

Στην Ελλάδα, όπου εμφανίζεται μια μαζικοποίηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση τις τελευταίες δεκαετίες, γίνεται όλο και πιο συχνά λόγος για την ετεροαπασχόληση των αποφοίτων. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση που αποτελεί ορόσημο στη ζωή των ατόμων, παρέχει στα άτομα γνώσεις και δεξιότητες στα πλαίσια των προπτυχιακών σπουδών, ικανές να επηρεάσουν τις μετέπειτα ακαδημαϊκές και εργασιακές διαδρομές τους και να καθορίσουν την πορεία τους. Εμφανής είναι η αναντιστοιχία του αντικειμένου σπουδών με την αγορά εργασίας, η οποία απεικονίζεται στα υψηλά ποσοστά ανεργίας των πτυχιούχων όπως επίσης και στα στοιχεία που προσδίδουν την ετεροαπασχόλησή τους. Η ετεροαπασχόληση, εννοούμενη ως αναντιστοιχία μεταξύ εκπαίδευσης και απασχόλησης, υποδηλώνει μια σειρά θεμάτων τα οποία εμπεριέχονται στη σχέση της ανώτατης εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας στη χώρα μας. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των αιτιών της ετεροαπασχόλησης, συγκεκριμένα, των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών, μέσα από την αποτύπωση και την ανάλυση των ακαδημαϊκών και εργασιακών διαδρομών τους. Οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών, λόγω της δυσκολίας εύρεσης εργασίας στο αντικείμενο του επιστημονικού τους ενδιαφέροντος και της ακαδημαϊκής τους κατάρτισης, αναζήτησαν εναλλακτικές πηγές απόκτησης εισοδήματος, καταλήγοντας έτσι ως ετεροαπασχολούμενοι. Στην παρούσα έρευνα, οι απόφοιτοι εξηγούν τις αιτίες ώθησής

στους στην ετεροαπασχόληση, τα συναισθήματά τους για τη θέση αυτή, τις προσδοκίες τους για το επαγγελματικό τους μέλλον, καθώς επίσης προτείνουν και αρκετούς τρόπους για την ανάλυση του φαινομένου αυτού.

Λέξεις - Κλειδιά: Ετεροαπασχόληση, ανεργία, αγορά εργασίας, εκπαίδευση, υπερεκπαίδευση, κοινωνικό κεφάλαιο, επαγγελματική μετάβαση.

Abstract

In Greece there has been observed a massification of higher education in recent decades. Thus, there is more and more discussion about the hetero-employment of university graduates. Higher or third-level education, which is considered a milestone in individuals' lives, provides them with knowledge and skills during their undergraduate studies, capable of influencing their subsequent academic and career paths and determining their life course. On the contrary, it is evident that there is a mismatch between their field of study and their current job which is reflected in the high unemployment rates of the graduates as well as in the existing data about hetero-employment. The term "hetero-employment", which describes exactly that phenomenon (the mismatch between education and employment), signifies a number of issues that follow the relationship between higher education and the labor market in Greece. The purpose of this research is to investigate the causes of hetero-employment, particularly among the graduates of the humanities, through the recording and analysis of their academic and career paths. Graduates of the humanities search alternative sources of income, due to the difficulty of finding a job in the field of their scientific interest and their academic training, thus ending up hetero-employed. In this research, such graduates explain the reasons why they ended up hetero-employed, their feelings about this situation, their expectations for their professional future and suggest several ways to stop or minimize this phenomenon.

Key words: Hetero-employment, unemployment, labor market, education, over-education, social capital, professional transition.

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία έρχεται να ολοκληρώσει τη διετή φοίτηση μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Θεωρία, Πράξη και Αξιολόγηση Εκπαιδευτικού Έργου» με κατεύθυνση τη «Διδασκαλία Ανθρωπιστικών Αντικειμένων και Εκπαιδευτική Αξιολόγηση» του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αρχικά, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κυρία Αντιγόνη - Άλμπα Παπακωνσταντίνου, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε εξ' αρχής, τη δυνατότητα που μου έδωσε να διερευνήσω ένα τόσο ενδιαφέρον αντικείμενο μελέτης, η οποία με την επιστημονική της καθοδήγηση και τις υποδείξεις της, συνείσφερε στην αρτιότερη δόμηση και ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Δήμητρα Καραδήμα, με την οποία συνεργάστηκα το σχολικό έτος 2019-2020, κατά τη διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης στο 2^ο Πρότυπο ΓΕΛ Αθηνών, καθώς μέσα από τη συνεργασία μας δημιουργήθηκε μια αληθινή φιλία. Την ευχαριστώ, λοιπόν, για όλη τη στήριξη, την εμπύχωση και την πίστη που έδειξε προς το πρόσωπο μου, από την πρώτη στιγμή έως και σήμερα.

Τέλος, θα ήθελα εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στη μητέρα μου, στον παππού μου και στην καλύτερή μου φίλη Νατάσα Παπαδοπούλου, για όλη τη στήριξη, την εμπύχωση, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Στην μητέρα μου και στον παππού μου,

Ελένη και Χρήστο Αδαμίδη

Εισαγωγή

Η σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση και την εργασία θεωρείται από πολλούς ως μια σχέση θετική, με την έννοια ότι περισσότερη εκπαίδευση - κατάρτιση μεταφράζεται για τα άτομα σε καλύτερες θέσεις εργασίας και υψηλότερες αποδοχές, ενώ για την κοινωνία σε οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Οι νέοι, έπειτα από μακροχρόνια παραμονή στο θεσμό της εκπαίδευσης και έχοντας αποκτήσει πολλά εφόδια γνώσης, φαίνεται πως έχουν τη διάθεση να κάνουν τα επαγγελματικά τους όνειρα πραγματικότητα με γνώμονα την αστείρευτη όρεξη που τους τροφοδοτούν τα νιάτα. Καταφέρνουν όμως οι νέοι να υλοποιήσουν τις επαγγελματικές τους φιλοδοξίες; Τα στατιστικά δεδομένα των τελευταίων χρόνων δείχνουν την παρουσία υψηλής ανεργίας και ετεροαπασχόλησης στους νέους με συνέπεια, μετά την έξοδό τους από το εκπαιδευτικό σύστημα, οι νέοι να μην εισέρχονται στην αγορά εργασίας αλλά κατά κανόνα να εκπίπτουν στην κατάσταση της ανεργίας και ετεροαπασχόλησης, όπου βιώνεται έντονα η επαγγελματική και -ως εκ τούτου- και η κοινωνική ανασφάλεια.

Η παρούσα έρευνα θα εστιάσει στο φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης και πιο συγκεκριμένα στις αιτίες ετεροαπασχόλησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών. Η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα βασικά μέρη, τα οποία είναι:

1. Θεωρητικό πλαίσιο, ερευνητικό πρόβλημα, βιβλιογραφική επισκόπηση, σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα
2. Μεθοδολογία έρευνας
3. Αποτελέσματα
4. Συμπεράσματα, επίλογος, περιορισμοί και μελλοντικές προτάσεις

Στο πρώτο μέρος, αρχικά, παρουσιάζεται το εννοιολογικό πλαίσιο της έρευνας που βασίζεται στην αποσαφήνιση βασικών εννοιών για την παρούσα έρευνα, όπως η ανεργία, η αγορά εργασίας, η υπερεκπαίδευση, η ετεροαπασχόληση και το κοινωνικό κεφάλαιο. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά η σχέση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, η σχέση δεξιοτήτων με την αγορά εργασίας και η αναντιστοιχία, το φαινόμενο της υπερεκπαίδευσης και ετεροαπασχόλησης, το κοινωνικό κεφάλαιο και η σχέση του με την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας καθώς και η σχέση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Τέλος, παρουσιάζονται

η προβληματική της έρευνας, η βιβλιογραφική επισκόπηση και διατυπώνεται το ερευνητικό πρόβλημα, ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας και η αιτιολόγηση της επιλογής της. Επιπλέον, γίνεται η παρουσίαση του δείγματος και των χαρακτηριστικών του, η δειγματοληψία της έρευνας, η παρουσίαση της τεχνικής και του εργαλείου που αξιοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων, καθώς και περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας. Τέλος, στο μέρος αυτό καταγράφονται οι ερευνητικοί άξονες και η τεχνική ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζονται αναλυτικά και ερμηνεύονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων ξεκινά παρουσιάζοντας τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι συμμετέχοντες πραγματοποίησαν τις εκπαιδευτικές τους επιλογές και ακολούθως, καταγράφονται τα σχέδιά τους κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών τους σπουδών. Στη συνέχεια, παρατίθενται αναλυτικά οι αιτίες ώθησης των τελευταίων στην ετεροαπασχόληση καθώς και οι τρόποι ανάσχεσης του φαινομένου, τους οποίους οι ίδιοι πρότειναν. Επιπλέον, σκιαγραφείται η συναισθηματική κατάσταση των αποφοίτων που αφορά τις συνθήκες της ετεροαπασχόλησής τους. Ακόμη, θα παρουσιάσουμε τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι προσδοκίες των αποφοίτων για την επαγγελματική τους πορεία και τέλος, θα παρουσιαστεί η τελική αποτίμηση τους σχετικά με τις προπτυχιακές τους σπουδές.

Στο τέταρτο μέρος γίνεται συζήτηση των ευρημάτων της έρευνας, επιχειρείται η ερμηνεία τους με βάση τη σχετική βιβλιογραφία, καθώς και αναφέρονται τα τελικά αποτελέσματα, οι περιορισμοί του ερευνητικού εγχειρήματος και οι προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

Μέρος Α' Θεωρητικό

1. Εννοιολογικό πλαίσιο της έρευνας

1.1. Εννοιολογικό πλαίσιο της έρευνας – Βασικές Έννοιες

Η έννοια της ανεργίας

Η ανεργία είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα το οποίο μαστίζει την εποχή μας. Το ποσοστό της ανεργίας ολοένα αυξάνεται και ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων μένει χωρίς εργασία. Η συνεχόμενη εξέλιξη του συγκεκριμένου φαινομένου έχει οδηγήσει σε κοινωνικοοικονομικά προβλήματα τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Εκτός όμως από τα προβλήματα που προκαλεί στην κοινωνία, επιδρά αρνητικά και στην ψυχολογία των ίδιων των ανέργων (Ρόντος & Παπάνης, 2009).

Στην Ελληνική Βιβλιογραφία η έννοια της ανεργίας χαρακτηρίζεται ως μια κατάσταση στην οποία οδηγείται ένα άτομο όταν αδυνατεί να βρει αμειβόμενη εργασία σύμφωνα με τα προσόντα, τις ικανότητες και τις κλίσεις του (Δεδουσόπουλος, 2000, σσ. 27). Επίσης, ανεργία θεωρείται το κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο κατά το οποίο υπάρχει επαρκές διαθέσιμο εργατικό δυναμικό ενώ οι θέσεις εργασίας βρίσκονται σε έλλειψη. Η Καραμεσίνη (2010) αναφέρει πως «ανεργία δεν σημαίνει έλλειψη εργασίας εν γένει αλλά έλλειψη αμειβόμενης εργασίας».

Σύμφωνα με τους Ρόντου και Παπάνη (2009) ένας συμβατικός ορισμός της ανεργίας θεωρεί ως άνεργο ένα άτομο που είναι ικανό για εργασία, επιθυμεί να εργαστεί και έχει προβεί σε ενέργειες για την ανεύρεση εργασίας, χωρίς εντούτοις να έχει καταφέρει να βρει μία θέση απασχόλησης.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού «στον ορισμό του Εγγεγραμμένου Ανέργου συμπεριλαμβάνονται το σύνολο των επιδοτούμενων ανέργων καθώς και όσοι από τους εγγεγραμμένους μη επιδοτούμενους δηλώνουν ότι ζητούν εργασία» (Ο.Α.Ε.Δ, 2018).

Η ανεργία είναι ένα φαινόμενο το οποίο πλήττει τις σύγχρονες κοινωνίες. Μπορεί να γίνει αντιληπτό πως τα ποσοστά της ανεργίας διαφοροποιούνται συνεχώς, είναι υψηλά όταν υπάρχει οικονομική ύφεση ενώ μειώνονται όταν η οικονομία ακμάζει. Η οικονομία κάθε χώρας σε ολόκληρο τον κόσμο δε χαρακτηρίζεται από στασιμότητα. Για αυτόν τον λόγο οι οικονομολόγοι έχουν ορίσει σε κάθε οικονομία ένα συγκεκριμένο μέγεθος πληθυσμού.

Ο πληθυσμός διακρίνεται σε δύο κατηγορίες:

α. οικονομικά ενεργός πληθυσμός και β. οικονομικά μη ενεργός.

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ή αλλιώς το εργατικό δυναμικό της οικονομίας περιλαμβάνει τα άτομα τα οποία είναι ικανά για να εργαστούν αλλά δείχνουν και την απαιτούμενη θέληση για εργασία. Ενώ, ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός αποτελείται από άτομα τα οποία δεν μπορούν να εργαστούν όπως για παράδειγμα παιδιά, ηλικιωμένα άτομα κ.α., ή δεν θέλουν να εργαστούν λόγω προσωπικής τους απόφαση (π.χ. μητέρες, εισοδηματίες κ.α.) (Λιανός, Παπαβασιλείου & Χατζηανδρέου, 2010, σσ. 168·Λιανός & Ψειρίδου, 2015, σσ. 235).

Το εργατικό δυναμικό αποτελείται από ανθρώπους οι οποίοι διαθέτουν τις ικανότητες για να εργαστούν αλλά και έχουν την διάθεση για να εργαστούν. Ωστόσο το εργατικό δυναμικό χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: στους απασχολούμενους οι οποίοι είναι ικανοί, θέλουν και εργάζονται και στους άνεργους δηλαδή τα άτομα τα οποία είναι ικανά, θέλουν αλλά δεν μπορούν να βρουν εργασία (Λιανός, Παπαβασιλείου & Χατζηανδρέου, 2010, σσ. 169).

Η έννοια της αγοράς εργασίας

Ως αγορά εργασίας ορίζεται το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συνάπτονται τα συμβόλαια εργασίας (labour contracts) ή οι ατομικές συμβάσεις εργασίας, βάσει των οποίων κατανέμονται τα άτομα - ιδιώτες σε θέσεις μισθωτής απασχόλησης (Δεδουσόπουλος 1998, σσ. 19). Η αγορά εργασίας λοιπόν, ορίζεται από την σύναψη ή την πρόθεση για σύναψη σχέσης μισθωτής απασχόλησης και διαχωρίζεται από τις έννοιες του εργατικού δυναμικού και της δομής της απασχόλησης. Αναφερόμενη δηλαδή στην αγορά εργασίας αποκλείουμε τις μορφές εργασίας που δε δηλώνουν ρητά ή έμμεσα την ύπαρξη σχέσης μισθωτής απασχόλησης. Έτσι, οι αυτοαπασχολούμενοι (π.χ. ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων), δεν εντάσσονται στην αγορά εργασίας (Δεδουσόπουλος 1998, σσ. 19). Δεύτερο χαρακτηριστικό της αγοράς εργασίας είναι η ύπαρξη ανταλλαγής ανάμεσα στον εργοδότη (που είναι ο αγοραστής της εργασίας και προσφέρει το μισθό) και στον εργαζόμενο, που είναι ο πολίτης της εργασίας και διαθέτει στον εργοδότη την εργασία του. Η ανταλλακτική αυτή σχέση καθιστά την

εργασία «εμπόρευμα» : «... ο εργαζόμενος θέτει στη διάθεση του εργοδότη, έναντι μισθού, την ικανότητα του να εργάζεται (εργατική δύναμη) υπό το διευθυντικό δικαίωμα του εργοδότη» (Δεδουσόπουλος 1998, σσ. 19).

Ο Ραφαηλίδης (2000) ισχυρίζεται ότι η αγορά εργασίας αποτελεί μια ειδική αγορά όπου «...αντί κοινών εμπορευμάτων πωλείται η ικανότητα για εργασία σε τιμές είτε ελεύθερα διαμορφούμενες είτε προκαθορισμένες από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας» (σσ. 194).

Σύμφωνα με την Καραμεσίνη (2006) «αγορά εργασίας ονομάζεται ο «χώρος» στον οποίο συναντώνται οι πωλητές και οι αγοραστές εργατικής δύναμης και κατανέμεται η εργασία στις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες» (σσ. 16).

Παρόμοιο ορισμό διδάσκονται και οι μαθητές στα πλαίσια της τυπικής εκπαίδευσης όπου το βιβλίο καθηγητή του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Γκιάστας, Δημητρόπουλος, Ρέππα & Τσέργας, 2011) (ΣΕΠ από εδώ και πέρα) αναφέρει: «Με άλλα λόγια αγορά εργασίας είναι ο χώρος μέσα στον οποίο παράγονται αποκτώνται διατίθενται κ.α. προϊόντα ή υπηρεσίες» (σσ.22).

Η έννοια της υπερεκπαίδευσης

Η έννοια της υπερεκπαίδευσης (overeducation) παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στον τομέα των οικονομικών κατά τη δεκαετία του 1970, με αφορμή την πλεονάζουσα σχολική και πανεπιστημιακή εκπαίδευση που λάμβαναν οι νέοι Αμερικανοί καθώς και τη ραγδαία αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων σε σχέση με την υπάρχουσα ζήτηση στην αγορά εργασίας των ΗΠΑ (Berg, 1970 ; Freeman, 1976).

Η υπερεκπαίδευση (overeducation) ορίζεται ως το φαινόμενο εκείνο κατά το οποίο τα άτομα έχουν αποκτήσει πολλαπλές γνώσεις και κατέχουν αυξημένη εκπαίδευση και προσόντα. Το παραπάνω, σχετίζεται με το επαγγελματικό πλαίσιο καθώς η υπερεκπαίδευση πυροδοτεί την αναντιστοιχία μεταξύ των προσόντων του ατόμου σε σχέση με τα καθήκοντα της θέσης εργασίας του (Galasi, 2008).

Ως υπερεκπαίδευση ορίζεται η αναντιστοιχία των ετών εκπαίδευσης ενός ανθρώπου και της απαιτούμενης εκπαίδευσης για μία συγκεκριμένη θέση απασχόλησης (Patrinos, 1997). Με άλλα λόγια, ένα άτομο θεωρείται υπερεκπαιδευμένο, όταν το επίπεδο της

εκπαίδευσης του είναι υψηλότερο από το απαιτούμενο επίπεδο εκπαίδευσης για την απασχόληση (Tsai, 2010, Karakaya, Plasman & Rycx, 2005)

Στην διεθνή βιβλιογραφία η υπερεκπαίδευση έχει οριστεί με τους εξής τρεις διαφορετικούς τρόπους : «ως η χειροτέρευση της οικονομικής θέσης των εκπαιδευμένων ατόμων σε σχέση με προηγούμενες ιστορικές περιόδους, η διάψευση των επαγγελματικών τους προσδοκιών ή η κατοχή από τους εργαζομένους περισσότερων γνώσεων και δεξιοτήτων από αυτές που απαιτούν οι θέσεις εργασίας όπου απασχολούνται» (Καραμεσίνη, 2003).

Εμπειρικά, το φαινόμενο της υπερεκπαίδευσης μπορεί να διερευνηθεί με τρεις τρόπους οι οποίοι συνδέονται με τους τρεις παραπάνω ορισμούς του Rumberger¹ Οι τρόποι αυτοί είναι :

1. Όσον αφορά τη χειροτέρευση της οικονομικής θέσης των εργαζομένων με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η υπερεκπαίδευση εντοπίζεται μέσω της παρακολούθησης της εξέλιξης των σχετικών τους αμοιβών.
2. Όσον αφορά τη διάψευση των επαγγελματικών τους προσδοκιών, η υπερεκπαίδευση εντοπίζεται μέσω του ποσοστού ανεργίας, του βαθμού συμμετοχής τους στη μερική και προσωρινή απασχόληση και του ποσοστού που βρίσκει το εκπαιδευμένο άτομο τη δουλειά του ενδιαφέρουσα.
3. Όσον αφορά την απασχόλησή τους σε δουλειές που δεν αξιοποιούν τα προσόντα τους, η υπερεκπαίδευση εντοπίζεται μέσω του ποσοστού των πτυχιούχων που δεν απασχολούνται σε επιστημονικές και διευθυντικές θέσεις εργασίας, καθώς και με άλλους δείκτες που έχουν χρησιμοποιηθεί σε εμπειρικές έρευνες (Καραμεσίνη, 2003, σσ. 74)

Τα υπερεκπαιδευμένα άτομα έχουν μικρότερη κατανομή των δεξιοτήτων εντός της εργασίας από την αναμενόμενη, με αποτέλεσμα να υποχρησιμοποιούνται οι εκπαιδευτικές τους δεξιότητες. Για πολλούς εργαζόμενους η υπερεκπαίδευση είναι ένα

---

¹ Στο Καραμεσίνη Μ. (2003). Ζήτηση και Προσφορά Υπηρεσιών Ανώτατης Εκπαίδευσης και αγορά εργασίας στην Ελλάδα. Στο Δ. Τσαούσης (Επιμ.), *Από τη Διεθνοποίηση των Πανεπιστημίων προς τη Παγκοσμιοποίηση της Εκπαίδευσης: Οι Εξελίξεις μιας Δεκαεπταετίας. Η περίπτωση της Ελλάδας* (σσ. 69-113). Αθήνα : Gutenberg.

προσωρινό και όχι μόνιμο φαινόμενο. Ακόμα και αν η υπερεκπαίδευση είναι μέρος μιας περιόδου προσαρμογής στην αγορά εργασίας και εξαλείφεται με τα χρόνια εμπειρίας, πάρα ταύτα μπορεί να είναι ένα μόνιμο χαρακτηριστικό των δυτικών οικονομιών και να δημιουργήσει μια αναποτελεσματικότητα (Groot & Haassen van den Brink, 2003).

Στην ελληνική βιβλιογραφία σε μελέτη για τους πτυχιούχους πανεπιστημίου ως «υπερεκπαίδευση» ορίζεται η «...αναντιστοιχία της προσφοράς των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την επαγγελματική διάρθρωση της απασχόλησης, που έχει ως συνέπεια την ανεργία και την ετεροαπασχόληση των πτυχιούχων» (Καραμεσίνη, 2003).

Η έννοια της ετεροαπασχόλησης

Η ετεροαπασχόληση, εννοούμενη ως αναντιστοιχία μεταξύ εκπαίδευσης και απασχόλησης, υποδηλώνει μια σειρά θεμάτων τα οποία εμπεριέχονται στην σχέση της ανώτατης εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας στην χώρα μας. Η σχέση εκπαίδευσης και απασχόλησης αποτελεί ένα θέμα εξαιρετικά ευρύ.

Η έννοια της ετεροαπασχόλησης απουσιάζει από τη διεθνή βιβλιογραφία, αν και συναφής είναι η έννοια της αναντιστοιχίας (mismatch) που χρησιμοποιείται κυρίως στην προσέγγιση της ανεργίας. Συναφής είναι, επίσης, η έννοια της υπερεκπαίδευσης (overeducation). Ωστόσο, η αγγλοσαξονική βιβλιογραφία είναι δυνατόν να φωτίσει, από εννοιολογική και μεθοδολογική άποψη, το φαινόμενο της απασχόλησης. Η αναφορά στην αγγλική και την αμερικανική βιβλιογραφία σχετικά με θέματα συναφή με την ετεροαπασχόληση δείχνει ότι η σχέση ανώτατης εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας έχει αποτελέσει, με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, αντικείμενο της επιστημονικής έρευνας (Ιωάννου, 1993, σσ. 86).

Η έννοια της ετεροαπασχόλησης, χρησιμοποιούμενη κυρίως σε σχέση με τους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αφορά την επαγγελματική ένταξη του εκπαιδευθέντος εργατικού δυναμικού σε θέσεις εργασίας αναντίστοιχες με την εκπαίδευση που έχει λάβει. Στηρίζεται στην υπόθεση πως κάθε μέλος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού έχει αποκτήσει, μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, γνώσεις

ενός ορισμένου επίπεδο, ή και ειδικότητες, οι οποίες αντιστοιχούν σε ένα ορισμένο επάγγελμα ή σε μία ορισμένη θέση της κοινωνικοεπαγγελματικής δομής. Αν λοιπόν ένα μέλος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού δεν απασχολείται σε επάγγελμα ή θέση που αντιστοιχεί με την εκπαίδευση που έχει λάβει, τότε μπορεί να θεωρηθεί ως ετεροαπασχολούμενο. Συνεπώς, η ετεροαπασχόληση αφορά την σύνδεση μεταξύ της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας και παραπέμπει ευθέως στην εξέλιξη της ανώτατης εκπαίδευσης στην χώρα μας (Ιωάννου, 1993, σσ. 91).

Στη συνέχεια, σε μια μελέτη για τους πτυχιούχους πανεπιστημίου (Καραμεσίνη, 2008), το φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης προσεγγίστηκε με δύο τρόπους. Ο πρώτος ήταν μέσω του είδους του επαγγέλματος του συνόλου των απασχολούμενων αποφοίτων. Ο συγκεκριμένος τρόπος αποτελούσε αντικειμενική προσέγγιση του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης. Ο δεύτερος ήταν η υποκειμενική εκτίμηση των αποφοίτων που ήταν τη στιγμή της έρευνας μισθωτοί ή συμβασιούχοι έργου, απασχολούμενοι κυρίως σε έναν εργοδότη, για τον βαθμό αντιστοιχίας του αντικειμένου της εργασίας με τις ακαδημαϊκές σπουδές. Ο τρόπος αυτός αποτελούσε υποκειμενική προσέγγιση του φαινομένου.

Συνεπώς, στην πρώτη περίπτωση, όπου το φαινόμενο προσεγγίζεται με τρόπο αντικειμενικό, η ετεροαπασχόληση ορίζεται με συστατικό τρόπο, ως η απασχόληση των πτυχιούχων των πανεπιστημίων σε επαγγέλματα που δεν είναι ούτε διοικητικά /διευθυντικά ούτε επιστημονικά, καλλιτεχνικά ή συναφή. Με βάση αυτόν το ορισμό, επομένως ένας πτυχιούχος δε θεωρείται ετερο-απασχολούμενος όταν ασκεί οποιοδήποτε διευθυντικό, επιστημονικό ή καλλιτεχνικό επάγγελμα, χωρίς απαραίτητα αυτό το επάγγελμα να αντιστοιχεί στο αντικείμενο σπουδών του. Στη δεύτερη περίπτωση, όπου το φαινόμενο της έτερο-απασχόλησης προσεγγίζεται με τρόπο υποκειμενικό, η ετεροαπασχόληση ορίζεται ως η απασχόληση σε θέση εργασίας της οποίας το αντικείμενο δεν αντιστοιχεί καθόλου ή αντιστοιχεί λίγο στην ακαδημαϊκή εκπαίδευση του πτυχιούχου (Καραμεσίνη, 2008).

Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου

Κατά την τελευταία δεκαετία, η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου έχει ίσως την πιο ευρέως χρησιμοποιούμενη έννοια στη διεθνή κοινωνιολογία, αλλά ως έννοια έχει

πρωτοεμφανιστεί από συγγραφείς πολύ παλαιότερα. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός και καθιερωμένος ορισμός του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι τρεις κυριότεροι μελετητές, οι οποίοι έχουν σε μεγάλο βαθμό καθορίσει το περιεχόμενο της έννοιας είναι οι Bourdieu, Coleman και Putnam. Μέσω των προσεγγίσεών τους έχουν συμβάλει καθοριστικά, τόσο στην ανάλυση και τον εμπλουτισμό, όσο και στην καθιέρωση της συγκεκριμένης έννοιας στο πεδίο των σύγχρονων κοινωνικών επιστημών (Τσουνής & Σαράφης, 2017).

Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι μια κοινωνιολογική έννοια, η οποία αναφέρεται σε συνδέσεις εντός και μεταξύ των κοινωνικών δικτύων. Αν και υπάρχει μια ποικιλία σχετικών ορισμών, έχουν την τάση να μοιράζονται την κεντρική ιδέα, ότι τα κοινωνικά δίκτυα έχουν αξία. Όλες οι βασικές θεωρητικές συνεισφορές, του Bourdieu, Coleman και Putnam, συμφωνούν, ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ενσωματωμένο στις κοινωνικές σχέσεις, αλλά διαφέρουν ως προς τις απόψεις τους σχετικά με τη χρήση του κοινωνικού κεφαλαίου (Mikiewicz, Jonasson, Gudmundsson, Blondal & Korczewska 2011). Ο Bourdieu αναφέρεται στη χρήση του κοινωνικού κεφαλαίου από ορισμένες κοινωνικές ομάδες, ο Coleman επικεντρώθηκε στην ατομική χρήση, και ο Putnam επικεντρώθηκε στη λειτουργία του κοινωνικού κεφαλαίου μέσα στις κοινότητες.

Ο Pierre Bourdieu (1986) μελετώντας γενικά την έννοια του κεφαλαίου, το διέκρινε σε τέσσερις διαφορετικές μορφές: το οικονομικό, το πολιτισμικό, το συμβολικό και το κοινωνικό. Όλες οι παραπάνω μορφές προκύπτουν από το οικονομικό κεφάλαιο μέσω μετασχηματιστικών διαδικασιών, οι οποίες ωστόσο δεν είναι αυτοματοποιημένες, ενώ απαιτούν μακρόχρονη προσπάθεια προς αποκόμιση μακροπρόθεσμων ωφελειών. Ειδικότερα το οικονομικό κεφάλαιο θεωρείται άμεσα μετατρέψιμο σε χρήμα και θεσμοποιείται με τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα. Το πολιτισμικό κεφάλαιο είναι υπό ορισμένες συνθήκες μετατρέψιμο σε οικονομικό, ενώ θεσμικό στοιχείο έκφρασης του αποτελούν διάφορα εφόδια, όπως οι πανεπιστημιακοί τίτλοι. Τέλος, το κοινωνικό κεφάλαιο απαρτίζεται από κοινωνικές διασυνδέσεις, ενώ και αυτό υπό ορισμένες συνθήκες είναι μετατρέψιμο σε οικονομικό (Bourdieu, 2001).

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Bourdieu (1986), το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί «το σύνολο των πραγματικών ή συμβολικών πόρων οι οποίοι συνδέονται με πολλαπλά δίκτυα, που διατηρούνται στο χρόνο και συσχετίζονται με εν πολλοίς θεσμοθετημένες

σχέσεις αμοιβαίας αποδοχής και αναγνώρισης» (σσ. 248). Στη βάση αυτής της ερμηνείας, το κοινωνικό κεφάλαιο αντανακλά τα πλεονεκτήματα και τις δυνατότητες που αποκομίζουν τα άτομα που ανήκουν σε κοινωνικά δίκτυα ή ομάδες, στο βαθμό που τηρούν ορισμένους βασικούς κανόνες συμπεριφοράς που ισχύουν στο εσωτερικό αυτών των ομάδων (Carpiano, 2006).

Ο Bourdieu βλέπει το κοινωνικό κεφάλαιο ως ατομικό αγαθό. Τα ξεχωριστά άτομα, στο βαθμό που επωφελούνται απ' τη διασύνδεση με τις κοινωνικές ομάδες, τις δημιουργούν και συμμετέχουν σ' αυτές τηρώντας τους τυπικούς ή τους άρρητους κανόνες. Ο όγκος του κοινωνικού κεφαλαίου του ατόμου εξαρτάται από τη μια πλευρά από το μέγεθος του δικτύου των συνδέσεων που είναι σε θέση να κινητοποιήσει αποτελεσματικά, και από την άλλη από τον όγκο και το είδος του κεφαλαίου που διαθέτουν τα άτομα του περιβάλλοντός του (Bourdieu, 2001).

Σύμφωνα με τον Coleman (1988) το κοινωνικό κεφάλαιο «ορίζεται από τη λειτουργία που επιτελεί. Δεν συνιστά μια ενιαία οντότητα, αλλά μια ποικιλία οντοτήτων με δυο κοινά χαρακτηριστικά: αποτελούνται από κάποια κοινωνική δομή και διευκολύνουν τις ενέργειες των ατόμων που υπάγονται σε αυτά, είτε είναι ξεχωριστά άτομα είτε συλλογικοί φορείς» (σσ. 98). Με βάση τον παραπάνω ορισμό, γίνεται κατανοητό πως το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και όχι σε υλικά αγαθά, που είναι εύκολα μετρήσιμα (όπως οι υπόλοιπες μορφές κεφαλαίου), γεγονός που καθιστά δύσκολη την καταγραφή του (Τσουνής & Σαράφης, 2017, σσ. 147).

Σε αντιδιαστολή με τους Bourdieu και Coleman που βλέπουν το κοινωνικό κεφάλαιο ως ατομικό αγαθό, ο Robert Putnam το αντιμετωπίζει ως συλλογικό χαρακτηριστικό. Συγκεκριμένα, όρισε το κοινωνικό κεφάλαιο ως ένα σύνολο χαρακτηριστικών που αφορούν στην ύπαρξη δικτύων στην κοινότητα (community networks), στη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά (civic engagement), στην καλλιέργεια ισχυρής τοπικής ταυτότητας (civic identity), καθώς και στην ανάπτυξη εμπιστοσύνης και ανταποδοτικότητας ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας ή της κοινότητας (Campbell, Wood & Kelly., 1999). Η ύπαρξη όλων αυτών των στοιχείων προάγει τη συλλογική αποτελεσματικότητα, δεδομένου ότι τα μέλη μπορούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις μιας κατάστασης χρησιμοποιώντας τους διαθέσιμους πόρους πιο αποτελεσματικά ως σύνολο, παρά ως ξεχωριστά άτομα (Κονιόρδος, 2006; Kritsotakis

& Gamarnikow, 2004). Σύμφωνα με τον Putnam το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί το ενοποιητικό στοιχείο που καθορίζει τη κοινωνική συνοχή και την ομαλή λειτουργία των θεσμών στις δημοκρατικές κοινωνίες (Κονιόρδος, 2006).

Πέραν των Bourdieu, Coleman και Putnam, αρκετά μεγάλος αριθμός μελετητών έχει ασχοληθεί με την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου.

Στον Field (2004) η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου συνοψίζεται στο ζήτημα των σχέσεων. Δημιουργώντας σχέσεις, τα ξεχωριστά άτομα είναι σε θέση να εργαστούν από κοινού για να επιτύχουν πράγματα που είτε δεν θα μπορούσαν μόνοι τους, είτε θα το κατάφεραν με μεγάλη δυσκολία. Στα πλαίσια συγκρότησης επιμέρους δικτύων αφενός απαντούν σε καθημερινά ζητήματα και αφετέρου μοιράζονται κοινές αξίες με άλλα μέλη των δικτύων αυτών. Επιπλέον τα κοινωνικά αυτά δίκτυα αποτελούν για τον συγγραφέα περιουσιακό στοιχείο.

Ο Carriano (2006) ορίζοντας το κοινωνικό κεφάλαιο με έναν αρκετά περιεκτικό τρόπο, θεωρεί ότι περιλαμβάνει το σύνολο των υπαρχουσών ή δυνητικών πηγών αγαθών και υπηρεσιών που προσφέρονται εντός κοινωνικών δικτύων ή δομών, προς όφελος των μελών τους. Το όφελος αυτό έχει τόσο οικονομικές, όσο και ψυχολογικές και κοινωνικές προεκτάσεις.

Οι Norris & Davis (2007), στα πλαίσια διασαφήνισης της έννοιας, διαχωρίζουν το κοινωνικό κεφάλαιο σε τέσσερα επιμέρους στοιχεία. Συγκεκριμένα θεωρούν πως είναι συνισταμένη της κοινωνική εμπιστοσύνης, της κοινωνικής ανοχής, των τυπικών μορφών κοινωνικής συμμετοχής και της εμπλοκής σε άτυπα κοινωνικά δίκτυα.

1.2. Η σχέση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας

Η εκπαίδευση αποτελεί ένα άυλο αγαθό, το οποίο έχει μεγάλη σπουδαιότητα για το άτομο και τις κοινωνικές ομάδες. Σε επίπεδο ατομικό (άρα μικρο- οικονομικό), η οικονομική θεώρηση της εκπαίδευσης συνδέει την εκπαίδευση με την αγορά εργασίας, θεωρώντας ότι η εκπαίδευση αυξάνει την παραγωγικότητα του ατόμου και άρα δημιουργεί μια βασική και κυρίαρχη προϋπόθεση για αύξηση των οικονομικών απολαβών, για βελτίωση των συνθηκών εργασίας αλλά και για διεκδίκηση καλύτερης

θέσης στην ιεραρχία των θέσεων απασχόλησης και των επαγγελμάτων. Σε επίπεδο κοινωνικού συνόλου (άρα μακρο-οικονομικό), η ίδια θεώρηση συνδέει την εκπαίδευση με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Σε πλαίσια κοινωνιολογικής θεώρησης, σε επίπεδο ατομικό, η εκπαίδευση συνδέεται με την άνοδο σε κοινωνικό επίπεδο, εξουσία και προσωπική βελτίωση. Ταυτόχρονα σε επίπεδο κοινωνικού συνόλου, η εκπαίδευση βοηθά την κοινωνική ανάπτυξη μέσα από κοινωνικούς μετασχηματισμούς, αλλά και μέσα από τη συμβολή της στη διαμόρφωση στάσεων και αξιών.

Από τα παραπάνω, κύριο συμπέρασμα είναι ότι η εκπαίδευση επιδιώκεται και από τα άτομα και από τις κοινωνίες για πολλαπλούς σκοπούς (οικονομικούς, κοινωνικούς και αξιακούς). Η σπουδαιότητα και οι προτεραιότητες εξαρτώνται από την προσωπικότητα, τις προσωπικές επιδιώξεις και τους προσωπικούς στόχους, αλλά και το κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο οι στόχοι αυτοί διαμορφώνονται. Στους στόχους αυτούς, οι οικονομικοί στο σύνολό τους, αλλά και αρκετοί από τους κοινωνικούς, συνδέονται με τη σχέση εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας.

Η διασύνδεση της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας, καθώς και τα μέσα που χρησιμοποιούνται προς βελτίωση της σχέσης και διάδρασης των δύο αυτών πεδίων προσέλκυσαν, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, το ενδιαφέρον επιστημόνων και φορέων που παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών (Λαλιώτη, 2019, σσ. 4).

Η παρατήρηση αυτή φαίνεται ισχύει ακόμη και για κράτη, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, στα οποία «παραδοσιακά» η πρόσβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας μοιάζει, σε γενικές γραμμές, να είναι «ευκολότερη» από ό,τι στην Ευρώπη (Cleary & Van Noy, 2014). Ομοίως, ενισχυμένο είναι το ενδιαφέρον που εκδηλώνεται για την ενδυνάμωση των δεσμών εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας και στις χώρες του λεγόμενου «αναπτυσσόμενου» κόσμου (βλ. π.χ. Fasih, 2008 και McKinsey Center for Government, 2012).

Το ζήτημα της σύνδεσης εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας είναι εξαιρετικά πολύπλοκο και πολυδιάστατο, όπως, κατ' αναλογία, είναι και οι δεσμοί μεταξύ των δύο αυτών πεδίων. Ωστόσο, ουδείς μπορεί να αμφισβητήσει τη στενή σχέση μεταξύ

της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας. Η σχέση αυτή αντανακλάται π.χ. στον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση προετοιμάζει τα άτομα για την είσοδό τους στην αγορά εργασίας· ή με τον οποίο δράσεις δια βίου μάθησης στέκονται αρωγός στη δυνατότητα των ατόμων να «παρέμβουν» στην εργασιακή τους πορεία, ή ακόμη και στο να αλλάξουν επαγγελματική δραστηριότητα, σύμφωνα με τους Furia, Angelo, Crociata, & Castagna (2010, όπ. αναφ. στη Λαλιώτη, 2019).

Σε μία προσπάθεια «σχηματοποίησης», άρα και υπεραπλούστευσης της επίδρασης της εκπαίδευσης στην αγορά εργασίας, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι, σε γενικές γραμμές, παράμετροι όπως τα χαρακτηριστικά του οικογενειακού περιβάλλοντος των ατόμων, η ποσότητα και η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, καθώς και τα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού συστήματος συμβάλλουν στη διάπλαση της εκπαιδευτικής πορείας και απόδοσης των ατόμων. Επίσης, οι παράμετροι αυτές, με τη σειρά τους, παίζουν καίριο ρόλο στη διαμόρφωση της προσφοράς εργατικού δυναμικού και επιδρούν στην ένταξη, την εργασιακή πορεία και τις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων. Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με τον Fasih (2008), τα διακριτικά γνωρίσματα του εκπαιδευτικού συστήματος και της εκπαιδευτικής πολιτικής επηρεάζονται από παράγοντες, όπως είναι οι διαφορετικές προοπτικές απασχόλησης αποφοίτων διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης και οι αποκλίνουσες οικονομικές τους απολαβές (όπ. αναφ. στη Λαλιώτη, 2019).

Είναι επίσης προφανές πως η απόκτηση μίας ολοκληρωμένης εικόνας για τη διασύνδεση της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας προϋποθέτει τη συνθεώρηση αυτών που συμβαίνουν τόσο στην πλευρά της προσφοράς όσο και σε αυτή της ζήτησης (όπ. αναφ. στη Λαλιώτη, 2019). Έτσι, σωστό είναι να ληφθούν υπόψη και μεταβλητές που επηρεάζουν τα γνωρίσματα και την ευρύτερη λειτουργία της αγοράς εργασίας (π.χ. το επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης, το καθεστώς που διέπει την πραγματοποίηση επενδύσεων, κ.λπ.). Διαφορετικά μακροοικονομικά και κοινωνικά περιβάλλοντα συμβάλλουν σε ζήτηση για διαφορετικά επαγγέλματα και δεξιότητες (IOBE, 2018, σσ. 16-17).

Παράλληλα, η ύπαρξη αδύναμων δεσμών ανάμεσα στον κόσμο της εκπαίδευσης και αυτού της εργασίας θεωρείται πως συνοδεύεται από σειρά αρνητικών επιπτώσεων, τόσο για την ευρύτερη οικονομική ανάπτυξη, συμβάλλοντας π.χ. στην

αναποτελεσματική αξιοποίηση των μέσων παραγωγής, (βλ. Jonovic, Duraskovic and Radović, 2017, σσ. 23) όσο και για τα ίδια τα άτομα, συμβάλλοντας π.χ. στην επιδείνωση της ποιότητας της ζωής των ατόμων, όπως αυτή αποτυπώνεται σε μία σειρά από δείκτες (Aceleanu, 2017). Η «αναντιστοιχία» μεταξύ της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας θεωρείται επίσης ότι συμβάλλει στην όξυνση των ανισοτήτων, την υπονόμηση της κοινωνικής συνοχής, καθώς και στον περιορισμό της «αποτελεσματικότητας» του εκπαιδευτικού συστήματος και της απόδοσης της δημόσιας και της ιδιωτικής επένδυσης στην εκπαίδευση (όπ. αναφ. στη Λαλιώτη, 2019).

Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και εκείνοι που αμφισβητούν την αναγκαιότητα ενδυνάμωσης των σχέσεων μεταξύ της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας (και ειδικότερα την κρατική παρέμβαση προς την κατεύθυνση αυτή), προβάλλοντας ως κεντρικό επιχείρημα την ελεύθερη βούληση και το δικαίωμα των ανθρώπων για πρόσβαση στην εκπαίδευση, ανεξαρτήτως του βαθμού στον οποίο αυτή συνδέεται με τις επιταγές της αγοράς εργασίας. Είναι αλήθεια ότι η εκπαίδευση καλείται να διαδραματίσει έναν πολύ πλουσιότερο και περισσότερο κοινωνικά και πολιτισμικά πολύπλοκο ρόλο, από το να παρέχει απλώς στα άτομα τα εφόδια εκείνα που θα ενισχύσουν τις ευκαιρίες απασχόλησής τους στην αγορά εργασίας. Για παράδειγμα, καλείται να συμβάλει στην κοινωνικοποίηση και τη διάπλαση της προσωπικότητάς τους (Hutchinson and Kettlewell, 2015, σσ. 116). Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, ότι η άποψη πως το εκπαιδευτικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων κατάρτισης, δε δύναται να προετοιμάσει πλήρως τα άτομα για τις συνθήκες που θα αντιμετωπίσουν στην αγορά εργασίας, απολαμβάνει ευρείας αποδοχής (Cedefop, 2015c, σσ. 58).

Η βιβλιογραφία που αφορά στη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας εξετάζει πληθώρα θεμάτων. Ενδεικτικά αναφέρονται οι μηχανισμοί (π.χ. διάρκεια εκπαίδευσης, επένδυση στην εκπαίδευση, ποιότητα και τύπος εκπαίδευσης και εν γένει χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού συστήματος), μέσω των οποίων η εκπαίδευση επηρεάζει τα «αποτελέσματα» που επιτυγχάνουν τα άτομα στην αγορά εργασίας· επίσης, το «είδος» των εν λόγω αποτελεσμάτων (π.χ. αποδοχές, χρόνος εύρεσης

πρώτης «σταθερής» εργασίας, παραγωγικότητα και υγεία των εργαζομένων, πρόσβαση σε ευκαιρίες απασχόλησης), καθώς και διαφορές στις επιδόσεις των δύο φύλων (τόσο όσον αφορά στην εκπαίδευση όσο και στα αποτελέσματα που επιτυγχάνουν στην αγορά εργασίας). Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύονται, μεταξύ άλλων, ζητήματα όπως είναι η επίδραση διαφορετικών επιπέδων και τύπων της παρεχόμενης εκπαίδευσης στη δυνατότητα εύρεσης θέσης εργασίας, στις οικονομικές απολαβές, στα ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας, καθώς και στο είδος της εργασίας των αποφοίτων (π.χ. το εύρος της υποαπασχόλησης και της ετεροαπασχόλησης) (Ionescu, 2012, σσ. 131-133, όπ. αναφ. στη Λαλιώτη, 2019).

Πέραν των ανωτέρω, εξετάζοντας τη σχετική βιβλιογραφία, αποκαλύπτεται πλήθος ευρημάτων (με δεδομένες τις διαφοροποιήσεις, διαφωνίες και αποκλίσεις μεταξύ των ερευνητών). Στα τελευταία αναφέρεται, για παράδειγμα, ότι η μεγαλύτερη διάρκεια του χρόνου εκπαίδευσης και του υψηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου σχετίζεται με την επίτευξη «καλύτερων» αποτελεσμάτων στην αγορά εργασίας, όπως π.χ. υψηλότερες αποδοχές και χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας· ή ακόμα ότι η επίδραση των επιπλέον ετών εκπαίδευσης είναι περισσότερο θετική για τις γυναίκες από ό,τι για τους άνδρες (Tansel, 2004, Goldberg and Smith, 2008, Pascarella and Terenzini, 2005, Stiglitz, Sen and Fitoussi, 2009, Edgerton, Roberts and von Below, 2012).

1.3. Δεξιότητες και αγορά εργασίας – Η αναντιστοιχία

Όπως αναφέρεται στη μελέτη της Λαλιώτη (2019), η έννοια των δεξιοτήτων βρίσκεται στην καρδιά των πολιτικών που στοχεύουν στην ενδυνάμωση των δεσμών μεταξύ της εκπαίδευσης και της εργασίας, αποτελεί έννοια-κλειδί στη βιβλιογραφία που αφορά στο υπό εξέταση ζήτημα. Υπό την ευρεία έννοια, η εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης, παίζει καθοριστικό ρόλο στον «εξοπλισμό» των ατόμων με δεξιότητες. Παρά το γεγονός πως το εκπαιδευτικό επίπεδο δεν είναι ταυτόσημο με την απόκτηση και καλλιέργεια δεξιοτήτων, η συσχέτιση μεταξύ τους είναι ισχυρή.

Έτσι, η εκπαίδευση και οι δεξιότητες που αποκτούν τα άτομα, σε αλληλεπίδραση με πλήθος παραμέτρων που επηρεάζουν τη λειτουργία της αγοράς εργασίας, θεωρείται ότι ερμηνεύουν σε μεγάλο βαθμό την εργασιακή ένταξη και πορεία των ατόμων. Επίσης,

η εξελικτική πορεία της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων, σε συνδυασμό με αυτή μεταβλητών όπως οι επαγγελματικές ειδικότητες και οι τεχνολογικές μεταβολές στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, συμβάλλει σε αλλαγές στην κοινωνική διάρθρωση μίας χώρας (βλ. π.χ. τη μελέτη της Μαρκάκη, 2018).

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι, σημαντικό ρόλο για την ενδυνάμωση των δεσμών εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας έχει η βελτιστοποίηση της αξιοποίησης των δεξιοτήτων των εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένου του «συνταιριάσματός» τους με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, αποφέρει σημαντικά οφέλη για τους ίδιους τους εργαζομένους, τις επιχειρήσεις και την ευρύτερη κοινωνία. Τα οφέλη αυτά αντανακλώνται π.χ. στον υψηλότερο βαθμό ικανοποίησης των εργαζομένων από την εργασία τους, την επίτευξη υψηλότερης παραγωγικότητας και τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ της εργοδοσίας και των ομάδων εκπροσώπησης των εργαζομένων (OECD/ILO, 2017: 21).

Όσον αφορά στην ενδυνάμωση των δεσμών εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας, το ζήτημα της αντιστοίχισης των δεξιοτήτων των εργαζομένων στις ανάγκες της αγοράς εργασίας εξετάζεται εκτενώς. Η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων (η οποία δεν είναι ταυτόσημη με την «αναντιστοιχία προσόντων, Πουλιάκας, 2012) οφείλεται σε διάφορους λόγους. Στους λόγους αυτούς περιλαμβάνονται οι ραγδαίες αλλαγές στην αγορά εργασίας, η τεχνολογική πρόοδος, καθώς και η έλλειψη πληροφόρησης των ατόμων σχετικά με τις δεξιότητες εκείνες, η ανάπτυξη των οποίων προσφέρει τις καλύτερες προοπτικές για τη μελλοντική επαγγελματική τους πορεία (Cedefop, 2018a).

Επιπλέον, αναντιστοιχία δεξιοτήτων δε σημαίνει μόνο έλλειψη δεξιοτήτων. Σημαίνει και ότι οι εργαζόμενοι καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας που είναι αναντίστοιχες προς τις δεξιότητές τους· συχνά διότι διαθέτουν δεξιότητες και εξειδίκευση, ανώτερες από αυτές που απαιτεί μία θέση εργασίας. Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο αποκτά ιδιαίτερη ένταση σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όταν ένας μεγάλος αριθμός ατόμων που διαθέτει υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης ανταγωνίζεται για έναν περιορισμένο αριθμό θέσεων (European Commission, 2016a).

Μάλιστα, η έντονη αυτή αναντιστοιχία δεξιοτήτων που παρατηρείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο φαίνεται να οφείλεται, κυρίως, όχι στην έλλειψη δεξιοτήτων, αλλά στην αναντιστοιχία μεταξύ των δεξιοτήτων των εργαζομένων και των θέσεων εργασίας που καταλαμβάνουν. Η εν λόγω αναντιστοιχία είναι ακόμα πιο έντονη στην περίπτωση θέσεων εργασίας, για τις οποίες απαιτούνται «μεσαίου επιπέδου» προσόντα. Την ίδια στιγμή, μεγάλο ποσοστό των εργαζομένων με «υψηλού επιπέδου» προσόντα εργάζεται σε θέσεις, οι οποίες απαιτούν, συνήθως, μεσαίου ή χαμηλού επιπέδου προσόντα. Ταυτόχρονα, πάνω από το ένα τρίτο των επιχειρήσεων στην Ευρώπη διατείνεται ότι αντιμετωπίζουν σημαντική δυσκολία στην εύρεση ατόμων με δεξιότητες που είναι κατάλληλες για την πλήρωση θέσεων εργασίας στις επιχειρήσεις τους (Cedefop, 2015a, σσ. 20).

Λόγος γίνεται και για διάφορες μορφές αναντιστοιχίας δεξιοτήτων. Π.χ. η «υπερειδίκευση», δηλαδή η κατάσταση κατά την οποία ο εργαζόμενος διαθέτει περισσότερη ειδίκευση από όσο απαιτεί η τρέχουσα θέση απασχόλησής του, φαίνεται να οδηγεί σε χαμηλότερες αποδοχές, χαμηλότερο επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία και συχνότερη αλλαγή θέσεων εργασίας, σε σχέση με εργαζομένους των οποίων τα προσόντα βρίσκονται σε αντιστοιχία προς τη θέση εργασίας τους (Cedefop, 2014a). Η «απαξίωση δεξιοτήτων» ή η «υπερεκπαίδευση» επιφέρουν ανισορροπία στην προσφορά και τη ζήτηση των δεξιοτήτων, με τα άτομα υψηλής εξειδίκευσης να είναι πιθανότερο να καταλάβουν θέσεις απασχόλησης χαμηλότερου επιπέδου στις δυσχερείς οικονομικές συγκυρίες². Η απαξίωση διακρίνεται σε «φυσική» και «οικονομική» και ορίζεται ως ο βαθμός στον οποίο οι επαγγελματίες στερούνται τις δεξιότητες, οι οποίες είναι απαραίτητες, ώστε να εξακολουθήσουν να αποδίδουν αποτελεσματικά στους τρέχοντες ή μελλοντικούς εργασιακούς τους ρόλους (Cedefop, 2012).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η υπερεκπαίδευση, στην οποία γίνεται ολοένα και συχνότερη αναφορά στη σύγχρονη βιβλιογραφία, αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία ο εργαζόμενος έχει περισσότερα χρόνια εκπαίδευσης από όσα απαιτεί η τρέχουσα θέση απασχόλησής του (McGuinness, 2006). Ενδεικτικά, λοιπόν,

---

² βλ. επίσης και McGuinness, Pouliakas and Redmond, 2017 για μία πρόσφατη επισκόπηση της βιβλιογραφίας που αφορά στις διάφορες διαστάσεις της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων.

αναφέρεται ότι η κατηγορία των εργαζομένων που χαρακτηρίζεται από υπερεκπαίδευση, σε σχέση με άλλους εργαζομένους, εμφανίζει χαμηλότερα ποσοστά ικανοποίησης από την εργασία της, ενώ διατρέχει και υψηλό κίνδυνο παγίδευσής της σε θέση εργασίας κατώτερη των προσόντων της (Voßbemer and Schuck, 2016). Η υπερεκπαίδευση δεν αποκλείει, ωστόσο, την παράλληλη ύπαρξη ελλείμματος συγκεκριμένων δεξιοτήτων, όταν π.χ. η ζήτηση για ορισμένους κλάδους ειδίκευσης υπερβαίνει την αντίστοιχη προσφορά (Ρουπακιάς, 2018, σσ. 102-103).

1.4. Το φαινόμενο της υπερεκπαίδευσης και η ετεροαπασχόληση

Υπερεκπαίδευση

Η υπερεκπαίδευση, καθώς σχετίζεται με το μειωμένο ατομικό εισόδημα, είναι ένα δαπανηρό φαινόμενο (Dolton & Vignoles, 2000). Πολλοί μελετητές ανακάλυψαν ότι το φαινόμενο της υπερεκπαίδευσης είναι μια παροδική ανισορροπία (Hartog, 2000) και αποφαίνεται ότι το ζήτημα είναι ένα αναπτυσσόμενο οξύ φαινόμενο σε ατομικό επίπεδο (Büchel & Mertens, 2004, Dolton & Vignoles, 2000, Rubb, 2003), το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται παρόλο που για κάποιους αποτελεί προσωρινή κατάσταση. Αρκετές είναι οι ερευνητικές μελέτες που προαναγγέλλουν ότι κατά το πέρας των τελευταίων χρόνων σύμφωνα με τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης του 2008 και μετά, εξελίσσεται η τάση προς υψηλότερα ποσοστά υπερεκπαίδευσης σε όλη την Ευρώπη (Pouliakas, 2013; ILO, 2014).

Το φαινόμενο της υπερεκπαίδευσης έχει μελετηθεί τόσο από τις οικονομικές επιστήμες όσο και από την Κοινωνιολογία. Σύμφωνα, λοιπόν, με τους νεοκλασικούς οικονομολόγους, η υπερεκπαίδευση είναι ένα πρόσκαιρο φαινόμενο και η αναμενόμενη πτώση των μισθών των καλά εκπαιδευμένων εργαζομένων θα οδηγήσει αρχικά στην προσαρμογή της τεχνολογίας προς την κατεύθυνση της απορρόφησής τους και κατά δεύτερον στη μείωση της ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σε αντίθεση με τους νεοκλασικούς οικονομολόγους, άλλες οικονομικές σχολές θεωρούν ότι η υπερεκπαίδευση είναι φαινόμενο το οποίο «μπορεί να διαρκέσει πολύ αν οι απαιτήσεις των θέσεων εργασίας για γνώσεις και δεξιότητες

παραμείνουν αμετάβλητες ή ανέρχονται με αργότερο ρυθμό απ' ό τι η προσφορά εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού» (Καραμεσίνη, 2003, σσ. 71).

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι η υπερεκπαίδευση μπορεί να υποβαθμίσει την κοινωνική τάξη των ατόμων (Aberg, 2003). Όταν το επάγγελμά των τελευταίων δεν ανταποκρίνεται επαρκώς στο εκπαιδευτικό τους επίπεδο, επηρεάζεται και η κοινωνική θέση στην οποία εντάσσονται οι υπερεκπαιδευμένοι, καθώς αυτή εξαρτάται αφενός από το επάγγελμα και αφετέρου από το μορφωτικό επίπεδο. Σε ακόμα χειρότερη κατάσταση μπορεί να είναι οι λιγότερο μορφωμένοι εργαζόμενοι, οι οποίοι, όπως ο Aberg (2003) παρατηρεί, πολλές φορές εξακολουθούν να εργάζονται σε λιγότερο απαιτητικές θέσεις εργασίας. Αν λοιπόν ένας μεγάλος αριθμός υπερεκπαιδευμένων εργαζόμενων απασχολούνται σε θέσεις εργασίας κατώτερες από τα επίπεδα των δεξιοτήτων τους, τότε το αποτέλεσμα μπορεί να ωθήσει τους εργαζομένους της εργατικής τάξης στον παραγκωνισμό και στην ανεργία, αφού το εργατικό δυναμικό των υπερεκπαιδευμένων λειτουργεί ως υποκατάστατό τους στις διάφορες παραγωγικές διαδικασίες

Γενικά, η έξαρση του φαινομένου της υπερεκπαίδευσης διογκώνεται από την παγκοσμιοποίηση και τον διεθνή ανταγωνισμό. Η οικονομική ύφεση, αλλά και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας δεν αφήνουν τους νέους να εκπληρώσουν τις φιλοδοξίες τους, αλλά προσπαθούν συνεχώς να καλύψουν την έλλειψη εργασιακής εμπειρίας με τις γνώσεις, υπερεπενδύοντας στην εκπαίδευση και ακολουθώντας την κοινωνία της γνώσης, της εξέλιξης της τεχνολογίας και της γρήγορης διάχυσης της πληροφορίας. Από την άλλη πλευρά, η αγορά εργασίας αδυνατεί στο να ταξινομή τους εργαζόμενους σε κατάλληλες θέσεις εργασίας, δυσκολεύεται να επανασχεδιαστεί και να εκσυγχρονιστεί, χωρίς να καθίσταται εφικτή η αναδιάρθρωση ενός παραγωγικού συστήματος. Βιώνοντας, λοιπόν, την οικονομική ύφεση, οι εργοδότες μειώνουν τις προσλήψεις και καλύπτουν τις ανάγκες τους δημιουργώντας θέσεις μερικής απασχόλησης, χρησιμοποιώντας προσωρινούς εργαζόμενους (συχνά τους νεοεισερχόμενους) οι οποίοι, όπως έχει φανεί, είναι και οι πρώτοι που θα απολυθούν (Leuven & Oosterbeek, 2011).

Σε κοινωνικό επίπεδο, «μεταξύ της δομής των επαγγελμάτων³ και της δομής των θέσεων απασχόλησης υπάρχει μια μικρότερη ή μεγαλύτερη απόκλιση που οδηγεί σε ετεροαπασχόληση» (Μπαμπανάσης, 1993, σσ. 93). Οι θέσεις εργασίας, δηλαδή, μπορεί να είναι περισσότερες συγκριτικά με τις θέσεις που χρειάζονται για την πλήρη απασχόληση των εργαζομένων και παρόλα αυτά να μην είναι δυνατή η απασχόληση όλου του εργατικού δυναμικού σε θέσεις εργασίας που να ανταποκρίνονται στην επαγγελματική του κατάρτιση. Δεδομένης της συρρίκνωσης της εργασίας, της τάσης για υποβάθμιση των συνθηκών εργασίας, του κλυδωνισμού του επαγγέλματος, και της πρόσφατης εξέλιξης της εργασίας ως απασχολησιμότητα, ο εργαζόμενος οδηγείται στο να αποδεχτεί μία θέση εργασίας χαμηλότερων δυνατοτήτων, έχοντας ως σκοπό είτε να βγει από την ανεργία είτε να εκμηδενίσει την περίοδο αναζήτησής της (Baert & Verhaest, 2014).

Ετεροαπασχόληση

Η δομή των επαγγελμάτων αλλάζει, λόγω του ότι οι γνώσεις και τα επαγγέλματα τα οποία κατακτήθηκαν μια προηγούμενη περίοδο απαξιώνονται καθώς πρέπει να αντικατασταθούν με νέα. Στη σύγχρονη εποχή, οι γνώσεις διπλασιάζονται κάθε 10 χρόνια περίπου και αυτό φέρει ως αποτέλεσμα η δομή των επαγγελμάτων να μεταβάλλεται συνεχώς και μαζί με αυτήν να αλλάζει ανάλογα και η δομή των θέσεων εργασίας και μάλιστα να προηγείται της επαγγελματικής δομής. Συνεπώς, μια ιδιόμορφη ετεροαπασχόληση δημιουργείται. Ο αριθμός των θέσεων εργασίας είναι εν μέρει μικρότερος και εν μέρει μεγαλύτερος από τον αριθμό που είναι αναγκαίος για την πλήρη απασχόληση του εργατικού δυναμικού σε θέσεις εργασίας που ανταποκρίνονται στην επαγγελματική κατάρτιση. Υπάρχει έλλειψη θέσεων εργασίας σε επαγγέλματα που ξεπεράστηκαν από την ανάπτυξη, ενώ, από την άλλη μεριά προσφέρονται θέσεις εργασίας που η πλήρωσή τους απαιτεί γνώσεις που μπορεί να αποκτηθούν στο μέλλον (Μπαμπανάσης, 1993).

---

³ «Η επαγγελματική δομή αναφέρεται στο πρότυπο που δημιουργείται σε μία κοινωνία από την κατανομή του εργατικού δυναμικού κατά μήκος του φάσματος των υπαρκτών τύπων εργασίας ή επαγγελμάτων», Watson, T., *Κοινωνιολογία, Εργασία Και Βιομηχανία*, μτφρ. και επιμ. Ψημμένος Ιορδάνης, Αθήνα (Αλεξάνδρεια), 2005, σσ.184.

Η ετεροαπασχόληση υποδηλώνει μια σειρά θεμάτων που περικλείονται στην σχέση της ανώτατης εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και αποτελεί αναγκαία λύση απασχόλησης για τους νέους άνεργους, επηρεάζοντας άμεσα την εργασιακή ικανοποίηση (Ιωάννου, 1993). Σαν φαινόμενο η ετεροαπασχόληση προσεγγίζεται με δύο τρόπους (Καραμεσίνη, 2008) : Η πρώτη προσέγγιση, η οποία θεωρείται αντικειμενική, αναφέρεται στο είδος του επαγγέλματος, το οποίο καθορίζει αν ένα άτομο ετεροαπασχολείται. Ένα άτομο, λοιπόν, δεν εντάσσεται στους ετεροαπασχολούμενους, όταν ασκεί οποιοδήποτε διευθυντικό, επιστημονικό ή καλλιτεχνικό επάγγελμα, χωρίς απαραίτητα αυτό να αντιστοιχεί στο αντικείμενο των σπουδών του. Στην δεύτερη προσέγγιση, όμως, που θεωρείται υποκειμενική και προέρχεται μέσα από τις εκτιμήσεις των ατόμων, ένα άτομο θεωρείται ετεροαπασχολούμενο, όταν απασχολείται σε μία θέση εργασίας, της οποίας το αντικείμενο έχει λίγη ή καθόλου συνάφεια με την ακαδημαϊκή του εκπαίδευση.

Η διαφορά μεταξύ υπερεκπαίδευσης και ετεροαπασχόλησης εντοπίζεται στο γεγονός ότι η ετεροαπασχόληση αναφέρεται στην αναντιστοιχία μεταξύ του αντικειμένου των σπουδών και του αντικειμένου της απασχόλησης, χωρίς να κάνει λόγο για την ύπαρξη ή όχι αυξημένων προσόντων, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της υπερεκπαίδευσης. Υψηλό ποσοστό εργαζόμενων Ελλήνων δηλώνει ότι είναι σε μεγάλο βαθμό υπερεξειδικευμένο για την εργασία του, κάνοντας αναφορά στην χαμηλή ζήτηση για δεξιότητες αλλά και την υψηλή αναντιστοιχία αυτών με την αγορά εργασίας (OECD, 2018c)

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι τα ζητήματα της υπερεκπαίδευσης και της ετεροαπασχόλησης δεν εμφανίζονται ούτε εξαπλώνονται αφ' εαυτού τους αλλά τροφοδοτούνται από την άκαμπτη μεταβίβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας (Labrianidis, 2014). Σημαντικό είναι, επίσης, ότι σε μια μελέτη (1993) ο Μπαμπανάσης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ετεροαπασχόληση αποτελεί το «άσυλο» ως προς τον παραγκωνισμό, την κοινωνική υποβάθμιση και κυρίως την ανεργία.

1.5. Κοινωνικό κεφάλαιο και πρόσβαση στην εκπαίδευση και αγορά εργασίας

Η πρόσβαση και η φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση επηρεάζεται αλλά και τροφοδοτείται από τις κοινωνικές σχέσεις επιβεβαιώνοντας έτσι μερικά από τα αίτια της δημιουργίας των υφιστάμενων ανισοτήτων, όπως αναλύονται παρακάτω. Σε έρευνα του EU-SILC (2015) σχετικά με την ανεργία των νέων Ευρωπαίων, αποδείχθηκε ότι το κοινωνικό κεφαλαίο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στο καθεστώς απασχόλησης των παιδιών και η οικογενειακή κληρονομιά έχει μακροπρόθεσμο αντίκτυπο στους νέους. Το γεγονός ότι στις ΗΠΑ τα πιο εξειδικευμένα προγράμματα που προσφέρονται αφορούν σε προγράμματα για την τέχνη ή την τεχνολογία αιχμής, είναι ιδρύματα ιδιωτικά και μικρά, αλλά ακριβά σε δίδακτρα, και αποτελούν μια υπενθύμιση ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση διαιωνίζει την κοινωνική ελίτ, και δημιουργεί επιλεκτικά ευκαιρίες απασχόλησης.

Οι μαθητές, προερχόμενοι από τις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, ακόμα και αν έχουν υψηλές επιδόσεις και έχουν την δυνατότητα να εισχωρήσουν σε πιο επιλεκτικά ιδρύματα το αποφεύγουν ή το αγνοούν, οδηγώντας έτσι την κοινωνική τους κατάσταση σε κοινωνικό πεπρωμένο (φαινόμενο Pygmalion⁴). Το χάσμα των μειωμένων αιτήσεων από μαθητές κατώτερων κοινωνικών τάξεων οφείλεται στις χαμηλές προσδοκίες των φοιτητών, στην έλλειψη γνώσης της διαδικασίας αιτήσεων, στην κακή επιλογή εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, στην ανεπαρκή εξοικείωση με τις διαδικασίες εισδοχής, στην ανησυχία ότι τα επίλεκτα πανεπιστήμια είναι κοινωνικά κλειστά και τέλος στη δυσκολία επίδειξης ακαδημαϊκού δυναμισμού κατά την εισαγωγή τους (Boliver, 2013). Προσπάθεια για όλους θα πρέπει να αποτελεί η δυνατότητα αξιοποίησης ισάξιας πρόσβασης με τη σωστή τροφοδότηση των νέων με ιδανικά πρότυπα, κίνητρα, υπηρεσίες καριέρας και διαφάνεια.

Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί ότι τα κοινωνικά δίκτυα των γονέων και των εργαζομένων έχουν αιτιώδη σχέση με την ευημερία, καθώς και την εξεύρεση εργασίας (Gayen, McQuaid & Raeside, 2010). Άλλωστε, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι στενά συνδεδεμένο με αυτά καθώς περιορίζει την αναζήτηση εργασίας και με αυτό τον τρόπο αναδεικνύονται ή χάνονται ευκαιρίες απασχόλησης. Οι εμπλεκόμενοι, λοιπόν, σε

---

⁴ Το Φαινόμενο του Πυγμαλίωνα περιγράφει την επίδραση που μπορεί να έχουν οι προσδοκίες του εκπαιδευτικού στην επίδοση των μαθητών μέσω της άνισης και διαφοροποιημένης συμπεριφοράς του πρώτου. Με άλλα λόγια, πρόκειται για τη διεργασία κατά την οποία «οι δάσκαλοι προκαλούν μια υψηλότερη επίδοση (του μαθητή), απλά επειδή την πιστεύουν ή την ελπίζουν» (Κατσιλλής, 2005:132).

ισχυρά κοινωνικά δίκτυα συμμετέχουν στην οργάνωση της εργασιακής δομής και απολαμβάνουν επαγγελματικά αλλά και κοινωνικά πλεονεκτήματα (Fernandez, Castillia & Moore, 2000). Τα αποτελέσματα είναι σύμφωνα με τον Bourdieu, ο οποίος, γενικά, έχει υποστηρίξει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το κλειδί για την αναπαραγωγή προνομίων και ευκαιριών, παρέχοντας πολύτιμους κοινωνικούς δεσμούς που μπορούν να αξιοποιηθούν για την γενικότερη πρόοδο των ατόμων. Τα άτομα τα οποία προέρχονται από ευνοημένα κοινωνικά στρώματα εξαρτώνται λιγότερο από την ανώτερη εκπαίδευση σχετικά με την κοινωνική θέση, το εισόδημα και την επαγγελματική κατάστασή τους, ακόμη και αν η συμμετοχή τους είναι σε αρκετά υψηλό ποσοστό. Τα στοιχεία δείχνουν ότι τα παιδιά της μεσαίας τάξης είναι πιο πιθανό να έχουν πρόσβαση στο κοινωνικό κεφάλαιο. Σε αντίθεση, τα παιδιά της εργατικής τάξης μπορούν επίσης να έχουν υψηλές επιδιώξεις αλλά είναι λιγότερο πιθανό να είναι σε θέση να έχουν πρόσβαση σε αυτού του είδους κοινωνικού κεφαλαίου.

Επιπλέον, μια έρευνα (2014) έχει δείξει ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι λιγότερο σημαντική από ό, τι το οικογενειακό υπόβαθρο για την ενίσχυση της ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας και την εισροή στην αγορά εργασίας. Στην πραγματικότητα υποστηρίζεται ότι η κοινωνική σχέση που αναπτύσσεται μέσω της ανώτερης εκπαίδευσης, αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές μεταβολές της κοινωνικής πολιτικής (Dobbs & Madgavkar, 2014).

Σύμφωνα με τη θεωρία των στρατηγικών μετατροπής- reconversion strategies- (Bourdieu, 1978,1998), η αξιοποίηση του υψηλού μορφωτικού επίπεδου (ανθρώπινο κεφάλαιο) είναι έντονα συνδεδεμένη με το κοινωνικό κεφάλαιο. Στην περίπτωση της έλλειψης του κοινωνικού κεφαλαίου, οι πτυχιούχοι πανεπιστημίου είναι ικανοί να διατηρήσουν εργασία μόνο εάν αυτή είναι κατώτερη από το εκπαιδευτικό τους επίπεδο (Patrinos,1995,1997; Verhaest & Omey,2004). Η έρευνα MOZAIK (2001) συμφώνησε ότι το οικογενειακό υπόβαθρο δεν είχε άμεσο αποτέλεσμα, αλλά η συχνότητα συμμετοχής σε κοινωνικές δράσεις ή και οι επισκέψεις σε μουσεία ανεβάζουν τον δείκτη του κοινωνικού κεφαλαίου και αυτό έχει θετική επίδραση στη μείωση της υπερεκπαίδευσης. Άλλωστε, οι απόφοιτοι με υψηλά αποτελέσματα σπουδών από ισχυρής φήμης ιδρύματα έχουν λιγότερες πιθανότητες να βρίσκονται υπό το καθεστώς

αυτό. Οι τελευταίοι έχουν δυναμικό ανθρώπινο κεφαλαίο το οποίο μάλιστα συνδέεται με την ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση των γονέων (Verhaest & Omeij, 2004).

Τέλος, το κοινωνικό κεφάλαιο των προνομιούχων στρωμάτων βοηθά τους κατόχους του να επωφελούνται οικονομικά χάρη στους ισχυρούς τίτλους σπουδών τους, να εξασφαλίζουν θέσεις εργασίας με τις υψηλότερες οικονομικές απολαβές και το ισχυρότερο κοινωνικό κύρος και με αυτόν τον τρόπο να διατηρούν την κοινωνική θέση και το γόητρο τους. Από την άλλη πλευρά, οι προερχόμενοι από τα χαμηλότερα μεσαία και λαϊκά στρώματα διακατέχονται από την εργασιακή ανασφάλεια, διότι συνδέουν τη δυνατότητα εξεύρεσης εργασίας με τα κοινωνικά δίκτυα από τα οποία αποκλείονται (Σιάνου-Κυργίου, 2010, σσ 267).

1.6. Οι έννοιες της επαγγελματικής μετάβασης και ένταξης των πτυχιούχων

Επαγγελματική μετάβαση

Ο όρος «επαγγελματική μετάβαση» έχει υιοθετηθεί από ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, ύστερα από την υλοποίηση διάφορων μελετών και την ανάπτυξη προβληματισμών για τις εργασιακές προοπτικές των πτυχιούχων Φιλοσοφικών Σχολών, Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, καθώς και πτυχιούχων στον τομέα των Επιστημών της Εκπαίδευσης (Αθανασούλη, 2009, σσ. 29). Με τον όρο επαγγελματική μετάβαση δίνεται έμφαση στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι νέοι μπορούν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι ορισμοί για την έννοια της επαγγελματικής μετάβασης κινούνται πάνω στην ίδια γραμμή. Η μετάβαση από την εκπαίδευση στην απασχόληση είναι η πορεία των ατόμων μεταξύ του τέλους των σπουδών τους και της πρόσβασης σε μια σταθερή απασχόληση (Καραμεσίνη, 2006). Με την έννοια της σταθερής απασχόλησης δεν εννοείται η σύναψη κάποιας σύμβασης με κάποιον εργοδότη, αλλά η απρόσκοπτη αμοιβή από μία σχέση εργασίας. Στην ουσία για την Καραμεσίνη (2006) η έννοια της μετάβασης σχετίζεται με τη σταθερή απασχόληση και όχι με τη σταθερή εργασία, δηλαδή μόνιμο εργασιακό καθεστώς.

Οι παράγοντες, οι οποίοι διαμορφώνουν το χρονικό διάστημα μετάβασης από την εκπαιδευτική στην επαγγελματική ζωή ποικίλουν. Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια η περίοδος της παραμονής των εργαζομένων έχει παραταθεί με αποτέλεσμα οι γηραιότεροι να εξακολουθούν να δεσμεύουν τις θέσεις εργασίας τους. Αξίζει να αναφερθεί ότι παρόλο που οι νέοι έχουν πιο αναβαθμισμένη γνώση απ' ό,τι οι μεγαλύτερες γενιές, εντούτοις δεν προτιμώνται στην αγορά εργασίας. Αξιόλογο είναι να σημειωθεί ότι και το νομοθετικό πλαίσιο δεν ευνοεί μισθολογικά τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας (Ryan, 2001). Επομένως, οι νέοι βρίσκονται σε μια διαρκή αναζήτηση εργασίας, η οποία θα καλύπτει τις μισθολογικές τους απαιτήσεις. Αν αναλογιστεί κανείς το εργασιακό περιβάλλον, το οποίο επικρατούσε και στο παρελθόν, οι μισθολογικές διαφορές ανάμεσα στους νεοεισερχόμενους και έμπειρους εργαζόμενους ήταν πάντα μια πραγματικότητα. Οι διαφορές αυτές των αμοιβών σχετίζονται με την αποκτηθείσα εμπειρία στον χώρο εργασίας, δημιουργώντας, έτσι, για την εταιρεία και την οικονομία την έννοια του ανθρώπινου κεφαλαίου. Από την άλλη πλευρά οι εργοδότες αναζητούν την εμπειρία ανάμεσα στα προσόντα νέων εργαζομένων. Το τελευταίο θεωρείται δεδομένο ότι παρουσιάζει μεγάλη δυσκολία, διότι για να έχει ένας νέος εμπειρία θα πρέπει πρώτα με κάποιο τρόπο να ενταχθεί στην αγορά εργασίας. Όσο μεγαλύτερη, λοιπόν, είναι η εμπειρία τόσο αυξημένες είναι οι πιθανότητες επαγγελματικής αποκατάστασης (Δόσχορη, 2015 σσ. 29).

Οι δυσκολίες που παρουσιάζονται στη διαδικασία μετάβασης των νέων πτυχιούχων στην αγορά εργασίας σχετίζονται με την έλλειψη εργασιακής εμπειρίας των νεότερων αποφοίτων σε σχέση με τους ηλικιακά μεγαλύτερους και την αναντιστοιχία μεταξύ των γνώσεων και δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού αλλά και των αναγκών του παραγωγικού συστήματος που γεννά την διαρθρωτική ανεργία⁵. Η διαρθρωτική ανεργία ενοχοποιεί το εκπαιδευτικό σύστημα και θεωρεί αναγκαία την προσαρμογή του χαρακτήρα και της κατεύθυνσής του προς τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, της οικονομίας και των επιχειρήσεων. Αυτή η προσαρμογή, ωστόσο, παραβλέπει τον

---

⁵ Όταν σε μια οικονομία υπάρχουν άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας, αλλά οι άνεργοι δεν μπορούν να απασχοληθούν στις υπάρχουσες κενές θέσεις, επειδή υπάρχει αναντιστοιχία ανάμεσα στα προσόντα και στην εξειδίκευση των ανέργων και σε αυτά που απαιτούνται για την κάλυψη των κενών θέσεων, η ανεργία αυτή ονομάζεται διαρθρωτική.

ευρύτερο ρόλο της εκπαίδευσης και συνακόλουθα την αυτονομία του εκπαιδευτικού συστήματος από το παραγωγικό σύστημα (Καραμεσίνη, 2006α, 2008).

Η εργασία κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών έχει άμεση σύνδεση με την αγορά εργασίας, καθώς θεωρείται ως ένα στάδιο προετοιμασίας των φοιτητών για την μετάβασή τους σε αυτήν, ενώ μπορεί να λάβει χώρα και κατά την διάρκεια των μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών. Επιδρά, λοιπόν, θετικά στην ευεξία των φοιτητών (Robotham, 2012) και συμβάλλει στην απόκτηση δεξιοτήτων και βοηθητικών εμπειριών για την επόμενη και ίσως πιο επίσημη εργασία, στην οικονομική ανεξαρτησία των φοιτητών και στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας. Η αποκτηθείσα εργασιακή εμπειρία προσδίδει μια αίσθηση εμπιστοσύνης, καθώς οι εργαζόμενοι φοιτητές συχνά παρουσιάζουν βελτιωμένες δεξιότητες οργάνωσης και διαχείρισης χρόνου, όταν εισέρχονται στην επίσημη αγορά εργασίας (Mihail & Karaliopoulou, 2005· Watts & Pickering, 2000). Παρόλα αυτά, δεν εξασφαλίζει από μόνη της την ανάπτυξη των προαπαιτούμενων εργασιακών δεξιοτήτων (Katsikas & Panagiotidis, 2011).

Από την άλλη πλευρά, ο συνδυασμός εργασίας και σπουδών επιφέρει συχνά αρνητικές ψυχολογικές συνέπειες στους φοιτητές. Προκαλούνται συναισθήματα άγχους και πίεσης στην προσπάθεια ανταπόκρισής τους στις εργασιακές και ακαδημαϊκές υποχρεώσεις την ίδια χρονική στιγμή. Βέβαια, θεωρείται απαραίτητη, όταν υπάρχει ανάγκη διασφάλισης των εξόδων φοίτησης, αν και αρκετά άτομα δεν αντιλαμβάνονται τη συγκεκριμένη εργασία ως μέσο χρηματοδότησης των σπουδών τους, λόγω της έλλειψης των διδάκτρων στα ελληνικά πανεπιστήμια (Mihail & Karaliopoulou, 2005).

Η αναζήτηση της εργασίας πριν την ολοκλήρωση των σπουδών έχει σημαντική διαφορά από την αναζήτηση που κάνει ένας απόφοιτος μετά την απόκτηση του βασικού πτυχίου του. Στην πρώτη περίπτωση, οι σπουδές βρίσκονται στο επίκεντρο των προτεραιοτήτων, ενώ στην δεύτερη περίπτωση μεγάλη μερίδα αποφοίτων είναι άνεργοι ή τουλάχιστον δε συμμετέχουν ενεργά στην αγορά εργασίας (Allen & van der Velden, 2007), οπότε και αναζητούν μία επίσημη και όχι περιστασιακή απασχόληση.

Αναμφίβολα, η μετάβαση των αποφοίτων από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας θα μπορούσε να διευκολυνθεί με την παροχή εποικοδομητικής και οργανωμένης

πρακτικής άσκησης στους φοιτητές όλων των γνωστικών αντικειμένων (OECD, 2018a).

Επαγγελματική ένταξη

Ο συνδυασμός της εργασιακής ένταξης, ο οποίος εστιάζει στην κατάσταση της απασχόλησης, στη μορφή, στο είδος και στις οικονομικές απολαβές, με τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος ορίζουν την επαγγελματική ένταξη των πτυχιούχων (Καραμεσίνη, 2008). Η επαγγελματική ένταξη δε θεωρείται πλέον δεδομένη. Αντίθετα, χαρακτηρίζεται προβληματική για τους νέους πτυχιούχους που έρχονται αντιμέτωποι με τη δυσκολία εύρεσης μιας ποιοτικής απασχόλησης (Salas-Velasco, 2007).

Η ποιότητα της επαγγελματικής ένταξης εξετάζεται μέσα από την ασφάλεια της απασχόλησης και άρα την έλλειψη της εργασιακής επισφάλειας, τον χρόνο εργασίας (μερική και πλήρης απασχόληση), το ύψος των αμοιβών, τη συνάφεια του επαγγέλματος με το αντικείμενο των σπουδών και την ποιότητα του εργασιακού περιβάλλοντος, ενώ, η τελική κατάσταση της επαγγελματικής ένταξης συνοδεύεται από τη σταθεροποίηση της απασχόλησης (Καραμεσίνη, 2006α, 2008· OECD, 2017a).

Ο επισφαλής εργαζόμενος είναι εκείνος που νιώθει ανασφάλεια στη θέση εργασίας του και διακατέχεται από το φόβο της ανεργίας, ενώ η επισφάλεια αυτή δε σχετίζεται με τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου (De Witte, Vander Elst & De Cuyper, 2015· Κεσίσιογλου, 2014). Η αλλαγή στην μορφή της εργασίας με την εμφάνιση της «προσωρινής εργασίας» και της «μερικής απασχόλησης» επηρέασε την ποιότητα της επαγγελματικής ένταξης των νέων, αν και δεν είναι τόσο διαδεδομένες στη χώρα μας συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (IOBE, 2018· ΥΠΕΠΘ, 2008).

Τέλος, σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι η περίοδος της επαγγελματικής ένταξης των νέων αποφοίτων συνδέεται άμεσα με τις οικονομικές απολαβές και την κινητικότητα της εργασίας. Οι νέοι που βρίσκουν απασχόληση σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την αποφοίτησή τους, αμείβονται με χαμηλούς μισθούς εξαιτίας της έλλειψης εργασιακής εμπειρίας και αντιμετωπίζουν μικρά διαστήματα ανεργίας με αυτοσκοπό την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών σε μία νέα εργασία. Η εν λόγω κινητικότητα των αποφοίτων συμφωνεί με τη θεωρία κινητικότητας της εργασίας, όπου οι νέοι εργάζονται προσωρινά σε θέσεις εργασίας με μοναδικό σκοπό την απόκτηση

εργασιακής εμπειρίας, η οποία είναι χρήσιμη για τη διεκδίκηση καλύτερης εργασίας στο μέλλον (Καραμεσίνη, 2008).

2. Πανεπιστήμιο και αγορά εργασίας

Σύμφωνα με τον Young (2009) η σχέση μεταξύ ανώτατης εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας βασίζεται σε τρεις διαστάσεις (όπ. Ανάφ. στη Δόσχορη, 2015, σσ. 19):

- Όσον αφορά τη γνώση και τις δεξιότητες που η ανώτατη εκπαίδευση μεταδίδει στους αποφοίτους και που αυτοί μεταφέρουν στην αγορά εργασίας.
- Στη νομιμοποίηση των πτυχίων και των πιστοποιητικών που παίζουν τον ρόλο ενημέρωσης του εργοδότη σχετικά με τις ικανότητες του μελλοντικού εργαζόμενου.
- Στον εμπλουτισμό των προσωπικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών του ατόμου που μεταφράζεται ως ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Οι παραπάνω διαστάσεις γίνονται όλο και περισσότερο πολύπλοκες, γεγονός που θέτει σε αναπροσαρμογή όλο το οικοσύστημα. Όπως προαναφέρθηκε η σχέση γνώσεων και δεξιοτήτων που παρέχονται και οι απαιτήσεις από την αγορά εργασίας υφίσταντο μία χαλαρή σχέση. Οι απόφοιτοι πανεπιστημίου κατηγοριοποιούνταν σε μεγάλες κατηγορίες ειδικοτήτων, από τις οποίες αντλούσαν τα άτομα που ήθελαν. Σήμερα, όμως, η ανώτατη εκπαίδευση έχει κατακερματιστεί σε πολλές και διαφορετικές ειδικότητες με μεγάλη εξειδίκευση, γεγονός που ωθεί την αγορά εργασίας να αναζητά τον πιο κατάλληλο υπάλληλο για μια θέση πιο έντονα. Ο αυξημένος ανταγωνισμός επιβάλλει την αναζήτηση τέτοιων αποφοίτων (Scott, 2005). Το συγκεκριμένο φαινόμενο επιφορτίζει με μεγαλύτερη ευθύνη τα ανώτατα ιδρύματα για να αναπροσαρμοστούν (όπ. ανάφ. στη Δόσχορη, 2015, σσ. 19).

Στο σημείο αυτό εγείρεται και ένα ερώτημα: Ποιου τα συμφέροντα και τις ανάγκες εξυπηρετεί το πανεπιστήμιο, των φοιτητών ή της αγοράς εργασίας; Όποια και να είναι η απάντηση το μόνο σίγουρο είναι ότι το πανεπιστήμιο οφείλει να προχωρήσει προκειμένου να προσθέσει αξία στην οικονομία. Γι' αυτόν τον λόγο και οι δύο πλευρές (αγορά εργασίας και πανεπιστήμια) έρχονται σε έναν διαρκή διάλογο για την

οριοθέτηση μίας στρατηγικής και κατευθυντήριων γραμμών. Ταυτόχρονα, όλες οι αποφάσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής που αφορούν στην τριτοβάθμια θα πρέπει να συνοδεύονται από δεδομένα, τα οποία επιβάλλεται να αξιολογηθούν από τις ενδιαφερόμενες πλευρές για πολλαπλούς λόγους (όπ. ανάφ. στη Δόσχορη, 2015, σσ. 19-20).

Επιπλέον, η ανώτατη εκπαίδευση παρουσιάζει διαβαθμίσεις, οι οποίες δημιουργούν διαφορετικά προφίλ αποφοίτων, που αποβλέπουν σε διαφορετικά κομμάτια της αγοράς εργασίας. Η επιλογή της ακαδημαϊκής κατεύθυνσης από κάποιον ενδιαφερόμενο εδράζεται στα εξής στοιχεία (όπ. ανάφ. στη Δόσχορη, 2015, σσ. 20):

- Στην παρακολούθηση ενός κύκλου σπουδών που ένεκα δομικών δυσκολιών του συστήματος εισαγωγής κατέληξε στο να παρακολουθεί μία συγκεκριμένη σχολή.
- Στην παρακολούθηση ενός κύκλου σπουδών λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει για τον φοιτητή.
- Στην παρακολούθηση ενός κύκλου σπουδών εξαιτίας της εκτίμησης ότι μπορεί να προσφέρει καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές.

Σύμφωνα με τους Archer & Davison (2008), το πανεπιστήμιο δυσκολεύεται και σε μεγάλο βαθμό αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Η αγορά εργασίας έχει στόχο την αναζήτηση εργαζομένων, οι οποίοι θα μπορούσαν άμεσα να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της θέσης τους. Από την άλλη πλευρά, το πνεύμα στο οποίο κινείται το πανεπιστήμιο είναι περισσότερο ερευνοκεντρικό και ακαδημαϊκό. Η λειτουργική διάσταση του αποφοίτου απουσιάζει από τη διάσταση των προσόντων του. Γι' αυτόν τον λόγο, το σύγχρονο πανεπιστήμιο αρχίζει να μεταδίδει δεξιότητες, που θα κάνουν τους αποφοίτους περισσότερο παραγωγικούς και έτοιμους. Προσόντα, όπως η επικοινωνία και η χρήση νέων τεχνολογιών, έχουν ενταχθεί στην ακαδημαϊκή καθημερινότητα των τελευταίων. Η στροφή αυτή βρίσκει σύμφωνους και τους ίδιους τους φοιτητές, εφόσον οι ίδιοι θα νιώσουν έτοιμοι να σηκώσουν το βάρος της ευθύνης μιας σχέσης.

Το πανεπιστήμιο δε μπορεί να προβλέψει την εξέλιξη της τεχνολογίας και τον τρόπο εξέλιξης της αγοράς εργασίας και έτσι δε μπορεί να προετοιμάσει τους αποφοίτους για

μελλοντικές υποθετικές καταστάσεις, αλλά μόνο για την παρούσα κατάσταση. Από την άλλη πλευρά, επικρατεί και το φαινόμενο της υπερ-εκπαίδευσης, δηλαδή της υπερβολικής απόκτησης δεξιοτήτων για τη βελτίωση των πιθανοτήτων απόκτησης καλύτερης εργασίας, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη ανταγωνιστικότητα και καινοτομία (Corominas, Saurina, & Villa, 2010).

Το πανεπιστήμιο από την πλευρά του σίγουρα δε μπορεί να σταματήσει την οποιαδήποτε παροχή γνώσεων και των αντίστοιχων πιστοποιητικών, από τη στιγμή που υπάρχει μεγάλη ζήτηση από το κοινό. Το πρόβλημα, όμως, δεν έγκειται στην υπερ-εκπαίδευση, αφού η κάλυψη μαθησιακών αναγκών δεν αποσκοπεί αποκλειστικά στην κάλυψη επαγγελματικών επιδιώξεων. Στην ουσία, η σχέση αγοράς εργασίας και ανώτατης εκπαίδευσης αναδιαμορφώνεται στο πέρασμα του χρόνου. Αυτή η μεταβολή οφείλεται τόσο στην αναδιάρθρωση των δομών των πανεπιστημίων όσο και της ίδια της οικονομίας. Οι πιο εμφανείς αλλαγές ήταν αυτές της σταδιακής μαζικοποίησης της, κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, και της μεταβίβασης της δαπάνης από το κράτος στον ενδιαφερόμενο. Τέτοιου είδους αλλαγές οδηγούν στη δημιουργία μίας μεταβιομηχανικής ανώτατης εκπαίδευσης, η οποία δημιουργεί απαιτήσεις από το εργατικό δυναμικό και δημιουργεί την ανάγκη για νέες φόρμες εργασιακών ικανοτήτων (Hassard, McCann, & Morris, 2008). Μάλιστα, η θεσμοθέτηση διδάκτρων ενισχύει την άποψη και την ανάγκη ότι τα πτυχία των αποφοίτων θα πρέπει να έχουν μεγαλύτερη αξία μέσα από την ανταπόκριση της αγοράς εργασίας. Επομένως, τα πτυχία θα πρέπει να έχουν τα ίδια οικονομική αξία μέσα από τη χρήση τους στην αγορά εργασίας. Βέβαια, αυτή η αντιστοίχιση ή αξία δεν υφίσταται μέσα από την πλήρη οικονομική διάσταση (δηλαδή μέσα από αριθμούς), αλλά βασίζεται σε μία χαλαρή σχέση (Δόσχορη, 2015).

Το πανεπιστήμιο ανέκαθεν διευκόλυνε τη ροή των τεχνικών, διοικητικών και ερευνητικών αποφοίτων προς την αγορά εργασίας. Στην πραγματικότητα, μέχρι πρόσφατα, η ροή αυτή ακολουθούσε μία κανονικότητα, όπου οι πιο καταρτισμένοι απόφοιτοι απασχολούνταν σε πιο ενδιαφέρουσες και πιο καλά αμειβόμενες εργασίες. Το πανεπιστήμιο έπαιζε ρόλο στην οικονομική αναπαραγωγή καλύπτοντας τις ανάγκες ατόμων και επιχειρήσεων. Γι' αυτόν τον λόγο και η ανώτατη εκπαίδευση θεωρείτο ανέκαθεν ως απαραίτητο βήμα ή μία ωφέλιμη πλατφόρμα, από την οποία θα έπρεπε να

περάσουν όσοι θα ήθελαν να ενσωματωθούν ομαλά και επιτυχημένα στην οικονομική ζωή (Δόσχορη, 2015).

2.1. Ελληνικό πανεπιστήμιο και αγορά εργασίας

Το ελληνικό παράδειγμα που αφορά τη σχέση πανεπιστημίου και αγοράς εργασίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ιδανικό, αλλά περισσότερο ως παράδειγμα προς αποφυγή. Η αποφοίτηση από κάποιο ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα της χώρας δεν είναι πλέον ισοδύναμη της απόκτησης του κλειδιού της επιτυχίας που θα οδηγήσει στην επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων. Η μετάβαση από την εκπαιδευτική ζωή στην επαγγελματική γίνεται με αρκετά αργούς ρυθμούς στον ελληνικό χώρο. Έρευνα του ΟΟΣΑ αποδεικνύει ότι μεγάλο μέρος των αποφοίτων παραμένει ανενεργό για διάστημα μεγαλύτερο από 5 χρόνια από την αποφοίτησή του (OECD, 2011, σσ. 70-71).

Ο τομέας των κατασκευών και της πληροφορικής βρίσκονται στην κορυφή των σχολών με την ταχύτερη απορρόφηση από την αγορά εργασίας. Από την άλλη πλευρά, είναι αντίθετη η πορεία που ακολουθούν οι θεωρητικές σχολές. Οι προοπτικές των σχολών αυτών μοιάζουν να είναι περιορισμένες, καθώς ένα μεγάλο μέρος παραμένει ανενεργό για περισσότερα από 5 χρόνια μετά από την αποφοίτησή του. Οι απόφοιτοι των ιατρικών και νομικών σχολών, όμως, κρατούν το μέλλον της απασχόλησής τους στα χέρια τους, αφού πολύ άμεσα μετά την αποφοίτησή τους βρίσκουν τον δρόμο τους. Αυτό θεωρείται εν μέρει δικαιολογημένο, από τη στιγμή που η φύση του επαγγέλματος τους δίνει τη δυνατότητα να αυτοαπασχοληθούν σε αντίθεση με άλλους τομείς, όπως π.χ. οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες (Σιάνου-Κύργιου, 2010).

Η ανεργία και η ετεροαπασχόληση είναι βασικά σημεία που διαμορφώνουν την εικόνα της ελληνικής αγοράς εργασίας. Με την έννοια της ετεροαπασχόλησης αναφερόμαστε στην απασχόληση ενός ατόμου σε μία θέση, που δεν έχει συνάφεια με το γνωστικό αντικείμενό του. Το φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης παρατηρείται, όταν σε προκηρύξεις για απλές θέσεις διοικητικού προσωπικού συμμετέχουν υποψήφιοι με πολλά περισσότερα προσόντα και από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα (Σκάγιαννης

κ.συν., 2008). Τα βασικά αίτια του φαινομένου της ανεργίας αναλύονται στα παρακάτω (Σκάγιαννης κ.συν., 2008):

1. Αναντιστοιχία προσόντων με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.
2. Έλλειψη επαγγελματικής εμπειρίας. Η ελληνική αγορά εργασίας δεν εμπιστεύεται τους αποφοίτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άμεσα μετά την αποφοίτησή τους.
3. Αναποτελεσματική εκπαιδευτική πολιτική η οποία δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί με αποτελεσματικότητα στις απαιτήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα η αναποτελεσματικότητα αυτή επικεντρώνεται στα εξής σημεία (όπ. ανάφ. στη Δόσχορη, 2015, σσ.25-26):

- Η ελληνική κοινωνία θεωρεί τους αποφοίτους της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης μη ικανούς σε σχέση με τους αποφοίτους των ανώτερων και ανώτατων σχολών και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει αυξημένη ζήτηση για μια θέση σε κάποια ανώτερη ή ανώτατη σχολή. Η επιδίωξη αυτή δεν ανταποκρίνεται τόσο στις ανάγκες και τις ικανότητες των ίδιων των νέων, αλλά στις επιθυμίες του ίδιου του οικογενειακού περιβάλλοντος.

- Η αποτυχία του επαγγελματικού προσανατολισμού είναι εμφανής, διότι δε βασίζεται στην προσφορά πληροφόρησης πάνω σε τεκμηριωμένα δεδομένα, αλλά ανατροφοδοτεί τους ενδιαφερόμενους με ξεπερασμένες απόψεις και αντιλήψεις για τις προοπτικές των υφιστάμενων σχολών και της αγοράς εργασίας.

- Η υπερφόρτωση των ανώτερων και ανώτατων τμημάτων με φοιτητές. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, όπως αναφέρθηκε, παρουσιάζει προφανείς αδυναμίες. Η λειτουργία ολοένα και περισσότερων πανεπιστημιακών τμημάτων – πολλά από αυτά ήδη υπάρχουν – για την εξυπηρέτηση βραχυπρόθεσμων και μικροπολιτικών επιδιώξεων δημιουργεί υπερπροσφορά σε σχέση με την υπάρχουσα ζήτηση.

- Η λανθασμένη νοοτροπία των φοιτητών που βασίζεται στο επικρατούν περιβάλλον του παρελθόντος. Η λογική της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα είναι αποκόρημα της λογικής του παρελθόντος (Σιάνου-Κύργιου, 2010). Επομένως, λίγοι είναι οι απόφοιτοι εκείνοι που θα επιδιώξουν να δραστηριοποιηθούν μόνοι τους. Η ανάπτυξη της

επιχειρηματικότητας θα δώσει αναπτυξιακή πορεία στο χώρο της απασχόλησης. Αντίθετα, η δυναμική της απασχόλησης στο δημόσιο είναι περιορισμένη.

Η αξιοποίηση των αποφοίτων με πολλά προσόντα από την ελληνική αγορά εργασίας φαίνεται να είναι ικανοποιητική. Οι κάτοχοι διδακτορικού και μεταδιδακτορικού διπλώματος απασχολούνται πιο σύντομα σε σχέση με τους κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος (OECD, 2011, σσ. 70-71). Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η ελληνική αγορά εργασίας αναζητά αποφοίτους με όσο το δυνατόν περισσότερα προσόντα και μεγαλύτερη εξειδίκευση (όπ. ανάφ. στη Δόσχορη, 2015, σσ. 26).

Σύμφωνα με τον Μ. Μητσόπουλο και Θ. Πελαγίτη (2005, σσ.12), το ελληνικό πανεπιστήμιο φαίνεται ότι όχι μόνο δεν επιτελεί τον βασικό του προορισμό, να δημιουργεί δηλαδή ολοκληρωμένο χρήσιμα μέλη μιας κοινωνίας που να μπορούν να ζήσουν μια ευπρεπή ζωή, καθώς αδυνατεί να τους εξασφαλίσει επαγγελματική αποκατάσταση, και άρα στερεί από τους αποφοίτους τη δυνατότητα για βιοπορισμό. Συνεπώς, ακόμη και οι λίγοι σχετικά πόροι που διατίθενται για αυτήν δεν χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά.

Τέλος, ορισμένοι προβάλλουν την αντίρρηση ότι η αγορά δεν πρέπει να καθορίζει τις σπουδές καθώς δεν εγγυάται την παροχή 'κομβικής' γνώσης στον φοιτητή ώστε να μπορεί ο τελευταίος να λαμβάνει 'ολοκληρωμένη' παιδεία και, επιπροσθέτως, να μπορεί να αλλάζει θέσεις εργασίας και να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις. Το χαμηλό ποσοστό των εργαζόμενων πτυχιούχων στη χώρα μας (μια προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη και αυτούς που έχουν αποσυρθεί από την αγορά εργασίας και, άρα, ούτε εργάζονται ούτε είναι άνεργοι) είναι ακριβώς η απόδειξη περί του αντιθέτου, ότι δηλαδή οι φοιτητές που αποφοιτούν από τα κρατικά πανεπιστήμια και ΤΕΙ δεν είναι ικανοί να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής ακριβώς επειδή δεν αποκτούν κομβική, πολύπλευρη γνώση (σσ. 13).

3. Προβληματική της έρευνας

Αφετηρία για την παρούσα έρευνα αποτέλεσε η μελέτη των αποτελεσμάτων της ανάλυσης της ανεργίας και της ετεροαπασχόλησης. Σύμφωνα με τα στοιχεία της

Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, τον Απρίλιο του 2019, το ποσοστό της ανεργίας ανερχόταν σε 17,6%. Ακόμη υψηλότερο ήταν το ποσοστό ανεργίας των νέων στις ηλικιακές ομάδες 15-24 το οποίο ανερχόταν σε 30,4% ενώ στις ηλικίες 25-34 έφτανε το 24,2%. Τα πιο πάνω ποσοστά είναι τα υψηλότερα ανάμεσα σε όλες τις ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού. Λόγω των υψηλών αυτών ποσοστών ιδιαίτερα στους νέους, κρίθηκε αναγκαία η διερεύνηση της επαγγελματικής κατάστασης των αποφοίτων πανεπιστημιακών σχολών και πιο συγκεκριμένα της κατάστασης που αφορά την ετεροαπασχόληση των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών. Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι έναυσμα για την παρούσα έρευνα αποτέλεσε η διαπίστωση της ύπαρξης πολλών αποφοίτων ανθρωπιστικών σχολών, οι οποίοι ετεροαπασχολούνται.

3.1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται σε πρότερες σχετικές έρευνες, οι οποίες είναι σημαντικό να αναφερθούν, διότι πλαισιώνουν το ερευνητικό πρόβλημα της παρούσας μελέτης, το οποίο αφορά στην ετεροαπασχόληση των αποφοίτων ανθρωπιστικών σπουδών, ακόμη κι αν δεν εστιάζουν σε αυτό, καθώς αφορούν σε διαφοροποιημένα ερευνητικά προβλήματα. Ακόμα, είναι σημαντικό να αναφερθούν, διότι μέσα από τις έρευνες αυτές δημιουργήθηκαν και τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας μελέτης. Προς το τέλος του κεφαλαίου θα γίνει μια πιο εκτενής αναφορά σε δύο από τις έρευνες αυτές οι οποίες συνέβαλαν λίγο περισσότερο στη δημιουργία των ερευνητικών ερωτημάτων.

Η Καραμεσίνη (2003) μελέτησε το φαινόμενο ετεροαπασχόλησης στα πλαίσια μελέτης για τη ζήτηση και προσφορά της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τη σύνδεσή τους με την κατάσταση στην ελληνική αγορά εργασίας. Η ίδια υποστήριξε ότι «η ανεργία, η μείωση των σχετικών μισθών των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης, όπως επίσης και η ετεροαπασχόλησή τους αποτελούν τις συνιστώσες της υπερεκπαίδευσης» (σσ. 71). Χρησιμοποιώντας δευτερογενή δεδομένα, αδημοσίευτα στατιστικά στοιχεία της ΕΕΔ (Έρευνας Εργατικού Δυναμικού) της ΕΣΥΕ (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος) διασταύρωσε το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολούμενων σε διψήφιο βαθμό ανάλυσης με το επάγγελμα των απασχολούμενων κατά διψήφιες ομάδες επαγγελμάτων. Η παραπάνω μελέτη έδειξε ότι η διάκριση μεταξύ ρυθμισμένων ή μη

επαγγελματιών και κατοχυρωμένων και μη επαγγελματικών δικαιωμάτων είναι πολύ χρήσιμη για την προσέγγιση τόσο των αιτίων όσο και των χαρακτηριστικών της ετεροαπασχόλησης.

Έτσι, ειδικότητες με μη κατοχυρωμένα επαγγελματικά δικαιώματα όπως οικονομολόγοι, γυμναστές κ.α. εμφανίζουν υψηλό βαθμό ετεροαπασχόλησης και μέσο ή υψηλό ποσοστό ανεργίας. Η ανεργία αποτελεί «γενεσιουργό αιτία» της ετεροαπασχόλησης. Ωστόσο, σε ορισμένες ειδικότητες όπως φιλόλογοι, θεολόγοι κ.α., σημειώνεται έλλειψη ευκαιριών ετεροαπασχόλησης και επομένως υπάρχουν υψηλά ποσοστά ανεργίας. Από τα συμπεράσματα της μελέτης προέκυψε ότι τα επαγγέλματα στα οποία απασχολούνται οι απόφοιτοι των ΑΕΙ είναι δυναμικά. Επίσης, σύμφωνα με την Καραμεσίνη (2003), όσοι απόφοιτοι ΑΕΙ δεν κατάφεραν να απασχοληθούν «σε επιστημονικά και διευθυντικά – διοικητικά επαγγέλματα, ετεροαπασχολούνται σε δυναμικά επαγγέλματα στον τομέα των υπηρεσιών, σε θέσεις που δεν απαιτούν πτυχίο ΑΕΙ.» (σσ. 111).

Επιπρόσθετα, μια πανελλαδική έρευνα της Οριζόντιας Δράσης (2008), από το Γραφείο Διασύνδεσης και Υποστήριξης των Πανεπιστημίων, με τίτλο «Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας» εξέτασε την απορρόφηση των αποφοίτων (ανδρών και γυναικών) των πανεπιστημίων 5-7 έτη μετά την απόκτηση του πτυχίου τους. Στόχος της έρευνας ήταν να εξεταστεί ο βαθμός και η ποιότητα της επαγγελματικής τους ένταξης και της πορείας που ακολούθησαν ένα αρκετά μεγάλο διάστημα μετά την αποφοίτηση. Το βασικό εύρημα της έρευνας είχε ως εξής: ενώ 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση 84% των πτυχιούχων πανεπιστημίου απασχολούνται, και άρα είναι εργασιακά ενταγμένοι, 43% δεν είναι ακόμα επαγγελματικά ενταγμένοι (Καραμεσίνη, 2008).

Η έρευνα της Οριζόντιας Δράσης (2008) πραγματοποιήθηκε με τηλεφωνική συνέντευξη σε όλα τα πανεπιστήμια της χώρας, πλην του Ανοιχτού Πανεπιστημίου, του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και του Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας, το χρονικό διάστημα μεταξύ Δεκεμβρίου 2004 και Ιανουαρίου 2006. Το μέγεθος του δείγματος ήταν 116 απόφοιτοι κάθε τμήματος. Το συνολικό δείγμα ήταν 13.617

απόφοιτοι οι οποίοι αντιπροσώπευαν το 22,3% του πληθυσμού των αποφοίτων των πανεπιστημίων 5-7 έτη μετά την απόκτηση πτυχίου. Από την έρευνα προέκυψε ότι οι κλάδοι με την υψηλότερη ετεροαπασχόληση των πτυχιούχων τους 5-7 έτη μετά την αποφοίτηση είναι κατά σειρά η κοινωνιολογία – ανθρωπολογία -κοινωνική πολιτική, η πολιτική επιστήμη, η θεολογία, η γεωλογία - φυσιογνωσία, η οικονομική επιστήμη, οι επιστήμες διοίκησης, η φυσική αγωγή - αθλητισμός και η ιστορία- αρχαιολογία.

Η Ελλάδα με ποσοστό 40% ερχόταν δεύτερη σε ποσοστό ετεροαπασχόλησης το 2008, ενώ πρώτη ερχόταν η Ιταλία. Το ποσοστό αυτό διέφερε κατά επιστημονικό κλάδο. Στους κλάδους Φιλοσοφικής και Καλών Τεχνών το 73% των πτυχιούχων εργάζονταν σε τομείς που ήταν άσχετοι με τις σπουδές τους. Για τους φυσικομαθηματικούς το ποσοστό αυτό ήταν 63%, για τους γεωπόνους 60% και για τις καθηγητικές σχολές 56%. Τα ποσοστά ετεροαπασχόλησης ήταν πιο μικρά για τους άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως Νομικά, Οικονομικά κ.ά.

Η μελέτη της Αθανασούλη (2009), εξέτασε τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης των νέων πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών, 5 χρόνια μετά την αποφοίτησή τους από το Πανεπιστήμιο. Η έρευνα εντάσσεται στην ανάλυση των μηχανισμών ένταξης στην αγορά εργασίας των πτυχιούχων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, όπου παρατηρείται στις αναπτυγμένες χώρες η μεσολάβηση μιας μεταβατικής περιόδου, ανάλογα με τις ειδικότητες. Πολλές φορές, πριν την απόκτηση μιας σταθερής και ικανοποιητικής εργασίας, ο απόφοιτος μπορεί διαδοχικά να αναλάβει διάφορες εργασίες, οι οποίες αντιστοιχούν περισσότερο ή λιγότερο τόσο στο επίπεδο όσο και στο αντικείμενο των σπουδών του. Ακόμα μπορεί να περάσει από διάφορα στάδια απασχόλησης, υποαπασχόλησης ή και ανεργίας. Για το λόγο αυτό υλοποιήθηκε στο ΚΕΠΕ έρευνα πεδίου, όπου εξετάστηκαν οι διάφορες διαστάσεις της επαγγελματικής μετάβασης των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών, 5 χρόνια μετά την αποφοίτησή τους από το Πανεπιστήμιο. Στο διάστημα αυτό ένας πτυχιούχος, με τις διάφορες επαγγελματικές εμπειρίες που είχε αποκτήσει, είχε μεγαλύτερες πιθανότητες να βρει κάποια εργασία που να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του και να έχει κατορθώσει να «σταθεροποιηθεί» επαγγελματικά.

Αναλύθηκε, λοιπόν, η επαγγελματική διαδρομή ή κινητικότητα κατά τα πρώτα χρόνια της σταδιοδρομίας τους, μέσω μιας «διαχρονικής ανάλυσης», με αναδρομικές ερωτήσεις για τις προηγούμενες εργασιακές σχέσεις. Πλεονέκτημα αυτής της μελέτης ήταν πως επικεντρώθηκε και ανέλυσε με εκτενή τρόπο και για πρώτη φορά στην Ελλάδα την επαγγελματική αποκατάσταση των πτυχιούχων «καθηγητικών σχολών», εξετάζοντας τόσο τα χαρακτηριστικά απασχόλησης όσο και τις αποδοχές τους. Οι πτυχιούχοι των Φιλοσοφικών Σχολών υπεραντιπροσωπεύονται από γυναίκες, σε σημείο που πολλοί αναφέρονται στην εκθήλυνση ή γυναικοποίηση των σχολών αυτών. Η διάρκεια των σπουδών δεν ξεπέρασε τα 5 χρόνια, κατά μέσο όρο. Πέντε χρόνια μετά την απόκτηση του πτυχίου, το 80,3% των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών εργάζεται, το 11% παραδίδει ιδιαίτερα μαθήματα, ενώ το 2,2% συνεχίζει τις σπουδές σε μεταπτυχιακό επίπεδο και το ποσοστό ανεργίας ανέρχεται στο 5,9%. Το 1/3 των νέων πτυχιούχων είναι παντρεμένοι, ενώ μόλις το 18% έχει αποκτήσει ένα παιδί.

Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και απασχόλησης των νέων φιλολόγων, τρεις μεγάλες επαγγελματικές κατηγορίες διακρίθηκαν. Μια πρώτη κατηγορία, που συμπεριλαμβάνει το 72%, αποτελείται από νέους πτυχιούχους Φιλοσοφικών Σχολών, για τους οποίους το επάγγελμα έχει άμεση σχέση με το αντικείμενο και το επίπεδο των σπουδών τους. Στη δεύτερη επαγγελματική κατηγορία, εντοπίζεται το φαινόμενο της υπερεκπαίδευσης (10%) και περιλαμβάνει άτομα που εργάζονται ως υπάλληλοι γραφείου, ασχολούνται κυρίως με γραμματειακή εργασία και άλλες μικρές δουλειές. Τέλος, μια τρίτη κατηγορία χαρακτηρίζεται από το φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης (18%), δηλαδή το αντικείμενο των σπουδών τους δεν συνδέεται στενά με την επαγγελματική τους δραστηριότητα.

Έτσι, η μελέτη κατέδειξε ότι πέραν από τον παραδοσιακό κλάδο της εκπαίδευσης, υπάρχουν και άλλοι τομείς όπου το επιστημονικό υπόβαθρο που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια των σπουδών αποτέλεσε ένα υπολογίσιμο πλεονέκτημα για την επαγγελματική αποκατάσταση. Η ετεροαπασχόληση εντοπίστηκε κυρίως στο χώρο της επικοινωνίας, της διαφήμισης, του μάρκετινγκ, καθώς και στον τομέα των ανθρώπινων πόρων, στον ευρύτερο τομέα της υγείας και της ψυχολογίας. Για αυτά τα επαγγέλματα φάνηκε ότι ο εργοδότης αξιολογεί την απόκτηση πτυχίου ως ένδειξη ή φίλτρο των

ικανοτήτων των υποψηφίων να προσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται στα καθήκοντα της θέσης εργασίας που αναλαμβάνουν.

Σύμφωνα, όμως, με μια πρόσφατη έρευνα (2019) από τον τομέα Απασχόλησης και Αγοράς Εργασίας του ΣΕΒ, περισσότεροι από ένας στους δύο νέους που είναι πτυχιούχοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις «Ανθρωπιστικές σπουδές, γλώσσες και τέχνες» απασχολούνται σε θέσεις εργασίας που δεν είναι σχετικές με το γνωστικό πεδίο τους. Την ίδια στιγμή, το 12,9% των αποφοίτων της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης προέρχεται από τμήματα του συγκεκριμένου γνωστικού πεδίου, αποτελώντας την τρίτη πολυπληθέστερη ομάδα αποφοίτων. Δημιουργείται, επομένως, το ερώτημα για την ανάγκη αναθεώρησης και εξορθολογισμού της κατανομής του αριθμού των εισακτέων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευσή ανά γνωστικό πεδίο καθώς οι σημερινές ανάγκες της οικονομίας και οι προβλέψεις για την τεχνολογική εξέλιξη δεν συνηγορούν υπέρ της διατήρησης τμημάτων και αριθμού εισακτέων σε γνωστικά πεδία όπου σήμερα παρουσιάζεται υψηλή οριζόντια αναντιστοιχία.

Ακόμα, η εξέταση της βιβλιογραφίας αναδεικνύει τους κατά κύριο λόγο αδύναμους δεσμούς εκπαίδευσης-αγοράς εργασίας στη χώρα μας, όπως αυτή αντανακλάται π.χ. στο γεγονός ότι, κατά την προ της κρίσης περίοδο, το ποσοστό ανεργίας των αποφοίτων ανώτατης εκπαίδευσης ήταν περίπου ίσο με αυτό των αποφοίτων χαμηλής εκπαίδευσης· γεγονός που βρίσκεται σε αντίθεση, με ό,τι συμβαίνει σε άλλα «αναπτυγμένα» κράτη, όπου, σε γενικές γραμμές, όσο υψηλότερο το επίπεδο της εκπαίδευσης των ατόμων τόσο μικρότερο το ποσοστό της ανεργίας που αντιμετωπίζουν (IOBE, 2018: 10). Χαρακτηριστικές είναι οι χρόνιες δυσκολίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας των αποφοίτων των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (ΑΕΙ), με συνήθη τη μεσολάβηση μεγάλου χρονικού διαστήματος μετά την αποφοίτηση, έως την εξεύρεση εργασίας (Karamessini, 2010). Οι επιμέρους διαφοροποιήσεις μεταξύ διαφόρων επιστημονικών πεδίων είναι βεβαίως αξιοσημείωτες. Ενδεικτικά αναφέρονται τα σχετικά χαμηλά ποσοστά ανεργίας αποφοίτων πολυτεχνικών σχολών, οι οποίοι, επίσης, χρειάζονται λιγότερο χρόνο για την εξεύρεση πρώτης εργασίας, σε αντίθεση με πτυχιούχους ανθρωπιστικών επιστημών, φυσικής αγωγής και παιδαγωγικών σπουδών (Κανελλόπουλος,

Μαυρομαράς και Μητράκος, 2006). Απόφοιτοι των οποίων οι σπουδές προσφέρουν τη δυνατότητα απασχόλησης και στον ιδιωτικό τομέα φέρονται ως έχοντες καλύτερες προοπτικές ένταξης στην αγορά εργασίας από αποφοίτους των οποίων οι σπουδές «παραδοσιακά» ανταποκρίνονται στις ανάγκες του δημόσιου τομέα (Livanos, 2010).

Επιπρόσθετα, η σχετική βιβλιογραφία αναδεικνύει και την, στην καλύτερη περίπτωση «χαλαρή» και στη χειρότερη πολύ χαμηλή, σύνδεση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης με την απασχόληση. Ενδείξεις αποτελούν η πολύ μικρή σχέση/συνάφεια του αντικειμένου κατάρτισης με το επάγγελμα-ειδικότητα των συμμετεχόντων σε διάφορα προγράμματα κατάρτισης, καθώς και η μειωμένη πρόσβαση των αποφοίτων καταρτιζόμενων στην απασχόληση (ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ, 2013: 13).

Ενδεικτικό είναι π.χ. ότι παρά το ότι, βάσει των στατιστικών δεδομένων, ακόμη και στην Ελλάδα της κρίσης, οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να βρουν εργασία (βλ. π.χ. Rouliakos, 2014, σσ. 12), παρατηρείται αύξηση τόσο στο ποσοστό των νέων πτυχιούχων που ετεροαπασχολούνται, δηλαδή δεν απασχολούνται σε επαγγελματικές κατηγορίες που θεωρείται ότι αντιστοιχούν στο εκπαιδευτικό τους επίπεδο, και σε αυτό εκείνων που απασχολούνται σε θέσεις εργασίας που απαιτούν χαμηλότερο επίπεδο δεξιοτήτων.

Στη συνέχεια, ακολουθεί μία λίγο πιο εκτενής αναφορά σε δύο μελέτες, οι οποίες ερευνούν την επαγγελματική πορεία και μετάβαση από το πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Οι μελέτες συνδέονται με αυτό το οποίο μελετάται στην παρούσα έρευνα. Η πρώτη αφορά στη μελέτη της Ε. Δόσχορη (2015) με θέμα την επαγγελματική πορεία και αποκατάσταση των αποφοίτων του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και η δεύτερη αφορά στη μελέτη της Ε. Σιάνου-Κύργιου (2010) με θέμα τις κοινωνικές ανισότητες και την επιρροή τους στη μετάβαση από το πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας.

Η έρευνα της Ε. Δόσχορη (2015) αφορά την επαγγελματική πορεία και αποκατάσταση των αποφοίτων του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Στο επίκεντρο της έρευνας αυτής βρισκόταν η

αποτύπωση της απορρόφησης των αποφοίτων του τμήματος. Σκοπός της έρευνας ήταν να διευκρινιστεί το εύρος και η ποιότητα της ενσωμάτωσης των αποφοίτων του τμήματος στην αγορά εργασίας. Η έρευνα εστίασε στην καταγραφή της παρούσας κατάστασης, απασχόλησης και των χαρακτηριστικών της.

Για την ολοκλήρωση της έρευνας εφαρμόστηκε η λογική της δειγματοληπτικής εμπειρικής έρευνας, δηλαδή της ποσοτικής έρευνας, με σκοπό την ανάδειξη ποσοστών και τάσεων που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο φαινόμενο. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 104 αποφοίτους του Τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν μέσα από τις απαντήσεις των αποφοίτων του τμήματος ήταν χρήσιμες για την οικοδόμηση των ερευνητικών ερωτημάτων της δικής μου εργασίας. Στη συνέχεια, λοιπόν, αναφέρονται μερικές από τις απαντήσεις των αποφοίτων του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής αλλά και μερικά από τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής.

Αρχικά, ενδιαφέρον υπήρξε στους λόγους που ώθησαν τους συμμετέχοντες στο να επιλέξουν τη συγκεκριμένη σχολή. Στην περίπτωση των αποφοίτων του τμήματος, ήταν εμφανές ότι η απόφαση τους ήταν συνειδητή. Το 50,4% απάντησε ότι επέλεξε το τμήμα για το αντικείμενό του, ενώ μόλις το 14,8% από κάποια συγκυρία. Παράλληλα μόλις το 17,8% θεωρούσε ότι η σχολή μπορεί να προσφέρει επαγγελματικές λύσεις. Επομένως, το τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου καθίσταται ελκυστικό όχι για τις προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης που προσφέρει, αλλά για το γνωστικό του αντικείμενο.

Στη συνέχεια, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας, το 53,8% των ερωτηθέντων δεν είχαν ολοκληρώσει τις μεταπτυχιακές τους σπουδές, παρόλο που σύμφωνα με την Καραμεσίνη (2008), οι μεταπτυχιακές σπουδές εντάσσονται ενεργά στις στρατηγικές των αποφοίτων για επαγγελματική ένταξη καλύτερης ποιότητας. Συνήθως, βασικός στόχος των πτυχιούχων είναι να βρουν μια απασχόληση πάνω στο αντικείμενο των σπουδών τους. Όμως, έχοντας αποφοιτήσει από τη συγκεκριμένη σχολή, οι συμμετέχοντες με βάση την εμπειρία τους συμπέραναν ότι η σχολή δεν προσφέρει τις ανάλογες προοπτικές. Το 35,9% απάντησε ότι οι δυνατότητες απασχόλησης είναι

ανύπαρκτες και το 30,1% ότι είναι λίγες. Μόλις το 1% απάντησε ότι οι προοπτικές είναι άριστες και το 11,7% ότι είναι καλές.

Σημαντικά ήταν, επίσης, τα αποτελέσματα σχετικά με τον τρόπο εύρεσης της πρώτης απασχόλησης. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν ότι τον κυριότερο ρόλο για να βρουν μια θέση εργασίας έπαιξαν οι οικογενειακές γνωριμίες και οι φίλοι με ποσοστό 35,4%. Η δεύτερη πιο δημοφιλής απάντηση ήταν η συμμετοχή σε κάποιο διαγωνισμό του ΑΣΕΠ με ποσοστό 27,7%. Τρίτη λύση για την ανεύρεση μιας απασχόλησης υπήρξε το διαδίκτυο με ποσοστό 24,6%. Το δυσάρεστο από την ανάλυση των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό που συγκέντρωσε το Γραφείο Διασύνδεσης. Μόλις το 3,1% βοηθήθηκε από τις δομές που προσφέρει το ίδιο το τμήμα. Παράλληλα μόλις το 4,6% βρήκε εργασία μέσα από την αρωγή του ΟΑΕΔ. Από τα παραπάνω διαπιστώθηκε ότι η υποστήριξη που λαμβάνουν οι απόφοιτοι μέσα από τα επίσημα όργανα τόσο του ιδρύματος όσο και του κράτους είναι περιορισμένη.

Ακόμη πιο ενδιαφέρον, επίσης, ήταν ότι η πρώτη απασχόληση των ερωτηθέντων με το αντικείμενο των σπουδών τους δεν φάνηκε να είχε σημαντική συνάφεια. Το 48,4% δήλωσε ότι η πρώτη απασχόληση ήταν άσχετη με το αντικείμενο σπουδών. Το 11,3% απασχολήθηκε για πρώτη φορά σε λίγο σχετική εργασία με το αντικείμενο που παρακολούθησε στο Πανεπιστήμιο και το 22,6% εργάστηκε σε αρκετά σχετική απασχόληση. Μόλις το 17,7% των αποφοίτων δήλωσαν ότι η πρώτη τους απασχόληση συνδέεται απόλυτα με τις σπουδές τους. Στην ερώτηση για το αν η πρώτη απασχόληση υπήρξε και η μοναδική, δηλαδή αν δεν υφίσταται κάποια μεταβολή στο εργασιακό περιβάλλον, οι απαντήσεις ήταν μοιρασμένες. Το 55,6% απάντησε ότι έχει αλλάξει εργασία, ενώ το 44,4% υποστήριξε ότι η πρώτη του απασχόληση είναι και αυτή που διατηρεί μέχρι σήμερα.

Όσον αφορά στην ικανοποίηση των συμμετεχόντων από την αγορά εργασίας το 52,4% απάντησε ότι είναι ευχαριστημένο από την σημερινή του απασχόληση και το 23,8% ότι είναι πολύ ευχαριστημένο. Το 22,2% δήλωσε ότι δεν είναι ούτε ευχαριστημένο ούτε δυσαρεστημένο, ενώ μόλις το 1,6% φαίνεται να είναι δυσαρεστημένο. Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι οι απόφοιτοι της σχολής είναι ικανοποιημένοι κατά κύριο λόγο από το περιβάλλον εργασίας τους. Μάλιστα το γεγονός ότι σε μεγάλο

ποσοστό δεν απασχολούνται σε συναφές αντικείμενο με τις σπουδές τους, δεν φάνηκε να επηρεάζει το βαθμό ικανοποίησής τους.

Ένα στοιχείο που πρέπει να σημειωθεί και αποδεικνύει ότι το αντικείμενο του τμήματος δεν έχει απήχηση στην αγορά εργασίας είναι ο μικρός βαθμός αντιστοιχίας των σπουδών με τη σημερινή απασχόληση των συμμετεχόντων. Το 44,3% απασχολούνταν σε θέση εργασίας που δεν έχει καμία σχέση με το αντικείμενο που σπούδασε και το 18,0% απασχολούνταν σε θέση που έχει μικρή συνάφεια.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι και οι άνεργοι απόφοιτοι του τμήματος, σε ένα ποσοστό της τάξεως του 67,5%, δεν περιόρισαν τις προοπτικές τους αποκλειστικά στον εργασιακό χώρο που σχετίζεται με το επιστημονικό τους αντικείμενο, αλλά επιδίωξαν γενικά την απασχόλησή τους ανεξάρτητα από το πεδίο των σπουδών τους. Αξιοσημείωτο είναι, ακόμη, ότι η έρευνα επιβεβαίωσε παλαιότερες έρευνες που ολοκληρώθηκαν από τα γραφεία διασύνδεσης των πανεπιστημίων, οι οποίες αναφέρουν ότι οι απόφοιτοι των σχολών των θεωρητικών επιστημών εμφανίζουν λιγότερες προοπτικές από ότι στις θετικές. Οι πτυχιούχοι των Τμημάτων όπως Φιλοσοφίας, Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Μεσογειακών Σπουδών, Βαλκανικών Σπουδών, Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής και άλλων με «περιορισμένο» αντικείμενο σπουδών, προβλέπεται ότι θα ετεροαπασχολούνται, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό κινδυνεύει να καταταχθεί στους μακροχρόνια άνεργους (Σκάγιαννης κ. συν., 2008, σ. 5).

Στη συνέχεια, ακολουθεί και η έρευνα της Ε. Σιάνου-Κύργιου (2010), η οποία εστιάζει στις κοινωνικές ανισότητες και στο πως αυτές επηρεάζουν τη μετάβαση από το πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν ήταν τα εξής: α) η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική τάξη και την συμμετοχή στο πανεπιστήμιο, β) η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική τάξη και τον τρόπο που κατανοούν οι φοιτητές τις σπουδές στο πανεπιστήμιο και γ) η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική τάξη και τα σχέδια των φοιτητών για τη μετάβαση στην αγορά εργασίας. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με τυχαία δειγματοληψία, που είναι στο τελευταίο στάδιο των σπουδών τους, πριν λάβουν το πτυχίο τους. Η

μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής μεθόδου (Σιάνου-Κύργιου, 2010, σσ. 147, 151, 154).

Η Ε. Σιάνου-Κύργιου σημειώνει ότι εμφανίζονται διακρίσεις ανάμεσα σε πτυχιούχους από διάφορες κοινωνικές τάξεις, ακόμα και στην περίπτωση ατόμων με παρόμοια προσόντα. Οι πτυχιούχοι που προέρχονται από τα μεσαία και χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, συναντούν δυσκολίες κατά τη μετάβαση στην αγορά εργασίας και πλήττονται από την ανεργία, την υποαπασχόληση και την ετεροαπασχόληση. Στον αντίποδα βρίσκονται οι πτυχιούχοι που προέρχονται από την ανώτερη κοινωνική τάξη, διότι διαθέτουν υλική περιουσία από την οικογένειά τους.

Μέσα από τη μελέτη, έγινε φανερό ότι οι οικογένειες αποφασίζουν να επενδύσουν στην εκπαίδευση των παιδιών τους σε μεταπτυχιακό επίπεδο, ώστε να αποκτήσουν περαιτέρω προσόντα για να καταστούν ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας. Η πλειονότητα των αποφοίτων σπουδάζει σε τοπικά και περιφερειακά πανεπιστήμια, ενώ λιγότεροι επιλέγουν τα μεγάλα διεθνή πανεπιστήμια του εξωτερικού.

Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας των αποφοίτων, αποτελεί παράγοντα όξυνσης των ανισοτήτων. Αν και αυξάνονται οι ανάγκες για υψηλά εκπαιδευμένο προσωπικό, η προσφορά θέσεων εργασίας δεν εξισορροπείται με την υπεράριθμη ζήτηση των πτυχιούχων. Επομένως, κάτω από τον κίνδυνο της ανεργίας, πολλοί πτυχιούχοι αναγκάζονται να συμβιβαστούν με προσωρινές εργασίες με χαμηλό μισθό και αρκετές φορές κατώτερες των προσόντων τους.

Από την έρευνα προέκυψε ότι η ανώτατη εκπαίδευση δεν προωθεί την ισότητα των ευκαιριών ως προς τη συμμετοχή και τη μετάβαση στην αγορά εργασίας. Είναι φανερό όμως, ότι προσφέρεται η δυνατότητα σε πολύ μεγάλο αριθμό νέων που προέρχεται από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα να φοιτήσει στην ανώτατη εκπαίδευση, ενώ στο παρελθόν αυτές οι κοινωνικές ομάδες, συμμετείχαν με πολύ μικρά ποσοστά. Η μαζικοποίηση οδηγεί στον πληθωρισμό και την υποβάθμιση των πτυχίων. Ακόμη, εντείνονται οι κοινωνικές ανισότητες μέσα από πολύπλοκες διαδικασίες που σχετίζονται με την εσωτερική διαφοροποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης, τις επικρατούσες συνθήκες στην αγορά εργασίας και τον τρόπο που οι προερχόμενοι από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, οργανώνουν τη μετάβασή στην αγορά εργασίας.

Φάνηκε ότι οι φοιτητές αποδέχονται την ισχύουσα αντίληψη ότι οι σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποτελούν επένδυση και βοηθούν στην εύρεση επαγγέλματος με υψηλές απολαβές και κοινωνικό κύρος. Ταυτόχρονα, φάνηκε να κατανοούν ότι το πτυχίο από μόνο του δεν αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα, ώστε να οδηγήσει απευθείας στην αγορά εργασίας και θεωρούν ότι οι δυσκολίες προκύπτουν λόγω του πληθωρισμού και του ανταγωνισμού των αποφοίτων για τις ίδιες θέσεις εργασίας. Επίσης, αναγνωρίζουν ότι οι απόφοιτοι με όμοια βιογραφικά δεν έχουν τις ίδιες προοπτικές στην αγορά εργασίας, διότι η μετάβαση εξαρτάται από παράγοντες όπως είναι τα επιπλέον προσόντα και η πρόσβαση στα πελατειακά και κοινωνικά δίκτυα.

Ως απόρροια των πιο πάνω, μεγάλο ποσοστό πτυχιούχων, αποφασίζει να εργαστεί σε θέσεις κατώτερες των προσόντων του, με χαμηλότερο μισθό, ώστε να επιβιώσει. Εξίσου μεγάλο ποσοστό καταφεύγει στην επιλογή των μεταπτυχιακών σπουδών για να αποκτήσει συγκριτικά πλεονεκτήματα στην αγορά εργασίας. Παράλληλα, είναι σαφής η προτίμηση για μία θέση στον δημόσιο τομέα, η οποία μπορεί να εξασφαλίσει ασφάλεια και μονιμότητα.

3.2. Ανάγκη εκπόνησης της παρούσας μελέτης

Η ανάγκη εκπόνησης της παρούσας μελέτης σχετίζεται με το γεγονός ότι οι προαναφερθείσες έρευνες που διενεργήθηκαν δεν εστίαζαν αποκλειστικά στο φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης και πιο συγκεκριμένα στην ετεροαπασχόληση των αποφοίτων των ανθρωπιστικών επιστημών, αλλά αφορούσαν σε διαφοροποιημένα ερευνητικά προβλήματα. Πέραν όμως των διαφορετικών ερευνητικών προβλημάτων, υπήρξαν και μερικές διαφορετικές προσεγγίσεις κάποιων εννοιών, όπως π.χ. στη έρευνα της Σιάνου- Κύργιου που χρονικά τοποθετείται στο 2010. Παραδείγματος χάριν, στην έρευνα εμφανίστηκαν έννοιες όπως «ανώτερη κοινωνική τάξη» και «κατώτερη κοινωνική τάξη», έννοιες που προσπεράσαμε μέσα από την κοινωνική εξέλιξη καθώς σήμερα μιλάμε για κοινωνίες αταξικές αλλά στρωματοποιημένες. Όταν λοιπόν σήμερα αναφερόμαστε στο κοινωνικό στρώμα, οφείλουμε να γνωρίζουμε α) ότι αυτό διακρίνεται με βάση τις αρχές της κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών, β) ότι υπάρχει δυσκολία ταξινόμησης των στρωμάτων και τέλος γ) ότι υπάρχει ρευστότητα

της κοινωνικής πυραμίδας (ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας) και έτσι υφίσταται και δυσκολία αυτοπροσδιορισμού και ετεροπροσδιορισμού με μετρήσιμο ή απόλυτο τρόπο.

Ένα από τα ευρήματα της παραπάνω έρευνας ήταν ότι οι προερχόμενοι από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, δε συναντούν δυσκολίες κατά τη μετάβαση, διότι η επαγγελματική πορεία είναι εξασφαλισμένη έχοντας την υποστήριξη από την οικογένεια και τις διαθέσιμες επαφές που θα τους βοηθήσουν σε αυτό, ενώ οι απόφοιτοι με προέλευση από τις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις αντιμετωπίζουν πραγματικές δυσκολίες. Σήμερα, μιλώντας πια για κοινωνικά στρώματα, όπου υπάρχει ρευστότητα της κοινωνικής πυραμίδας και όχι για κοινωνικές τάξεις που αφορούν άτομα με κοινά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά που αυτοπροσδιορίζονται και ετεροπροσδιορίζονται, τα υψηλά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των απόφοιτων δεν είναι απαραίτητα η προϋπόθεση για την ύπαρξη της υποστήριξης της οικογένειας και των διαθέσιμων επαφών που θα οδηγήσει σε μια εξασφαλισμένη επαγγελματική πορεία. Με άλλα λόγια, η επαγγελματική πορεία ενός απόφοιτου μπορεί να είναι εξασφαλισμένη, λόγω της κοινωνικής του σχέσης και δικτύωσης χωρίς αυτό να οφείλεται απαραίτητα στην κοινωνική τάξη που ανήκει. Όλα τα παραπάνω με οδήγησαν στο να εντάξω στην παρούσα έρευνα την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου και τον ρόλο του στην επαγγελματική μετάβαση, με σκοπό, όμως, αυτήν τη φορά, να μελετήσω το αν η έλλειψη του κοινωνικού κεφαλαίου των αποφοίτων μπορεί να είναι σήμερα μία από τις αιτίες της ετεροαπασχόλησής τους.

Τέλος, η ανάγκη εκπόνησης της παρούσας μελέτης σχετίζεται και με το γεγονός ότι καμία από τις πρότερες έρευνες που παρουσιάστηκαν δεν αφορούσε αποκλειστικά την περίπτωση των αποφοίτων των ανθρωπιστικών επιστημών και τις αιτίες ετεροαπασχόλησής τους. Ουσιώδες στοιχείο θα αποτελούσε, λοιπόν, η μη συσχέτιση των σπουδών με την αγορά εργασίας και πιο συγκεκριμένα οι λόγοι για τους οποίους οι απόφοιτοι του κλάδου καταφεύγουν στην ετεροαπασχόληση. Αυτό το σημείο δεν έχει ερευνηθεί.

3.3. Διατύπωση στόχου και ερευνητικών ερωτημάτων

Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Έχοντας υπόψιν αυτές τις συγκυρίες, ο στόχος της διπλωματικής έρευνας είναι να διερευνήσει τις αιτίες ετεροαπασχόλησης, εστιάζοντας στην περίπτωση των πτυχιούχων ανθρωπιστικών επιστημών. Η βιβλιογραφική επισκόπηση οδήγησε στην διατύπωση των ακόλουθων ερευνητικών ερωτημάτων :

- 1) Μέσα από ποιες διαδικασίες (κριτήρια, στόχους, σχέδια, συνειδητότητα) επέλεξαν τη φοίτηση στη συγκεκριμένη σχολή;
- 2) Τι είναι αυτό που ωθεί τους απόφοιτους ανθρωπιστικών επιστημών στην ετεροαπασχόληση;
- 3) Πώς κρίνουν τις συνθήκες ετεροαπασχόλησής τους;
- 4) Πώς διαμορφώνονται οι προσδοκίες τους για την επαγγελματική τους πορεία;

Μέρος Β' - Μεθοδολογία της Έρευνας

1. Ερευνητική Στρατηγική - Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας

Σύμφωνα με τους Denzin και Lincoln (2005), η ποιοτική έρευνα είναι μια πλαισιοθετημένη δραστηριότητα (situated activity), η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Η τελευταία συνίσταται σε ένα σύνολο ερμηνευτικών και υλικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό. Αυτές οι πρακτικές μετασχηματίζουν τον κόσμο. Μετατρέπουν τον κόσμο σε μια σειρά από αναπαραστάσεις του εαυτού, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων πεδίου, των συνεντεύξεων, των συνομιλιών,

των φωτογραφιών, των μαγνητοφωνήσεων και των σημειώσεων σε ημερολόγια. Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική, νατουραλιστική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά (όπ. ανάφ. στους Ίσαρη και Πουρκός, 2015, σσ. 12- 13).

Όπως αναφέρει ο Ιωσηφίδης (2003, σσ. 17), η ποιοτική έρευνα «στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, καταστάσεων και ομάδων απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα «πως» και «γιατί». Η εφαρμογή της ποιοτικής έρευνας, εξαρτάται από τα ερευνητικά ερωτήματα και την επιλογή του ερευνητή. Συνεπώς, η ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων, των ομάδων και των καταστάσεων, απαιτεί την ανάλυση της δομής και της λειτουργίας τους, για την ανάδειξη των κοινωνικών σχέσεων που τα χαρακτηρίζουν.

Οι Ίσαρη και Πουρκός (2015, σσ. 28) αναφέρουν, επίσης, ότι η ποιοτική μέθοδος προσδιορίζεται ως περιγραφική, κατανοούσα, ιδιογραφική (ονομάζεται έτσι γιατί αναφέρεται στην περιγραφή, ερμηνεία και κατανόηση καταστάσεων και διαδικασιών που αφορούν το άτομο) ή ερμηνευτική. Επιπλέον, το κύριο ενδιαφέρον των ποιοτικών μεθόδων εστιάζεται στην περιγραφή και κατανόηση της μοναδικότητας της ανθρώπινης εμπειρίας, της βιωματικής πραγματικότητας (του βióκοσμου) των υποκειμένων, στην ιδιαιτερότητα της συνείδησης και των βιωμάτων τους.

Επιπρόσθετα, αναφέρουν ότι η σχέση του ερευνητή με το αντικείμενο της έρευνας και το περιβάλλον είναι νατουραλιστική (το αντικείμενο μελετάται στο φυσικό του πλαίσιο), που σημαίνει ότι ο ερευνητής αποφεύγει κάθε μορφή χειρισμού, ερεθισμού, παρεμβολής ή διατάραξής του (π.χ. συμμετοχική παρατήρηση)(σσ.31).

Στην ποιοτική έρευνα οι ερευνητές δεν ενδιαφέρονται για τη στατιστική αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος. Η προσοχή τους εστιάζεται στη βαθύτερη κατανόηση της προοπτικής μικρού δείγματος υποκειμένων και στη μελέτη περιπτώσεων. Όσον αφορά στα υποκείμενα της έρευνας, είναι ενεργητικά και η άμεση, δημιουργική τους συμμετοχή στη διαδικασία της έρευνας θεωρείται δεδομένη, ενώ ο ερευνητικός σχεδιασμός είναι μη δομημένος, ανοικτός και κατασκευάζεται κατά τη

διάρκεια της έρευνας προσαρμοζόμενος συνεχώς στα νέα, απροσδόκητα δεδομένα (σσ. 32).

Επιπλέον, ο στόχος της ανάλυσης των δεδομένων είναι η κατανόηση των υποκειμένων, των επιμέρους τους προοπτικών μαζί με το πλαίσιο που αυτές λειτουργούν. Στην ανάλυση των προοπτικών αυτών το πολύ που μπορεί να κάνει ένας ερευνητής είναι να τις ταξινομήσει και να διακρίνει σε αυτές ιδεώδεις τύπους λαμβάνοντας υπόψη διάφορα κριτήρια ή διαστάσεις (σσ. 34).

Τέλος, τα δεδομένα που προκύπτουν από συνεντεύξεις, αφηγήσεις και παρατηρήσεις των υποκειμένων (αφηγηματική προοπτική) παρουσιάζονται με διάφορους περιγραφικούς τρόπους. Ο στόχος των αποτελεσμάτων της έρευνας είναι η εμβάθυνση σε μικρό αριθμό περιπτώσεων αποκαλύπτοντας την ιδιαιτερότητα και εστίαση στο ιδιαίτερο και ανεπανάληπτο (σσ. 34-35).

1.1. Αιτιολόγηση επιλογής της ποιοτικής μεθόδου για τη μελέτη

Όπως αναφέρουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015), οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας βοηθούν στη διερεύνηση ζητημάτων με τα οποία ο ερευνητής έρχεται σε επαφή για πρώτη φορά. Γι' αυτό είναι πιο κατάλληλη η ποιοτική έρευνα όταν το πρόβλημα ή το ζήτημα που επιδιώκουμε να μελετήσουμε δεν έχει διερευνηθεί (ή έχει διερευνηθεί ανεπαρκώς)(σσ.41). Έτσι λοιπόν, επιλέξαμε την ποιοτική μέθοδο έρευνας για την παρούσα μελέτη, διότι, πρώτον, ήρθαμε για πρώτη φορά σε επαφή με τη διερεύνηση ενός τέτοιου ζητήματος και δεύτερον, διότι το ζήτημα της ετεροαπασχόλησης είναι και ένα φαινόμενο που δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς, καθώς επίσης δεν υπάρχει και κάποια διαθέσιμη θεωρία για την εξήγηση και κατανόησή του.

Επιδιώκεται, λοιπόν, για την παρούσα έρευνα να εκπονηθεί μια σε βάθος, λεπτομερή μελέτη και κατανόηση των επιμέρους διαστάσεων του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης και όχι η παραμονή σε μια αποστασιοποιημένη, στατιστική, αφαιρετική προσέγγισή του. Η επιλογή της μεθόδου, λοιπόν, κρίθηκε κατάλληλη διότι σκοπός μας είναι να εστιάσουμε στο «Πώς;» και στο «Γιατί;» παρά στην στατιστική ανάλυση των σχέσεων των παραγόντων του δείγματος (το οποίο μπορεί να ακολουθήσει και να συμπληρώσει τα ευρήματα της παρούσης). Συγκεκριμένα,

επιδιώκεται να υιοθετηθεί ένα αφηγηματικό ύφος, μια περιγραφή με πιο εκφραστικούς όρους (κάνοντας χρήση εκτός του κυριολεκτικού λόγου και των ρητορικών, μεταφορικών δυνατοτήτων του λόγου) για την εμπειρία των υποκειμένων σχετικά με το φαινόμενο και όχι η παραμονή στην απρόσωπη, αφαιρετική γλώσσα της στατιστικής και των φορμαλιστικών μοντέλων (όπ. ανάφ. στους Ίσαρη και Πουρκός, 2015, σσ. 40).

Σημαντικό για την παρούσα μελέτη είναι, επίσης, ότι μια από τις βασικές δυνατότητες των ποιοτικών μεθόδων έρευνας είναι ότι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο (διαλογικά-αφηγηματικά στην παρούσα μελέτη) μας επιτρέπουν, σε κάποιον βαθμό, να έχουμε πρόσβαση στην υποκειμενική εμπειρία ή προοπτική των άλλων, στα υποκειμενικά τους νοήματα. Αυτός είναι και ένας ακόμη λόγος για τον οποίο κρίνεται κατάλληλη η ποιοτική μέθοδος για την παρούσα έρευνα. Έτσι λοιπόν, σε όλη την ποιοτική ερευνητική διαδικασία το κύριο ενδιαφέρον μας εστιάζεται στη σύλληψη και κατανόηση των νοημάτων που τα υποκείμενα της έρευνας έχουν για το υπό διερεύνηση ζήτημα, και όχι τόσο στα νοήματα που πηγάζουν από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας (όπ. ανάφ στους Ίσαρη και Πουρκός, 2015, σσ. 43).

2. Δειγματοληψία και Δείγμα

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτελείται από 16 απόφοιτους Ανθρωπιστικών Επιστημών, οι οποίοι ετεροαπασχολούνται. Ειδικότερα, ο πληθυσμός του δείγματος συγκεντρώθηκε με την τεχνική της σκόπιμης δειγματοληψίας. Η συγκεκριμένη τεχνική ορίζει ότι η επιλογή των υποκειμένων που πρόκειται να συμπεριληφθούν στο δείγμα θα πρέπει να αποτελούν περιπτώσεις που είναι χαρακτηριστικές αναφορικά με το ζήτημα που επιχειρείται να διερευνηθεί (Κυριαζή, 2011). Υπό αυτό το πρίσμα, το δείγμα των υποκειμένων, που έλαβε μέρος στη παρούσα έρευνα, επιλέχθηκε σκόπιμα από την ερευνήτρια προκειμένου να ικανοποιηθούν όσον το δυνατόν πληρέστερα ο ερευνητικός σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στη αρχή της παρούσας έρευνας.

Από τους 16 συμμετέχοντες οι 13 ήταν γυναίκες και οι 3 άντρες. Οι ηλικίες των συνεντευξιαζόμενων κυμαίνονται από τα 24 μέχρι τα 29 έτη. Στόχος της έρευνας ήταν οι συμμετέχοντες να βρίσκονται σε θέση εργασίας, η οποία δεν έχει καμία συνάφεια

με το αντικείμενο σπουδών τους και να είναι όλοι νέοι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών της χώρας μας. Οι απόφοιτοι ενημερώθηκαν για τον χαρακτήρα της έρευνας, την ανωνυμία τους και τη διαδικασία των συνεντεύξεων. Τελικά, η συλλογή των ποιοτικών δεδομένων πραγματοποιήθηκε με 16 ημιδομημένες συνεντεύξεις και δύο πιλοτικές που είχαν προηγηθεί για να γίνει έλεγχος του τεχνικού εξοπλισμού και του χρόνου των συνεντεύξεων. Μέσα σε αυτό το δείγμα των 16 ατόμων συμπεριλαμβάνονται 12 άτομα που προέρχονται από τμήματα Εκπαίδευσης, 3 άτομα από το τμήμα Πολιτικών Επιστημών και 1 άτομο από το τμήμα Ψυχολογίας. Τέλος, κρίθηκε σημαντικό για την έρευνα να συλλεχθούν κάποια δευτερεύοντα στοιχεία των συμμετεχόντων, τα οποία θα εξυπηρετούσαν τους σκοπούς της και θα ήταν χρήσιμα για την καλύτερη εκτίμηση και κατανόηση των αποτελεσμάτων. Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα τον μήνα Μάϊο του 2021 και η κάθε μια είχε διάρκεια από 25 έως 35 λεπτά.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά τα κύρια χαρακτηριστικά των 16 αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών:

Α/Α	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΠΟΥΔΩΝ	ΤΜΗΜΑ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΤΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΗ
E1	Θήλυ	25	Προπτυχιακό	Ψυχολογία Ε.Κ.Π.Α.	Τραγουδίστρια	4
E2	Θήλυ	27	Μεταπτυχιακό	Φιλολογίας Α.Π.Θ.	Υπάλληλος Ξενοδοχείου	4
E3	Θήλυ	25	Προπτυχιακό	Γλώσσα, Φιλολογία και Πολιτισμός Παρευξείνιων Χωρών Δ.Π.Θ.	Υπάλληλος Εστίασης/ Service	2
E4	Θήλυ	25	Προπτυχιακό	Φιλολογίας Ε.Κ.Π.Α.	Υπάλληλος Πολυεθνικής Εταιρείας	2
E5	Θήλυ	26	Μεταπτυχιακό	Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ.	Γραμματεία σε Φροντιστήριο	2
E6	Θήλυ	26	Προπτυχιακό	Πολιτικών Επιστημών Δ.Π.Θ.	Υπάλληλος Εστίασης/Service	4
E7	Θήλυ	27	Μεταπτυχιακό	Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ.	Πωλήτρια/ Υπεύθυνη Καταστήματος	3
E8	Θήλυ	25	Προπτυχιακό	Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ.	Πωλήτρια και Αισθητικός	4
E9	Θήλυ	27	Μεταπτυχιακό	Παιδαγωγικό Α.Π.Θ.	Πωλήσεις και Μάρκετινγκ	5

E10	Θήλυ	26	Προπτυχιακό	Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία - ΤΕΠΑΗ Ε.Κ.Π.Α.	Εξωτερικός Συνεργάτης σε Τράπεζα	3
E11	Θήλυ	27	Προπτυχιακό	Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ.	Γραμματεία σε Γυμναστήριο	4
E12	Θήλυ	29	Προπτυχιακό	Πολιτικών Επιστημών Α.Π.Θ.	Υπάλληλος Εστίασης/Service	4
E13	Άρρεν	24	Προπτυχιακό	Εκπαιδευτικής, Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ΠΑΜΑΚ	Υπάλληλος Σούπερ-Μάρκετ	2
E14	Άρρεν	24	Προπτυχιακό	Ειδική Αγωγή ΠΑΜΑΚ	Υπάλληλος Εστίασης/ Bar	1
E15	Άρρεν	27	Προπτυχιακό	Πολιτικών Επιστημών Δ.Π.Θ.	Φροντιστής σε Μ.Κ.Ο.	4
E16	Θήλυ	27	Μεταπτυχιακό	Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ.	Τηλεφωνική Εξυπηρέτηση Πελατών	5

Στη συνέχεια, στον επόμενο πίνακα αναγράφονται κάποια επιμέρους στοιχεία των αποφοίτων που αφορούν το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων τους, το επίπεδο ξένων γλωσσών, την πιστοποίηση γνώσης Η/Υ καθώς και τον αριθμό των επιμορφωτικών σεμιναρίων που έχουν πραγματοποιήσει οι συνεντευξιζόμενοι. Οι λόγοι για τους οποίους συλλέχθηκαν τα παραπάνω στοιχεία είναι διότι, πρώτον, μέσα από την ερευνητική διαδικασία συνέντευξης με τους συμμετέχοντες, επιδιώχθηκε να εξεταστεί εάν οι γονείς έχουν κάποια σχέση με τις εκπαιδευτικές επιλογές αλλά και με την κατάσταση της ετεροαπασχόλησης στην οποία βρίσκονται οι συνεντευξιζόμενοι

και, δεύτερον, το κατά πόσο οι ίδιοι οι απόφοιτοι έχουν προσπαθήσει ή και σκοπεύουν να συνεχίσουν την προσπάθεια ώστε να αποκτήσουν επιπλέον γνώσεις και δεξιότητες, πιστεύοντας ότι θα συνδράμουν θετικά στην επαγγελματική τους πορεία. Τέλος, σημαντικό είναι να αναφερθούν οι λόγοι για τους οποίους οι συμμετέχοντες έχουν ή δεν έχουν αποκτήσει περαιτέρω γνώσεις και δεξιότητες μετά το τέλος της φοίτησής τους.

Ακολουθεί ο πίνακας με τη συλλογή των προαναφερόμενων στοιχείων των συμμετεχόντων, χρήσιμων για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας:

A/A	ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΟΝΕΩΝ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΓΟΝΕΩΝ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ Η/Υ	ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ- ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ
E1	Και οι δύο Δευτεροβάθμια	Π: ιδιωτικός υπάλληλος Μ: οικιακά	Αγγ: C2 Γερμ: B2 Η/Υ: ΟΧΙ	1-5
E2	Και οι δύο Δευτεροβάθμια	Π: Έμπορος Μ: Καθηγήτρια σε ΕΠΑ.Σ.	Αγγ: B2 Γαλ: C2 Η/Υ: ΝΑΙ	5-10
E3	Π: Πρωτοβάθμια Μ: Δευτεροβάθμια	Π: Ιδιοκτήτης Εστιατορίου Μ: Κομμώτρια	Αγγλικά: B1 Ρωσ: B2 Η/Υ: ΟΧΙ	0
E4	Π: Δευτεροβάθμια Μ: Τριτοβάθμια	Π: Δημόσιος Υπάλληλος Μ: Εκπαιδευτικός	Αγγ: C2 Η/Υ: ΝΑΙ	0
E5	Π: Δευτεροβάθμια Μ: Τριτοβάθμια	Π: Έμπορος Μ: Δημόσιος Υπάλληλος	Αγγ: C2 Γερμ: B2 Ισπ: A2 Η/Υ: ΝΑΙ	1-5

E6	Και οι δύο Δευτεροβάθμια	Π: Εστίαση Μ: Ζωγράφος και Δασκάλα	Αγγ: Β2 Η/Υ: ΝΑΙ	5-10
E7	Π: Τριτοβάθμια Μ: Δευτεροβάθμια	Π: Ιδιωτικός Υπάλληλος Μ: Οικιακά	Αγγ: Β2 Η/Υ: ΝΑΙ	1-5
E8	Και οι δύο Τριτοβάθμια	Και οι δύο Δημόσιοι Υπάλληλοι	Αγγ: C2 Η/Υ:ΝΑΙ	0
E9	Και οι δύο Τριτοβάθμια	Και οι δύο Τραπεζικοί Υπάλληλοι	Αγγ: C2 Γαλ: C2 Γερμ: Β2 Η/Υ: ΝΑΙ	5-10
E10	Και οι δύο Τριτοβάθμια	Και οι δύο Εκπαιδευτικοί	Αγγ: C2 Η/Υ: ΟΧΙ	0
E11	Π: Δευτεροβάθμια Μ : Τριτοβάθμια	Π: Ιδιωτικός Υπάλληλος Μ: Οικιακά	Αγγ: Β2 Γερμ: Β2 Ιταλ: Β2 Η/Υ: ΟΧΙ	0
E12	Και οι δύο Δευτεροβάθμια	Π: Αστυνομικός Μ: Δημόσιος Υπάλληλος	Αγγ: Β2 Γερμ: Β1 Ισπ: Β1 Ρωσ: Α1 Η/Υ: ΝΑΙ	1-5
E13	Και οι δύο Τριτοβάθμια	Π: Δημοτικός Υπάλληλος Μ: Φροντίστρια	Αγγ: C2 Η/Υ: ΝΑΙ	10-15
E14	Και οι δύο Δευτεροβάθμια	Π: Αγρότης Μ: Βοηθός Φαρμακοποιού	Αγγ: C1 Η/Υ: ΝΑΙ	0
E15	Και οι δύο Δευτεροβάθμια	Π: Ιδιωτικός Υπάλληλος	Αγγ: Β1 Η/Υ: ΝΑΙ	0

		M: Επιχειρηματίας		
E16	Και οι δύο Πρωτοβάθμια	Π: Υπάλληλος Εστίασης Μ: Δημόσιος Υπάλληλος	Αγγ: C2 Ισπ: A2 Η/Υ: ΝΑΙ	10-15

2.1. Τεχνική και εργαλείο διεξαγωγής της έρευνας

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στην αναζήτηση των αιτιών της ετεροαπασχόλησης αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών. Ως εκ τούτου, λοιπόν, επιλέχθηκε ως ερευνητικό εργαλείο της έρευνας η συνέντευξη και αφορά μια συνέντευξη εις βάθος με στόχο τη συλλογή ποιοτικών ερευνητικών δεδομένων. Η συνέντευξη σε βάθος θεωρείται η πιο διαδεδομένη μέθοδος για τη συλλογή ποιοτικών δεδομένων και έχει οριστεί ως «μια ανταλλαγή απόψεων δύο ή περισσότερων ατόμων για ένα θέμα κοινού ενδιαφέροντος με στόχο την παραγωγή γνώσης» (Kvale, 1994: 14 όπ. Αναφ. στο Cohen, Manion & Morrison, 2007, σσ. 449). Μιας και στη συγκεκριμένη, λοιπόν, έρευνα μας ενδιαφέρει να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται οι συμμετέχοντες, η συνέντευξη προβάλλεται ως ενδεδειγμένο εργαλείο.

Ο τύπος της συνέντευξης που προτιμήθηκε για την παρούσα εργασία ήταν αυτός της ημιδομημένης συνέντευξης από τις άλλες τεχνικές της ποιοτικής έρευνας. Η ημιδομημένη συνέντευξη αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων που είναι ο βασικός οδηγός της συνέντευξης και χρησιμοποιείται συχνά από νέους ποιοτικούς μελετητές ώστε να έχουν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά να καλύψουν στο πλαίσιο της συνέντευξης. Ταυτόχρονα, προσφέρει και την δυνατότητα στον ερευνητή να τροποποιήσει, να προσθέσει, να αφαιρέσει και να αλλάξει τη σειρά των ερωτήσεων ανάλογα με τον συνεντευξιζόμενο που έχει απέναντί του, καθώς και να εμβαθύνει περισσότερο σε αυτές που θεωρεί πως ο ερωτώμενος ότι έχει να του προσφέρει περισσότερες πληροφορίες για το θέμα της έρευνας (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Μιας και ερχόμαστε για πρώτη φορά σε επαφή με μία τέτοια ερευνητική διαδικασία, η ημιδομημένη συνέντευξη θεωρήθηκε ως ο καταλληλότερος τύπος συνέντευξης για την

παρούσα έρευνα, καθώς είναι πολύ χρήσιμο να υπάρχει ένας βασικός οδηγός με προκαθορισμένες ερωτήσεις για τα θέματα που θεωρούνται σημαντικά και είναι και σημαντικό να καλυφθούν στο πλαίσιο της συνέντευξης, αλλά και λόγω της ευελιξίας που ο τύπος αυτός προσφέρει καθ' όλη την ερευνητική διαδικασία. Χαρακτηριστικά, οι ερωτήσεις του οδηγού συνέντευξης καθορίστηκαν από τα ερευνητικά ερωτήματα και τον ερευνητικό στόχο της έρευνας που περιεγράφηκαν εκτενώς στο κεφάλαιο « Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα».

2.2. Ερευνητική Διαδικασία

Η έρευνα έλαβε χώρα κατά τους μήνες Απρίλιο και Μάιο του σχολικού έτους 2021. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να επισημανθεί πως οι συνεντεύξεις ολοκληρώθηκαν με δύο εξίσου σημαντικούς τρόπους συλλογής δεδομένων, της τηλεφωνικής συνέντευξης και της συνέντευξης μέσω τηλεδιάσκεψης. Ο λόγος που οδηγηθήκαμε σε αυτούς τους τρόπους συνεντεύξεων ήταν λόγω των συνθηκών αναστολής λειτουργίας όλων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων της Ελλάδας καθώς και της απαγόρευσης κυκλοφορίας στο πλαίσιο μέτρων για τον κορωνοϊό COVID-19.

Οι συνεντεύξεις μέσω τηλεφώνου και τηλεδιάσκεψης μας έδωσαν τη δυνατότητα να έρθουμε σε επικοινωνία με απόφοιτους που βρίσκονται σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, κάτι το οποίο θα αποτελούσε εμπόδιο σε μια δια ζώσης συνέντευξη και θα ήταν πολύ δαπανηρό. Όπως όλες οι συνεντεύξεις έτσι και οι τηλεφωνικές έχουν τα θετικά και τα αρνητικά τους στοιχεία ωστόσο οι Borg & Gall (1996) (οπ. Αναφ. στο Cohen, Manion & Morrison, 2008, σσ. 491) αναφέρουν ότι οι συνεντεύξεις μέσω τηλεφώνων δίνουν τις ίδιες δυνατότητες με αυτές των κλασικών συνεντεύξεων και παράγουν το ίδιο πληροφοριακό υλικό πολλές φορές με πολύ χαμηλότερο κόστος.

Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της ερευνητικής διαδικασίας, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή όσον αφορά στην προσέγγιση των υπό μελέτη υποκείμενων. Όπως επισημαίνεται από τους L. Cohen, L. Manion & K. Morrison (2008) είναι πιθανό να παρουσιαστούν αρκετά θέματα δεοντολογικής φύσεως κατά τη διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας, τα οποία μπορεί να είναι σύνθετα και ευαίσθητα και να θέσουν τους ερευνητές/τριες σε ηθικά δυσμενή θέση (Cohen, et al, 2008). Ωστόσο, στη

παρούσα έρευνα η πορεία της ερευνητικής διαδικασίας εξελίχθηκε ομαλά, διότι δεν προέκυψαν τέτοιου είδους ζητήματα.

Βασικές επιδιώξεις της παρούσας έρευνας υπήρξαν: η προστασία της ανωνυμίας του πληθυσμού του δείγματος της έρευνας, η συνειδητή συναίνεσή τους, η προσεχτική επιλογή θεμάτων ώστε να μην θιγεί την αξιοπρέπεια των υποκειμένων που συμμετείχαν και η απαραίτητη ενημέρωση των συμμετεχόντων αναφορικά με τον σκοπό της έρευνας και το θέμα που αυτή πραγματεύεται. Αφού η ερευνήτρια έλαβε τη προφορική συγκατάθεση των ερωτηθέντων, προχώρησε στην μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν μέσα τηλεφώνου και τηλεδιάσκεψης. Ύστερα από τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων, ακολούθησε η καταγραφή του υλικού που συγκεντρώθηκε σε γραπτό λόγο, προκειμένου να εκκινήσει το στάδιο της ανάλυσής του.

2.3. Ερευνητικοί Άξονες

Παρακάτω παρατίθενται τέσσερις ερευνητικοί άξονες που αντιστοιχούν στα τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας και οι οποίοι αποτέλεσαν τη βάση για τη διατύπωση των ερευνητικών ερωτήσεων του εργαλείου:

1^{ος} Ερευνητικός Άξονας: Κριτήρια επιλογής ανθρωπιστικών σπουδών (Ερωτήσεις:1-4)

2^{ος} Ερευνητικός Άξονας: Αιτίες ετεροαπασχόλησης (Ερωτήσεις: 5-11)

3^{ος} Ερευνητικός Άξονας: Συνθήκες εργασίας/ετεροαπασχόλησης (Ερωτήσεις 12-18)

4^{ος} Ερευνητικός Άξονας: Διαμόρφωση προσδοκιών επαγγελματικής πορείας (Ερωτήσεις 19-25)

Ο οδηγός της συνέντευξης για την παρούσα έρευνα αποτελείται από 25 ερωτήσεις ανοικτού τύπου, οι οποίες δίνουν την ελευθερία και την ευελιξία στον ερευνητή να καθορίσει ο ίδιος την σειρά με την οποία θα τις θέσει καθώς και αν θα παραλείψει ή θα προσθέσει κάποια ερώτηση με σκοπό να εκμαιεύσει πιο ολοκληρωμένα συμπεράσματα

από τον συνεντευξιαζόμενο. Οι ερωτήσεις αυτές, οι οποίες αποτελούν και τον οδηγό της συνέντευξης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι κινήθηκαν σε έναν χρονικό άξονα με τρία επίπεδα : το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

Συγκεκριμένα, η συνέντευξη ξεκινάει με ερωτήσεις που αφορούν το παρελθόν, δηλαδή τα κριτήρια επιλογής των σπουδών του εκάστοτε συνεντευξιαζόμενου, τη συνειδητότητα της επιλογής τους και τους στόχους που μπορεί να είχαν, π.χ. «Με ποια κριτήρια επιλέξατε το συγκεκριμένο αντικείμενο σπουδών; Πόσο συνειδητή ήταν η επιλογή σας; Συνέβαλαν άλλοι στην επιλογή αυτή; Είχατε κάποια συγκεκριμένη στόχευση;». Στη συνέχεια, ακολουθούν ερωτήσεις που αφορούν περισσότερο στην τρέχουσα κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι συμμετέχοντες και άρα πιο κοντά στο επίπεδο του παρόντος. Οι ερωτήσεις αυτές αφορούν τις αιτίες για τις οποίες οι συμμετέχοντες ετεροαπασχολούνται, τη γνώμη τους για τυχόν μέτρα ανάσχεσης του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης καθώς, επίσης, και τα ίδια τα συναισθήματά τους για την εργασιακή κατάσταση στην οποία βρίσκονται. Ένα παράδειγμα εδώ είναι η ερώτηση: «Όταν σκέφτεστε την τωρινή σας απασχόληση τι συναισθήματα έχετε; Πώς τα εξηγείτε;».

Τέλος, η συνέντευξη ολοκληρώνεται με τις ερωτήσεις που αφορούν, κατά κύριο λόγο, το μέλλον. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις αυτές αφορούν στις σκέψεις, τις επιθυμίες, τη διάθεση, την ετοιμότητα και τα κίνητρα που έχουν οι συμμετέχοντες σχετικά με την επαγγελματική του πορεία. Ένα τελευταίο παράδειγμα εδώ είναι οι παρακάτω ερωτήσεις: «Πώς βλέπετε επαγγελματικά τον εαυτό σας σε πέντε χρόνια από τώρα; Έχετε κάποιο συγκεκριμένο επαγγελματικό πλάνο;». Για μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα, το σύνολο των ερωτήσεων που τέθηκαν στους συμμετέχοντες βρίσκεται στο Παράρτημα 1.

3. Τεχνική Ανάλυσης Δεδομένων

Μετά την ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας των συνεντεύξεων, ακολούθησε η διαδικασία απομαγνητοφώνησης του ηχητικού υλικού και στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε η ανάλυσή του με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Σύμφωνα με

τους Ίσαρη και Πουρκός (2015, σσ. 116-117), η θεματική ανάλυση είναι μια εύχρηστη μέθοδος, η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην ποιοτική έρευνα. Θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για τον νέο ερευνητή, καθώς παρέχει βασικές δεξιότητες που είναι χρήσιμες και για τη διεξαγωγή πιο εξειδικευμένων προσεγγίσεων ποιοτικής ανάλυσης (Clarke, Braun & Hayfield, 2015). Η θεματική ανάλυση συνίσταται στη συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων (Braun και Clarke 2012: 57). Ο ερευνητής μπορεί να ανιχνεύσει πολυάριθμα μοτίβα νοήματος εντός των δεδομένων του. Εστιάζει, ωστόσο, σε εκείνα που είναι σχετικά με το θέμα το οποίο μελετά και, ειδικότερα, σε εκείνα που είναι κατάλληλα για την απάντηση των ερευνητικών του ερωτημάτων (Braun και Clarke 2012: 57). Συνεπώς, τα ερευνητικά ερωτήματα λειτουργούν ως οδηγός κατά τη διαδικασία της θεματικής ανάλυσης (όπ. αναφ. στον Τσιώλη, 2018, σσ.98).

Ένα από τα πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης ανάλυσης είναι ότι χαρακτηρίζεται από «θεωρητική ελευθερία» ή «ευελιξία», καθώς η επιλογή της ως μεθόδου ανάλυσης δεν προϋποθέτει, από μόνη της, τη δέσμευση των ερευνητών σε συγκεκριμένες οντολογικές ή επιστημολογικές θέσεις, όπως συμβαίνει με άλλες ποιοτικές αναλύσεις (π.χ. η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση δεσμεύεται σε έναν φαινομενολογικό προσανατολισμό) (Braun & Clarke, 2006). Παρ' όλα αυτά η «θεωρητική ελευθερία» ή «ευελιξία» δεν σημαίνει διεξαγωγή της ανάλυσης χωρίς επιστημολογική πλαισίωση. Η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης αποσκοπεί στη κατανόηση και ερμηνεία ενός κοινωνικού φαινομένου αφενός μέσα από την ανάδειξη των διεργασιών που εντοπίζονται μέσα σε αυτό και αφετέρου μέσα από την ανάδειξη των αντιλήψεων και των πεποιθήσεων των υποκειμένων σε σχέση με αυτό (Glesne, 2018).

Για την ορθή εφαρμογή αυτής της μεθόδου ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων ακολουθήσαμε κάποια σχετικά στάδια, τα οποία αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω (Braun & Clark, 2006, 2013, et.al. όπως αναφέρεται Bryman, 2017).

- 1) Διάβασμα και κατανόηση του ανεπεξέργαστου κειμένου
- 2) Κωδικοποίηση κειμένου
- 3) Σύγκριση κωδικών για εντοπισμό διαφορών ή ομοιοτήτων

- 4) Δημιουργία θεματικών μοτίβων από όμοιους κωδικούς
- 5) Αξιολόγηση θεματικών μοτίβων και δημιουργία επιμέρους θεματικών μοτίβων
- 6) Συγγραφή τελικού κειμένου και έλεγχος σύνδεσης θεματικών μοτίβων με βιβλιογραφία και ερευνητικά ερωτήματα

Μετά τη διαμόρφωση των ερωτημάτων, τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων και την απομαγνητοφώνηση των απαντήσεων, σειρά έχει η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν. Πριν από την έναρξη της διαδικασίας ανάλυσης του υλικού των συνεντεύξεων προηγήθηκε το στάδιο του διαβάσματος, με σκοπό τη ορθή και βαθύτερη κατανόηση και εξοικείωση με το υλικό συνεντεύξεων, προκειμένου να αποκτήσουμε μια σφαιρική και ολοκληρωμένη εικόνα των δεδομένων. Στη συνέχεια, μετά από προσεχτική και εις βάθος ανάγνωση του υλικού, ακολουθήσαμε το στάδιο της κωδικοποίησής του αλλά και τον χωρισμό του σε θεματικές περιοχές.

Συλλέγοντας και διαχωρίζοντας τα ερευνητικά δεδομένα ανάλογα με τη θεματική περιοχή στην οποία υπάγονταν σύμφωνα με τη κρίση μας, τα συγκεντρώσαμε σε ξεχωριστά κείμενα. Στο επόμενο στάδιο, αναλύσαμε τα νέα κείμενα που διαμορφώθηκαν και επιθυμώντας να μειώσουμε τον αριθμό των κωδικών που είχαν προκύψει από την ανάλυση των νέων κείμενων, αναζήτησε τα κοινά σημεία μεταξύ των ήδη υπάρχοντων κωδικών που είχαν προσδιοριστεί. Συνεχίζοντας, μετατρέψαμε τους όμοιους κωδικούς σε κωδικούς ανώτερης τάξης ή θεματικά μοτίβα, δηλαδή σε θεματικές κατηγορίες, οι οποίες συνδέονταν με τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας. Έπειτα, οδηγηθήκαμε σε μια αξιολόγηση των θεματικών μοτίβων υπό την έννοια της αναζήτησης και ορισμένων επιμέρους θεματικών μοτίβων τα οποία αποτέλεσαν υπό-κατηγορίες των πρώτων και στη συνέχεια αποδώσαμε στα θεματικά μοτίβα αλλά και στα επιμέρους μοτίβα τους συγκεκριμένα ονόματα, αφού βεβαιώθηκε ότι τα εν λόγω μοτίβα καλύπτουν επαρκώς μεγάλο μέρος των δεδομένων, αποκαλύπτοντας τις βαθύτερες πτυχές τους. Τέλος, καταλήξαμε στη συγγραφή του τελικού κειμένου, αφού ελέγξαμε ότι τα θεματικά μοτίβα που είχαν οριστεί συνδέονται τόσο με τα ερευνητικά ερωτήματα όσο και με τη συναφή προς το ερευνητικό αντικείμενο βιβλιογραφία. Χαρακτηριστικά, οι θεματικές περιοχές που προέκυψαν από την ένωση όμοιων

κωδικών, είναι επτά καθώς υπάρχουν και θεματικές, οι οποίες περιλαμβάνουν και επιμέρους θεματικά μοτίβα.

Παρακάτω παρουσιάζεται η κωδικοποίηση των απαντήσεων των συνεντευξιαζόμενων ανά θεματική περιοχή (7 θεματικές περιοχές):

Κωδικοποίηση απαντήσεων

1^η Θεματική Περιοχή : Επιλογή της φοίτησης σε συγκεκριμένη σχολή

- **Προσωπική επιλογή**
  - Παιδικό όνειρο, αγάπη και ενδιαφέρον για το αντικείμενο σπουδών
  - Επαγγελματική αποκατάσταση που θεωρούσαν ότι προσφέρει η σχολή σπουδών
  - Συνειδητότητα επιλογής σπουδών
- **Έλλειψη κριτηρίων, στόχευσης και συνειδητότητας για την επιλογή**
  - Λόγω μικρής ηλικίας
  - Λόγω έλλειψης ενημέρωσης και επαγγελματικού προσανατολισμού
  - Λόγω επιρροής από το οικογενειακό περιβάλλον
  - Λόγω επιρροής από τους φιλικό περιβάλλον

2^η Θεματική Περιοχή : Σχέδια κατά τη διάρκεια φοίτησης

- Εργασία που είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών (Δημόσιος και Ιδιωτικός τομέας)
- Άγνοια επαγγελματικής πορείας

3^η Θεματική Περιοχή: Οι αιτίες ώθησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών στην ετεροασχόληση

- **Πληθώρα όμοιων πανεπιστημιακών σχολών**
- **Συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας**
  - Η αναντιστοιχία προσόντων με τις απαιτήσεις στην αγορά εργασίας και οι ελλείψεις ευκαιρίες απασχόλησης των νέων αποφοίτων
  - Οι χαμηλές οικονομικές απολαβές του επαγγέλματος
  - Αποκλειστική στόχευση στο Δημόσιο τομέα
  - Αλλαγή επαγγελματικών προτιμήσεων
- **Κοινωνικές σχέσεις – Οικογένεια**

- Η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου
- Η επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος και η έλλειψη οικογενειακής οικονομικής στήριξης
- **Ψυχολογικοί παράγοντες**
  - Απόρριψη και απογοήτευση
  - Η αποφυγή της ανεργίας

4^η Θεματική Περιοχή: Προτεινόμενοι τρόποι ανάσχεσης του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης

- **Σχολείο**
  - Δωρεάν Επαγγελματικός Προσανατολισμός
  - Δημιουργία περισσότερων σχολείων και μείωση του αριθμού των μαθητών ανά τάξη
- **Πανεπιστήμιο και Εκπαίδευση**
  - Μείωση πανεπιστημιακών τμημάτων και εισακτέων ανά τμήμα φοίτησης
  - Υποχρεωτική και στοχευμένη πρακτική άσκηση
  - Μείωση διδασκτρων και αυστηρότερος έλεγχος στη διαδικτυακή εκπαίδευση
- **Αγορά Εργασίας**
  - Όριο ηλικίας των εργαζομένων – Συνταξιοδότηση ή αλλαγή καθηγόντων
  - Παροχή περισσότερων ευκαιριών απασχόλησης - Ρεαλιστικές απαιτήσεις εργοδοτών
- **Κοινωνικό Κεφάλαιο – Αναχαίτηση προσλήψεων μέσω κοινωνικών γνωριμιών στην αγορά εργασίας**

5^η Θεματική Περιοχή: Τα συναισθήματα των αποφοίτων για τις συνθήκες ετεροαπασχόλησής τους

- Τα ανάμεικτα συναισθήματα των ετεροαπασχολούμενων
- Τα αρνητικά συναισθήματα των ετεροαπασχολούμενων
- Καταλληλότητα και παραγωγικότητα ετεροαπασχολούμενων
  - Οι απόφοιτοι νιώθουν κατάλληλοι στην ετεροαπασχόλησή τους
  - Οι απόφοιτοι που νιώθουν παραγωγικοί στην ετεροαπασχόλησή τους
  - Οι απόφοιτοι που δε νιώθουν παραγωγικοί στην ετεροαπασχόλησή τους.
- Τα εφόδια μέσα από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησης.

6^η Θεματική Περιοχή: Προσδοκίες αποφοίτων για την επαγγελματική τους πορεία

- Επαγγελματικά πλάνα που σχετίζονται με το αντικείμενο σπουδών
- Επαγγελματικά πλάνα που δεν σχετίζονται με το αντικείμενο σπουδών
- Απουσία Επαγγελματικών πλάνων

7^η Θεματική Περιοχή: Τελική αποτίμηση αποφοίτων

- Η προσφορά των προπτυχιακών σπουδών
- Επαναπροσδιορισμός επιλογής αντικειμένου σπουδών
  - Επιλογή ίδιου αντικειμένου σπουδών
  - Επιλογή διαφορετικού αντικειμένου σπουδών

4. Αποτελέσματα

4.1. Παρουσίαση και ερμηνεία αποτελεσμάτων

1^η Θεματική Περιοχή : Η επιλογή της φοίτησης σε συγκεκριμένη σχολή

Η πρώτη θεματική περιοχή αφορά τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι απόφοιτοι επέλεξαν τη συγκεκριμένη σχολή φοίτησης ανθρωπιστικών επιστημών. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα θεματική περιοχή παρουσιάζονται μέσα από την εξέταση των απαντήσεων των αποφοίτων: α) τα κριτήρια και οι στόχοι με βάση τους οποίους οι τελευταίοι επέλεξαν το συγκεκριμένο τμήμα σπουδών και β) η συνειδητότητά τους σχετικά με την επιλογή των σπουδών τους.

Ο 1^{ος} ερευνητικός άξονας, ο οποίος σχετίζεται με την πρώτη θεματική περιοχή, περιλάμβανε ερωτήσεις, οι οποίες δημιουργήθηκαν για την απάντηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος και αποτέλεσαν την εισαγωγή των συνεντευξιαζόμενων στο θέμα της έρευνας. Οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων στις ερωτήσεις αυτές οδήγησαν στην εξαγωγή των παρακάτω θεματικών μοτίβων α) η προσωπική επιλογή και β) η έλλειψη κριτηρίων, στόχευσης και συνειδητότητας της επιλογή σπουδών, από τα οποία προέκυψαν και επιμέρους θεματικά μοτίβα.

1^ο Θεματικό μοτίβο: Προσωπική επιλογή

Το πρώτο θεματικό μοτίβο εστιάζει στη διερεύνηση των κριτηρίων των αποφοίτων, βάση των οποίων επέλεξαν τη συγκεκριμένη σχολή από προσωπική τους επιλογή. Ακόμη, στον παρόν μοτίβο παρουσιάζεται, μέσα από την εξέταση του λόγου των ερωτηθέντων, η συνειδητότητα με την οποία κάποιοι από τους απόφοιτους επέλεξαν το τμήμα σπουδών τους.

Υπήρξαν απόφοιτοι οι οποίοι επέλεξαν το τμήμα σπουδών τους από προσωπική τους επιλογή, επειδή αυτό ήταν το όνειρο τους από μικρή ηλικία και εξαιτίας της αγάπης και του ενδιαφέροντός τους για την επιστήμη, ενώ άλλοι για την επαγγελματική αποκατάσταση που θεωρούσαν ότι θα τους προσφέρει η σχολή που επέλεξαν. Ως επιμέρους θεματικά μοτίβα, λοιπόν, προσδιορίστηκαν πρώτον το “παιδικό όνειρο, η αγάπη και το ενδιαφέρον για το αντικείμενο σπουδών”, δεύτερον η “επαγγελματική αποκατάσταση” και τρίτον “η συνειδητότητα της επιλογής σπουδών”.

Παιδικό όνειρο, αγάπη και ενδιαφέρον για το αντικείμενο σπουδών

Ως προσωπική επιλογή, οι απόφοιτοι αναφέρουν ότι το επάγγελμα τους ήταν ένα όνειρο το οποίο είχαν από την παιδική τους ηλικία, το οποίο ήθελαν να πραγματοποιήσουν καθώς είχαν μεγάλη αγάπη αλλά και ενδιαφέρον για αυτό το αντικείμενο και ήθελαν να ασχοληθούν με αυτό. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Ήταν ανέκαθεν αυτό με το οποίο ήθελα να ασχοληθώ...γενικά ήθελα να ασχοληθώ με ένα αντικείμενο ανθρωπιστικών σπουδών. Ήθελα γενικά να βοηθάω τους ανθρώπους και να τους συμβουλεύω οπότε ήταν κάτι που φανταζόμουν να το κάνω από μικρή ηλικία» (ΕΡ.6.).*
- *«Την εποχή που έδινα πανελλήνιες ήταν υψηλές οι βάσεις για τη σχολή μου και η αλήθεια είναι ότι το ήθελα πολύ να περάσω εκεί, ήτανε και η πρώτη μου επιλογή. Στόχος μου ήτανε να καταφέρω να μπω και να γίνω δασκάλα ήταν κάτι που αγαπούσα πολύ και ήταν όνειρό μου, οπότε ήταν μονόδρομος για μένα η επιλογή αυτή. Στόχος μου ήτανε γενικά να δουλέψω στην εκπαίδευση, είχα στο μυαλό μου την ειδική αγωγή αλλά είχα στο μυαλό μου να δηλώσω την γενική εκπαίδευση και*

στη συνέχεια αφού τελειώσω τη σχολή να επιλέξω την κατεύθυνση που θέλω» (EP.9.).

- «Με το κριτήριο αρχικά ότι είχα πολύ μεγάλη αγάπη για την γλώσσα την ιστορία και το αντικείμενο γενικότερα. Ενώ ήξερα ότι οι συνθήκες είναι λίγο δυσμενείς όσον αφορά την αποκατάσταση, μου άρεσε πολύ το αντικείμενο. Όχι τόσο το να γίνω εκπαιδευτικός αλλά να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου περισσότερο σε αυτά τα θέματα. Οποτε έλεγα ότι οτιδήποτε και να μου έρθει στο δρόμο θα το παρακάμψω γιατί ήταν όνειρό μου. (EP.4.).
- «Διάλεξα το συγκεκριμένο αντικείμενο γιατί αυτό που μου άρεσε ήταν η ιδέα του να ασχολούμαι με τα παιδιά από όταν ήμουν μικρή. Ήθελα να ασχοληθώ με κάποιο τρόπο και με την ψυχολογία των παιδιών, πέρα από τη διδασκαλία οπότε ήξερα ότι η σχολή αυτή θα μου δώσει την ευκαιρία» (EP.8.).

Υπήρξαν και απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι είχαν ως όνειρο να ασχοληθούν με το αντικείμενο σπουδών από την παιδική τους ηλικία, και μέσα από τα λόγια τους βλέπουμε ότι υπήρχαν και άλλοι παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στη δημιουργία των ονείρων τους. Η επαφή με άτομα της οικογένειας, τα οποία είχαν άμεση σχέση με το αντικείμενο σπουδών και τα πρότυπα που είχαν από μικρή ηλικία, ήταν παράγοντες που πυροδότησαν την αγάπη και το ενδιαφέρον τους για την επιστήμη. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- «Επειδή βρισκόμουν σε επαφή από πολύ μικρή ηλικία με άτομα με αναπηρία ήταν το όνειρό μου να ασχοληθώ με κάτι σχετικό. Κάπως έτσι η εκπαίδευση και η ενασχόληση με άτομα κοινωνικά ευάλωτα, έγινε στόχο ζωής και άρχισε να με ενδιαφέρει η επιστήμη αυτή» (EP.13.).
- «Γιατί μου άρεσε πάρα πολύ λογοτεχνία και η ιδέα του να διδάσκω λογοτεχνία... Αυτό ήταν ένα από τα όνειρα μου από το γυμνάσιο. Φανταζόμουν τον εαυτό μου στη θέση αυτή όταν έβλεπα την καθηγήτρια που είχαμε τότε στο σχολείο. Θυμάμαι ότι τη θαύμαζα» (EP.2.).

Επαγγελματική αποκατάσταση που θεωρούσαν ότι προσφέρει η σχολή σπουδών

Ένα ακόμη κριτήριο που οδήγησε τους απόφοιτους να επιλέξουν τη συγκεκριμένη σχολή ήταν και η επαγγελματική αποκατάσταση που θεωρούσαν, χωρίς να το έχουν ψάξει, ότι προσέφερε το συγκεκριμένο επάγγελμα. Κάποιοι από τους αποφοίτους που πήραν μέρος στη συνέντευξη αναφέρουν πως υπήρχε η σκέψη της γρήγορης επαγγελματικής αποκατάστασης με αποτέλεσμα να επιθυμούν για αυτόν τον λόγο να περάσουν, μέσω των Πανελληνίων εξετάσεων, στη σχολή της επιλογής τους.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι οι απόφοιτοι αυτοί προέρχονταν από οικογένειες, όπου και οι δύο γονείς είχαν εκπαιδευτικό επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και αυτό αναφέρεται καθώς μέσα από το σύνολο της συζήτησης διαπιστώθηκε πως η αντίληψη των αποφοίτων για την επαγγελματική αποκατάσταση, την οποία προσέφερε η σχολή σπουδών, ήταν βασισμένη μόνο σε ό,τι άκουγαν από τον περίγυρό τους (οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον), όπως αναφέρει ένας απόφοιτος ενδεικτικά σε άλλο σημείο της συζήτησης *«κοίταξα περισσότερο την επαγγελματική αποκατάσταση που προσφέρει η σχολή πάντα σύμφωνα με όσα άκουγα τότε από γνωστούς και φίλους»*. Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων φάνηκε να έπαιξε ρόλο στην επιλογή σπουδών των παιδιών αυτών καθώς και στην αντίληψη που δημιούργησαν επηρεαζόμενοι από όσα άκουγαν από τον περίγυρό τους, χωρίς να έχουν βασιστεί σε έγκυρες πληροφορίες ειδικών για την επαγγελματική αποκατάσταση των πανεπιστημιακών σχολών. Οι απόφοιτοι αναφέρουν σχετικά:

- *«Το πρώτο πράγμα που κοίταξα ήταν η επαγγελματική αποκατάσταση και γνώριζα ότι το τμήμα της ειδικής αγωγής έχει μεγάλη απορρόφηση. Βέβαια δεν ήταν αυτό που ήθελα τότε να κάνω. Μέσα μου ήθελα να γίνω δημοσιογράφος αλλά γνώριζα ότι δε θα αποκατασταθώ εύκολα. Μου το έλεγαν και οι γονείς μου αυτό, παρόλο που δεν ήξεραν πολλά...έπειτα άκουγα και γενικά από φίλους και γνωστούς ότι η σχολή έχει αποκατάσταση και έτσι την επέλεξα και πρώτη»* (EP.14.).

- «Λόγω του ευρύ κλάδου που πίστευα ότι θα έχει απορρόφηση μετά, αλλά δεν ήταν κάτι συγκεκριμένο... γενικά είχα στο μυαλό μου ότι θα υπάρχει αποκατάσταση επειδή ο κλάδος ήτανε λίγο πιο ευρύς, δηλαδή άκουγα ότι μπορείς να κάνεις πολλά πράγματα μετά... το άκουγα από τον κύκλο μου, την οικογένεια, τους φίλους ζες» (EP.12.).
- « ... γενικά άκουγα πως υπάρχει αποκατάσταση... οι γονείς μου μου το έλεγαν περισσότερο γιατί θεωρούσαν ότι επειδή η σχολή είχε υψηλά μόρια και μπαίνουν λίγοι, θα είναι ευκολότερο μετά να απορροφηθούν μετά» (EP.1.).

Συνειδητότητα επιλογής σπουδών

Συνεχίζοντας, όσον αφορά τη συνειδητότητα, με την οποία οι ερωτώμενοι επέλεξαν τη σχολή σπουδών τους, υπήρξαν απόφοιτοι που επέλεξαν συνειδητά τη σχολή σπουδών. Παρά τις δυσκολίες που φανταζόντουσαν ότι μπορεί να έχει η σχολή αυτή, όσον αφορά την επαγγελματική αποκατάσταση, την ύπαρξη πολλών αποφοίτων από την σχολή αυτή αλλά και την αντίθετη ή ουδέτερη στάση του οικογενειακού περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκονταν, οι απόφοιτοι επέλεξαν τη σχολή σπουδών τους συνειδητά, καθώς στηρίχτηκαν στην αγάπη τους για το αντικείμενο και την κρίση τους.

Το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων, όσον αφορά τη συνειδητότητα των αποφοίτων με την οποία επέλεξαν τη σχολή σπουδών, φάνηκε πως έπαιξε έναν ρόλο στην επιλογή των παιδιών καθώς, επίσης, και στην ενημέρωσή τους από ειδικό επαγγελματικού προσανατολισμού. Εδώ, φαίνεται και η αντίθεση με τους προηγούμενους απόφοιτους, οι οποίοι επηρεάστηκαν από όσα άκουγαν για την επαγγελματική αποκατάσταση από τους γονείς τους, οι οποίοι δεν είχαν μεταβεί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και δεν ήταν κατάλληλα ενημερωμένοι. Οι απόφοιτοι αυτοί αναφέρουν σχετικά:

- «Ήταν καθαρά δική μου επιλογή και ήταν και συνειδητή. Δε συνέβαλε κάποιος άλλος. Η απόφαση μου τότε κιόλας έβρισκε αντίθετους τους γονείς μου τότε γιατί γνώριζαν και ακόμα πιστεύουν ότι είναι δύσκολο να βρω μια δουλειά πάνω στο αντικείμενο μου γιατί είναι πάρα πολλοί οι απόφοιτοι από θεωρητικές σχολές

αλλά αυτό δε με επηρέασε στην επιλογή μου γιατί ήταν κάτι που το ήθελα πολύ. Ήμουν γενικά ενημερωμένη για τη δυσκολία αποκατάστασης και από κέντρο αποκατάστασης που είχα πάει με τους γονείς μου. Μετά φυσικά και με στήριζαν στην απόφασή μου» (EP.9.).

- *«Ήταν 100 τοις 100 δικιά μου επιλογή και ύστερα υπήρξε και η στήριξη από το οικογενειακό μου περιβάλλον στην επιλογή αυτή. Οι γονείς μου με είχαν πάει και σε κέντρο προσανατολισμού» (EP.13.).*
- *«Ήταν καθαρά δική μου επιλογή. Η μαμά μου ήταν τελείως αντίθετη σε αυτό και ο μπαμπάς ουδέτερος. Η μαμά μου επειδή είναι παιδαγωγός μου έλεγε αν θέλω να ασχοληθώ με την εκπαίδευση να κάνω τις ίδιες σπουδές με εκείνη γιατί θα έχω μεγαλύτερη αποκατάσταση, παρόλα αυτά επέλεξα τη σχολή αυτή(...) και είχα πάει και σε κέντρο προσανατολισμού με τη μαμά» (EP.4.).*

Σε αντίθεση με τους προηγούμενους συνεντευξιαζόμενους, ήταν λίγες οι περιπτώσεις αποφοίτων που παρά το γεγονός ότι και οι δυο γονείς τους είχαν μορφωτικό επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, επέλεξαν τη σχολή σπουδών τους συνειδητά. Οι δύο αυτές περιπτώσεις αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι οι γονείς τους δεν γνώριζαν πως μπορούν να βοηθήσουν, ως προς την επιλογή τους. Στο σημείο αυτό, φάνηκε πως το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων μπορεί να μην επηρέασε τη συνειδητότητα των παιδιών τους, αλλά έκανε αισθητή την παρουσία του όσον αφορά την ανάγκη τους για περισσότερη βοήθεια και καθοδήγηση από την οικογένεια. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Ήταν καθαρά δική μου επιλογή και συνειδητή. Οι γονείς μου ήξεραν ότι με αυτό θέλω να ασχοληθώ οπότε με στήριζαν στην επιλογή αυτή ακόμη κι αν δεν ήξεραν πολλά πολλά. Μακάρι να ήξεραν περισσότερα τότε και να με είχαν πάει και σε ένα κέντρο προσανατολισμού. Ίσως τώρα να δούλευα στον τομέα μου» (EP.6.).*

- *Ήταν καθαρά δική μου επιλογή γιατί μου άρεσε πολύ η λογοτεχνία και ήθελα να ασχοληθώ με αυτό. Δεν είχα και γενικά βοήθεια από κανέναν. Οι γονείς μου ήταν ουδέτεροι γιατί δεν ήξεραν και πολλά να βοηθήσουν, δυστυχώς!» (EP.2.).*

2^ο Θεματικό μοτίβο: Η έλλειψη κριτηρίων, στόχευσης και συνειδητότητας της επιλογή σπουδών

Το συγκεκριμένο θεματικό μοτίβο αφορά την έλλειψη κριτηρίων, στόχευσης και συνειδητότητας, που οδήγησε τους αποφοίτους στην επιλογή της σχολής σπουδών τους. Κάποιοι απόφοιτοι, που απέδωσαν την επιλογή τους στις ελλείψεις αυτές, δικαιολόγησαν την απάντησή τους, αναφέροντας πως αυτό συνέβη καθώς ήταν σε μικρή ηλικία και δε γνώριζαν τι ακριβώς θέλουν να κάνουν επαγγελματικά αλλά και λόγω της έλλειψης επαγγελματικού προσανατολισμού στα σχολεία. Επιπλέον, κάποιοι απόφοιτοι, μέσα από το σύνολο της κάθε συνέντευξης, έδειξαν να επηρεάστηκαν από το στενό περιβάλλον τους (οικογένεια, φίλοι) ως προς την επιλογή τους και αυτό το απέδωσαν, επίσης, στο νεαρό της ηλικίας τους και στην έλλειψη επαγγελματικού προσανατολισμού από τα σχολεία.

Επιπλέον, σημαντικό είναι να αναφέρουμε πως στην αρχή της κάθε συνέντευξης, συλλέχθηκαν κάποια επιμέρους προσωπικά στοιχεία των αποφοίτων, με σκοπό να μας βοηθήσουν στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας ώστε να εξεταστεί εάν το οικογενειακό περιβάλλον έχει κάποια σχέση με τις εκπαιδευτικές επιλογές των παιδιών και πιο συγκεκριμένα εάν το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων έχει κάποια σύνδεση ως προς αυτό.

Ως προς τη συνειδητότητα της επιλογής σπουδών, ήταν πολλοί, οι οποίοι δεν ήταν συνειδητοποιημένοι λόγω της μικρής τους ηλικίας που συνέβαλε στο να επηρεαστούν από το οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον. Με βάση τα στοιχεία που έχουμε συλλέξει και μέσα από τις συζητήσεις με τους συνεντευξιαζόμενους, βρέθηκε να υπάρχει άμεση σχέση του μορφωτικού επιπέδου αλλά και του επαγγέλματος των γονέων ως προς τις επαγγελματικές επιλογές που έκαναν οι απόφοιτοι.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που αφορούν, αρχικά, την έλλειψη κριτηρίων και στόχευσης για την επιλογή σπουδών λόγω της μικρής ηλικίας των αποφοίτων και στη συνέχεια λόγω της έλλειψης επαγγελματικού προσανατολισμού. Έπειτα, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα που αφορούν την έλλειψη συνειδητότητας ως προς την επιλογή σπουδών, κατά την οποία έγινε ακόμα πιο φανερή αλλά και πιο ουσιαστική η επιρροή του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος

Η μικρή ηλικία των αποφοίτων

Αρχικά, όσον αφορά στην έλλειψη κριτηρίων και στόχευσης, οι απόφοιτοι, μέσα από τα όσα αναφέρουν, μας δείχνουν ότι η έλλειψη αυτή οφειλόταν στο νεαρό της ηλικίας τους, διότι δεν ήταν σίγουροι για το τι ακριβώς θέλουν να κάνουν, καθώς δεν ήξεραν τι τους αρέσει και τους ταιριάζει επαγγελματικά. Επιπλέον, θεωρούν ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν τους προετοίμασε κατάλληλα, ώστε να είναι σε θέση να αντιληφθούν και να οδηγηθούν προς αυτό το οποίο τους ταιριάζει.

Μέσα από τα λόγια κάποιων από τους απόφοιτους αυτούς, καταλαβαίνουμε ότι η έλλειψη κριτηρίων και στόχων τους οδήγησε σε μια επιλογή, που αφορούσε ένα γενικό και απλό ενδιαφέρον για την επιστήμη, χωρίς να γνωρίζουν πολλά παραπάνω πράγματα για τη σχολή αυτή, πέρα το γενικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται ή τα μαθήματα που φανταζόντουσαν ότι μπορεί να προσφέρει σε θεωρητικό επίπεδο,.

Συγκεκριμένα, οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν ότι δε γνώριζαν τι επαγγελματική αποκατάσταση θα τους προσέφερε η σχολή σπουδών τους και τι επαγγελματικές δυνατότητες θα είχαν ως απόφοιτοι. Επίσης, το απλό και τυπικό ενδιαφέρον τους για την επιστήμη φάνηκε να είναι και το μοναδικό τους κριτήριο επιλογής, ωστόσο δεν ήταν αρκετό για αυτούς, καθώς στην ηλικία εκείνη δεν ήταν σωστά ενημερωμένοι και δεν γνώριζαν τον τρόπο με το οποίο θα μπορούσαν να αντλήσουν τις κατάλληλες πληροφορίες. Το σύνολο των αποφοίτων που απάντησαν σχετικά με τα όλα τα παραπάνω, χαρακτηριστικά αναφέρει:

- *«...στα 18 μου δε γνώριζα τι ακριβώς ήθελα να κάνω και ούτως ή άλλως πιστεύω ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δε σε προετοιμάζει κατάλληλα για να μπορείς να αντιληφθείς και να διαλέξεις αυτό που θέλεις να κάνεις και αυτό που*

σου ταιριάζει και έτσι δεν ήμουν βέβαιος ότι αυτό το επάγγελμα θα μου ταιρίαζε απαραίτητα. Ο στόχος μου ήταν απλά να περάσω στο πανεπιστήμιο» (EP.15.).

- «Όχι να σου πω την αλήθεια δεν είχα κανένα κριτήριο ή στόχο ειδικά σε εκείνη την ηλικία που ήμουν δεν είχα ιδέα τι σκοπεύω να κάνω μέσα από τη σχολή. Δεν ήξερα καθόλου τι ήταν αυτό που μου ταιριάζει και δεν είχα και κάποια βοήθεια από το σχολείο ώστε να νιώσω μια άλφα σιγουριά ότι είμαι στο σωστό δρόμο» (EP.7.).
- «Ήταν κάτι που με ενδιέφερε γενικά τότε να μάθω σαν κλάδος. Πολύ πολύ γενικά όμως. Παρόλα αυτά δε γνώριζα πολλά πράγματα, όπως ας πούμε τι επαγγελματική αποκατάσταση έχει και τι δρόμους ανοίγει και τα λοιπά. Δεν ήμουν ενημερωμένη για αυτό και δεν ήξερα φυσικά και πως να το ψάξω τότε (γέλιο)... η επιλογή ήταν καθαρά λόγω ενός απλού ενδιαφέροντος αλλά ξαναλέω ότι και το ενδιαφέρον αυτό ήταν πολύ τυπικό. Έπρεπε να διαλέξω κάτι και διάλεξα κάτι έτσι λίγο πιο κοντά μου. Δεν είχα στο μυαλό μου κάτι άλλο τότε» (EP.1.).
- Με ενδιέφερε σαν αντικείμενο αλλά πραγματικά δεν ήξερα αν πρακτικά θα μπορούσα να το κάνω. Υπήρχε μια ιδέα του πως μπορεί να είναι αλλά δεν τη στήριζα και κάπου. Δεν είχα μάθει πράγματα για τη σχολή. Το διάλεξα αρχικά μόνο γιατί θεωρούσα ότι τα μαθήματα της σχολής θα ήταν ενδιαφέροντα μιας και είχε να κάνει με την εκπαίδευση γενικά... δεν είχα άλλο κριτήριο τότε πέρα από αυτό γιατί δε γνώριζα και πολλά στην ηλικία που ήμουν (EP.11.).
- Είχα στο μυαλό μου ότι τα μαθήματα που προσφέρει η σχολή θα ήταν ενδιαφέροντα, έτσι φανταζόμουν δηλαδή (γέλιο). Πέρα από αυτό, πραγματικά δεν είχα άλλο κριτήριο στο μυαλό μου τότε. Ήμουν μικρή και δε με βοήθησε και κανείς από το σχολείο. Δε γνώριζα και πολλά πράγματα, δεν ήξερα και πως να ψάξω τι, δεν ήμουν ενημερωμένη. Ήταν αμέσως επόμενο να μην ξέρω και τι επαγγελματική αποκατάσταση θα είχε η σχολή (EP.16.).

Η έλλειψη ενημέρωσης και επαγγελματικού προσανατολισμού στα σχολεία

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν κάποιοι από τους συνεντευξιζόμενους, υπήρξε και μία ακόμη πιο ουσιαστική αναφορά στην έλλειψη του επαγγελματικού προσανατολισμού από τα σχολεία. Υπήρξαν, λοιπόν, απόφοιτοι που ανέφεραν πως ο λόγος που επέλεξαν τη σχολή σπουδών τους, οφειλόταν στην απουσία του επαγγελματικού προσανατολισμού.. Πολλοί απόφοιτοι ανέφεραν ότι δεν ήταν ενημερωμένοι για το είδος και το περιεχόμενο των σχολών που μπορούσαν να διαλέξουν καθώς και ούτε για τις προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης της κάθε σχολής. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Δε γνώριζα όλες τις σχολές που θα μπορούσα τότε να διαλέξω. Δεν ήμουν ενημερωμένη καθόλου. Στο σχολείο μας δεν είχαμε κανένα επαγγελματικό προσανατολισμό, ούτε από κάποιο μάθημα, ούτε από τους ίδιους τους καθηγητές μας. Σκέψου ότι πολύ πολύ αργότερα έμαθα ότι από αυτή τη σχολή βγαίνεις φιλόλογος. Νόμιζα ότι έχει να κάνει με τη φιλοσοφία γενικά και μου φάνηκε λίγο ενδιαφέρουσα. Ήμουν ανενημέρωτη πραγματικά» (EP.16.).*
- *«Ήθελα να περάσω στο τμήμα ειδικής αγωγής τότε, όχι ότι ήξερα και πολλά πράγματα απλά μου φάνηκε πιο συγκεκριμένο... Δεν είχα κάποια άλλη στόχευση. Δε γνώριζα άλλες σχολές πολύ καλά, λόγω του ότι δεν είχα ενημερωθεί όπως έπρεπε από το σχολείο. Αν είχα ενημερωθεί αρκετά τότε, σίγουρα θα διάλεγα κάτι άλλο. Δεν είχαμε φυσικά κανένα προσανατολισμό (γέλιο)» (EP.3.).*

Μία απόφοιτος, επίσης, ανέφερε πως πέρα από την έλλειψη επαγγελματικού προσανατολισμού, επέλεξε τη σχολή σπουδών της και λόγω της επιρροής της από το οικογενειακό της περιβάλλον, καθώς οι γονείς της ήταν εκπαιδευτικοί και αυτό ήταν πιο οικείο και ασφαλές για εκείνη. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

- *«Επειδή γενικά προφανώς και δεν είχα λάβει τον κατάλληλο επαγγελματικό προσανατολισμό τότε και δεν ήξερα και τι μου ταιριάζει, επέλεξα σχολές που σχετίζονται με την εκπαίδευση, κάτι το οποίο για μένα ήταν πιο οικείο από τη στιγμή που και οι γονείς μου ήταν εκπαιδευτικοί» (EP.10.).*

Ως τώρα φάνηκε, ως ένα βαθμό, πως το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα του οικογενειακού περιβάλλοντος είχε μια σχέση με τις επιλογές των αποφοίτων. Επειδή, όμως, υπήρξαν αρκετοί απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν, πιο ξεκάθαρα, πως επηρεάστηκαν ως προς την επιλογή σπουδών τους από το οικογενειακό αλλά και από το φιλικό περιβάλλον τους, δημιουργήθηκαν τα επόμενα δύο θεματικά μοτίβα: α) η επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος και β) η επιρροή του φιλικού περιβάλλοντος, στα οποία γίνεται ακόμη πιο διακριτή η επιρροή αυτή.

Επιρροή από το οικογενειακό περιβάλλον

Στο παρόν θεματικό μοτίβο θα παρουσιαστεί, όπως αναφέρθηκε στην αρχή, πιο ξεκάθαρα η επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος στις επαγγελματικές επιλογές των αποφοίτων. Άλλοτε έμμεσα *«επέλεξα αυτή τη σχολή με βάση αυτά που έβλεπα τους γονείς μου»* και άλλοτε άμεσα *«έγινε σαν επιλογή εξαιτίας των συζητήσεων με τους γονείς μου, δηλαδή σίγουρα δεν ήταν καθαρά δική μου επιλογή»*, η οικογένεια φαίνεται πως συνέβαλε στην απόφασή τους.

Σύμφωνα με τα λόγια κάποιων αποφοίτων, τα οποία φανερώνουν την επιρροή που είχαν δεχτεί από το οικογενειακό τους περιβάλλον, ως προς την επιλογή της σχολής σπουδών τους, φαίνεται μέσα από τις απαντήσεις να υπάρχει ένα ακόμη κοινό στοιχείο, η αναφορά στον Δημόσιο τομέα. Το οικογενειακό περιβάλλον είχε ως κριτήριο σε κάθε περίπτωση, την ασφάλεια και τη σταθερότητα που προσφέρει επαγγελματικά ο δημόσιος τομέας. Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι το μορφωτικό επίπεδο από τη μία και το επάγγελμα των γονέων από την άλλη, συνέβαλε στη στάση που κράτησαν οι ίδιοι οι γονείς απέναντι στα παιδιά τους καθώς και στην επιρροή που άσκησαν απέναντί τους.

Παρακάτω παρουσιάζονται τα λόγια κάποιων αποφοίτων, οι γονείς των οποίων έχουν επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον, οι απόφοιτοι αυτοί δηλώνουν ξεκάθαρα πως η επιλογή τους δεν ήταν συνειδητή καθώς σε αυτήν συνέβαλαν αισθητά οι γονείς τους, χρησιμοποιώντας ως επιχειρήματα την ασφάλεια και σταθερότητα που προσφέρει ο δημόσιος τομέας. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Σίγουρα συνέβαλαν και οι γονείς μου στην απόφαση. Μου άρεσε η σχολή σαν ιδέα όμως δεν ήμουν 100% σίγουρη. Η αλήθεια είναι ότι επειδή δε με ενδιέφεραν*

τότε οι καθηγητικές σχολές, το ήξεραν αυτό και επέμεναν στην ψυχολογία. Ήθελαν γενικά να μπω στο δημόσιο. Θυμάμαι που μου έλεγαν χαρακτηριστικά ότι και από ψυχολογία μπορείς να μπεις στο δημόσιο με προκηρύξεις και να διαλέξω έστω αυτό, αφού δε μου άρεσαν σχολές όπως φιλολογία, ιστορικό και τέτοια» (EP.1.).

- «Ε τότε φυσικά όλα με τους γονείς τα έκανα και μέσω συζητήσεων. Η σχολή τότε έτσι όπως την είχα στο μυαλό μου σαν επιλογή μη νομίζεις ότι είχα καταλάβει τι ακριβώς προσφέρει, τι μαθήματα κάνεις ακριβώς κλπ. Δεν γνώριζα πολλά πράγματα. Και το Φ.Π. έγινε σαν επιλογή εξαιτίας των συζητήσεων με τους γονείς μου, δηλαδή σίγουρα δεν ήταν καθαρά δική μου επιλογή...εεε κοίτα μου έλεγαν πως με τα μόρια μου είναι η καλύτερη επιλογή και πως μου δίνει και τη δυνατότητα του δημοσίου, που θα ήταν και μια ασφάλεια επαγγελματικά» (EP.7.).
- «Η αλήθεια είναι ότι ήθελα να περάσω πανεπιστήμιο αλλά σε μεγάλο βαθμό υπήρχε και πίεση από το σπίτι να διαλέξω μια σχολή που να μπορώ να μπω στο δημόσιο. Έτσι αποφάσισα να δώσω πανελλήνιες και επέλεξα το τμήμα των πολιτικών επιστημών. Βέβαια δε γνώριζα και ακριβώς τι προσφέρει η κάθε σχολή από αυτές που μπορούσα να επιλέξω αλλά σίγουρα από θεωρητική κατεύθυνση ήξερα ότι δε θα μπορούσα να πιάσω μια σχολή όπως Ψυχολογία ή Νομική γιατί είχαν πολύ υψηλά μόρια και γνώριζα ότι είναι δύσκολο να μπω. Από την άλλη οι φιλολογικές σχολές που ήταν στη μόδα δε πίστευα ότι θα μου ταίριαζαν και λέω στη μόδα γιατί σχεδόν όλοι οι συμμαθητές και συμμαθήτριες μου τότε ήθελαν να γίνουν δάσκαλοι και φιλόλογοι. Οπότε επέλεξα κάτι πιο έστω λίγο πιο κοντά στα γούστα μου και που δίνει προοπτικές δημοσίου» (EP.15.).

Μία ήταν η περίπτωση αποφοίτου, η οποία δήλωσε πως δέχτηκε επιρροή, αυτήν τη φορά, από το περιβάλλον του σχολείου. Ωστόσο, μέσα από τα λόγια της φαίνεται ότι και η οικογένειά της την επηρέασε έμμεσα καθώς δεν ήταν δυνατό να βοηθήσει στην επιλογή σπουδών, εφόσον το μορφωτικό της επίπεδο ήταν χαμηλό. Συγκεκριμένα υπήρξε ένας καθηγητής που έφτιαξε το μηχανογραφικό της μαθήτριάς μαζί της,

επιλέγοντας τη σχολή σπουδών όπου και πέρασε, χωρίς η ίδια να γνωρίζει περισσότερες πληροφορίες για τη σχολή αυτή. Σύμφωνα με τα λόγια της, φάνηκε ότι έδειξε εμπιστοσύνη στην κρίση του καθηγητή της, καθώς σκέφτηκε ότι μπορεί να είναι μια σχολή που μπορεί να της αρέσει μελλοντικά και να είναι ενδιαφέρουσα. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Η επιλογή μου δεν ήταν καθόλου συνειδητή, σκέψου ότι το βιογραφικό μου δεν το έφτιαξα καν μόνη μου και γενικά δεν ήξερα ότι η σχολή αυτή υπάρχει. Γενικά δεν ήξερα τι μπορεί να μου αρέσει στην ηλικία που ήμουν. Τη σχολή αυτή την άκουσα πρώτη φορά από τον καθηγητή μου όταν ήταν η ώρα να φτιάξω το μηχανογραφικό... το μηχανογραφικό μου το έφτιαξα μαζί με τον καθηγητή μου στο σχολείο που μου έβαλε αυτή τη σχολή μέσα και απλά πέρασα τυχαία εκεί. Βασικά για αυτή τη σχολή σκέψου δεν ήξερα και τίποτα, δεν ήξερα καν περί τίνος πρόκειται, ούτε το είχα ψάξει (γέλιο). Είπα ντάξει, κάτι θα ξέρει ως καθηγητής και δε ρώτησα πολλά πολλά. Ούτε η οικογένειά μου μπορούσε να βοηθήσει. Έλεγα ότι αν τυχόν περάσω εκεί βλέπουμε, μπορεί να μου αρέσει στην πορεία και να είναι και ενδιαφέρον» (EP.3.).

Συνεχίζοντας, υπήρξαν απόφοιτοι, όπου το επάγγελμα των γονέων τους φάνηκε ότι επηρέασε και τη στάση των τελευταίων αλλά και τις εκπαιδευτικές επιλογές των παιδιών τους. Βλέπουμε, επομένως, ότι τόσο το μορφωτικό κεφάλαιο, όσο και το επάγγελμα των γονέων, μπορεί να επηρεάσει τους ίδιους τους γονείς ως προς τη στάση και τη κρίση τους καθώς και τα ίδια τα παιδιά ως προς τις εκπαιδευτικές τους επιλογές:

- *«(...)τότε δεν ήμουν καθόλου σίγουρη για αυτό που θέλω να κάνω γιατί δεν ήξερα πως λειτουργούν οι άλλες σχολές... επέλεξα αυτή τη σχολή με βάση αυτά που έβλεπα και άκουγα από τους γονείς μου. Πέρα του ότι μου το έλεγαν, το πίστευα και εγώ ότι είναι μια σχολή η οποία θα σου προσφέρει αργότερα μια εξασφαλισμένη θέση στο Δημόσιο και μία πιο ασφαλής και ήρεμη ζωή. Το έβλεπα και από εκείνους πως ήταν επαγγελματικά» (EP.10.).*
- *«Οι γονείς μου γενικά συνέβαλαν και με παρότρυναν να διαλέξω μια σχολή που σε βάζει στο δημόσιο πιο εύκολα και μπορείς να κάνεις πράγματα. Ήταν και οι*

δύο δημόσιοι υπάλληλοι έβλεπαν αυτό τότε και πιστεύω ότι έφταιγε ίσως και το ότι δεν έχουν σπουδάσει, δε γνώριζαν πράγματα για να με βοηθήσουν να προσανατολιστώ» (EP.12.).

Άλλη μια απόφοιτος, ενώ στην αρχή της συζήτησης ανέφερε πως η σχολή αυτή ήταν παιδικό της όνειρο (βλ. EP.8. στο θεματικό μοτίβο με τίτλο “Παιδικό όνειρο, αγάπη και ενδιαφέρον για το αντικείμενο”), στη συνέχεια έδειξε πως η επιλογή της δεν ήταν τελικά και τόσο συνειδητή, καθώς δήλωσε ότι δεν ήταν σίγουρη αλλά και ότι το οικογενειακό της περιβάλλον συνέβαλε αρκετά. Στην περίπτωση αυτή, οι γονείς της απόφοιτου είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και δημόσιοι υπάλληλοι. Μέσα από τα λόγια της, γίνεται αντιληπτή η επιρροή του επαγγέλματος των γονέων στις εκπαιδευτικές επιλογές του παιδιού τους. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Οι γονείς μου συνέβαλαν αρκετά(...)ότι είναι μια δουλειά που μπορεί να μου εξασφαλίσει μια θέση στο Δημόσιο και άρα μία πιο σταθερή δουλειά. Δεν ήμουν σίγουρη δηλαδή εγώ. Εμπιστεύτηκα την κρίση τους λίγο πολύ. Μου έλεγαν ότι είναι μια δουλειά που θα με βάλει στο δημόσιο» (EP.8.).

Η επιρροή από το φιλικό περιβάλλον

Επιπλέον, υπήρξαν και απόφοιτοι οι οποίοι έδειξαν μέσα από τη συζήτηση ότι επηρεάστηκαν από το φιλικό τους περιβάλλον ως προς την επιλογή της σχολής σπουδών. Τα κοινά ενδιαφέροντα που οι απόφοιτοι είχαν με το φιλικό τους περιβάλλον, έπαιξαν ρόλο στην απόφαση τους. Μέσα από τη συζήτηση φαίνεται πως η μικρή ηλικία στην οποία βρίσκονταν ήταν και ο λόγος που πολλοί μαθητές είναι πολύ εύκολο να επηρεαστούν από το στενό περιβάλλον τους ως προς τις επαγγελματικές τους επιλογές. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, οι απόφοιτοι αναφέρουν χαρακτηριστικά:

- *«Κοίτα νομίζω τώρα που το σκέφτομαι, το γεγονός ότι οι περισσότερες φίλες μου στο λύκειο, και στο σχολείο και στο φροντιστήριο, ήθελαν να γίνουν φιλόλογοι εντέλει όντως με είχε επηρεάσει τότε στην απόφαση μου. Δεν το κατάλαβα και πολύ τότε αλλά τώρα το πιστεύω πολύ. Θέλαμε τότε όλες να περάσουμε μαζί και το συζητήσουμε συνέχεια και τελικά έτσι έγινε κιόλας» (EP.4.).*

- *«Ομολογώ ότι η ηλικία των 18 είναι και μία γενικά εύκολη ηλικία να επηρεαστείς, οπότε πιστεύω ότι σίγουρα επηρεάστηκα. Επέλεξα κάτι που δεν ήμουν σίγουρος αν μου αρέσει πολύ και κοίταξα περισσότερο την επαγγελματική αποκατάσταση που προσφέρει η σχολή πάντα σύμφωνα με όσα άκουγα τότε από γνωστούς και φίλους. Άρα ναι σίγουρα επηρεάστηκα από τον κύκλο μου. Είχα αρκετούς φίλους στην παρέα που διάλεξαν αυτή τη σχολή» (EP.14.).*
- *«Η αλήθεια είναι ότι επηρεάστηκα από τις φίλες μου στο σχολείο (γέλιο). Όλες τότε θέλαμε να περάσουμε μαζί στη σχολή. Κάποιες περάσαμε (γέλιο). Δεν ήμουν σίγουρη γενικά τότε, ήμουν και μικρή και οι γονείς μου επειδή δεν έχουν πάει καν λύκειο δεν ήξεραν και καλά τη διαδικασία για να βοηθήσουν, οπότε πήγα με το συναίσθημα περισσότερο και διάλεξα την ίδια σχολή με τις φίλες» (EP.16.).*

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, πέρα από τους απόφοιτους που ήταν συνειδητοποιημένοι ως προς τα κριτήρια και τη στόχευση για την επιλογή σπουδών τους, υπήρξαν πολύ περισσότεροι απόφοιτοι οι οποίοι δεν ήταν συνειδητοποιημένοι, καθώς φάνηκε πως επηρεάστηκαν είτε από το οικογενειακό, είτε από το φιλικό τους περιβάλλον. Στα περισσότερα, ως τώρα, θεματικά μοτίβα απαντήσεων φάνηκε ότι το μορφωτικό επίπεδο από τη μία, όσο και το επάγγελμα των γονέων από την άλλη, είχε σχέση με τις εκπαιδευτικές επιλογές των αποφοίτων. Μέσα από τα λόγια τους, αναδύονταν συχνά η αναφορά στην επιρροή των γονέων ως προς τις επαγγελματικές τους πορείες. Στον ίδιο βαθμό συχνότητας βρισκόταν και η αναφορά στο νεαρό της ηλικίας τους ως αιτία των επιλογών τους, αλλά και εδώ πολλές φορές σε συνδυασμό με την επιρροή της οικογένειας. Οι περισσότεροι ανέφεραν πως δεν είχαν την ωριμότητα να κάνουν τις σωστές επαγγελματικές επιλογές στα 18 τους χρόνια, καθώς δε γνώριζαν τι τους αρέσει και τι τους ταιριάζει επαγγελματικά.

2^η Θεματική Περιοχή: Σχέδια κατά τη διάρκεια φοίτησης

Μέχρι τώρα είδαμε τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων σχετικά με τα κριτήρια, τη στόχευση αλλά και τη συνειδητότητα με την οποία οι τελευταίοι επέλεξαν τη σχολή σπουδών τους. Στο παρόν θεματικό μοτίβο θα αναφερθούμε στα αποτελέσματα, που είναι σχετικά με τα σχέδια, τα οποία έκαναν οι απόφοιτοι κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους. Ο πρώτος ερευνητικός άξονας, σχετίζεται και με αυτήν τη θεματική περιοχή, καθώς περιλάμβανε και ερωτήσεις που μας βοήθησαν να συλλέξουμε τις παρακάτω πληροφορίες, οι οποίες αφορούν τα σχέδια των αποφοίτων κατά τη διάρκεια των σπουδών τους.

Η πλειοψηφία των αποφοίτων, κατά κύριο λόγο, οραματιζόταν μια επαγγελματική πορεία, η οποία θα είχε άμεση σχέση με το αντικείμενο σπουδών. Οι περισσότεροι απόφοιτοι κατά διάρκεια της φοίτησής τους ανέφεραν ότι φανταζόντουσαν τον εαυτό τους σε μία θέση εργασίας στο αντικείμενο σπουδών τους, είτε στον ιδιωτικό είτε στο δημόσιο τομέα. Από την άλλη, μόνο δύο ήταν οι απόφοιτοι, οι οποίοι πίστευαν ότι θα απασχοληθούν σε μία θέση εργασίας, μη συναφή με το αντικείμενο σπουδών τους. Ωστόσο, υπήρξαν και αρκετές περιπτώσεις, όπου οι ερωτώμενοι έδειξαν άγνοια ως προς την επαγγελματική τους πορεία, βιώνοντας συναισθήματα ανασφάλειας και αβεβαιότητας για το μέλλον.

Οι απόφοιτοι που οραματιζόντουσαν μια επαγγελματική πορεία, σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους, ενώ, κατά τα φοιτητικά τους χρόνια ένιωθαν μια σιγουριά ως προς την επαγγελματική τους ένταξη, στη συνέχεια έδειξαν ότι απογοητεύτηκαν βγαίνοντας στην αγορά εργασίας. Πολλοί από αυτούς, επίσης, έδειξαν ότι δυσκολεύτηκαν να αντιμετωπίσουν, να συνειδητοποιήσουν αλλά και να αποδεχτούν την κατάσταση στην οποία βρέθηκαν μετά την αποφοίτησή τους.

Δημιουργήθηκαν, επομένως, δύο θεματικά μοτίβα απαντήσεων: α) “Εργασία στο αντικείμενο σπουδών (Δημόσιος και Ιδιωτικός τομέας)” και β) “ Άγνοια επαγγελματικής πορείας”.

1^ο Θεματικό μοτίβο: Εργασία που είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών

Οι συνεντευξιαζόμενοι, οι οποίοι πίστευαν ότι θα απασχοληθούν σε μια θέση εργασίας που αφορά το αντικείμενο σπουδών τους, ανέφεραν πως υπήρχε μια σιγουριά, στην αρχή των φοιτητικών χρόνων, για την μελλοντική τους απασχόληση στον δημόσιο τομέα. Κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, όμως, φάνηκε μέσα από τα λόγια τους, ότι άρχισαν να συνειδητοποιούν τις δυσκολίες που υπάρχουν στην αγορά εργασίας και συγκεκριμένα στην απορρόφηση του δημοσίου και άρχισαν να φαντάζονται τον εαυτό τους στον ιδιωτικό τομέα. Οι περισσότεροι φάνηκε ότι ήταν σίγουροι για την αποκατάστασή τους στον ιδιωτικό τομέα. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Φανταζόμουν σε κάποιο σχολείο ιδιωτικό για να σου πω την αλήθεια ή φροντιστήριο. Ενώ στην αρχή είχα σίγουρο το δημόσιο, μετά άκουγα μέσα στη σχολή ότι είναι δύσκολο να μπεις αμέσως, όποτε σκεφτόμουν ότι θα βρεθώ στον ιδιωτικό τομέα για αρχή. Το είχα γενικά σιγουράκι (γέλιο)» (EP.8.).*
- *«Στην αρχή φανταζόμουν τον εαυτό μου ότι θα δουλέψω σε ένα σχολείο στο Δημόσιο αλλά με τα χρόνια άρχισα να βλέπω τον εαυτό μου σε μια θέση στον ιδιωτικό τομέα πάνω στο αντικείμενο μου, είτε σε ιδιωτικό σχολείο είτε σε φροντιστήριο(...)όσο σπούδαζα άρχισα να αντιλαμβάνομαι μέσα στη σχολή ότι ήταν δύσκολη η απορρόφηση στο δημόσιο» (EP.9.).*
- *«Φανταζόμουν ότι θα εργαστώ σε κάποιο σχολείο βγαίνοντας ή ακόμα και φροντιστήριο. Άρχισα να καταλαβαίνω ότι δε θα πάω κατευθείαν στο Δημόσιο, άκουγα γενικά και στη σχολή ότι είναι δύσκολο... δηλαδή περίμενα ότι θα αργούσε η πρόσληψη απλά όχι και τόσο πολύ. Μέχρι να το συνειδητοποιήσω πέρασε καιρός, δεν ήταν και εύκολο» (EP.2)..*
- *«Εννοείται στην αρχή με φανταζόμουν σε ένα δημόσιο σχολείο. Έβλεπα γενικά ότι ήταν δύσκολο, το άκουγα στη σχολή. Αυτό που στόχευα ήταν ένα φροντιστήριο κι ένα σχολείο αργότερα. Γενικά το είχα σίγουρο αλλά δεν έγινε ποτέ» (EP.4.).*

Άλλοι απόφοιτοι, οι οποίοι ένιωθαν σιγουριά για την επαγγελματική τους πορεία, δήλωσαν ότι θεωρούσαν σίγουρη την επαγγελματική τους ένταξη στο δημόσιο τομέα. Μάλιστα, ανέφεραν ότι ο ιδιωτικός τομέας δεν ήταν αυτό που επιθυμούσαν, ούτε αυτό που τους ενδιέφερε. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Πίστευα ότι θα έβρισκα μία εργασία στο αντικείμενο μου. Γιατί πίστευα ότι μετά το πτυχίο θα έχω την ευκαιρία είτε δίνοντας εξετάσεις είτε με κάποιον άλλο τρόπο να μπω στο Δημόσιο, ωστόσο αυτό δεν έγινε και ο ιδιωτικός τομέας δε με ενδιέφερε τότε» (EP.5.).*
- *«Όπως ακριβώς ακούγαμε ότι γίνεται. Ότι θα κάνω τα χαρτιά μου στο δημόσιο και θα μπω σε ένα σχολείο. Δεν περίμενα κάτι άλλο. Είναι ένας μονόδρομος. Δεν έχει πολλές επιλογές. Ειδικά για μένα γιατί εγώ δεν είχα την πρόθεση να δουλέψω στον ιδιωτικό τομέα και ένιωθα σίγουρος ότι αποφοιτώντας θα μπορέσω να μπω εύκολα στο δημόσιο» (EP.14.).*

Σε αντίθεση με όλες τις προηγούμενες απαντήσεις, μόνο δύο ήταν οι απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι δεν οραματίζονταν τον εαυτό τους σε μια θέση εργασίας που να σχετίζεται με το αντικείμενο σπουδών, αλλά το αντίθετο. Μάλιστα, και οι δύο συνειδητοποίησαν, μέσα από τη φοίτησή τους στο τμήμα σπουδών, ότι το αντικείμενο δεν ήταν αυτό που του ταιριάζει επαγγελματικά, ακόμα και αν ήταν ενδιαφέρον. Άρχισαν, επομένως, να οραματίζονται τον εαυτό τους σε μια θέση εργασίας που δεν θα ήταν σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους.

- *«Η αλήθεια είναι ότι στα πρώτα χρόνια είχα στο μυαλό μου ότι θέλω να γίνω δασκάλα και ότι θα τα καταφέρω και μου άρεσαν και τα μαθήματα, αλλά ύστερα όταν η σχολή πρόσφερε το κομμάτι της πρακτικής άσκησης και βρέθηκα αντιμέτωπη με την τάξη, συνειδητοποίησα ότι τελικά δεν είναι αυτό που μ' αρέσει και μου ταιριάζει, οπότε φανταζόμουν ότι δεν θα κάνω αυτό μετά. Με τρόμαζε λίγο η διδασκαλία μέσα στην τάξη. Είχα πολύ άγχος και στρες και κατάλαβα ότι δεν θα μπορούσα να το έχω σαν δουλειά και να αγχώνομαι τόσο. Έτσι τα*

τελευταία έτη είπα ότι θα πάρω το πτυχίο μου και θα ασχοληθώ με κάτι άλλο» (EP.11.).

- *«Η αλήθεια είναι ότι ενώ μου άρεσε η σχολή και τα περισσότερα από τα μαθήματα που κάναμε, δεν φανταζόμουν τον εαυτό μου σε κάποιο γραφείο ή έστω σε κάποια θέση σχετική με το αντικείμενο(...)η αλήθεια είναι ότι άρχισα να καταλαβαίνω ότι δεν μου ταιριάζει αυτό με τα χρόνια, οπότε πίστευα ότι σίγουρα θα ασχοληθώ με κάτι διαφορετικό» (EP.15.).*

2° Θεματικό μοτίβο: Άγνοια επαγγελματικής πορείας

Το παρόν θεματικό μοτίβο αφορά τους απόφοιτους, μέσα από τα λόγια των οποίων φάνηκε ότι υπήρχε άγνοια για την επαγγελματική τους πορεία, κατά τη διάρκεια των φοιτητικών τους χρόνων. Μέσα από τα λόγια τους, φάνηκε ότι βίωναν συναισθήματα έντονης αβεβαιότητας και ανασφάλειας για το μέλλον. Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι οι απόφοιτοι αυτοί βίωναν τα ίδια συναισθήματα και κατά την επιλογή της σχολής σπουδών τους, στα 18 τους χρόνια.

Πιο συγκεκριμένα, οι απόφοιτοι που ένιωθαν άγνοια για την επαγγελματική τους πορεία, είχαν εξ αρχής επιλέξει τη σχολή σπουδών τους μέσα από την επιρροή της οικογένειάς τους αλλά και λόγω της έλλειψης επαγγελματικού προσανατολισμού στο σχολείο, καθώς δεν αισθάνονταν βεβαιότητα για το τι τους ταιριάζει επαγγελματικά. Χαρακτηριστικά ανέφεραν νωρίτερα στη συζήτηση ότι α) δέχτηκαν επιρροή από την οικογενειακό τους περιβάλλον *«τότε δεν ήμουν καθόλου σίγουρη για αυτό που θέλω να κάνω γιατί δεν ήξερα πως λειτουργούν οι άλλες σχολές... επέλεξα αυτή τη σχολή με βάση αυτά που έβλεπα και άκουγα από τους γονείς μου»*, και β) επέλεξαν τη σχολή τους λόγω της έλλειψης επαγγελματικού προσανατολισμού *«Δε γνώριζα όλες τις σχολές που θα μπορούσα τότε να διαλέξω. Δεν ήμουν ενημερωμένη καθόλου. Στο σχολείο μας δεν είχαμε κανένα επαγγελματικό προσανατολισμό, ούτε από κάποιο μάθημα, ούτε από τους ίδιους τους καθηγητές μας»*.

Εστιάζοντας στην άγνοια ως προς την επαγγελματική τους πορεία κατά τη διάρκεια των φοιτητικών τους χρόνων, οι ερωτώμενοι μας αποκαλύπτουν ότι δεν ένιωθαν σίγουροι για το τι ήθελαν να κάνουν επαγγελματικά. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Πραγματικά δεν είχα κάποια συγκεκριμένη επιθυμία και δε φανταζόμουν κάπως ακριβώς τον εαυτό μου γιατί και μες τη σχολή δεν ήμουν ακριβώς σίγουρη για το τι θέλω να κάνω. Πολλές φορές σκεφτόμουν να την παρατήσω και να φύγω αλλά έπειτα μου άρεσε ας πούμε η γλώσσα, η ρωσική και έτσι συνέχισα χωρίς ακριβώς να ξέρω πως θα την χρησιμοποιήσω και τι ακριβώς θέλω να κάνω. Δε με φανταζόμουν κάπως. Ήμουν πραγματικά πολύ μπερδεμένη» (EP.3.).*
- *«Δεν μπορούσα να ξέρω γιατί πραγματικά λόγω της κρίσης που υπάρχει ένιωθα ανασφάλεια όπως και κάθε παιδί θεωρώ που βρίσκεται στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Σκεφτόμουν ότι είναι πολύ πιθανό να φύγω έξω γιατί πάντα σκεφτόμουν ότι και ο μισθός που θα παίρνω εδώ δεν θα με βοηθήσει να ανταπεξέλθω στην Ελλάδα. Αλλά ούτε αυτό έγινε (γέλιο)» (EP.10.).*

Απόφοιτοι, όπου ενώ στην αρχή των σπουδών τους θεωρούσαν ότι τα πράγματα θα ήταν ευκολότερα στην αγορά εργασίας και ότι οι εργοδότες θα έδιναν ευκαιρίες στους νέους απόφοιτους, στη συνέχεια άρχισαν να αντιλαμβάνονται τη δυσκολία που υπήρχε στην επαγγελματική αποκατάσταση, λόγω της οικονομικής κρίσης και αυτό τους προκάλεσε έντονη αβεβαιότητα για την επαγγελματική τους πορεία. Οι απόφοιτοι αυτοί, άρχισαν στην πορεία των σπουδών τους να αισθάνονται ανασφάλεια, άγχος και αβεβαιότητα. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Γενικά δεν ήξερα καθόλου που θα βρεθώ μετά. Στην αρχή της σχολής νόμιζα ότι τελειώνοντας και βγαίνοντας στην αγορά εργασίας θα είχαν τη διάθεση να μας πάρουν και να μας βοηθήσουν κιόλας ώστε να αποκτήσουμε την εμπειρία και παράλληλα να μας εκπαιδεύσουν. Ακουγα σιγά σιγά τι γίνεται και τι κρίση υπάρχει και πραγματικά είχα μεγάλη ανασφάλεια γιατί δεν ήξερα τι θα κάνω και αν θα ασχοληθώ με αυτό ή με κάτι άλλο» (EP.1.).*
- *«Πραγματικά δεν είχα ιδέα τι ήθελα να κάνω. Στην αρχή ένιωθα ότι τα πράγματα ήταν πιο απλά. Πίστευα ότι βγαίνοντας από τη σχολή, είτε στο δημόσιο είτε στον ιδιωτικό τομέα θα μας βοηθήσουν να μάθουμε περισσότερα πράγματα και γενικά ότι δίνουν ευκαιρίες στα νέα παιδιά. Ύστερα άρχισα να βλέπω τι γίνεται από*

μεγαλύτερους από μένα που τελείωναν τη σχολή και δεν έβρισκαν τίποτα σχετικό, οπότε εκεί άρχισα να καταλαβαίνω ότι είναι δύσκολο γενικά. Δεν ήμουν σίγουρη για τι μπορώ και τι θέλω να κάνω όταν τελειώσω. Είχα και έχω ακόμα ανασφάλεια, δεν έχω νιώσει γενικά σιγουριά» (EP.16.).

3^η Θεματική Περιοχή: Οι αιτίες ώθησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών στην ετεροαπασχόληση

Στην παρούσα θεματική περιοχή παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των απαντήσεων, που έδωσαν οι απόφοιτοι σχετικά με τις αιτίες ώθησής τους στην ετεροαπασχόληση. Η περιοχή αυτή αφορά τον δεύτερο θεματικό άξονα, ο οποίος περιλάμβανε ερωτήσεις που θα μας βοηθούσαν ως προς την απάντηση του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος της έρευνας. Οι αιτίες, οι οποίες αναφέρθηκαν από τους απόφοιτους, αφορούν πολλούς διαφορετικούς παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται με την ομοιότητα μεταξύ αρκετών πανεπιστημιακών σχολών, τις συνθήκες στην αγορά εργασίας, τις κοινωνικές σχέσεις και την οικογένεια καθώς και ψυχολογικούς παράγοντες.

Υπήρξε συχνή αναφορά στην ομοιότητα μεταξύ των ανθρωπιστικών σχολών ως προς το αντικείμενο σπουδών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με τα λόγια των ερωτώμενων, την ύπαρξη πολλών αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών με όμοια προσόντα, οι οποίοι διεκδικούν και όμοιες θέσεις εργασίας. Το γεγονός αυτό μαζί με τη συχνή αναφορά στην έλλειψη αναγνώρισης του επαγγέλματος φάνηκε να είναι μία από τις αιτίες που ώθησε τους αποφοίτους στην ετεροαπασχόληση.

Οι απόφοιτοι έθιξαν, επίσης, θέματα που αφορούν τις συνθήκες στην αγορά εργασίας, αναφέροντας την αναντιστοιχία των προσόντων σε σχέση με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, την ανάγκη για υπερεκπαίδευση, τις ελλείψεις ευκαιρίες απασχόλησης στην αγορά εργασίας αλλά και τον χαμηλό μισθό του επαγγέλματος

Σχετικά με τις κοινωνικές σχέσεις και την οικογένεια, έγιναν συχνές αναφορές στον αντίκτυπο που έχει η έλλειψη κοινωνικών γνωριμιών στην επαγγελματική αποκατάσταση αλλά και η έλλειψη οικονομικής υποστήριξης από την οικογένεια, καθώς αναφέρθηκαν και στην επιρροή του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος.

Επιπλέον, οι απόφοιτοι εστίασαν και στους ψυχολογικούς παράγοντες, αναφερόμενοι στις ανεπιτυχείς τους προσπάθειες για εύρεση εργασίας στο αντικείμενο τους, στην ανασφάλεια που αυτό τους προκάλεσε καθώς και στην ανάγκη τους να αποφύγουν την ανεργία προκειμένου να ανεξαρτοποιηθούν οικονομικά.

Μέσα από το λόγο κάποιων αποφοίτων, κατανοήσαμε τα συναισθήματά τους για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται σήμερα. Έθιξαν τα θέματα, τα οποία για εκείνους ήταν οι βασικοί λόγοι που τους οδήγησαν στο να ασχοληθούν με μια εργασία που δεν είναι σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους. Σε κάποιες περιπτώσεις φάνηκε η απαισιοδοξία τους για ένα μέλλον που θα αφορά μια εργασία που να σχετίζεται με το αντικείμενο σπουδών τους, κατανοώντας τη δυσκολία στο να αναγνωριστούν στην αγορά εργασίας οι προσπάθειές τους και τα βήματα που έχουν κάνει ως σήμερα. Σε άλλες περιπτώσεις, φάνηκε να έχουν τη θέληση να επιμείνουν και να προσπαθήσουν περισσότερο, έχοντας μια πιο αισιόδοξη στάση για την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Δημιουργήθηκαν, επομένως, μέσα από τις απαντήσεις τις οποίες έδωσαν, τα παρακάτω θεματικά μοτίβα απαντήσεων, τα οποία αφορούν σε : α) Πληθώρα όμοιων ανθρωπιστικών σχολών, β) Συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας, γ) Κοινωνικές σχέσεις και οικογένεια και δ) Ψυχολογικούς παράγοντες.

1^ο Θεματικό μοτίβο: Πληθώρα όμοιων ανθρωπιστικών σχολών

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των αποφοίτων σχετικά με τις αιτίες εκείνες που τους οδήγησαν στην ετεροαπασχόληση, έγινε συχνή αναφορά στις πανεπιστημιακές σχολές και συγκεκριμένα στην ύπαρξη όμοιων ανθρωπιστικών σχολών από τις οποίες οι απόφοιτοι έχουν αποκτήσει όμοια πανεπιστημιακά προσόντα και διεκδικούν ίδιες θέσεις εργασίας. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα λόγια τους, η ύπαρξη τόσων πολλών αποφοίτων από τμήματα εκπαίδευσης, δυσκολεύει σε μεγάλο βαθμό την απορρόφησή τους από την αγορά εργασίας. Οι απόφοιτοι υποστήριξαν ότι οι σχολές εκπαίδευσης έχουν πολλές διακλαδώσεις, παρέχουν γενικές ακαδημαϊκές γνώσεις

και χαρακτηρίζονται περισσότερο για την αοριστία τους παρά για την εξειδίκευση που παρέχουν στους φοιτητές.

Επιπλέον, υπήρξαν και ερωτώμενοι, οι οποίοι υποστήριξαν ότι υπάρχουν σχολές εκπαίδευσης, από τις οποίες βγαίνουν απόφοιτοι και συγκεκριμένα φιλόλογοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, έχοντας τα ίδια δικαιώματα να διεκδικήσουν τις ίδιες θέσεις εργασίας, ενώ το πρόγραμμα σπουδών της κάθε σχολής είναι διαφορετικό. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν σχολές που αφορούν την εκπαίδευση, οι οποίες δεν είναι τόσο εξειδικευμένες στα γνωστικά αντικείμενα διδασκαλίας όσο είναι, για παράδειγμα, το τμήμα ελληνικής φιλολογίας, αλλά είναι περισσότερο εξειδικευμένες στην παιδαγωγική κατάρτιση των φοιτητών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι απόφοιτοι ελληνικής φιλολογίας να έχουν περισσότερες γνώσεις για τα διδακτικά αντικείμενα και λιγότερες ως και καθόλου γνώσεις σχετικά με την παιδαγωγική τους κατάρτιση, ενώ σε απόφοιτους άλλων τμημάτων εκπαίδευσης να συμβαίνει το αντίστροφο.

Σύμφωνα με την κατάσταση αυτή, οι απόφοιτοι υποστηρίζουν ότι ενώ όλοι, θεωρητικά, έχουν τα ίδια δικαιώματα να ενταχθούν σε θέσεις εργασίας που αφορούν το αντικείμενο σπουδών τους, πολλές φορές, αυτό τους δημιουργεί πρόβλημα στην αγορά εργασίας. Υποστηρίζουν ότι υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις αγγελιών για θέσεις εργασίας, που αφορούν την πρόσληψη, αποκλειστικά, αποφοίτων της ελληνικής φιλολογίας και συγκεκριμένα με κατεύθυνση της κλασικής φιλολογίας. Αρκετοί από τους συνεντευξιζόμενους, δήλωσαν ότι δεν έβρισκαν θέση εργασίας στο αντικείμενό τους, καθώς, λόγω όσων αναφέρθηκαν, δεν ένιωθαν ότι είναι αναγνωρισμένη η πανεπιστημιακή τους κατάρτιση από την αγορά εργασίας. Αυτό σύμφωνα με τους απόφοιτους, ήταν ένα πρόβλημα που τους οδήγησε στο να αναζητήσουν άλλες θέσεις εργασίας, που δεν ήταν σχετικές με το αντικείμενο σπουδών τους.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, οι απόφοιτοι αναφέρουν χαρακτηριστικά:

- *«Είναι εν μέρει πολύ λογικό γιατί βγαίνουν πάρα πολύ φιλόλογοι από πάρα πολλές παρόμοιες σχολές και δεν μπορούν εύκολα να απορροφήθουν. Έχει τύχει πολλές φορές να στείλω βιογραφικό σε φροντιστήριο παρόλο που είδα ότι*

ζητούσαν απόφοιτο ελληνικής φιλολογίας με ειδίκευση στην κλασική και να με έχουν απορρίψει. Δηλαδή ως φιλόλογος πως ακριβώς θα μπορούσα να βρω εργασία όταν συμβαίνει αυτό; Υποτίθεται όλοι φιλόλογοι είμαστε» (EP.2.).

- «Βγαίνοντας από τη σχολή ήμασταν κάτι πολύ γενικό και αόριστο οπότε πιστεύω ότι αυτό για κάποιους δεν είναι αρκετό και δεν μπορούν να συμβιβαστούν. Εγώ δεν ήθελα να κάνω άμεσα μεταπτυχιακό και να εξειδικευτώ αμέσως οπότε έπιασα μια δουλειά άσχετη με το αντικείμενο για αρχή για να μάθω να δουλεύω γενικά (...) εννοώ ότι οι περισσότεροι είμαστε φιλόλογοι από πολλές σχολές αλλά δεν έχουμε εξειδικευτεί στο αντικείμενο μέσα από τη σχολή όσο θα έπρεπε, επομένως είναι δύσκολο να μας πάρουν για δουλειά χωρίς εξειδίκευση και οι περισσότεροι προσπαθούν μετά τη σχολή να εξειδικευτούν με άλλον τρόπο. Ακόμα και η κατεύθυνση που διαλέγεις στη σχολή όμως παίζει ρόλο γιατί σε πολλές αγγελίες ζητάνε κατεύθυνση (...) κυρίως ζητάνε φιλόλογους από την κλασική κατεύθυνση» (EP.4.).
- «Υπάρχει μεγάλος κορεσμός αρχικά. Είναι παρά πολλοί οι φιλόλογοι και από πολλές σχολές βγαίνεις φιλόλογος πια. Ε που να πρωτοδουλέψουν όλοι αυτοί; Είναι λογικό εντάξει. Επίσης η ίδια η σχολή δε δίνει πολλές επιλογές. Βγαίνεις φιλόλογος δευτεροβάθμιας και αυτό μπορείς να κάνεις υποτίθεται με το βασικό σου πτυχίο. Γι' αυτό πολλοί που ξέρω κάνουν μεταπτυχιακά τα οποία είναι και διαφοροποιημένα με την ελπίδα να μπουν σε ένα άλλο κομμάτι της εκπαίδευσης και όχι στο διδακτικό κομμάτι απαραίτητα, ώστε να βρουν μια άλλη διέξοδο» (EP.5.).
- «Νομίζω ότι σε αυτό φταίει το ότι σπουδάσαμε κάτι γενικό και όχι κάτι συγκεκριμένο. Είμαστε μια σχολή, η οποία έχει πολλές μα πολλές διακλαδώσεις και θεωρώ ότι ο καθένας μας έχει τη δυνατότητα υποτίθεται να πάει παντού σαν πασπαρτού και δεν είναι κάτι συγκεκριμένο, δεν είναι εξειδικευμένος. Αυτό δυσκολεύει πολύ τους αποφοίτους και να βρουν αυτό που πρέπει και να εξειδικευτούν. Ακόμα και στα φροντιστήρια παίρνουνε κλασικούς λόγους και όχι αποφοίτους από άλλα τμήματα που βγάζουν φιλόλογους» (EP.8.).

- *«Είχα στο μυαλό μου ότι η συγκεκριμένη σχολή ήταν πολύ γενική δεν ήταν συγκεκριμένη, όπως είναι ας πούμε η σχολή της φιλολογίας που έχεις περισσότερες γνώσεις στο αντικείμενο βγαίνοντας. Εμείς μπορεί να βγαίναμε φιλόλογοι αλλά δεν είχαμε αποκτήσει τις ίδιες γνώσεις με έναν ο οποίος σπουδάζει φιλολογία. Ήξερα ότι είναι λίγο πιο γενικό όλο αυτό και καταλάβαινα ότι υπάρχει πιθανότητα να κάνω κάτι άλλο (...) και γενικά από καθαρή φιλολογία έχουν περισσότερες πιθανότητες και μπαίνουν ευκολότερα στα φροντιστήρια απ' ότι η δικιά μας σχολή που είναι λίγο πιο γενική και δεν είναι τόσο συγκεκριμένη» (EP.7).*

2° Θεματικό μοτίβο: Συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας

Οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών αναφέρθηκαν αρκετές φορές και σε αιτίες που αφορούν τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας. Αναφέρθηκε συχνά ότι υπήρχε ανάγκη για υπερεκπαίδευση, καθώς ο ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας είναι μεγάλος και ένα πτυχίο δεν είναι πλέον αρκετό σήμερα. Πιο συγκεκριμένα, έγινε αναφορά στην αναντιστοιχία των προσόντων των αποφοίτων σε σχέση με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και στην ανάγκη τους για περαιτέρω επιμόρφωση, προκειμένου να έχουν περισσότερες πιθανότητες να βρουν μια θέση εργασίας που θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους.

Οι περισσότεροι απόφοιτοι, θέλοντας να αποκτήσουν μια θέση εργασίας στο αντικείμενό τους, είχαν την οικονομική ανάγκη να εργαστούν σε κάτι άλλο, προκειμένου να συνεχίσουν την πανεπιστημιακή τους εκπαίδευση και να αποκτήσουν περισσότερα προσόντα. Αναφέρθηκε, επίσης, ότι ο λόγος που κατέφυγαν σε μια εργασία, που δεν είναι σχετική με το αντικείμενο, αφορούσε είτε τον χαμηλό μισθό του επαγγέλματος τους, είτε τις ελλειπείς ευκαιρίες εργασίας στο αντικείμενο, είτε την στόχευση τους αποκλειστικά στον δημόσιο τομέα.

Επιπρόσθετα, μέσα από τα λόγια κάποιων αποφοίτων, αντιλαμβανόμαστε ότι η θέση εργασίας στην οποία βρίσκονται σήμερα, είναι, αρκετές φορές, ένα καθαρά και μόνο οικονομικό στήριγμα, το οποίο χρησιμοποιούν είτε για να επενδύσουν στην εκπαίδευσή τους, με σκοπό να καταφέρουν να εργαστούν στο αντικείμενό τους, είτε

περιμένοντας την πρόσληψή τους στο δημόσιο τομέα. Επιπλέον, υπήρξαν και απόφοιτοι που άλλαξαν επαγγελματικές προτιμήσεις, κατά τη διάρκεια της ετεροαπασχόλησής τους και συνειδητοποίησαν ότι το αντικείμενο σπουδών τους δεν ήταν αυτό με το οποίο επιθυμούσαν να ασχοληθούν επαγγελματικά. Στην περίπτωση αυτή είδαμε ότι οι απόφοιτοι είναι πλέον αποφασισμένοι ότι θέλουν να εργάζονται σε μία θέση εργασίας που δεν αφορά το αντικείμενο σπουδών τους.

Δημιουργήθηκαν επομένως, 4 επιμέρους θεματικά μοτίβα που σχετίζονται με όσα αναφέρθηκαν: α) η αναντιστοιχία προσόντων με τις απαιτήσεις στην αγορά εργασίας και οι ελλειπείς ευκαιρίες απασχόλησης των νέων αποφοίτων, β) οι χαμηλές οικονομικές απολαβές του επαγγέλματος, γ) η αποκλειστική στόχευση αποφοίτων στο δημόσιο τομέα και δ) η αλλαγή επαγγελματικών προτιμήσεων.

Η αναντιστοιχία προσόντων με τις απαιτήσεις στην αγορά εργασίας και οι ελλειπείς ευκαιρίες απασχόλησης των νέων αποφοίτων

Μέσα από το σύνολο της συζήτησης με τους απόφοιτους, σχετικά με τις αιτίες ώθησής τους στην ετεροαπασχόληση, υπήρξαν αρκετοί ερωτώμενοι, οι οποίοι ανέφεραν ότι ο λόγος που ετεροαπασχολούνται αφορά την αναντιστοιχία των προσόντων τους σε σχέση με τα όσα ζητώνται από την αγορά εργασίας. Σχεδόν όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν ότι τα προσόντα, τα οποία απαιτούνται, είναι ανέφικτο να υπάρχουν στην ηλικία όπου βρίσκονται οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών, όταν βγαίνουν στην αγορά εργασίας. Τα προσόντα, τα οποία ανέφεραν ως απαραίτητα αλλά και υπερβολικά ήταν τα πολλά έτη προϋπηρεσίας στο αντικείμενο σπουδών τους καθώς και η άμεση υπερεκπαίδευσή τους.

Οι συνεντευξιαζόμενοι έδειξαν να κατανοούν ότι τα πολλά έτη προϋπηρεσίας στο αντικείμενο σπουδών καθώς και τα επιπλέον εκπαιδευτικά προσόντα, τα οποία απαιτούνται, δημιουργούν μια κατάσταση, όπου οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι ελλειπείς. Οι εργοδότες, όπως ανέφεραν, δε δίνουν ευκαιρίες στα νέα παιδιά προκειμένου να αποκτήσουν την απαιτούμενη εμπειρία που ζητείται. Όσο για την περαιτέρω επιμόρφωση, οι απόφοιτοι θεωρούν ότι δεν είναι δυνατόν να έχει αποκτηθεί κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών τους χρόνων και πολλές φορές δεν είναι εφικτό

να πραγματοποιηθεί ούτε άμεσα, εφόσον χρειάζονται χρήματα για την απόκτηση επιπλέον εκπαιδευτικών προσόντων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, κρίνουν ως «παράλογες» τις απαιτήσεις των εργοδοτών αλλά και την στέρηση των ευκαιριών απασχόλησης στο αντικείμενο σπουδών τους και ως φυσιολογική την ώθησή τους στην ετεροαπασχόλησή. Κάποιοι απόφοιτοι ανέφεραν ότι έπρεπε να μαζέψουν χρήματα για να καλύψουν τα έξοδα για την περαιτέρω εκπαίδευσή τους, εργαζόμενοι σε κάτι που δεν είναι σχετικό με το αντικείμενο σπουδών τους. Μέσα από τα λόγια τους δείχνουν να θεωρούν απαραίτητη την περαιτέρω επιμόρφωσή τους, εφόσον ο ανταγωνισμός είναι μεγάλος, αναφορικά με τα προσόντα που πρέπει να έχουν για να αποκτήσουν μία θέση εργασίας, σχετική με τον τίτλο σπουδών τους.

Οι απόφοιτοι εξηγούν τους λόγους για τους οποίους οδηγήθηκαν στην ετεροαπασχόληση, αναφέροντας σχετικά :

- *«Για να μπορώ να πληρώσω τις σπουδές μου και τα σεμινάρια τα οποία θέλω να κάνω και κάνω γιατί όλα κοστίζουν. Οπότε δεν είχα και άλλες επιλογές (...)οι εργοδότες ζητάνε υπερβολικά πολλά πράγματα όπως για παράδειγμα πάρα πολλά έτη προϋπηρεσίας τα οποία δεν είναι εφικτό να υπάρχουν σε κάποιον που μόλις τελείωσε(...) δεν δίνονται ευκαιρίες στα νέα παιδιά να αποκτήσουν εμπειρία στο αντικείμενο τους ενώ θεωρούν φυσιολογικό για έναν απόφοιτο να έχει προϋπηρεσία ή να έχει κάνει ένα και δύο μεταπτυχιακά» (EP. 13).*
- *«Σκέφτηκα ότι αυτή η δουλειά θα με στηρίξει οικονομικά για να πληρώσω ένα μεταπτυχιακό και τα επιμορφωτικά σεμινάρια που ήθελα να κάνω (...)γιατί η προϋπηρεσία που ζητάνε δεν παίζει να υπάρχει όταν τελειώνεις τη σχολή και σίγουρα οι περισσότεροι δυσκολεύονται οικονομικά με το που τελειώσουν τη σχολή να κάνουν ας πούμε ένα μεταπτυχιακό ή σεμινάρια κατευθείαν. Οι απαιτήσεις πλέον είναι πολλές και οι ευκαιρίες λίγες οπότε επιβάλλεται να βρεις μια δουλειά να στηρίξεις την παραπάνω εκπαίδευση που θα κάνεις» (EP.1.).*
- *«Ήθελα να κάνω ένα μεταπτυχιακό και να μαζέψω και αρκετά σεμινάρια για να έχω και μόρια αλλά και γενικά παραπάνω προσόντα. Από τη στιγμή που δεν έχω*

την προϋπηρεσία που ζητάνε όλοι, η λύση ήταν να πάρω κι άλλα πτυχία. Έτσι και μπήκα στη δουλειά αυτή δηλαδή για να μαζέψω χρήματα να πληρώσω όλα αυτά.(...)Σίγουρα φταίει και το γεγονός ότι οι περισσότεροι εργοδότες ζητάνε πολλά έτη προϋπηρεσίας και αυτό είναι προφανώς παράλογο, δεν είναι λογικό γιατί από κάπου πρέπει να ξεκινήσουμε όλοι» (EP.2.).

- «Γιατί δεν είχα ελπίδα χωρίς μεταπτυχιακό πιστεύω (γέλιο). Ηξερα ότι ζητάνε πολλά πράγματα για να εργαστείς στο αντικείμενο, πολλά χρόνια προϋπηρεσίας, πράγμα αδύνατο γιατί πότε να προλάβουμε πια; Και σίγουρα μεταπτυχιακό για να μπεις σε ένα ιδιωτικό σχολείο και αυτό πάλι δεν είναι και σίγουρο γιατί οι περισσότεροι πάλι θέλουν προϋπηρεσία. Οπότε έπρεπε να βρω μια δουλειά άσχετη γιατί δεν έβρισκα στο αντικείμενο προφανώς, για να μπορώ να πληρώσω τα δίδακτρα και να κάνω και επιμορφωτικά σεμινάρια όπου και αυτά θέλουν λεφτά. Μονόδρομος ήταν γενικά» (EP.16.).

Οι χαμηλές οικονομικές απολαβές του επαγγέλματος

Πολλοί απόφοιτοι δήλωσαν ότι ένα από τους λόγους που οδηγήθηκαν στην ετεροαπασχόληση ήταν ο χαμηλός μισθός του επαγγέλματος τους. Η ανάγκη για επιβίωση αλλά και το γεγονός ότι δεν μπορούσαν να συμβιβαστούν με έναν χαμηλό μισθό, που δε συμφωνεί με τα προσόντα που διαθέτουν, τους οδήγησε σε μια εργασία με έναν ικανοποιητικότερο μισθό ακόμη και αν δεν είχε σχέση με το αντικείμενο σπουδών τους. Για κάποιους από αυτούς φάνηκε ότι το οικονομικό κομμάτι της δουλειάς ήταν τελικά περισσότερο σημαντικό από την αγάπη τους για το αντικείμενο. Ενώ για άλλους φάνηκε να είναι το μόνο το οποίο τους ενδιέφερε στην αγορά εργασίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- «Δεν έβρισκα κάτι στο αντικείμενο μου που θα με ικανοποιούσε οικονομικά οπότε άρχισα να στέλνω βιογραφικά σε δουλειές οι οποίες μπορεί να ήταν άσχετες με το αντικείμενο αλλά πλήρωναν καλά. Έτσι βρέθηκα σε αυτή τη θέση. (...) Ένας απόφοιτος θέλει να έχει δουλειά στο αντικείμενό του αλλά θέλει και ποιότητα ζωής. Αν τα βάλεις στη ζυγαριά τα θέλω και τις ανάγκες, υπερισχύουν

οι ανάγκες συνήθως. Η δουλειά μας δε μας πληρώνει καλά εκτός δημοσίου, όποτε είναι λογικό να κοιτάμε και αλλά πράγματα» (EP.9.).

- *«Μια δουλειά σε φροντιστήριο ως εκπαιδευτικός ή τα ιδιαίτερα δε θα μου έδινε την ευκαιρία να μαζέψω τα χρήματα που ήθελα. Έτσι κατέληξα στη θέση της γραμματείας στο φροντιστήριο γιατί εκεί τουλάχιστον είναι σταθερός ο μισθός μου πάντα μήνας μπει μήνας βγει» (EP.5.).*
- *«Γιατί το οικονομικό κομμάτι ήταν για μένα σημαντικό. Για εμένα σημαντικότερο τελικά είναι το οικονομικό. Ήξερα ότι στο επάγγελμα μου δύσκολα θα βρω κάτι αξιοπρεπές και καλοπληρωμένο. Όποτε αυτό με οδήγησε να ψάχνω περισσότερο δουλειές που πληρώνουν καλά και ας μην είναι σχετικές(...) και σίγουρα πολύ σημαντικό σε όλο αυτό είναι και το κομμάτι το οικονομικό όπως είπα και πριν. Πιστεύω ότι πλέον όλοι έχουμε ανάγκες και με μια τέτοια δουλειά που ακόμα κι αν την αγαπάμε και είναι σχετική με το αντικείμενο μας, δεν μπορούμε να καλύψουμε τις ανάγκες αυτές» (EP.4.).*
- *«Έπρεπε και εγώ κάτι να βρω μιας που δεν ήταν εύκολο να βρω κάτι στο αντικείμενο μου που θα μου προσέφερε αρκετά χρήματα, μιλάμε για βασικό μισθό και αν δηλαδή, πως να είσαι οκ; (...) Δεν είχα κάποιο τέτοιο προνόμιο για να μπορέσω να μπω σε κάποιο ιδιωτικό σχολείο εξαρχής και δεν προσπάθησα αρκετά να μπω σε κάποιο φροντιστήριο γιατί δε με ενδιέφερε αυτό οικονομικά» (EP.7.).*
- *«Λόγω της ανάγκης να βγάλω περισσότερα χρήματα από το βασικό μισθό, προσπαθούσα να βρω μια αξιόλογη θέση εργασίας. (...) εκτός του ότι είναι πολύ δύσκολο να βρεις κάτι, είναι και οι μισθοί που δίνονται στα δικά μας επαγγέλματα που είναι πολύ χαμηλοί όταν δεν εργάζεσαι χρόνια και δεν έχεις προϋπηρεσία» (EP.15.).*

Αποκλειστική στόχευση στο δημόσιο τομέα

Κάποιοι απόφοιτοι δήλωσαν ξεκάθαρα ότι επειδή δεν ήθελαν να εργαστούν στον ιδιωτικό τομέα, δεν κινήγησαν μία θέση εργασίας σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους. Γνωρίζοντας τις συνθήκες που υφίστανται σχετικά με το αντικείμενό τους στον ιδιωτικό τομέα, όπως ανέφεραν και σε άλλα σημεία της συζήτησης, δεν προσπάθησαν να αναζητήσουν μια εργασία εκεί. Αντιθέτως, γνωρίζοντας την κατάσταση που επικρατεί, όσον αφορά τις προσλήψεις στο Δημόσιο τομέα, αναζήτησαν μια θέση εργασίας μη συναφή με το αντικείμενο σπουδών τους, με σκοπό να μαζέψουν χρήματα για να αποκτήσουν περισσότερα προσόντα και κατά συνέπεια περισσότερα μόρια. Έτσι, αποκτώντας ένα μεταπτυχιακό, μοριοδοτούμενα σεμινάρια καθώς και άλλα πτυχία (όπως φαίνεται και στα στοιχεία που συλλέχθηκαν στην αρχή κάθε συνέντευξης), θεώρησαν ότι θα έχουν αρκετά μόρια για την ένταξή τους στο Δημόσιο, στοχεύοντας αποκλειστικά και μόνο εκεί.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Δεν έχω προσπαθήσει καθόλου να βρω κάτι σχετικό, δεν έχω ασχοληθεί γιατί δε θέλω με τίποτα να εργαστώ στον ιδιωτικό τομέα. (...) Γιατί το μόνο που με ενδιαφέρει για να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο αντικείμενο είναι να μπω στο δημόσιο. Ξέρω καλά πλέον ότι για να καταφέρω να μπω πρέπει να αποκτήσω περισσότερα προσόντα όπως σεμινάρια, μεταπτυχιακά, υπολογιστές, ξένες γλώσσες και έτσι στη φάση αυτή προσπαθώ να μαζέψω όσα περισσότερα προσόντα μπορώ για να έχω περισσότερες πιθανότητες πρόσληψης» (EP.14.).*
- *«Δεν έχω προσπαθήσει αρκετά. Κάνω τα χαρτιά μου όταν βγαίνει κάποια προκήρυξη αλλά ως εκεί. Δεν το κυνηγάω άλλου πέρα από το δημόσιο γι' αυτό και κάνω το μεταπτυχιακό μου τώρα για να έχω περισσότερες πιθανότητες» (EP.5.).*
- *«Εεε, η αλήθεια είναι λόγω των συνθηκών περισσότερο μέχρι να αποκατασταθώ στο Δημόσιο. (...) Ως τώρα όχι δεν έχω προσπαθήσει διότι δεν κυνηγάω κάτι στον ιδιωτικό τομέα ούτε ήθελα να εργαστώ εκεί σε καμία περίπτωση οπότε γνωρίζοντας την κατάσταση που υπάρχει για να μπει κάποιος στο δημόσιο δεν*

είχα πολλές επιλογές, οπότε κάνω το μεταπτυχιακό μου τώρα για να μαζέψω μόρια. Δεν ήθελα σίγουρα να δουλεύω μαύρα. Αν ήθελα κάτι με μαύρα χρήματα θα προτιμούσα άλλες δουλειές και όχι το αντικείμενο μου» (EP.13.).

- *«Αρχικά στόχος μου ήταν το δημόσιο και είδα ότι δεν ήταν εφικτό και εντάζει δε γινόταν να μείνω χωρίς χρήματα (...) και επειδή όσο ήμουν φοιτήτρια έβλεπα ότι με το μακιγιάζ και γενικά με την αισθητική μπορούσε κανείς να βγάλει περισσότερα χρήματα από ότι σε ένα φροντιστήριο, άρχισα να ψάχνω μια δουλειά σχετικά με αυτό. (...) θα προσπαθήσω να κάνω ένα μεταπτυχιακό σιγά σιγά με τα χρήματα που βγάζω για να πάρω κάποια παραπάνω μόρια, αλλά έχω πει ότι μόνο αν με πάρουν στο δημόσιο γενικά θα γυρίσω στο επάγγελμα» (EP.8.).*

Αλλαγή επαγγελματικών προτιμήσεων

Συνειδητοποιούμε ότι υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου ένας απόφοιτος μπορεί να οδηγηθεί στην ετεροαπασχόληση και να θέλει να παραμείνει εκεί, εφόσον έχει συνειδητοποιήσει ότι η εργασία αυτή του ταιριάζει επαγγελματικά και τον ενδιαφέρει το ίδιο ή και περισσότερο από το αντικείμενο σπουδών του. Αυτό είναι πιθανόν να συμβεί σε πολλές περιπτώσεις, όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά, όταν ένας απόφοιτος καταλαμβάνει μία θέση εργασίας, άσχετη με το αντικείμενο σπουδών, ήδη από τα φοιτητικά του χρόνια μέχρι σήμερα αλλά και όταν καταλαμβάνει μια θέση εργασίας μετά το πέρα των σπουδών του και συνειδητοποιεί και στις δύο περιπτώσεις ότι του ταιριάζει επαγγελματικά.

Κάποιοι απόφοιτοι ανέφεραν ότι κατά τη διάρκεια της εργασίας που έκαναν από τα φοιτητικά τους χρόνια και που συνεχίζουν μέχρι σήμερα, συνειδητοποίησαν ότι και αυτή η δουλειά είναι κάτι που τους αρέσει επαγγελματικά, και ακόμη και αν παρουσιαζόταν μια καλή θέση εργασίας στο αντικείμενό τους (συχνή ήταν η αναφορά στο δημόσιο τομέα) θα συνέχιζαν να εργάζονται παράλληλα. Υπήρξαν και άλλοι, οι οποίοι όταν αποφοίτησαν και μπήκαν σε μια θέση εργασίας, που ήταν άσχετη με το αντικείμενο σπουδών τους, συνειδητοποίησαν ότι αυτή είναι η δουλειά που τους

ενδιαφέρει και τους ταιριάζει επαγγελματικά περισσότερο, δηλώνοντας ότι δε θα επέστρεφαν σε κάτι σχετικό με το αντικείμενο τους.

Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, να αναφέρουμε ότι κάποιοι απόφοιτοι, όταν ξεκίνησαν την εργασία που δεν ήταν σχετική με το αντικείμενο σπουδών, είχαν στο μυαλό τους ότι θα το έκαναν προκειμένου να καλύψουν οικονομικά τις προσωπικές αλλά και τις επιμορφωτικές τους ανάγκες, στοχεύοντας σε ένα μεταπτυχιακό σχετικό με το αντικείμενο και σε μοριοδοτούμενα επιμορφωτικά σεμινάρια. Στη συνέχεια, κάποιοι από αυτούς, είτε άρχισαν παράλληλα να στηρίζουν οικονομικά την επιμόρφωσή τους μέσα από την ετεροαπασχόλησή τους, είτε, τελικά, δεν συνέχισαν καθόλου τον δρόμο προς την απόκτηση περισσότερων προσόντων σχετικών με το αντικείμενο σπουδών τους.

Σύμφωνα με την πρώτη περίπτωση, όπου οι απόφοιτοι θα συνέχιζαν παράλληλα να εργάζονται σε μία θέση εργασίας άσχετη με το αντικείμενο σπουδών τους, ακόμη και αν είχαν την ευκαιρία να εργαστούν στο επάγγελμά τους, φαίνεται ότι είναι πολύ σημαντικός ο παράγοντας της συνήθειας, της εξοικείωσης καθώς και της μάθησης. Οι απόφοιτοι συνήθισαν να εργάζονται τόσα χρόνια σε κάτι τελείως διαφορετικό με το αντικείμενο σπουδών τους, άρχισαν να το αγαπάνε, να εξοικειώνονται με αυτό και κατά συνέπεια έμαθαν πολλά και έγιναν πολύ καλοί στη δουλειά αυτή. Αυτός, σύμφωνα με τα λόγια τους, καταλαβαίνουμε ότι είναι ένας σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στην ετεροαπασχόλησή τους αλλά και στην ηθελημένη παραμονή τους σε μια εργασία που δεν είναι σχετική με το αντικείμενο. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Στην ουσία ήξερα ότι τη μουσική θα μπορούσα να την κάνω με κάποιο τρόπο επάγγελμα ευχάριστα, χωρίς να αισθάνομαι ότι πιέζομαι. Ήταν κάτι που άρχισα να σκέφτομαι ότι ήθελα να κάνω παράλληλα με το επάγγελμά μου. Ξεκίνησα με τις ταβέρνες, ζήτησα δουλειά όσο ήμουν στη σχολή και για τέσσερα χρόνια βρίσκομαι εκεί και τραγουδάω σε διαφορετικά μαγαζιά. Σκέφτηκα ότι αυτή η δουλειά θα με στηρίξει οικονομικά για να πληρώσω ένα μεταπτυχιακό και τα επιμορφωτικά σεμινάρια που ήθελα να κάνω. (...) Θα παρέμενα καιρό εδώ. Μου αρέσει αυτή δουλειά γιατί νιώθω ότι δεν είναι δουλειά αλλά χόμπι. Είναι κάτι τόσο ελαφρύ και ευχάριστο για μένα που δε με κουράζει. Αν υπήρχε περίπτωση*

να έβρισκα μια καλή δουλειά στο αντικείμενο μου θα ήθελα να κάνω και αυτό παράλληλα» (EP.1.).

- (...) επειδή όσο ήμουν φοιτήτρια έβλεπα ότι με το μακιγιάζ και γενικά με την αισθητική μπορούσε κανείς να βγάλει περισσότερα χρήματα από ότι σε ένα φροντιστήριο, άρχισα να ψάχνω δουλειά σχετικά με αυτό.(...) Μου άρεσε η τέχνη γενικά κιόλας και θεωρούσα ότι αν γινόμουν και καλή, θα έβγαζα και περισσότερα.(...) δεν το 'χω κυνηγήσει όσο θα έπρεπε (το επάγγελμα) γιατί άρχισε να με ενδιαφέρει η αισθητική πολύ και άρχισα να ψάχνω κάτι περισσότερο σχετικό με αυτό και να εξελιχτώ εκεί και έτσι έγινε, γιατί πλέον είμαι πολύ καλή σε αυτό και έχω μάθει καλά τη δουλειά (...) αλλά έχω πει ότι μόνο αν με πάρουν στο δημόσιο γενικά θα γυρίσω στο επάγγελμα. Παράλληλα όμως θα ασχολούμαι και με το μακιγιάζ σίγουρα»(EP.8.).
- «Γενικά έστελνα παντού βιογραφικά και απλά μου έκατσε αυτή. Εννοείται ότι δε γινόταν να είμαι χωρίς δουλειά. Δε με ενοχλούσε το που θα δουλέψω αρκεί να δουλέψω γιατί είχα στο μυαλό μου να κάνω ένα μεταπτυχιακό τότε. Στη συνέχεια, άρχισε να μου αρέσει πολύ γιατί με ενδιέφερε πρώτα από όλα να είναι δημιουργικό το επάγγελμα και να μου αφήνει χρόνο να κάνω και άλλα πράγματα, οπότε είδα ότι μου ταιριάζει αρκετά (...) δεν ξέρω αν θέλω τώρα πραγματικά να κάνω ένα μεταπτυχιακό και γενικά να επενδύσω σε αυτό που σπούδασα γιατί φοβάμαι ότι δεν θα αποδώσουν (τα βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση). (...) Η μόνη περίπτωση για να φύγω από αυτήν τη δουλειά είναι μόνο αν διοριστώ στο Δημόσιο. Βασικά η αλήθεια είναι ότι και πάλι δε νομίζω να έφουγα τελείως, δεν είμαι σίγουρη. Γενικά δεν το έχω πολυσκεφτεί αυτό. Πιστεύω θα το έκανα παράλληλα με κάποιον τρόπο» (EP. 10).
- «Ευκαιριακά στην αρχή προέκυψε όσο ήμουν ακόμα φοιτητής και στην πορεία αφού είδα ότι μπορώ να βγάζω αρκετά χρήματα, παρέμεινα στο χώρο της εστίασης. Μου άρεσε κιόλας η επαφή με τον κόσμο που υπάρχει, ξέρεις, στον τομέα της εστίασης και το συνέχισα πιο δυνατά, πιο επαγγελματικά και για αυτό κατέληξα να δουλεύω και Μύκονο τα τελευταία χρόνια.(...) Έχω πολύ καλή επαφή με τον κόσμο και είμαι καλός θεωρώ στη δουλειά αυτή και μου αρέσει.(...)

Θα έμενα (στην ετεροαποσχόληση). Όσο μου αποφέρει ακόμη κέρδη θα έμενα. Ακόμα και στο αντικείμενο μου δε θα πήγαινα με λιγότερα χρήματα από αυτά που βγάζω τώρα. (...) Με φαντάζομαι διορισμένο στο Δημόσιο. Αλλά με φαντάζομαι να έχω ανοίξει παράλληλα και ένα δικό μου μαγαζί στο χώρο της εστίασης. Ντάξει σαν αντικείμενο την εστίαση τη γνωρίζω καλύτερα και έχω περισσότερες πιθανότητες να κάνω κάτι τέτοιο. Παράλληλα όμως φαντάζομαι ως τότε ότι θα έχω διοριστεί κάνοντας και ένα μεταπτυχιακό» (EP. 14.).

Σύμφωνα με τη δεύτερη περίπτωση, όπου οι απόφοιτοι μπήκαν σε μια θέση εργασίας που δεν ήταν σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους και συνειδητοποίησαν ότι δε θα επέστρεφαν ξανά στο επάγγελμα τους, βλέπουμε λιγότερες περιπτώσεις. Είναι σημαντικό, όμως, να αναφερθούν, καθώς οι τελευταίοι δήλωσαν ξεκάθαρα ότι ακόμη και αν είχαν μια καλή ευκαιρία εργασίας, που να αφορά το αντικείμενό τους, δε θα επέστρεφαν καθώς έχουν κατασταλάξει επαγγελματικά σε αυτό που τους ταιριάζει. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

- *(...)μέσα από τη δουλειά στην οποία βρίσκομαι τώρα, επιβεβαιώθηκα ότι αυτό που σπούδαζα δεν ήταν αυτό που ήθελα. (...) Νιώθω ότι η δουλειά αυτή μου ταιριάζει πάρα πολύ τελικά και νιώθω πολύ μεγάλη ολοκλήρωση σαν άνθρωπος, γιατί βρήκα αυτό που μου ταιριάζει. (...)Θα παρέμεινα σίγουρα.(...) Γιατί έμαθα αυτό που μου αρέσει να κάνω και αυτό είναι να παράγω κοινωνικό έργο και μέσα από τη δουλειά αυτή, το νιώθω αυτό 100%, νιώθω ότι προσφέρω. (...) μετά από τόσα χρόνια, δε θα ήμουν περισσότερο καλός σε μια δουλειά σχετική με το αντικείμενο, όσο καλός είμαι αλλά και νιώθω στην δουλειά που είμαι τώρα, οπότε όχι δε θα επέστρεφα» (EP.15.).*
- *«Επειδή αυτό που σπούδασα κατάλαβα τελικά ότι δε μου ταιριάζει, αμέσως έψαχνα δουλειά σε κάτι άλλο. Αρχισα να δουλεύω σαν σερβιτόρα και κατέληξα να δουλεύω ως γραμματεία και τελικά αυτό είναι που μου αρέσει γιατί είμαι πολύ ευχαριστημένη και παρέμεινα εδώ που είμαι. Νομίζω ότι αυτό έψαχνα, πάντα έτσι λίγο μία πιο ατομική δουλειά, να χειρίζομαι το άγχος μου μόνη μου. (...) Δε θα επέστρεφα όχι (στο επάγγελμα). Είναι αυτό που είχα πει και στην αρχή. Θεωρώ ότι θα έπρεπε ήδη να έχω μια εμπειρία, την οποία δεν πήρα ποτέ και δε κυνήγησα*

κιάλας και δεύτερον γιατί μέσα από τη δουλειά στην οποία βρίσκομαι τώρα, είμαι πολύ ικανοποιημένη και είμαι σίγουρη πλέον ότι αυτό μου ταιριάζει» (ΕΡ.11.).

3^ο Θεματικό μοτίβο: Κοινωνικές σχέσεις και οικογένεια

Σχετικά με το παρόν θεματικό μοτίβο, έγιναν αρκετές αναφορές σε θέματα που αφορούν τις κοινωνικές σχέσεις και το οικογενειακό περιβάλλον. Ήταν πολλοί οι απόφοιτοι που μίλησαν για την έλλειψη του κοινωνικού κεφαλαίου, την επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος αλλά και για την έλλειψη οικογενειακής οικονομικής υποστήριξης, αιτιολογώντας, με αυτόν τον τρόπο, την θέση τους, καθώς και τη θέση πολλών συμφοιτητών τους, σε μία εργασία που δεν αφορά το αντικείμενο σπουδών τους. Με άλλα λόγια, οι απόφοιτοι δήλωσαν ότι ένας από τους λόγους που οι ίδιοι, αλλά και πολλοί άλλοι απόφοιτοι ανθρωπιστικών, ετεροαπασχολούνται, αφορά, πολλές φορές, την έλλειψη κοινωνικών γνωριμιών.

Επιπλέον, μέσα από τα λόγια τους, φάνηκε και ο ρόλος της επιρροής του οικογενειακού περιβάλλοντος στην απόφασή τους να ετεροαπασχοληθούν. Πολλοί από τους απόφοιτους, που συμβουλευτήκαν το οικογενειακό τους περιβάλλον, οδηγήθηκαν στην ετεροαπασχόληση. Υπήρχαν και λίγες περιπτώσεις, ωστόσο, στις οποίες φάνηκε και η επιρροή του φιλικού περιβάλλοντος στην απόφαση τους για την ετεροαπασχόληση. Παράλληλα,, έγινε συχνή αναφορά και στην έλλειψη οικογενειακής οικονομικής υποστήριξης.

Αρκετοί ήταν, και σε αυτήν την περίπτωση, οι απόφοιτοι, οι οποίοι οδηγήθηκαν στην ετεροαπασχόληση, δηλώνοντας ότι αν είχαν τη δυνατότητα οικονομικής στήριξης από το οικογενειακό τους περιβάλλον, θα είχαν προσπαθήσει περισσότερο και θα είχαν τη δυνατότητα να κάνουν περισσότερη υπομονή μέχρι να βρουν μια εργασία σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους. Ακόμη, ανέφεραν ότι, αν είχαν αυτήν την οικονομική υποστήριξη, θα ήταν διατεθειμένοι να κυνηγήσουν μια θέση εργασίας και να συμβιβαστούν με το βασικό μισθό που δίνεται στο επάγγελμά τους, προκειμένου με το πέρασμα το χρόνου να εξελιχθούν, αποκτώντας εμπειρία, και να διεκδικήσουν μια καλύτερη θέση.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, δημιουργήθηκαν τα εξής επιμέρους θεματικά μοτίβα:
α) η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου, β) η επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος και η έλλειψη οικογενειακής οικονομικής στήριξης.

Η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου

Σύμφωνα με τους απόφοιτους, έχει μεγάλη σημασία το κοινωνικό κεφάλαιο στην αγορά εργασίας. Οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν ότι όσοι διαθέτουν κοινωνικό κεφάλαιο έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, και πιο συγκεκριμένα, έχουν την ευκαιρία να εργαστούν άμεσα σε μία θέση που αφορά το αντικείμενο σπουδών τους. Το γεγονός αυτό, έρχεται σε αντίθεση με τους ίδιους, οι οποίοι, μη διαθέτοντας κοινωνικές γνωριμίες, δεν είχαν το προνόμιο ή την τύχη, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν, να ασκήσουν το επάγγελμά τους.

Επιπλέον, σύμφωνα με τα λόγια τους, οι ετεροαπασχολούμενοι έδειξαν να θεωρούν δυσκολότερο και άτυχο τον δρόμο που ακολούθησαν μετά την αποφοίτησή τους, καθώς έπρεπε να αποκτήσουν περισσότερα προσόντα και να αναγκαστούν να εργαστούν σε κάτι που δεν αφορά το αντικείμενο σπουδών τους, με την ελπίδα ότι θα καταφέρουν να ασκήσουν το επάγγελμά τους στο μέλλον. Από την άλλη, θεωρούν τυχερούς όσους έχουν κοινωνικές γνωριμίες, διότι εκείνοι δεν χρειάστηκε να μπουν στην ίδια διαδικασία. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Είναι και θέμα τύχης. Υπάρχουν και άτομα που ξέρω που μπήκαν σε σχολεία επειδή είχαν κάποιον γνωστό. Εγώ ξέρω τέτοια άτομα. Δεν είναι όλοι τυχεροί τι να κάνουμε (γέλιο). Εμείς πρέπει να περάσουμε άλλον δρόμο για να φτάσουμε εκεί. (...) Εεε πρέπει να μαζέψουμε λεφτά να κάνουμε μεταπτυχιακά να αποκτήσουμε προσόντα και να κυνηγήσουμε μια θέση, ενώ αυτοί ας πούμε δεν χρειάστηκε να το κάνουν αυτό» (ΕΡ.8).*
- *«Δυστυχώς δεν ήμουν τόσο τυχερή να έχω γνωστό στον κλάδο και κάπως να βρεθώ σε ένα ιδιωτικό σχολείο, οπότε η λύση ήταν να ψάξω κάτι άλλο. Ήθελα να*

κάνω ένα μεταπτυχιακό κιόλας και να μαζέψω και αρκετά σεμινάρια για να έχω και μόρια αλλά και γενικά παραπάνω προσόντα» (EP.2.).

- *«(...) και σίγουρα υπάρχουν και αυτοί που (...) και δεν το έχουν προσπαθήσει όπως πρέπει. Εγώ βάζω τον εαυτό μου σε αυτούς γιατί βλέποντας πως είναι τα πράγματα καταλαβαίνω ότι πρέπει να έχεις ένα γνωστό για να μπορείς να δουλέψεις σε κάποιο σχολείο, έστω ιδιωτικό. Δεν είχα κάποιο τέτοιο προνόμιο για να μπορέσω να μπω σε κάποιο ιδιωτικό σχολείο εξαρχής. Ξέρω όμως, γενικά, άτομα από τη σχολή μας που είχαν γνωριμίες και είναι σε σχολείο από τότε που τελειώσαμε τη σχολή» (EP.7.).*
- *«Φυσικά δεν είχαν την τύχη να έχω κάποιον γνωστό που να είναι στο επάγγελμα ή έστω να μπορεί να βοηθήσει κάπως, ούτε οι γονείς μου είχαν, οπότε ήταν αναμενόμενο να κάνω κάτι άλλο. (...) Θεωρώ ότι αν δεν έχεις γνωριμίες είναι πολύ δύσκολο να βρεις δουλειά στην Ελλάδα. Εγώ έχω φίλους απόφοιτους που με γνωριμία βρήκαν εργασία στο αντικείμενο» (EP.12.).*

Άλλος ένας λόγος που οι απόφοιτοι οδηγήθηκαν στην ετεροαπασχόληση ήταν και η επιρροή του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Μέσα από τα λόγια τους, φάνηκε ότι επηρεάστηκαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον και αποφάσισαν να ασχοληθούν με κάτι διαφορετικό επαγγελματικά, είτε γιατί ήθελαν να είναι ανεξάρτητοι οικονομικά είτε μέχρι να καταφέρουν να αποκτήσουν τα απαραίτητα προσόντα για να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας που να αφορά το αντικείμενό τους.

Επιπλέον, δήλωσαν ότι αν είχαν τη δυνατότητα οικονομικής στήριξης από το οικογενειακό τους περιβάλλον, θα είχαν τη δυνατότητα να προσπαθήσουν περισσότερο και θα μπορούσαν να κάνουν περισσότερη υπομονή μέχρι να βρουν μια εργασία, σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους. Μη έχοντας την οικονομική βοήθεια, δεν ήταν εφικτό να περιμένουν χωρίς εργασία, ούτε είχαν τη δυνατότητα να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους. Ταυτόχρονα υπήρχε και η ώθηση από την οικογένεια

στο να ασχοληθούν με κάτι διαφορετικό, κάτι που δε θα μπορούσαν να μη λάβουν υπόψιν.

Ακόμη, ανέφεραν ότι, αν είχαν αυτήν την οικονομική υποστήριξη, θα ήταν διατεθειμένοι να κυνηγήσουν περισσότερο μια θέση εργασίας και να συμβιβαστούν με το βασικό μισθό που δίνεται στο επάγγελμά τους, προκειμένου με το πέρασμα το χρόνου να εξελιχθούν, αποκτώντας εμπειρία, και να διεκδικήσουν μια καλύτερη θέση.

Στη συνέχεια και σύμφωνα με τα παραπάνω, παρουσιάζονται, αρχικά, τα λόγια των αποφοίτων, οι οποίοι έδειξαν να επηρεάστηκαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον και αναφέρουν σχετικά:

- *«Θεωρώ ότι συνέβαλαν οι γονείς μου και μάλιστα πάρα πολύ. Οι γονείς μου με πίεζαν πολύ να βγω από το κλάδο της εστίασης, που δούλευα και ως φοιτήτρια και να κάνω κάτι άλλο αφού δεν έβρισκα κάτι σχετικό με το πτυχίο. (...) Με έβλεπαν ότι δεν είχα την όρεξη να ψάχνω άλλο εργασία σχετική με το αντικείμενο. Θεωρούσαν και θεωρώ και εγώ ότι ήταν προτιμότερο να έβρισκα μία δουλειά που θα συνέβαλε λίγο περισσότερο στο βιογραφικό μου, εννοείται πιο θετικά από όταν είσαι σερβιτόρα. Σίγουρα έχει ένα άλλο κύρος μια δουλειά γραφείου. Γιατί εντάξει όταν σε ρωτάει κάποιος τι επαγγέλλεσαι δεν θέλεις να λες ότι είσαι σερβιτόρα. Είναι προτιμότερο να πεις ότι είμαι ιδιωτικός υπάλληλος» (EP.11.).*
- *«Συνέβαλαν οι γονείς μου, δηλαδή με ενθάρρυναν στο να ψάξω κάτι άλλο. Και εκείνοι έψαχναν για μένα. (...) Πιο πολύ μου έλεγαν για δουλειές γραφείου γιατί σερβιτόρα δεν ήθελα ούτε εγώ. Ντάξει, γενικά έβλεπα πόσο δύσκολο είναι να βρεις κάτι άμεσα και στην τελική είπα να ξεκινήσω κάτι άλλο για αρχή» (EP.2.).*
- *«Πιστεύω ότι σίγουρα ξεκίνησα ως σερβιτόρα στην αρχή γιατί μου το έλεγαν πολύ οι γονείς μου. Η μαμά μου έψαχνε γενικά δουλειές και μετά βρήκαμε μαζί αυτήν που είμαι τώρα και ευτυχώς είναι κάτι πιο αξιόλογο. Ακόμα και τώρα, βασικά, η μαμά μου μου λέει να κοιτάω προκληρύξεις στο δημόσιο που είναι άσχετες με το επάγγελμα και είχα κάνει και τα χαρτιά μου παλιότερα. Έβλεπα πως είναι η κατάσταση και δεν είχα και πολλές επιλογές» (EP.16.).*

- *«Η αλήθεια είναι ότι οι γονείς μου μου έλεγαν να μην αγχώνομαι που δε βρίσκω κάτι στο αντικείμενο και ότι μπορώ να συνεχίσω να δουλεύω εδώ που είμαι για να βγάλω χρήματα και να είμαι άνετη να κάνω ό,τι θέλω. Μπορώ να πω ότι συνέβαλαν γιατί τους άκουγα πάντα και δεν είχαν άδικο κιόλας. Τι καλύτερο θα έκανα τώρα χωρίς δουλειά; Πιθανόν ακόμη θα έψαχνα, δεν πιστεύω ότι θα είχα βρει κάτι αν δε δούλευα εδώ που είμαι, δε θα άλλαζε κάτι δηλαδή. Από την άλλη ήθελα και με τη δουλειά να μαζέψω και χρήματα για να μάθω ξένες γλώσσες, οπότε σίγουρα θα βοηθούσε» (EP.12.).*

Έπειτα, πέρα από την επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος, οι απόφοιτοι που αναφέρθηκαν και στην έλλειψη οικογενειακής οικονομικής στήριξης αναφέρουν σχετικά:

- *«Ήταν καθαρά οικονομική ανάγκη που είχα. Δε γινόταν να είμαι χωρίς δουλειά. Δεν μπορούσαν οι γονείς μου να στηρίζουν τα έξοδα μου. Ούτε να τους υποχρεώσω να μου πληρώσουν το μεταπτυχιακό μου το οποίο εγώ τώρα πληρώνω με τη δουλειά που κάνω. Ακόμα και για τις διακοπές μου, τα ρούχα μου κτλ. έπρεπε να βρω μια δουλειά, όπως βρήκε και ο αδερφός μου σε καφετέρια» (EP.7.).*
- *«Χρειαζόμουν χρήματα για να μπορώ να επιβιώσω εδώ γιατί οι γονείς μου δεν μπορούσαν να στηρίζουν την ζωή μου, τις σπουδές μου και τα σεμινάρια τα οποία θέλω να κάνω και κάνω γιατί όλα κοστίζουν. Οπότε δεν είχα και άλλες επιλογές» (EP.13.).*
- *«Φυσικά έπαιξε ρόλο και το ότι δεν γινόταν να στηριχτώ στην οικογένεια. Ήξερα ότι δεν μπορούσαν να βοηθήσουν, μου το έλεγαν κιόλας. Έπρεπε να κάνω και μεταπτυχιακό αλλά πως θα το πλήρωνα; Σίγουρα πάντως αν είχαμε την οικονομική δυνατότητα, θα μπορούσα να συμβιβαστώ προφανώς και με λιγότερα χρήματα από τον βασικό μισθό και να κυνηγήσω περισσότερο να μπω σε ένα φροντιστήριο, να πάρω την εμπειρία, αλλά δε γινόταν» (EP.16.).*

- *«Όταν όμως τελειώνεις τη σχολή και ψάχνεις δουλειά (...) έχεις δύο επιλογές. Η πρώτη είναι ότι θα το κληρονομήσεις γιατί πέρα του ότι σου αρέσει πολύ το αντικείμενο, λογικά θα έχεις τη δυνατότητα να στηριχτείς οικονομικά στις πλάτες των γονιών σου, μέχρι να μπορείς να εξελιχθείς και βήμα βήμα να πάρεις έναν κανονικό μισθό. Εννοώ ότι θα το κληρονομήσεις γιατί θα μπορείς να συμβιβαστείς με τον κατώτατο μισθό μέχρι να εξελιχθείς. Και η άλλη περίπτωση είναι όταν δεν μπορείς να στηριχτείς στους γονείς σου οικονομικά, που πέρα από μένα γνωρίζω πολλούς συμφοιτητές μου στην ίδια φάση, και έχεις απογοητευτεί από τις τόσες απορρίψεις και δεν έχεις τη δυνατότητα να συμβιβαστείς με τους μισθούς που δίνονται κάνοντας υπομονή. Είναι πολύ λογικό οι περισσότεροι να θέλουν να ανεξαρτοποιηθούν και να μην επιβαρύνουν τους γονείς τους και έτσι να οδηγούνται σε μια δουλειά που είναι άσχετη με αυτό που σπούδασαν» (EP.15.).*

4^ο Θεματικό μοτίβο: Ψυχολογικοί παράγοντες

Οι απόφοιτοι έκαναν λόγο και για τους ψυχολογικούς παράγοντες, οι οποίοι φάνηκε να παίζουν ρόλο στην απόφασή τους να ετεροαπασχοληθούν. Αρκετοί ήταν εκείνοι, οι οποίοι αναφέρθηκαν στο αίσθημα της απογοήτευσης, ύστερα από τις πολλές και ανεπιτυχείς τους προσπάθειες να βρουν εργασία, σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους. Κάποιοι άλλοι μίλησαν για την άμεση ανάγκη οικονομικής τους ανεξαρτητοποίησης και για την αποφυγή της ανεργίας, αναφερόμενοι και πάλι στις αιτίες που τους οδήγησαν στην ετεροαπασχόληση.

Για τους περισσότερους απόφοιτους, ήταν πολύ λογικό, έπειτα από μια σειρά ανεπιτυχών προσπαθειών εύρεσης εργασίας στο αντικείμενο σπουδών τους και βιώνοντας παράλληλα την απόρριψη, να απογοητευτούν και να οδηγηθούν στην αναζήτηση μια εργασίας που δε αφορούσε το επάγγελμά τους. Η απόρριψη, λοιπόν, οδηγεί στην απογοήτευση, όπου είναι ένας συναισθηματικός παράγοντας, ο οποίος σύμφωνα με τα λόγια τους, μπορεί να οδηγήσει τους απόφοιτους να εγκαταλείψουν τις προσπάθειές τους.

Επιπλέον, μιλώντας για την αποφυγή της ανεργίας, ήταν πολλοί εκείνοι που δήλωσαν ότι δε θα μπορούσαν να βρεθούν σε αυτήν τη θέση, καθώς είχαν την ανάγκη να ανεξαρτοποιηθούν οικονομικά αλλά και να μην επιβαρύνουν την οικογένειά τους. Όλο

αυτό φάνηκε να είναι μια συναισθηματική πίεση που τους οδήγησε να βρουν άμεσα μια εργασία, μη συναφή με το αντικείμενό τους, για να αποφύγουν την κατάσταση ανεργίας και να καταφέρουν να ανεξαρτοποιηθούν.

Σύμφωνα με τα παραπάνω δημιουργήθηκαν τα επιμέρους θεματικά μοτίβα: α) απόρριψη και απογοήτευση και β) η αποφυγή της ανεργίας

Απόρριψη και απογοήτευση

Οι απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι οδηγήθηκαν στην ετεροαπασχόληση ύστερα από τις ανεπιτυχείς τους προσπάθειες να βρουν μια εργασία σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους, αναφέρουν χαρακτηριστικά:

- *«(...) όταν σε απορρίπτουν ξανά και ξανά όμως είναι λογικό να δεις κάτι άλλο. Οπότε όταν δε σου δίνεται η δυνατότητα και η ευκαιρία να το κάνεις πράξη είναι ψυχοφθόρο. Το βλέπω κι από μένα γιατί όλο αυτό το συναίσθημα είναι και απογοητευτικό και σε κάνει να θες να τα παρατήσεις και να πιστεύεις ότι δε θα βρεις ποτέ κάτι» (EP.6.).*
- *«Επίσης πιστεύω το γεγονός ότι οι περισσότεροι απόφοιτοι ετεροαπασχολούμαστε έχει να κάνει και με το ότι έχουμε κάνει αρχικά κάποιες προσπάθειες να το κυνηγήσουμε και επειδή έχουμε βιώσει την απόρριψη, απογοητευόμαστε και τα παρατάμε, είναι πολύ φυσιολογικό πιστεύω» (EP.7.).*
- *«(...)έχεις απογοητευτεί από τις τόσες απορρίψεις (...) Είναι πολύ λογικό οι περισσότεροι να θέλουν να ανεξαρτοποιηθούν και να μην επιβαρύνουν τους γονείς τους και έτσι να οδηγούνται σε μια δουλεία που είναι άσχετη με αυτό που σπούδασαν» (EP.15.).*
- *«(...) και ντάξει δεν άντεχα άλλο να στέλνω βιογραφικά και να μη με παίρνουν πουθενά. Νομίζω ότι οι περισσότεροι που κάνουμε κάτι άλλο είχαμε προσπαθήσει στην αρχή αλλά δε μας δόθηκε ποτέ η ευκαιρία και απογοητευτήκαμε. Είναι ψυχοφθόρο όλο αυτό και αρχίζεις να αμφιβάλλεις για τον εαυτό σου και*

αναρωτιέσαι εάν είσαι ικανός, ενώ στην τελική είσαι. Οπότε λες καλύτερα να κάνω κάτι άλλο γιατί υπάρχουν άλλες δουλειές που δίνουν ευκαιρίες» (EP.16.).

Μία άλλη συνεντευξιαζόμενη, επίσης, ανέφερε και την επαγγελματική αστάθεια που φέρει το επάγγελμα της στον ιδιωτικό τομέα, όπου κατά τη γνώμη της, αυτό έχει επηρεάσει τους νέους απόφοιτους και τους έχει οδηγήσει στην αναζήτηση μιας άλλης εργασίας. Δήλωσε, μάλιστα, ότι το συναίσθημα της αβεβαιότητας, σχετικά με τη σταθερότητα του επαγγέλματος, είναι ικανό να επηρεάσει τους απόφοιτους, οι οποίοι μπήκαν με όνειρα στη σχολή σπουδών τους, όντας αισιόδοξοι για την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Πιστεύω ότι οι περισσότεροι μπήκανε με όνειρα σ' αυτή τη σχολή και πίστευαν ότι επειδή το αγαπάμε πολύ το αντικείμενο, θα βρουν τον τρόπο. Αλλά πιστεύω ότι υπάρχει αστάθεια και αυτό έχει επηρεάσει τους νέους. Κανείς μας δεν μπορεί να νιώθει σίγουρος για το τι ξημερώνει αύριο. Τώρα έχω ας πούμε μια δουλειά πάνω στο αντικείμενο αύριο θα την έχω; Σήμερα δουλεύω στο φροντιστήριο αύριο θα δουλεύω; Όλη αυτή η αμφιβολία παίζει μεγάλο ρόλο πιστεύω» (EP.4.).

Η αποφυγή της ανεργίας

Όσον αφορά την αποφυγή της ανεργίας, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, κάποιοι απόφοιτοι δήλωσαν ότι δε θα μπορούσαν να βρεθούν στη θέση αυτή. Οι απόφοιτοι είχαν την ανάγκη να ανεξαρτοποιηθούν οικονομικά και δεν ήθελαν να επιβαρύνουν την οικογένειά τους. Όλο αυτό φάνηκε να είναι και μια συναισθηματική πίεση, που τους οδήγησε να βρουν μια εργασία, μη συναφή με το αντικείμενό τους.

Άλλη μια αιτία ετεροαπασχόλησης, επομένως, είναι και η ανεργία, καθώς, σύμφωνα με τους απόφοιτους, οι συνθήκες που επικρατούν είτε οι οικονομικές είτε οι εργασιακές, δεν τους αφήνουν περιθώρια επιλογής. Για αυτούς ήταν μονόδρομος η ετεροαπασχόληση, καθώς έπρεπε να ανεξαρτοποιηθούν οικονομικά και να μην επιβαρύνουν το οικογενειακό τους περιβάλλον. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Δεν ήθελα να μείνω άνεργη και ήταν μονόδρομος. Δε θα μπορούσα με τίποτα να επιβαρύνω τους γονείς μου για τα έξοδα μου και εγώ να κάθομαι να ψάχνω*

δουλειά ανέμελη. Προφανώς έπρεπε να βρω κάτι, γιατί έπρεπε να είμαι ανεξάρτητη οικονομικά και να μπορώ να στηρίζομαι στα πόδια μου» (EP.3.).

- *«Εννοείται ότι δε γινόταν να βγω στην ανεργία, ήξερα ότι μπορώ να συνεχίσω να δουλεύω σέρβις, είχα μάθει να βγάζω χρήματα και να μην επιβαρύνω τους γονείς μου (...) έχω δει πως είναι η ποιότητα ζωής όταν δουλεύεις έστω και εδώ που είμαι, και τι πράγματα μπορείς να κάνεις όταν δουλεύεις σε σχέση με κάποιον που είναι άνεργος. Αυτός είναι και ο λόγος που συνεχίζω να βρίσκομαι σ' αυτή τη δουλειά, δεν θα μπορούσα να είμαι άνεργη και να κάθομαι περιμένοντας για μια δουλειά στον τομέα μου» (EP.12.).*
- *«Η αλήθεια είναι λόγω των συνθηκών περισσότερο (...) γιατί προφανώς δε γίνεται να βγω στην ανεργία. Χρειαζόμουν χρήματα για να μπορώ να επιβιώσω εδώ, γιατί οι γονείς μου δεν μπορούσαν να στηρίζουν την ζωή μου, τις σπουδές μου και τα σεμινάρια τα οποία θέλω να κάνω και κάνω γιατί όλα κοστίζουν. Οπότε δεν είχα και άλλες επιλογές» (EP.13.).*
- *«Σίγουρα δε θα μπορούσα να μη δουλεύω και να κάθομαι να περιμένω το ιδανικό. Εννοείται ότι θα ήθελα να δουλεύω σε σχολείο, να νιώθω παραγωγική, ασφαλής αλλά μέχρι να γίνει αυτό δε είχα το περιθώριο να περιμένω. Εκτός του ότι σαν άνθρωπος είμαι πολύ δραστήριος δε θα μπορούσα να είμαι άνεργη και να επιβαρύνω τους δικούς μου. Ήταν μονόδρομος γενικά όλο αυτό και ντάξει δεν άντεχα άλλο να στέλνω βιογραφικά και να μη με παίρνουν πουθενά» (EP.16.).*

4^η Θεματική περιοχή: Προτεινόμενοι τρόποι ανάσχεσης του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης

Αφού οι συνεντευξιαζόμενοι εξήγησαν τους λόγους για τους οποίους οι ίδιοι οδηγήθηκαν αλλά και γενικότερα, οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών οδηγούνται, αντίστοιχα, στην ετεροαπασχόληση, ζητήθηκε, στη συνέχεια, να προτείνουν μερικούς

τρόπους ανάσχεσης αυτού του φαινομένου. Σε αυτήν τη θεματική περιοχή, λοιπόν, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα σχετικά με τους τρόπους ανάσχεσης του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης, τους οποίους πρότειναν οι ερωτώμενοι.

Αρχικά, οι προτεινόμενοι τρόποι που αναφέρθηκαν σχετίζονται με αλλαγές στην εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα, από το σχολείο έως και το Πανεπιστήμιο. Αλλαγές, οι οποίες αφορούν την εισαγωγή σχολικού προσανατολισμού στα σχολεία και τη δημιουργία περισσότερων σχολείων και λιγότερων μαθητών ανά σχολική τάξη. Όσον αφορά το Πανεπιστήμιο, προτάθηκε η μείωση πανεπιστημιακών τμημάτων και εισακτέων φοιτητών, η στοχευμένη και υποχρεωτική πρακτική άσκηση στα προγράμματα σπουδών, η μείωση διδασκτρων και ο αυστηρότερος έλεγχος στη διαδικτυακή εκπαίδευση.

Επιπλέον, οι απόφοιτοι πρότειναν και λύσεις που αφορούν στην αγορά εργασίας. Αρχικά, μίλησαν για την αλλαγή στο όριο ηλικίας των συνταξιοδοτούμενων, για την παροχή περισσότερων ευκαιριών στους νέους απόφοιτους και για τις ρεαλιστικές απαιτήσεις των εργοδοτών. Αρκετοί ήταν και η απόφοιτοι, οι οποίοι αναφέρθηκαν και στο κοινωνικό κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι πρότειναν την αναχίτηση των προσλήψεων που προέρχονται μέσα από κοινωνικές γνωριμίες, καθώς φάνηκε, μέσα από τα λόγια τους, ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση και τα περαιτέρω εκπαιδευτικά προσόντα μοιάζουν να είναι λιγότερο σημαντικά στην αγορά εργασίας, απ' ότι οι κοινωνικές γνωριμίες που διαθέτει ένας απόφοιτος. Επιπρόσθετα, οι απόφοιτοι φάνηκε να διακατέχονται από την εργασιακή ανασφάλεια, διότι συνδέουν τη δυνατότητα εξεύρεσης εργασίας με τα κοινωνικά δίκτυα από τα οποία αποκλείονται.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, δημιουργήθηκαν τα εξής θεματικά μοτίβα: α) Σχολείο, β) Πανεπιστήμιο και εκπαίδευση, γ) Αγορά εργασίας και δ) Κοινωνικό κεφάλαιο- Αναχίτηση προσλήψεων μέσω κοινωνικών γνωριμιών στην αγορά εργασίας.

1^ο Θεματικό μοτίβο: Σχολείο

Στο παρόν θεματικό μοτίβο, οι απόφοιτοι έκαναν λόγο για την εισαγωγή σχολικού προσανατολισμού στα σχολεία. Μέσα από τα λόγια τους φαίνεται ότι θα ήταν μια πολύ σημαντική βοήθεια για όλους τους μαθητές, προκειμένου να έχουν την απαραίτητη γνώση και καθοδήγηση, να κατανοήσουν τις δυνάμεις τους και τον εαυτό τους και να προχωρήσουν προετοιμασμένοι, με τα κατάλληλα εφόδια, σε αυτόν τον διαρκώς μεταβαλλόμενο χώρο της αγοράς εργασίας.

Οι περισσότεροι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών και πιο συγκεκριμένα απόφοιτοι από σχολές εκπαίδευσης, αναφέρθηκαν στη δημιουργία περισσότερων σχολείων καθώς και στην παράλληλη μείωση των μαθητών σε κάθε σχολική τάξη. Αυτό κατά τη γνώμη τους, θα έδινε περισσότερες ευκαιρίες στους νέους εκπαιδευτικούς να ασκήσουν άμεσα το επάγγελμά τους, εφόσον με τη δημιουργία περισσότερων σχολείων, θα υπήρχε και η αντίστοιχη ανάγκη κάλυψης θέσεων εργασίας και θα μειωνόταν και το φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης. Επιπλέον, με τη μείωση του αριθμού των μαθητών ανά τάξη, θα υπήρχαν και περισσότερες σχολικές τάξεις, άρα και περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης στο επάγγελμα αλλά και μεγαλύτερη ποιότητα στην εκπαίδευση.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, δημιουργήθηκαν τα δύο επιμέρους θεματικά μοτίβα: α) Δωρεάν σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός και β) Δημιουργία περισσότερων σχολείων και μείωση του αριθμού των μαθητών ανά σχολική τάξη.

Δωρεάν σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός

Αρκετοί ήταν οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών, οι οποίοι αναφέρθηκαν στην «επείγουσα» εισαγωγή του επαγγελματικού προσανατολισμού στα σχολεία. Κρίθηκε απαραίτητα προϋπόθεση για τη βελτίωση έως και την ανάσχεση του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης, διότι, σύμφωνα με τα λόγια των ερωτώμενων, οι μαθητές θα είναι περισσότερο ενημερωμένοι και κατά συνέπεια ακόμη πιο αποφασισμένοι και κατασταλαγμένοι για την επαγγελματική τους πορεία, έχοντας μια καθαρότερη εικόνα για την αγορά εργασίας και τις συνθήκες που επικρατούν.

Επιπλέον, φάνηκε, για άλλη μια φορά η δυσκολία που αντιμετώπισαν οι ίδιοι, ως μαθητές, βιώνοντας την αβεβαιότητα, την έλλειψη ενημέρωσης και καθοδήγησης από το σχολικό περιβάλλον αλλά και κάποιες φορές από την οικογένεια, καθώς πολλοί γονείς, λόγω του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, δεν ήταν σε θέση να συμβουλεύσουν και να ενημερώσουν τα παιδιά τους. Η ευθύνη εμπίπτει, επομένως, περισσότερο στο σχολείο, το οποίο κατά τη γνώμη τους, είναι υποχρεωμένο να ενημερώνει τους μαθητές αλλά και τους γονείς, προσφέροντας έναν δωρεάν επαγγελματικό προσανατολισμό σε κάθε παιδί.

Μέσα από τα λόγια κάποιων από τους παρακάτω απόφοιτους φάνηκε, ακόμη, ότι η έλλειψη επαγγελματικού προσανατολισμού ήταν η αιτία επιλογής της σχολής σπουδών τους. Δήλωσαν, μάλιστα, ότι αν ήταν κατάλληλα ενημερωμένοι ήδη από το σχολείο, θα είχαν κάνει σίγουρα άλλες εκπαιδευτικές επιλογές και κατά συνέπεια θα είχαν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης που θα ήταν συναφείς με το αντικείμενο σπουδών τους. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Εννοείται αν επιτέλους μπει ο επαγγελματικός προσανατολισμός στα σχολεία. Είναι πολύ βασικό ρε συ να ξέρουν τα παιδιά που βαδίζουν. Καλά τα όνειρα αλλά είναι όνειρα. Πρέπει να δείξει κάποιος στα παιδιά την πραγματικότητα που συμβαίνει στην αγορά εργασίας και μετά ας αποφασίσουν όπως θέλουν. Να είναι ενημερωμένα να ξέρουν τι επαγγελματική αποκατάσταση έχει κάθε επάγγελμα. Αυτό θα έπρεπε χρόνια να έχει γίνει» (EP.4.).*
- *«Θεωρώ ότι το σχολείο πρώτα θα έπρεπε να δίνει πιο ξεκάθαρες απαντήσεις όσον αφορά την επαγγελματική αποκατάσταση, εννοώ παραπάνω πληροφόρηση, καθοδήγηση, προσανατολισμό. Δεν ξέρω κατά πόσο πλέον υπάρχει επαγγελματικός προσανατολισμός σε όλα τα σχολεία αλλά τότε δεν υπήρχε και σίγουρα τώρα δε θα είναι σε όλα. Πρέπει σε όλα τα σχολεία να προσφέρεται, να γνωρίζουν τα παιδιά τι ισχύει και τι θα αντιμετωπίζουν βγαίνοντας από τη σχολή» (EP.1.).*

- *«Κοίτα, αν πάρω παράδειγμα από τον εαυτό μου, πιστεύω ότι αν είχα ενημερωθεί για το τι θα αντιμετώπισω μόλις τελειώσω τη σχολή μου, σίγουρα θα είχα επιλέξει κάτι άλλο. Πιστεύω πολλά άτομα έχουμε αυτό το πρόβλημα. Αν επομένως ήδη από το σχολείο ήμασταν σωστά ενημερωμένοι για το τι συμβαίνει έξω,, ποια επαγγέλματα έχουν απορρόφηση και ποια όχι, τότε σίγουρα κάποιοι θα είχαν διαλέξει κάτι άλλο και δε θα φτάναμε μέχρι τα 29 να δουλεύουμε σερβιτόροι» (EP.12.).*
- *«Καλά δεν το συζητώ ότι θα έπρεπε ήδη να έχει γίνει υποχρεωτικός ο επαγγελματικός προσανατολισμός στα σχολεία. Θα έπρεπε το υπουργείο παιδείας να φροντίσει με κάποιο τρόπο να ενημερώνονται οι μαθητές είτε με έναν κύκλο υποχρεωτικών ενημερωτικών σεμιναρίων, τεστ προσανατολισμού είτε με δωρεάν επισκέψεις στα κέντρα προσανατολισμού. Εννοείται ότι υπάρχουν δωρεάν επισκέψεις ήδη αλλά δεν είναι όλοι οι μαθητές ενημερωμένοι για αυτό. Εγώ για παράδειγμα πήγα σε κέντρο προσανατολισμού στο 3^ο έτος της σχολής, ως τότε δεν ήξερα καν ότι είχα τη δυνατότητα, ούτε στο σχολείο μας το είπαν ούτε οι γονείς μου το ξέραν. Δεν θα έπρεπε όλα τα σχολεία να ενημερώνουν τους γονείς και τους μαθητές; Μιλάμε για βασικά προβλήματα ντάξει. Εγώ πραγματικά αν είχα ενημερωθεί τώρα μπορεί να ήμουν και εγκληματολόγος που ήταν και το όνειρο μου αλλά δεν ήξερα καθόλου πως να φτάσω εκεί» (EP.16.).*

Δημιουργία περισσότερων σχολείων και μείωση του αριθμού των μαθητών ανά σχολική τάξη

Σύμφωνα με το παρόν θεματικό μοτίβο, υπήρχαν απαντήσεις που δόθηκαν από τους αποφοίτους, σχετικά με τους τρόπους ανάσχεσης του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης, οι οποίες αφορούσαν τη δημιουργία περισσότερων σχολικών μονάδων καθώς και τη μείωση των μαθητών ανά τάξη. Μέσα από το σύνολο των συνεντευξιαζόμενων, τις λύσεις αυτές πρότειναν οι απόφοιτοι πανεπιστημιακών τμημάτων εκπαίδευσης.

Οι ερωτώμενοι, λοιπόν, προσμέτρησαν αυτές τις αλλαγές ως απαραίτητες για την αποφυγή της ετεροαπασχόλησης. Σύμφωνα με τα λόγια τους, η δημιουργία

περισσότερων σχολικών μονάδων αλλά και η μείωση των μαθητών σε κάθε τμήμα, η οποία συνεπάγεται και τη δημιουργία περισσότερων σχολικών τάξεων, είναι τρόποι με τους οποίους οι νέοι εκπαιδευτικοί θα αποκτήσουν περισσότερες ευκαιρίες εργασίας στο αντικείμενο σπουδών τους και κατά συνέπεια δε θα καταφεύγουν στην ετεροαπασχόληση.

Επιπλέον, αναφέρθηκε και η αλλαγή στην ποιότητα της εκπαίδευσης, καθώς μέσα σε ένα τμήμα με λιγότερους μαθητές, οι εκπαιδευτικοί είναι πιθανόν να κατορθώσουν να παρέχουν ένα πιο ποιοτικό και υποστηρικτικό περιβάλλον στους εκπαιδευόμενους.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Επίσης τα ιδιωτικά σχολεία πιστεύω θα μπορούσαν να δίνουν περισσότερες ευκαιρίες στους απόφοιτους και σίγουρα θα μπορούσαν να ανοίξουν κι άλλα ιδιωτικά σχολεία προκειμένου να υπάρξει απορρόφηση. Σίγουρα το ίδιο ισχύει και για το δημόσιο φυσικά και το να μην είναι 27 μαθητές ανά τάξη. Αν γίνουν περισσότερες τάξεις και μειωθούν οι μαθητές αυτό θα είναι σίγουρα ένας τρόπος να χρειαστούν και περισσότερους εκπαιδευτικούς και να έχουμε και εμείς μια ευκαιρία και φυσικά θα υπάρξει και μεγαλύτερη ποιότητα στη διδασκαλία» (EP.7.).*
- *«Επίσης θα πρότεινα σίγουρα το να μικρύνουν οι τάξεις που αυτό θα κάνει καλό και στα παιδιά. Η μάθηση θα γίνει σίγουρα πιο ποιοτική. Μου φαίνεται υπερβολικό να βρίσκονται 27-28 παιδιά σε μια τάξη. Αν γίνουν 15 ανά τάξη, αυτό θα βοηθήσει και εμάς που θα προσληφθούμε και τα παιδιά θα είναι πιο αποδοτικά.» (EP.2.).*
- *«Σίγουρα πρέπει να δίνονται περισσότερες ευκαιρίες (...) Ναι ok. Σίγουρα θα μπορούσαν να μικρύνουν οι τάξεις, να είναι λιγότερα παιδιά σε κάθε τάξη ας πούμε. Έτσι θα χρειαστούν παραπάνω προσωπικό πιστεύω. (...) γενικά και στο δημόσιο το ίδιο. Τα παιδιά αρχικά θα συγκεντρώνονται και περισσότερο και ο εκπαιδευτικός θα μπορεί να είναι ακόμη πιο αποδοτικός. Σίγουρα όμως και αν*

μπορούσαν να χτιστούν και άλλα σχολεία σε όλη την Ελλάδα θα μπορούσαμε και εμείς να δουλέψουμε πιο σύντομα πιστεύω» (EP.8.).

- *«Πιστεύω ότι η δημιουργία περισσότερων σχολείων θα ήταν μία λύση. Πρώτον, υπάρχουν περιοχές στην Ελλάδα που το έχουν πραγματικά ανάγκη και δεύτερον και εμείς θα είχαμε περισσότερες ελπίδες, δε θα τα παρατούσαμε εύκολα, θα επιμέναμε. Μετά πιστεύω, επειδή έκανα και την πρακτική μου σε λύκειο και είδα πόσους πολλούς μαθητές έχει κάθε τάξη έπαθα σοκ. Πόσο ακόμα θα μεγαλώσουν οι τάξεις; Εγώ όταν ήμουν σχολείο ήμασταν 20 μαθητές και τώρα είναι σχεδόν 30. Πιστεύω πρέπει να γίνουν περισσότερες τάξεις με λιγότερους μαθητές γιατί και η μάθηση θα είναι στοχευμένη αλλά και εμείς θα δουλέψουμε κάποια στιγμή» (EP.16.).*

2° Θεματικό μοτίβο: Πανεπιστήμιο και εκπαίδευση

Αρκετοί τρόποι που προτάθηκαν αφορούσαν αλλαγές στην εκπαίδευση. Οι απόφοιτοι πρότειναν, αρχικά, τη μείωση και συγχώνευση πανεπιστημιακών τμημάτων καθώς και τη μείωση του αριθμού των εισακτέων φοιτητών στις σχολές ανθρωπιστικών επιστημών. Επιπλέον, έκαναν λόγο για μια περισσότερο στοχευμένη αλλά και υποχρεωτική πρακτική άσκηση, την οποία πρέπει να εμπεριέχει η κάθε ανθρωπιστική σχολή.

Ακόμη, όσον αφορά τα μεταπτυχιακά προγράμματα αλλά και τα επιμορφωτικά μοριοδοτούμενα σεμινάρια, οι απόφοιτοι θεωρούν ότι επιβάλλεται να πραγματοποιηθεί μείωση στα δίδακτρα, με σκοπό να είναι προσεγγίσιμα σε μεγαλύτερο αριθμό αποφοίτων. Εκτός από τη μείωση, αναφέρθηκαν και στον αυστηρότερο έλεγχο κατά τη διεξαγωγή των διαδικτυακών σεμιναρίων που μοριοδοτούνται, καθώς σύμφωνα με τα λόγια τους, είναι άδικο να μοριοδοτείται κάποιος από σεμινάρια που δεν παρακολουθεί, απλά και μόνο επειδή έχει την οικονομική δυνατότητα να στηρίξει την περαιτέρω επιμόρφωσή του.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, δημιουργήθηκαν τα επιμέρους θεματικά μοτίβα: α) Μείωση πανεπιστημιακών τμημάτων και εισακτέων ανά τμήμα φοίτησης β) Στοχευμένη και υποχρεωτική πρακτική άσκηση, γ) Μείωση διδάκτρων και αυστηρότερος έλεγχος στη διαδικτυακή εκπαίδευση.

Μείωση πανεπιστημιακών τμημάτων και εισακτέων φοιτητών ανά τμήμα

Αναφερόμενοι, λοιπόν, οι απόφοιτοι, στη μείωση και συγχώνευση πανεπιστημιακών τμημάτων αλλά και εισακτέων φοιτητών στις σχολές ανθρωπιστικών επιστημών, υποστήριξαν ότι με αυτόν τον τρόπο θα μειωθεί ο αριθμός των αποφοίτων και κατά συνέπεια θα υπάρξει μεγαλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση στην αγορά εργασίας και λιγότερη ετεροαπασχόληση.

Επιπλέον, ανέφεραν ότι πολλά τμήματα ανθρωπιστικών επιστημών έχουν παρόμοιο πρόγραμμα σπουδών και ότι οι απόφοιτοι έχουν παρόμοιο γνωστικό υπόβαθρο. Για παράδειγμα, υπάρχουν πολλές σχολές εκπαίδευσης από τις οποίες αποφοιτούν φιλόλογοι. Αν οι σχολές αυτές συγχωνεύονταν, θα μειώνονταν και οι απόφοιτοι και αυτό θα οδηγούσε και στη μείωση της ετεροαπασχόλησης.

Το ίδιο ακριβώς, θεωρούν ότι θα συμβεί και στην περίπτωση που ο αριθμός των εισακτέων φοιτητών, σε κάθε τμήμα φοίτησης, μειωθεί. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν ότι θα πρέπει να υπάρχει ένας συγκεκριμένος αριθμός φοιτητών που θα εισέρχεται σε κάθε σχολή φοίτησης, με σκοπό να είναι και μικρότερος ο αριθμός που θα εξέρχεται από αυτήν.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Ε καλά αυτό είναι και κρατικό πρόβλημα. Θα πρέπει να μειωθούν οι εισακτέοι που μπαίνουν κάθε χρόνο στις σχολές μας και σε βάθος χρόνου θα είναι όλο και λιγότεροι οι απόφοιτοι. Σίγουρα επίσης θα πρέπει κάποια τμήματα να συγχωνευτούν ή και να σταματήσουν να υπάρχουν. (...) Γιατί κάποιες σχολές μοιάζουν με κάποιες άλλες, έχουν πάνω κάτω παρόμοιο πρόγραμμα σπουδών και οι φοιτητές μαθαίνουν παρόμοια πράγματα. Αν κλείσουν κάποια τμήματα ή*

συγχωνευτούν αυτό σίγουρα θα βοηθήσει. Δε θα υπάρχουν τόσοι πολλοί φιλόλογοι από διαφορετικές σχολές» (EP.7.).

- *«Θεωρώ το πιο βασικό απ' όλα θα ήταν ειδικά όσον αφορά το τμήμα φιλολογίας, ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχουν τόσες πολλές διαφορετικές σχολές που να βγάζουν όλες φιλόλογους. Δεν θα έπρεπε απ' τη στιγμή που δεν υπάρχει απορρόφηση, να υπάρχουν όλα αυτά τα τμήματα. Σίγουρα θα έπρεπε κάποια τμήματα να συγχωνευτούν και οι φοιτητές που θα μπαίνουν κάθε χρόνο να είναι συγκεκριμένοι αριθμητικά» (EP.4.).*
- *«Γενικά όχι μόνο στη δικιά μου σχολή αλλά σε όλες τις σχολές πιστεύω ότι ανοίγουν πολύ περιττές θέσεις και ότι γενικά η εκπαίδευση με τα πανεπιστήμια είναι κάτι που έχει παραγίνει δηλαδή η αλήθεια είναι ότι η ελληνική κοινωνία συγκεκριμένα δεν μπορεί να βγάζει τόσους απόφοιτους που δεν μπορούν να απορροφηθούν εργασιακά, οπότε θεωρώ ότι μερικές σχολές θα έπρεπε να κλείσουν ή να δέχονται λιγότερους εισακτέους κάθε χρονιά» (EP.15.).*
- *«Πιστεύω θα μπορούσε το πανεπιστήμιο να ορίσει έναν αριθμό φοιτητών που θα μπαίνουν κάθε χρόνο σε κάθε σχολή. Οι περισσότεροι περνάνε στις ανθρωπιστικές επιστήμες και γι' αυτό δημιουργείται κορεσμός. Αν οι φοιτητές είναι λιγότεροι, σίγουρα και οι απόφοιτοι θα είναι λιγότεροι. Είναι απλή λογική. Αν είναι λιγότεροι οι απόφοιτοι, δε θα χρειάζεται να υπάρχουν τόσοι πολλοί που θα ψάχνουν εργασία στο αντικείμενό τους, αφού σε βάθος χρόνο θα έχουν απορροφηθεί πιο εύκολα. Επίσης, σίγουρα θα έπρεπε να μειωθούν οι τόσες διαφορετικές σχολές που βγάζουν όλες εκπαιδευτικούς. Αφού όλες λοιπόν βγάζουν φιλόλογους, γιατί δε γίνεται μία και σε αυτήν να μπαίνουν και λιγότεροι κάθε χρόνο; Πάλι απλή λογική είναι» (EP.16.).*

Μία απόφοιτος πρότεινε, μέσα από τη συγχώνευση των σχολών που αφορούν την εκπαίδευση, να δημιουργηθούν λιγότερες σχολές, στις οποίες, όμως, θα υπάρχουν διαφορετικές κατευθύνσεις. Με αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τα λόγια της, ο κάθε απόφοιτος θα είναι περισσότερο εξειδικευμένος και δε θα χρειάζεται όλοι να

καταφύγουν σε μεταπτυχιακά προγράμματα, προκειμένου να εξειδικευτούν. Μέσα από αυτήν τη διαδικασία, θα μειωθεί ο ανταγωνισμός και ο καθένας θα μπορεί να απασχοληθεί σε μία εργασία συναφή με το αντικείμενο σπουδών του. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Θα πρέπει πιστεύω να δίνονται περισσότερες για παράδειγμα δυνατότητες επιλογής κατεύθυνσης στις σχολές. Για παράδειγμα, μέσα στις σχολές να έχει και άλλους κλάδους όπως τη διοίκηση σχολικών μονάδων, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τη διδασκαλία συγκεκριμένων αντικειμένων, ώστε από κάθε κατεύθυνση να βγαίνουν συγκεκριμένα άτομα, ώστε να μην είναι απαραίτητα πάντα τα μεταπτυχιακά κιόλας. Με αυτόν τον τρόπο θα μειωθεί και ο ανταγωνισμός, αν ο καθένας είναι στον τομέα του. Θα μπορούσε να υπάρχει μια σχολή για την εκπαίδευση με κατευθύνσεις και όχι πολλές διαφορετικές σχολές με μόνο πολλούς φιλολόγους» (EP.5.).

Στοχευμένη και υποχρεωτική πρακτική άσκηση

Οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών πρότειναν τη στοχευμένη αλλά και υποχρεωτική πρακτική άσκηση στις σχολές σπουδών τους. Όλες οι ανθρωπιστικές επιστήμες, σύμφωνα με τα λόγια τους, θα πρέπει να συνοδεύονται από την πρακτική άσκηση του αντικειμένου. Αρκετοί ήταν οι ερωτώμενοι, οι οποίοι ανέφεραν, είτε ότι δεν είχαν καθόλου πρακτική άσκηση στο τμήμα τους, είτε ότι είχαν αλλά δεν ήταν ουσιαστική και κατάλληλη. Θεωρούν, επομένως, απαραίτητη την πρακτική άσκηση σε κάθε πρόγραμμα σπουδών, καθώς τόσο η θεωρία όσο και η πράξη φαίνεται να είναι σημαντική και χρήσιμη για όλους τους φοιτητές, προκειμένου να αποκτήσουν τόσο τις γνώσεις, όσο και την εμπειρία του επαγγέλματός τους αντίστοιχα.

Μέσα από όσα ανέφεραν οι ερωτώμενοι, η πρακτική άσκηση καταλαβαίνουμε ότι προτάθηκε ως λύση στο φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης για ακόμη έναν λόγο. Οι απόφοιτοι φάνηκε να θεωρούν ότι είναι ένας τρόπος να αντιληφθεί ένας φοιτητής εάν του αρέσει στην πράξη το επάγγελμα που έχει επιλέξει. Επιπλέον, μέσα από αυτήν τη διαδικασία, ως απόφοιτοι πια θα έχουν αποκτήσει την εμπειρία που ζητείται από την αγορά εργασίας και θα νιώθουν πιο σίγουροι για τον εαυτό τους. Με αυτόν τον τρόπο,

όσοι δεν ήταν ικανοποιημένοι από την πρακτική άσκηση τους επαγγέλματος, είναι πολύ πιθανόν να οδηγηθούν σε μια εργασία που δε θα αφορά το αντικείμενο σπουδών τους, αλλά θα είναι κάτι που θα το έχουν επιλέξει οι ίδιοι, ενώ από την άλλη, οι απόφοιτοι που έμειναν ικανοποιημένοι, θα είναι σε θέση να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους, ευκολότερα.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Ξέρω ότι σε πολλές σχολές δεν έχουν καν πρακτική. Θα πρέπει όλες οι σχολές να έχουν πιστεύω και γενικά θα έπρεπε να είναι πιο οργανωμένα, να μας φέρουν πιο κοντά στη διδασκαλία και να διδάσκουμε περισσότερες φορές, να δούμε πως είναι. Παρόλο που είχα στη σχολή πρακτική, ειλικρινά δεν έμαθα και κάτι σπουδαίο. Δεν θεωρώ ότι ήταν καλή, βασικά δεν ήταν ουσιαστική σαν πρακτική. Μας έβαζαν πολύ γενικά πράγματα, διδάσκαμε δύο άτομα για μία φορά και όλες τις άλλες φορές που πηγαίναμε στο σχολείο κάναμε πολύ γενικά πράγματα. Μπορεί κάποιοι να καταλάβαιναν ότι δεν τους ταιριάζει αυτό και δεν τους αρέσει τελικά και μπορεί να έψαχναν να κάνουν κάτι άλλο μετά τη σχολή και να μην κυνηγάνε τζάμπα να βρουν δουλειά και να χάνουν χρόνο, γιατί στην τελική θα ανακαλύψουν ότι δεν τους αρέσει και θα έχουν περάσει πόσα χρόνια και θα ναι χειρότερο. Από την άλλη, αν είναι οργανωμένα και σωστά τα πράγματα, όταν βγούμε από τη σχολή θα μπορούμε να το βάλουμε στο βιογραφικό μας αυτό και θα έχουμε και εμπειρία και αυτοπεποίθηση να διεκδικήσουμε και ένα σχολείο και ένα φροντιστήριο» (EP.16.).*
- *«(...)πολύ σημαντικό είναι να έχουν όλα τα τμήματα πρακτική άσκηση. Κάποια δεν έχουν καθόλου και κάποια έχουν πολύ τυπικά απλά για να λέμε ότι έχουν. Εμείς δεν είχαμε ας πούμε και πραγματικά πιστεύω ότι είναι τραγικό να βγαίνεις από το πανεπιστήμιο ως εκπαιδευτικός χωρίς να έχει δοκιμάσει στην πράξη να διδάξεις. Δεν έχουμε ιδέα πως είναι πραγματικά. Οκ καλή χρήσιμη η θεωρία εννοείται αλλά και η πράξη είναι το ίδιο σημαντική (...) σίγουρα αυτό θα βοηθήσει να μειωθεί η ετεροαπασχόληση γιατί πιστεύω ότι η πρακτική είναι στην ουσία αυτό που ζητάνε και οι εργοδότες και θα μπορείς να το έχεις ήδη μόλις βγεις από τη σχολή, σίγουρα θα είναι χρήσιμο» (EP.2.).*

- «Μετά σίγουρα και το πανεπιστήμιο να παρέχει περισσότερες πρακτικές και αναγνωρισμένες γνώσεις. Να υπάρχει πρακτική στη σχολή για να βλέπουμε πως είναι στην πράξη όλο αυτό που φανταζόμαστε και να δούμε αν όντως μας αρέσει πραγματικά. Μπορεί στην πράξη να μας φανεί βουνό να μην θέλουμε να το κάνουμε τελικά, δε θα έπρεπε να το ξέρουμε ήδη όσο είμαστε στη σχολή αυτό και πριν βγούμε στην αγορά εργασίας; Πλέον είναι αυτονόητο για όλους ότι ένα πτυχίο δε σημαίνει κάτι. Τουλάχιστον με την πρακτική θα έχουμε κάτι παραπάνω, θα έχουμε πάρει μια γεύση και εμπειρία. Επίσης σίγουρα πιστεύω ότι ακριβώς γι' αυτό απαιτείται στην ουσία μετά να κάνεις παραπάνω εξειδίκευση και επιμόρφωση» (EP.1.).
- «Σίγουρα και η πρακτική είναι σημαντική, εγώ στη σχολή έκανα μια πρακτική της πλάκας, ξεκάθαρα. Έτσι όπως έγινε με απογοήτευσε τελείως γιατί πραγματικά μπερδεύτηκα δεν ήξερα αν όντως είναι έτσι στην πραγματικότητα. Διδάξαμε ελάχιστα, βασικά σχεδόν καθόλου και ήμουν και μαζί με άλλον έναν συμφοιτητή μου. Δεν ξέρω πως να χαρακτηρίσω την εμπειρία αυτή, βασικά δεν ήταν εμπειρία αυτό. Δεν ένιωσα ότι πήρα κάτι. Θεωρώ ότι σίγουρα πρέπει να οργανωθούν περισσότερο οι σχολές σε αυτό το κομμάτι και να επενδύσουν εκεί για να μπορούμε και εμείς να δούμε αν το επάγγελμα μας αρέσει στην τελική για να παλέψουμε γι' αυτό. Σύν του ότι θα έχουμε πάρει και καλή εμπειρία και αυτό θα μετράει έξω όταν θα ζητάμε δουλειά» (EP.5.).

Μείωση διδασκτρων - Αυστηρότερος έλεγχος και οργάνωση στη διαδικτυακή εκπαίδευση

Σε αυτό το θεματικό μοτίβο, οι απόφοιτοι πρότειναν ως λύση τη μείωση των διδασκτρων. Αφορμή για την πρότασή τους, αποτέλεσαν τα υψηλά διδάκτρα συμμετοχής σε μεταπτυχιακά προγράμματα και μοριοδοτούμενα επιμορφωτικά σεμινάρια. Σκοπός είναι, για τους απόφοιτους, όλοι να έχουν τη δυνατότητα και την ευκαιρία να επιμορφωθούν, χωρίς να αναγκάζονται να ετεροαπασχοληθούν, και πόσο

μάλλον για μεγάλο χρονικό διάστημα, ώστε να μπορούν να καλύψουν οικονομικά τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες.

Επιπλέον, κάποιοι από αυτούς αναφέρθηκαν, παράλληλα, και στη διαδικασία διεξαγωγής διαδικτυακών επιμορφωτικών σεμιναρίων, προτείνοντας τον αυστηρότερο έλεγχο και την καλύτερη οργάνωση τους. Αναφέρθηκαν περιπτώσεις, όπου οι συμμετέχοντες σε επιμορφωτικά μοριοδοτούμενα σεμινάρια, πλήρωναν χωρίς να παρακολουθούν τη διαδικασία, έχοντας τη δυνατότητα να απουσιάζουν, από τη στιγμή που δεν υπήρχε έλεγχος για τη παρουσία τους, κατά τη διεξαγωγή του μαθήματος. Το γεγονός αυτό, σύμφωνα με τους απόφοιτους, κρίθηκε ως «άδικο» για όσους δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να συμμετέχουν.

Σύμφωνα με τους ίδιους, καταλαβαίνουμε ότι από τη στιγμή που όσοι δεν παρακολουθούν και άρα δεν αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις που φέρουν τα σεμινάρια, δε θα πρέπει να βρίσκονται σε θέσεις εργασίας που απόκτησαν μέσα από αυτήν τη διαδικασία. Αντίθετα, όμως, οι τελευταίοι φαίνεται να έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν τη μοριοδότηση που χρειάζονται για να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας, σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους. Αυτός είναι και λόγος που προτάθηκε ο αυστηρότερος έλεγχος στη διαδικτυακή εκπαίδευση.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, οι απόφοιτοι αναφέρουν σχετικά:

- *«Θα έπρεπε τουλάχιστον να υπάρχει κατανόηση ως προς το οικονομικό κομμάτι και να δίνονται περισσότερες δυνατότητες ακόμα και σε άτομα που δεν έχουν την ικανότητα να πληρώνουν τόσο υψηλά δίδακτρα. Είναι αδιανόητο το γεγονός ότι έχεις σπουδάσει τέσσερα χρόνια και ότι πρέπει να εξειδικευτείς για άλλα τρία με τέσσερα χρόνια και να πληρώνεις πέντε χιλιάρικα και βάλε από πάνω. Είναι δηλαδή πλέον δεδομένο το ότι ένας απόφοιτος επιβάλλεται να ετεροαπασχοληθεί προκειμένου να καλύψει τα δίδακτρα είτε του μεταπτυχιακού είτε των σεμιναρίων που πρέπει να κάνει. Δεν έχουν όλοι τη δυνατότητα να δίνουν τόσα χρήματα και υπάρχουν άτομα που έχουν τόσες ικανότητες και δεξιότητες και που*

αναγκάζονται να κάνουν άλλες δουλειές για να μπορούν να στηρίξουν όλα τα παραπάνω» (EP.1.).

- «Και το αστείο είναι ότι οι περισσότεροι πληρώνουνε για να κάνουνε σεμινάρια επιμορφωτικά ή ακόμα και μεταπτυχιακά διαδικτυακά χωρίς καν να τα παρακολουθούν. Επειδή έχουν λεφτά, παίρνουν πτυχία και ανεβαίνουν κατάταξη σε σχέση με τους υπόλοιπους αλλά αυτό δε σημαίνει ότι κιόλας γνωρίζουν κι αυτά που έχουνε διδαχθεί. (...)Θα πρότεινα σίγουρα το να γίνονται πιο αυστηρά κατά τη διεξαγωγή τους. Εκτός του ότι δε θα πρεπε να είναι επί πληρωμή, γιατί αυτόματα αυτό στερεί το δικαίωμα από το μέσο απόφοιτο να συμμετέχει, τώρα αν ο άλλος έχει τη δυνατότητα να πληρώσει μεταπτυχιακό το οποίο κοστίζει 5000-6000 μετά εσύ πως θα βρεις δουλειά; Και σίγουρα θα έπρεπε να υπάρχει έλεγχος και να μην είναι τελείως ελεύθερα τα πράγματα. (...) Δηλαδή για παράδειγμα να μπορεί να αποδειχτεί η φυσική παρουσία κάποιου πίσω από τον υπολογιστή και να μην πατάει απλά την σίγαση και να πηγαίνει να κάνει μπάνιο ή όταν θα γράφουν διαγώνισμα να μπορεί να μπαίνει στο ίντερνετ για να δίνει απαντήσεις. Και τα λέω αυτά γιατί πραγματικά έχω πάρα πολλές περιπτώσεις αυτήν τη στιγμή στο μυαλό μου και μέσα σε αυτές βάζω και τον εαυτό μου. Το έχω κάνει αυτό μαζί με την κολλητή μου σε μοριοδοτούμενο σεμινάριο. Μαζέψαμε χρήματα και δεν παρακολουθήσαμε. Υποτίθεται όμως ότι θα πρέπει τα μεταπτυχιακά και τα σεμινάρια να γίνονται γιατί ενδιαφερόμαστε για να μάθουμε περισσότερα πράγματα και ότι αυτά που θα μάθουμε με κάποιο τρόπο θα τα χρησιμοποιήσουμε στην πραγματικότητα και όχι απλά για να έχουμε ένα χαρτί. Αλλά μετά νιώθεις και κορόιδο όταν όλοι το κάνουν, εσύ να το κάνεις όπως πρέπει» (EP.7.).

- «Σίγουρα θα έπρεπε να υπάρχουν περισσότερα δωρεάν μεταπτυχιακά και πιο εξειδικευμένα. Αν όχι δωρεάν, έστω να πέσουν τα δίδακτρα για να είναι προσιτά σε περισσότερους απόφοιτους. Εγώ για να μπορέσω να μπω στο μεταπτυχιακό δούλενα δυο χρόνια σεζόν που έχει καλύτερα λεφτά για να μαζέψω και να μπορέσω να τα πληρώσω. Είναι πανάκριβα όλα για κάποιο λόγο. Πληρώνουμε για να διαβάσουμε και για να κάνουμε πρακτική. Πηγαίνεις στην ουσία και δουλεύεις στην πρακτική και πληρώνεις κιόλας. Είναι γενικά αστεία η κατάσταση. Επίσης, τώρα μπήκα και σε ένα σεμινάριο ονлайн μαζί με την ξαδέρφη μου επίσης

του πανακρίβου και μαζεύαμε πάλι πόσο καιρό λεφτά (...) και αυτά σίγουρα θα πρέπει να ρίξουν τις τιμές και όχι μόνο αυτό βασικά αλλά και να αλλάξουν μέθοδο. (...) όλοι μέσα έχουμε κλειστές κάμερες και ηχεία. Προφανώς θα μπορούσαμε να βγούμε έξω και κάποια στιγμή να ανοίξουμε από κινητό να δηλώσουμε εκεί ότι το παρακολουθήσαμε και γεια σας. Δεν μας ελέγχουν. Εγώ κάθομαι και τα παρακολουθώ γιατί πραγματικά έκανα κόπο να μαζέψω τα λεφτά και το ήθελα, άλλοι όμως, και ξέρω αρκετά άτομα, που έχουν λεφτά και δεν καίγονται κιόλας που δεν παρακολουθούν και παίρνουν το χαρτί και τα μόρια και μέλι γάλα. (...) Ε εντάξει κάπως πρέπει να ελέγχεται, δεν ξέρω αν το ξέρουν και δεν κάνουν κάτι, αλλά είναι χαζομάρα και πονηριά αυτό (...) Ε πως μετά να μην δουλεύουμε αλλού; Όσοι παίρνουν τις πιστοποιήσεις αυτές που είναι με πληρωμή έχουν περισσότερες ευκαιρίες σε σχέση με μας και αυτό είναι και άδικο και πολύ κακό για την εκπαίδευση γιατί στην ουσία μαζεύει δήθεν δασκάλους με τόσες γνώσεις που πλήρωσαν και δεν έχουν» (EP.16).

- «Εμμ, κοίτα γενικά νομίζω ότι είναι πανάκριβη πλέον η εκπαίδευση, είναι λογικό να δουλεύουμε για να μαζέψουμε χρήματα για να κάνουμε ένα μεταπτυχιακό ή άλλα σεμινάρια. Σίγουρα ένας τρόπος άρα θα είναι να μειωθούν οι τιμές σε όλα αυτά και να υπάρχουν και κάποια δωρεάν φυσικά για να μπορούν οι περισσότεροι να τα κάνουν και να αποκτούν προσόντα, ειδικά η ετεροαπασχόληση είναι μονόδρομος» (EP.2.).

3^ο Θεματικό μοτίβο: Αγορά εργασίας

Το παρόν θεματικό μοτίβο αναφέρεται στις λύσεις που πρότειναν οι απόφοιτοι, οι οποίες σχετίζονται με την αγορά εργασίας. Σύμφωνα με όσα αναφέρουν, καταλαβαίνουμε ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθούν κάποιες αλλαγές στις συνθήκες της αγοράς εργασίας, προκειμένου οι νέοι απόφοιτοι να μην καταφεύγουν στην ετεροαπασχόληση, αλλά να έχουν την ευκαιρία να ενταχθούν σε μια εργασία, που θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους.

Οι ερωτώμενοι μίλησαν για το όριο ηλικίας των εργαζομένων, δίνοντας κάποιες λύσεις που θα βοηθούσαν τους νέους απόφοιτους να αποκατασταθούν γρηγορότερα. Επιπλέον, έκαναν λόγο και για την παροχή περισσότερων ευκαιριών εργασίας αλλά και για τη δημιουργία πιο ρεαλιστικών απαιτήσεων στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με τα παραπάνω δημιουργήθηκαν τα επιμέρους θεματικά μοτίβα απαντήσεων: α) Όριο ηλικίας εργαζομένων - Συνταξιοδότηση ή αλλαγή καθηκόντων, β) Παροχή περισσότερων ευκαιριών απασχόλησης - Ρεαλιστικές απαιτήσεις εργοδοτών.

Όριο ηλικίας εργαζομένων - Συνταξιοδότηση ή αλλαγή καθηκόντων

Οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών έκαναν λόγο για αλλαγές στο όριο ηλικίας των εργαζομένων. Πιο αναλυτικά, μίλησαν για την αλλαγή στο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης, αναφέροντας ότι υπάρχουν πολλοί ηλικιωμένοι εργαζόμενοι, οι οποίοι, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, δεν έχουν πια την όρεξη και την ενέργεια να είναι τόσο αποδοτικοί, όσο είναι οι νέοι απόφοιτοι. Επομένως, αν οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι συνταξιοδοτούνται νωρίτερα, αυτόματα θα δίνονται περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης στους νέους απόφοιτους.

Ακόμη, αναφέρθηκαν και στην αλλαγή του ορίου ηλικίας που θα αφορά μία αλλαγή επαγγελματικών καθηκόντων. Επειδή, οι απόφοιτοι, οι οποίοι αναφέρθηκαν στις συγκεκριμένες αλλαγές, είναι εκπαιδευτικοί, στην περίπτωση αυτή, αναφερόμαστε, κυρίως, στον καθορισμό του ορίου ηλικίας των εκπαιδευτικών που βρίσκονται σε σχολικές μονάδες. Προτάθηκε, επομένως, να καθοριστεί ένα όριο ηλικίας, φτάνοντας στο οποίο, οι εκπαιδευτικοί θα παραχωρούν τα διδακτικά τους καθήκοντα στους νέους απόφοιτους και θα αναλαμβάνουν άλλες θέσεις εργασίας στις εκπαιδευτικές μονάδες.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Σίγουρα η ανανέωση των καθηγητών. Να μειωθεί το όριο ηλικίας που θα συνταξιοδοτούνται οι εκπαιδευτικοί. Επίσης, θα μπορούσε να υπάρχει μια συγκεκριμένη ηλικία που μπορεί να φτάσει κάποιος να διδάσκει και έπειτα να*

αναλαμβάνει αλλά καθήκοντα στο δημόσια εκπαίδευση έτσι ώστε να αφήνει το περιθώριο και στα νέα παιδιά να μπουν με όρεξη και να δώσουν πράγματα» (EP.2.).

- «Θεωρώ ότι σίγουρα θα έπρεπε να δίνονται περισσότερες ευκαιρίες στους νέους και όχι να μένουν διορισμένοι τόσο μεγάλοι σε ηλικία καθηγητές για πολλά χρόνια γιατί έτσι δεν δίνουν την ευκαιρία στα νέα παιδιά. Όσο πιο νέος είσαι τόσο πιο αποδοτικός είσαι γιατί έχεις όρεξη, νέες ιδέες. Καμία σχέση με τους ηλικιωμένους» (EP.8.).
- «Επίσης θεωρώ ότι πρέπει να υπάρχει ένα όριο ηλικίας που για παράδειγμα οι ηλικιωμένοι εκπαιδευτικοί θα έπρεπε να αναλαμβάνουν κάποιες άλλες θέσεις εργασίας, σχετικές πάλι με το αντικείμενο αλλά όχι την διδακτική, δίνοντας έτσι την ευκαιρία σε νέους που έχουν όρεξη και πάθος να εργαστούν» (EP.11.).
- «Επίσης, σίγουρα οι ηλικιωμένοι καθηγητές πρέπει να αποχωρούν νωρίτερα απ' ό,τι τώρα ή έστω να κάνουν κάτι άλλο στην εκπαίδευση που θα ήταν πιο παραγωγικοί και χρήσιμοι, γιατί η εκπαίδευση έχει ανάγκη από νέα παιδιά και είναι πάρα πολλοί που περιμένουν με όρεξη να δώσουν πράγματα και γνώσεις» (EP.4.).
- «Πιστεύω πραγματικά ότι επειδή έχει παραγίνει ο αριθμός των αποφοίτων από τα τμήματα της εκπαίδευσης, πρέπει σίγουρα οι παλιοί εκπαιδευτικοί, οι ηλικιωμένοι δηλαδή να βγαίνουν νωρίτερα στη σύνταξη για να μπορούμε και εμείς να αποκατασταθούμε κάποια στιγμή. Η άλλη λύση είναι να υπάρχει μια συγκεκριμένη ηλικία που όταν θα τη φτάνει ένας εκπαιδευτικός τότε θα σταματάει να διδάσκει και θα συνεχίζει να εργάζεται σε κάτι άλλο. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να ασχοληθεί με γραφειοκρατικά θέματα, είτε του σχολείου είτε του πανεπιστημίου, να αναλάβει μια διοικητική θέση επίσης. Υπάρχουν πράγματα που μπορεί να κάνει που θα είναι περισσότερο αποδοτικός. Ένα νέο παιδί που μόλις τελείωσε, έχει όρεξη να μπει στην τάξη, να επιμορφωθεί παραπάνω, ξέρει από τεχνολογία πολύ καλύτερα και σίγουρα θα είναι πιο χρήσιμοι στην εκπαίδευση» (EP.16.).

Παροχή περισσότερων ευκαιριών – Ρεαλιστικές απαιτήσεις εργοδοτών

Οι συνεντευξιαζόμενοι πρότειναν την παροχή περισσότερων ευκαιριών στην αγορά εργασίας, ως λύση στο φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης. Παράλληλα, πρότειναν και τη δημιουργία ρεαλιστικών απαιτήσεων. Έγινε αναφορά στην πολυετή προϋπηρεσία και τα υπερβολικά προσόντα, που απαιτούνται από τους εργοδότες, προσόντα τα οποία, σύμφωνα με τα λόγια τους, δεν είναι εφικτό να υπάρχουν στους νέους απόφοιτους, οι οποίοι μόλις ολοκλήρωσαν τις προπτυχιακές τους σπουδές. Σύμφωνα με όσα αναφέρουν, οι εργοδότες θα πρέπει να δίνουν περισσότερες ευκαιρίες στα νέα παιδιά που μεταβαίνουν στην αγορά εργασίας, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να εργαστούν στο αντικείμενο των σπουδών τους και να αποκτήσουν την εμπειρία που απαιτείται. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Επίσης σε αγγελίες που κοιτάω συνέχεια είναι τραγικό το γεγονός ότι οι εργοδότες ζητάνε τόσα χρόνια προϋπηρεσία. Πως γίνεται ένας απόφοιτος να έχει προλάβει να εργαστεί τόσα χρόνια στο αντικείμενο; Είναι και αυτό ένα θέμα που σίγουρα πρέπει να ληφθεί υπόψη προκειμένου να δίνονται περισσότερες ευκαιρίες στα νέα παιδιά να αποκτήσουν εμπειρία και να εργαστούν σε αυτό που σπούδασαν» (EP.5.).*
- *«Σίγουρα αυτό το κομμάτι ότι όλοι ζητάνε την προϋπηρεσία πολύ λάθος. Αν δε μου δοθεί η ευκαιρία σε μία δουλειά να δοκιμάσω και να αποκτήσω εμπειρία πως θα ξεκινήσω; Εγώ αυτό το 'χω πει και στην συνέντευξη ακριβώς έτσι όταν μου ζήτησαν προϋπηρεσία. (...) Θεωρώ ότι απλά είναι σε πολύ έντονο βαθμό και σίγουρα θα μπορούσαν να είναι λίγο πιο ρεαλιστές. Δεν είναι δυνατόν σε έναν απόφοιτο να ζητάνε 3-5 χρόνια προϋπηρεσία και ακριβώς στο αντικείμενο αυτό. Δηλαδή ακόμα και να αποκτούσα προϋπηρεσία σε κάτι πολύ συγκεκριμένο, ύστερα αν θα πήγαινα σε μια άλλη δουλειά που θα είχε μια άλλη εξειδίκευση θα μου ζητούσαν εξειδίκευση για τη συγκεκριμένη δουλειά, άρα δεν θα μετρούσε εξειδίκευση που έχω και η προϋπηρεσία που έχω από την προηγούμενη δουλειά. Αλλά αυτό δεν μπορεί να συμβεί. Σίγουρα θα πρέπει να υπάρξει μια αναθεώρηση» (EP.6.)”.*

- *«Πρώτα από όλα να μη ζητούνται τόσα έτη προϋπηρεσίας. Δεν είναι λογικό για ένα παιδί που σπούδασε πέντε χρόνια η τέσσερα χρόνια να βγαίνει στην αγορά εργασίας και να του ζητάνε προϋπηρεσία στο αντικείμενο, από τη στιγμή που όλοι σαν φοιτητές η μόνη εργασία που κάναμε είναι είτε στο χώρο της εστίασης είτε στο χώρο των πωλήσεων στις καλύτερες περιπτώσεις» (EP.12.).*
- *«Ακόμα και στην ιδιωτικά σχολεία θεωρώ ότι και εκεί έπρεπε να δίνονται ευκαιρίες γιατί αυτά που ζητάνε είναι πάρα πολλά. Όπως για παράδειγμα το ότι ζητάνε πολλά έτη προϋπηρεσίας ή ότι παίρνουνε μόνο καθηγητές με μεταπτυχιακά και διδακτορικά. Σίγουρα πρέπει να δίνονται περισσότερες ευκαιρίες» (EP.8.).*
- *«Τεράστιο επίσης ρόλο για την ανάσχεση του φαινομένου θεωρώ πως παίζει και η εμπειρία του απόφοιτου. Είναι δύσκολο να αποκτήσει εμπειρία γιατί δε δίνονται ευκαιρίες στα νέα παιδιά και όλοι μα όλοι ζητάνε προϋπηρεσία πολλών ετών. Αλλά αν αυτό μπορούσε να αλλάξει και να δίνονται περισσότερες ευκαιρίες τότε σίγουρα πιστεύω ότι σαν φαινόμενο θα μπορούσε να μειώσει την εμφάνιση του ως ένα βαθμό» (EP.9.).*

4^ο Θεματικό μοτίβο: Κοινωνικό κεφάλαιο – Αναχαίτηση προσλήψεων εξαιτίας των κοινωνικών γνωριμιών

Σε αυτό το θεματικό μοτίβο, καταλαβαίνουμε μέσα από τα λόγια των συνεντευξιζόμενων, τον ρόλο του κοινωνικού κεφαλαίου στην αγορά εργασίας. Οι ετεροαπασχολούμενοι δήλωσαν πως η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου είναι μια αιτία ώθησης στην ετεροαπασχόληση, καθώς όσοι διαθέτουν κοινωνικό κεφάλαιο είναι περισσότερο ευνοημένοι από τους ίδιους. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν ότι τα κοινωνικά δίκτυα των γονέων και των εργαζομένων έχουν αιτιώδη σχέση με την ευημερία, καθώς και την εξεύρεση εργασίας και προτείνουν την αναχαίτηση των προσλήψεων εξαιτίας κοινωνικών γνωριμιών στην αγορά εργασίας.

Οι κοινωνικές γνωριμίες που διαθέτουν κάποιοι εργαζόμενοι, σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι ετεροαπασχολούμενοι, καταλαβαίνουμε ότι ανεβάζουν τον δείκτη του κοινωνικού κεφαλαίου και αυτό έχει μια θετική επίδραση ακόμη και στη μείωση της υπερεκπαίδευσης. Ωστόσο, κάποιοι δήλωσαν ότι η διαδικασία αυτή δεν είναι αξιοκρατική, καθώς τις περισσότερες φορές οι απόφοιτοι που διαθέτουν κοινωνικές γνωριμίες και απολαμβάνουν επαγγελματικά πλεονεκτήματα, δεν διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα για τις θέσεις εργασίας, στις οποίες βρίσκονται. Φάνηκε, τέλος, πως οι ετεροαπασχολούμενοι διακατέχονται από την εργασιακή ανασφάλεια, διότι συνδέουν τη δυνατότητα εξεύρεσης εργασίας με τα κοινωνικά δίκτυα από τα οποία αποκλείονται. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Επιπλέον σημαντικό είναι να μειωθούν οι προσλήψεις που έχουν να κάνουν με γνωριμίες και κονέ. Θεωρώ ότι πολλές φορές παίρνουν άτομα τα οποία δεν έχουν τα απαραίτητα προσόντα για μία θέση σε σχέση με άλλα άτομα οπότε αυτό δεν είναι αξιοκρατικό» (EP.12.).*
- *«Επίσης, σημαντικό θεωρώ να πάψουν να υπάρχουν προσλήψεις μέσω γνωριμιών. Ξέρω άτομα που δεν έχουν μεταπτυχιακά ούτε γενικά παραπάνω πτυχία ούτε καν αγγλικά σε υψηλό επίπεδο και βρήκαν δουλειά μέσα από γνωριμίες που είχαν οι γονείς τους. Δεν το θεωρώ δίκαιο αυτό γιατί εμείς παλεύουμε να επιμορφωθούμε και αυτοί τα έχουν όλα έτοιμα. Κάποια στιγμή πρέπει να αλλάξει η Ελλάδα σε αυτό το κομμάτι» (EP.9.).*
- *«Και φυσικά ρόλο παίζει και το κονέ γιατί εντάζει στην Ελλάδα είμαστε. Κάποιοι βρίσκουν κατευθείαν δουλειά αυτό οφείλεται στις γνωριμίες που έχουν. Είναι γενικά πολύ γνωστό στην Ελλάδα ότι σχεδόν οι περισσότεροι οι οποίοι δουλεύουν στο αντικείμενο τους βρίσκονται εκεί εξαιτίας των γνωριμιών που έχουν οι γονείς τους» (EP.7.).*
- *«Σίγουρα και τα κονέ πρέπει να σταματήσουν σε αυτήν τη χώρα πια, νομίζω φτάνει. Πίστευα ότι με τα χρόνια θα αλλάξει αυτό αλλά δεν. Δεν το βρίσκω ούτε*

λογικό ούτε αξιοκρατικό αυτό που γίνεται. Παίρνουν άτομα με ένα πτυχίο ή και χωρίς βασικά, απλά επειδή γνωρίζονται και εμείς που δεν έχουν καμία γνωριμία καθόμαστε και κάνουμε μεταπτυχιακά και δουλεύουμε εδώ και εκεί να τα πληρώνουμε. Με κάποιον τρόπο πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερος έλεγχος σε αυτό το κομμάτι γιατί νομίζω ότι είναι από τα πιο βασικά» (EP.2.).

5^η Θεματική περιοχή: Τα συναισθήματα των αποφοίτων για τις συνθήκες

ετεροαπασχόλησής τους

Οι ετεροαπασχολούμενοι εξέφρασαν τα συναισθήματά τους για τη θέση εργασίας στην οποία βρίσκονται, αλλά και για τις συνθήκες ετεροαπασχόλησής τους, δηλώνοντας κάποιες φορές ευχαριστημένοι ενώ κάποιες άλλες, εξαντλημένοι και απογοητευμένοι. Το παρόν θεματικό μοτίβο απαντά στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα της έρευνας, το οποίο αφορά τις συνθήκες ετεροαπασχόλησης των αποφοίτων. Μέσα από τα λόγια τους, καταλαβαίνουμε ότι σε κάποιες περιπτώσεις, όπου οι απόφοιτοι δήλωσαν ευχαριστημένοι, ανέφεραν παράλληλα τη σωματική και ψυχολογική κούραση, την οποία βιώνουν, καθώς και κάποιες φορές την επιθυμία τους να ασχοληθούν άμεσα με το επάγγελμά τους. Ελάχιστοι ήταν εκείνοι, οι οποίοι, δήλωσαν πλήρως ευχαριστημένοι με τις συνθήκες εργασίας τους και αποφασισμένοι να παραμείνουν ετεροαπασχολούμενοι. Από την άλλη, κάποιιοι απόφοιτοι που δε δήλωσαν ευχαριστημένοι, φάνηκαν αποφασισμένοι να κυνηγήσουν είτε μια εργασία που να αφορά το αντικείμενο σπουδών τους είτε μια εργασία με καλύτερες συνθήκες.

Στη συνέχεια, τους ζητήθηκε να εκφράσουν, πιο συγκεκριμένα, το αν νιώθουν κατάλληλοι και παραγωγικοί στο χώρο εργασίας τους, καθώς και να αναφέρουν τα εφόδια που έχουν λάβει από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησης, μέχρι και σήμερα. Αρκετοί ανέφεραν ότι η εργασία στην οποία βρίσκονται, τους προσέφερε εξέλιξη, προσωπική αλλά και επαγγελματική, δημιουργικότητα και παραγωγικότητα. Αντίθετα, υπήρξαν και εκείνοι, οι οποίοι δεν είχαν όμοια συναισθήματα, καθώς ένιωθαν ότι δεν αποκόμισαν όλα τα παραπάνω και πολλές φορές ένιωθαν να έχουν απομακρυνθεί από το αντικείμενο σπουδών τους. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, δημιουργήθηκαν τα εξής θεματικά μοτίβα: α) τα ανάμεικτα συναισθήματα των ετεροαπασχολούμενων, β) τα

αρνητικά συναισθήματα των ετεροαπασχολούμενων, γ) καταλληλότητα και παραγωγικότητα ετεροαπασχολούμενων και δ) τα εφόδια μέσα από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησης.

1^ο Θεματικό μοτίβο: Τα ανάμεικτα συναισθήματα των ετεροαπασχολούμενων

Οι απαντήσεις κάποιων συνεντευξιαζόμενων, αναφορικά με τα συναισθήματά τους για την εργασία στην οποία βρίσκονται, αλλά και για τις συνθήκες που επικρατούν, φάνηκαν να χαρακτηρίζονται από ανάμεικτα συναισθήματα. Οι απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ευχαριστημένοι, φάνηκε, κάποιες φορές να μην είναι ικανοποιημένοι με τις συνθήκες εργασίας που επικρατούν. Πιο συγκεκριμένα, οι ετεροαπασχολούμενοι δήλωσαν ικανοποιημένοι για κάποιες από τις συνθήκες εργασίας, ενώ για άλλες όχι. Υπήρξαν και περιπτώσεις, όπου συνέβη το αντίστροφο και ενώ οι απόφοιτοι δήλωσαν ευχαριστημένοι με τις συνθήκες εργασίας, δεν ένιωθαν πλήρως ικανοποιημένοι, καθώς αυτό που θα ήθελαν περισσότερο είναι να εργάζονται στο επάγγελμά τους. Σχετικά με τις συνθήκες εργασίας, αναφέρθηκαν στο ωράριο εργασίας, στον μισθό, στο περιβάλλον και το κλίμα που επικρατεί στην εργασία τους, καθώς και στις επαγγελματικές τους σχέσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Η αλήθεια είναι ότι είμαι χαρούμενη και νιώθω τυχερή εκεί που είμαι. Αν και δεν είναι καθόλου ο τομέας που θέλω να ακολουθήσω, σίγουρα θα ήθελα να είμαι σε σχολείο, εξάλλου γι' αυτό και κάνω το μεταπτυχιακό μου τώρα, απλά στη δική μου περίπτωση παίζει τεράστιο ρόλο το κλίμα που υπάρχει στη δουλειά γιατί αυτό με κρατάει και με κάνει χαρούμενη. (...) Κοίταξε να δεις είμαι πολύ ευγνώμων γιατί οι οικονομικές απολαβές ήταν, από την αρχή που μπήκα στη δουλειά, πολύ καλές διότι πολύ άμεσα πήρα αύξηση. Αυτό το θεώρησα πολύ θετικό γιατί ΟΚ αναγνώρισαν κάποια πράγματα που είδαν σε μένα, τους άρεσαν και τα εκτίμησαν. Ξέρω ότι δεν το κάνουν εύκολα οι περισσότερες εταιρείες αυτό τόσο γρήγορα. Επίσης το κλίμα μεταξύ μας είναι απίστευτα πάρα πολύ καλό και για μένα αυτό είναι από τα βασικότερα και είναι αυτό που με κρατάει τόσο σ' αυτή τη δουλειά» (ΕΡ.7.).*

- «Γενικά είμαι πολύ ευχαριστημένη αλλά θεωρώ ότι αυτή η δουλειά όπως και άλλες δουλειές, όπως παράδειγμα το να δουλεύεις σαν σερβιτόρα, επειδή είμαστε πολλές ώρες όρθιοι, είναι και σωματική κούραση αυτό αλλά και ψυχολογική. Μου αρέσει απλά πως να το πω... θα ήθελα να δουλεύω και στο επάγγελμά μου σίγουρα και παράλληλα. (...)Ναι και με τον συγκεκριμένο εργοδότη είμαι πολύ ικανοποιημένη. Δεν έχω κάποια παράπονα γενικά με τη δουλειά, ούτε με το κλίμα, ούτε με τα λεφτά, ούτε με το ωράριο αλλά αυτό δεν έχει να κάνει με το ότι θέλω να δουλέψω και σε αυτό που σπούδασα» (EP.8.).
- «Είμαι ευχαριστημένη με τη δουλειά και κυρίως με τις συνθήκες εργασίας και ο μισθός είναι πολύ καλός και το κλίμα είναι πολύ καλό και υπάρχει κατανόηση. Ωστόσο ξέρω ότι δεν είναι όλοι οι σερβιτόροι το ίδιο ικανοποιημένοι σε άλλες δουλειές, ίσως έχει να κάνει αυτό και με τα χρόνια που είμαι σ' αυτή τη δουλειά. Οι εργοδότες μου δείχνουν εμπιστοσύνη και νιώθω έναν σεβασμό από αυτούς. (...) Κουράστηκα η αλήθεια είναι μετά τόσα χρόνια που είμαι σ' αυτή τη δουλειά, θα ήθελα να την αλλάξω. Κάνω υπομονή γιατί έχω ανάγκη τα χρήματα και χρειάζομαι αυτή τη δουλειά ελπίζοντας σε κάτι καλύτερο» (EP.12.).
- «Είμαι ευχαριστημένη. Βασικά είμαι ευχαριστημένη σε κάποια θέματα και σε κάποια άλλα όχι. Είμαι ευχαριστημένη με τη δουλειά και με το κλίμα, αλλά δεν είμαι ευχαριστημένη γιατί δεν είναι κάτι που αγαπάω και κάτι που με γεμίζει. (...)Πραγματικά σ' αυτό το κομμάτι νιώθω πάρα πολύ ικανοποιημένη και αυτό το θέμα μου το επιβεβαίωσε περισσότερο η περίοδος αυτή που διανύουμε με τον κοροναϊό. Είδα όμως ότι όσοι ασχολούνται με το αντικείμενο μας έμειναν ξεκρέμαστοι είτε από φροντιστήρια είτε από ιδιαίτερα, ενώ εγώ δεν έχω χάσει μέρα δουλειάς. Μου δημιουργεί γενικά σιγουριά αυτή η δουλειά σε όλα τα επίπεδα. Υπάρχει σταθερότητα, υπάρχει σταθερός μισθός, υπάρχουν σταθερές ώρες. Γενικά το εργασιακό περιβάλλον είναι πολύ καλό απλά λείπει το βασικό (γέλιο,) να τον αγαπάς κιόλας» (EP.4.).

Μία απόφοιτος, η οποία δήλωσε ευχαριστημένη με την εργασία στην οποία βρίσκεται, εξέφρασε την αγάπη της για τη θέση αυτή, καθώς ήταν κάτι που από μικρή φανταζόταν να κάνει παράλληλα με το επάγγελμά της. Παρόλα αυτά, δε δήλωσε ευχαριστημένη με τις συνθήκες εργασίας που υφίστανται στο χώρο εργασίας της, καθώς, επίσης, ανέφερε ότι το ιδανικό για εκείνη θα ήταν να εργάζεται παράλληλα σε μια εργασία που αφορά το αντικείμενο σπουδών της. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη. Είναι κάτι το οποίο ούτως ή άλλως ήθελα να κάνω από μικρή παράλληλα με το επάγγελμα μου. Μου δίνει χαρά αυτό το επάγγελμα και με λυτρώνει. Δεν είμαι τόσο ευχαριστημένη όμως όσον αφορά τους εργοδότες διότι δεν αντιμετωπίζουν και πολύ καλά τους εργαζόμενους, τους καλλιτέχνες γενικότερα. Είναι λίγα τα χρήματα για τις ώρες που δουλεύουμε.(...) Το ιδανικό θα ήταν βέβαια να έβρισκα μια δουλειά στο αντικείμενο μου και να κάνω αυτό παράλληλα» (ΕΡ.1.).

2^ο Θεματικό μοτίβο: Τα αρνητικά συναισθήματα των ετεροαπασχολούμενων

Στο παρόν θεματικό μοτίβο παρουσιάζονται τα αρνητικά συναισθήματα των υπόλοιπων ετεροαπασχολούμενων αποφοίτων. Οι απόφοιτοι εξέφρασαν την κούραση και την απογοήτευση, που βιώνουν στο χώρο εργασίας τους. Φάνηκε, μέσα από τα όσα ανέφεραν, ότι δεν αισθάνονται ικανοποιημένοι, ούτε με την εργασία, ούτε με τις συνθήκες που επικρατούν. Πιο συγκεκριμένα, οι συνεντευξιαζόμενοι δήλωσαν ότι επιθυμούν να αποχωρήσουν από την εργασία στην οποία βρίσκονται, καθώς ανυπομονούν να βρουν είτε μια εργασία που θα αφορά το επάγγελμά τους, είτε μια εργασία με καλύτερες συνθήκες, ακόμη και αν δεν θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Α καλά να είσαι (γέλιο). Εεε πολύ αγχωμένη, πολύ πιεσμένη και απογοητευμένη. Έχω κουραστεί και πιεστεί. Δε θα μπορούσα μα το κάνω για πολύ ακόμα. (...)! Καταρχήν γιατί δε μ' αρέσει αυτό που κάνω, το κάνω καθαρά για οικονομικούς λόγους, βιοποριστικούς. Ωστόσο δεν είμαι και αγόριστη γιατί υπάρχουν*

άνθρωποι οποίοι δεν εργάζονται καν. Και άνθρωποι που έχουν σπουδάσει και δεν μπορούν να βρουν δουλειά ούτε σε κάτι άσχετο. (...) Εννοείται ότι θα άλλαζα κι αν μου δινότανε φυσικά μια ευκαιρία να δουλέψω στο επάγγελμα μου εννοείται ότι θα έφευγα» (EP.6.).

- «Έχω πραγματικά κουραστεί στη δουλειά αυτή. Κούραση και μόνο κούραση νιώθω. Δεν νιώθω καλά πια στην δουλειά αυτή. Δουλεύω πολύ και δεν μπορώ άλλο στο χώρο αυτό.(...) Οι ώρες εργασίες είναι πολλές και τα χρήματα είναι λιγότερα σε σχέση με τη δουλειά και την κούραση. (...) Σίγουρα θα άλλαζα δουλειά αν μου δινόταν ευκαιρία. Είτε αυτή δουλειά είχε να κάνει με το αντικείμενο μου είτε με οτιδήποτε άλλο που έχει περισσότερα χρήματα θα άλλαζα» (EP.3.).
- «Όχι δεν είμαι τόσο ευχαριστημένη γιατί κουράζομαι πάρα πολύ και είμαι πολλές ώρες όρθια. Γενικά κούραση είναι το συναίσθημα που έχω. (...) Αν και τα χρήματα αντικειμενικά μπορεί να θεωρούνται ικανοποιητικά, για τις ώρες που δουλεύω δεν είναι. Τα ωράρια δε με βολεύουν καθόλου γιατί μου δεσμεύουν όλη τη μέρα και δεν μπορώ να κάνω πράγματα. Το κλίμα ωστόσο μεταξύ μας είναι OK, δεν έχω κάποιο πρόβλημα με κάποιον, υπάρχει συνεργασία και επικοινωνία. (...) Αν μου δινόταν η ευκαιρία να αλλάξω δουλειά, θα άλλαζα αν η δουλειά αυτή είχε καλύτερα χρήματα ή αν είχα βρει κάτι ακριβώς πάνω στο αντικείμενο μου, τότε ναι σίγουρα θα επέλεγα αυτό» (EP.2.).
- «Πραγματικά δεν είμαι ευχαριστημένη γιατί δουλεύω πολλές ώρες και δεν παίρνω όσα χρήματα πιστεύω ότι μου αξίζουν. Σίγουρα θα ήθελα να φύγω άμεσα. Το κλίμα μεταξύ μας είναι απρόσωπο θα έλεγα, τα χρήματα σίγουρα δεν είναι καλά και το ωράριο τραγικό (γέλιο) τι άλλο χρειάζομαι; (γέλιο). (...) Αυτό που περιμένω και ψάχνω είναι να βρω κάτι πάνω σε αυτό που σπούδασα και το προσπαθώ πολύ. Αν μου δοθεί η ευκαιρία θα φύγω χθες. Εννοείται αυτό!» (EP.16.).

- *«Τώρα είμαι σε φάση που απλά θέλω να σηκωθώ και να φύγω. (...) Γιατί εντάξει, είχα πει ότι θα δουλέψω κάπου τελείως άσχετα με αυτό που σπούδασα για ένα χρονικό διάστημα. Οκ. Πέρασε ο καιρός. Στην αρχή δε με ενοχλούσε τόσο, αλλά πλέον δε νιώθω ότι είμαι καλά εδώ. Δε μου προσφέρει εξέλιξη. Απλά λόγω του covid και της κατάστασης είπα να κάτσω λίγο περισσότερο, να κινηθώ εκ του ασφαλούς. Οπότε τώρα απλά θέλω να φύγω γιατί κυρίως δε με γεμίζει πλέον. (...) ταυτόχρονα τώρα ψάχνω και κάτι άλλο λίγο παραπάνω αξιόλογο και ας είναι και άσχετο με το αντικείμενο μου. Ιδανικά φυσικά θα ήθελα ήδη να είμαι διορισμένος στο αντικείμενό μου και τίποτα άλλο. (...) Όχι πραγματικά καθόλου- καθόλου, ούτε με τα χρήματα ούτε με το ωράριο ούτε με την σχέση μεταξύ μας. Και στην τελική δεν είναι επίτευγμα ζωής αυτό για μένα ακόμα κι αν βγάλω τη δουλειά δε νιώθω ότι μου ταιριάζει. Δε νιώθω ότι ανήκω εδώ. Δεν ξέραν αν οι συνθήκες θα είναι καλύτερες αλλού, αλλά νιώθω ότι έκανα ήδη αρκετή υπομονή για να μπορώ να βγάλω χρήματα. Πρέπει λίγο να κοιτάμε να είναι καλά και το μέσα μας» (EP.13.).*

Μία ήταν η περίπτωση αποφοίτου, η οποία εξέφρασε τα αρνητικά της συναισθήματα, και συγκεκριμένα, τόνισε τον θυμό της για τη δουλειά στην οποία βρίσκεται, δηλώνοντας ότι δεν είναι κάτι που τη γεμίζει. Παράλληλα, φάνηκε, μέσα από τα λόγια της, η έντονη επιθυμία της να εργαστεί στο αντικείμενο σπουδών της. Η συγκεκριμένη απόφοιτος, ήταν η μόνη, ωστόσο, που δήλωσε ευχαριστημένη με τις συνθήκες εργασίας στις οποίες εργάζεται, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους, χωρίς βέβαια να δείχνει ότι αυτό είναι αρκετό για εκείνη. Οι καλές συνθήκες εργασίας, μάλιστα, φάνηκε πως ήταν και ο λόγος, που δεν θα αποχωρούσε από τη θέση εργασίας της για κάτι διαφορετικό, παρά μόνο στην περίπτωση που θα είχε την ευκαιρία να εργαστεί στο αντικείμενο σπουδών της. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Κάποιες φορές η αλήθεια είναι ότι νιώθω θυμό γιατί είναι μια δουλειά που δε με γεμίζει όσο θα με γέμιζε η εκπαίδευση και νιώθω ότι με κουράζει περισσότερο. Γενικά δε μου φαίνεται τελικά τόσο ενδιαφέρον το marketing, αν και είναι δημιουργικό, ενώ αντίθετα μου φαίνεται πολύ πιο ενδιαφέρον το να ξοδεύω για

παράδειγμα τον ελεύθερο μου χρόνο για να οργανώνω ένα μάθημα πριν μπω σε μια τάξη. (...) Οι πληρωμές είναι καλές και είναι τυπικές γιατί γίνονται πάντα στην ώρα τους. Υπάρχει σταθερότητα. Παίρνουμε δώρα, άδειες και κάνουμε ταξίδια. Το κλίμα μεταξύ μας γενικά είναι πολύ καλό. (...) Αν είχα την ευκαιρία να δουλέψω στην εκπαίδευση σίγουρα θα πήγαινα στην εκπαίδευση. Αλλά σε σχέση με κάτι άλλο, θα παρέμενα στη θέση που είμαι» (EP.9).

Σημαντικό είναι επίσης να αναφέρουμε ότι σχεδόν όλοι οι απόφοιτοι δήλωσαν ότι δε νιώθουν έτοιμοι να εργαστούν σε μια θέση εργασίας που θα αφορά το αντικείμενο σπουδών τους, καθώς η ετεροαπασχόληση τους έχει απομακρύνει. Πιο αναλυτικά, ανέφεραν ότι ο χρόνος που βρίσκονται μακριά από το αντικείμενο σπουδών τους, η απουσία της τριβής με το επάγγελμα τους, καθώς και η συνεχής εξέλιξη της γνώσης, είναι οι λόγοι για τους οποίους δε νιώθουν έτοιμοι. Μπορεί ψυχολογικά, κάποιες φορές, να ανέφεραν ότι νιώθουν έτοιμοι, γιατί είναι κάτι που επιθυμούν, αλλά πρακτικά δήλωσαν ότι δε νιώθουν το ίδιο. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Η αλήθεια είναι ότι δε νιώθω καθόλου έτοιμη και το βλέπω λίγο σαν βουνό. Έχω πάρα πολύ καιρό να ασχοληθώ με το αντικείμενο και ειδικά με το γνωστικό κομμάτι. Είναι δύσκολο πιστεύω να νιώθεις κάποιος αποφοίτους της σχολής μου έτοιμος. Πέρασαν πολλά χρόνια» (EP.5.).*
- *«Η αλήθεια είναι πως όχι γιατί έχω υπάρξει πολύ καιρό μακριά από το αντικείμενο. Δεν θεωρώ ότι οι γνώσεις μου αυτή την περίοδο πατάνε πάνω σε όσα εφαρμόζονται σήμερα στην Εκπαίδευση. Συνέχεια πρέπει να ενημερώνεσαι και να επιμορφώνεται και θα χρειαστώ σίγουρα παραπάνω σεμινάρια που θα με φέρουν πιο κοντά στο αντικείμενο γνωστικά. Ωστόσο ψυχολογικά νιώθω έτοιμη γιατί το θέλω» (EP.9.).*
- *«Δε νιώθω τόσο έτοιμη στο κομμάτι των γνώσεων γιατί όσο περνάει ο καιρός επειδή δεν έχω τριβή, θέλω πολλές επαναλήψεις. Στο κομμάτι της*

μεταδοτικότητας πιστεύω είμαι ίσως γιατί είναι στοιχείο της προσωπικότητας μου» (EP.4.).

- *«Όχι βέβαια! Σε καμία περίπτωση δε νιώθω. Δεν ξέρω αν κάποιος μπορεί να νιώθει έτοιμος. (...)Γιατί είμαι πολύ καιρό μακριά από τον χώρο και γνωστικά και πρακτικά» (EP.14.).*

Μόνο μία ήταν η απόφοιτη, η οποία φάνηκε αισιόδοξη να εργαστεί με ετοιμότητα σε μια θέση εργασίας που θα αφορά το αντικείμενο σπουδών της. Χαρακτηριστικά, ανέφερε ότι πιστεύει στον εαυτό της και ότι αυτό που έχει σημασία είναι να υπάρχει όρεξη και αγάπη για το επάγγελμα, καθώς, επίσης, δήλωσε ότι η μεταδοτικότητα είναι περισσότερο σημαντική από τη γνωστική κατάρτιση. Αναφέρει σχετικά:

«Πιστεύω στον εαυτό μου. Το ότι πριν τέσσερα χρόνια τελειώσαμε τη σχολή και τόσο καιρό ασχολούμαστε με κάτι άλλο δε σημαίνει ότι τώρα αν ξανά πιάσουμε ένα βιβλίο δεν θα θυμηθούμε κάποια πράγματα. Πιστεύω ότι έχει να κάνει με το ποσό το θέλεις και έχεις όρεξη. Εγώ θεωρώ ότι πιο σημαντική είναι η μεταδοτικότητα από τη γνώση του αντικειμένου καθαρά και αυτό είναι κάτι που έχω και πιστεύω ότι μπορώ να το κάνω. Θα χρειαστεί διάβασμα αλλά θα γίνει» (EP.8.).

3^ο Θεματικό μοτίβο: Καταλληλότητα και παραγωγικότητα ετεροαπασχολούμενων

Σε συνέχεια της συζήτησης, οι απόφοιτοι ερωτήθηκαν σχετικά με την καταλληλότητα και την παραγωγικότητα, την οποία νιώθουν στο χώρο εργασίας, όπου βρίσκονται.

Αξιοσημείωτο ήταν ότι οι απόφοιτοι δήλωσαν πως νιώθουν κατάλληλοι στη θέση της ετεροαπασχόλησής τους. Από την άλλη, λιγότεροι, ήταν εκείνοι που ένιωθαν παραγωγικοί, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις, οι ετεροαπασχολούμενοι δήλωσαν ότι δε νιώθουν παραγωγικοί. Δημιουργήθηκαν επομένως, τρία επιμέρους θεματικά μοτίβα: α) οι απόφοιτοι νιώθουν κατάλληλοι στην ετεροαπασχόλησή τους β)

οι απόφοιτοι που νιώθουν παραγωγικοί στην ετεροαπασχόλησή τους και γ) οι απόφοιτοι που δε νιώθουν παραγωγικοί στην ετεροαπασχόλησή τους.

Οι απόφοιτοι νιώθουν κατάλληλοι στην ετεροαπασχόλησή τους

Οι απόφοιτοι, στην πλειοψηφία τους, δήλωσαν κατάλληλοι στη θέση εργασίας, στην οποία βρίσκονται. Μέσα από τα λόγια τους, φάνηκε να θεωρούν πως έχουν τα κατάλληλα προσόντα αλλά και την εμπειρία, την οποία απέκτησαν με τα χρόνια, για τη θέση στην οποία εργάζονται. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Ναι! Θεωρώ ότι κάνω πολύ καλά τη δουλειά μου και είναι και όλοι ευχαριστημένοι μαζί μου αλλά και εγώ από τον εαυτό μου. Θεωρώ ότι έχω τα κατάλληλα προσόντα για αυτήν τη δουλειά. Γενικά είμαι σαν άνθρωπος επικοινωνιακή οπότε αυτό με βοηθάει σ' αυτή τη δουλειά και θεωρώ ότι ανταπεξέρχομαι επάξια» (EP.2.).*
- *«Νιώθω κατάλληλη γιατί δουλεύω πάρα πολλά χρόνια στο τομέα της εστίασης από τότε που τελείωσα το σχολείο. Νομίζω ότι αυτή τη δουλειά την ξέρω καλύτερα από κάθε άλλη. Νιώθω πραγματικά ότι είμαι πολύ καλή σερβιτόρα» (EP.3.).*
- *«Νιώθω πραγματικά πάρα πολύ κατάλληλη για την θέση γιατί μετά από πέντε ολόκληρα χρόνια δε νιώθω ότι μπορεί να υπάρξει κάποια περισσότερο κατάλληλη από μένα. Ξέρω τον χώρο, ξέρω τον κόσμο, ξέρω τους ανθρώπους με τους οποίους δουλεύω και έχω συνηθίσει και γνωρίζω πως να κάνω σωστά τη δουλειά μου. Ο, τι έχω μάθει για τη δουλειά το 'χω μάθει μέσα από τη δουλειά και μέσω εκπαιδεύσεων που μας προσέφερε. Θεωρώ ότι επειδή είχα πολύ όρεξη εξαρχής να μάθω και έμαθα, νιώθω αναντικατάστατη» (EP.11.).*
- *«Νιώθω κατάλληλος και το ανακάλυψα μέσα από τη δουλειά αυτό. Όταν πρωτοπήγα δεν ήμουν σίγουρος ότι θα είμαι κατάλληλος άσχετα αν μου άρεσε η ιδέα της δουλειάς αυτής. Μου άρεσαν τα παιδιά μου άρεσε η ιδέα να ασχοληθώ*

με ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και όλο αυτό το σκεπτικό του να βοηθάς χωρίς αντάλλαγμα. Νιώθω πλέον ότι κάνω τη δουλειά μου σωστά και ότι είμαι το ιδανικό άτομο για αυτήν τη δουλειά. Καλά, και πόσο μάλλον όταν τελικά σ' αρέσει αυτό που κάνεις και το κάνεις σωστά και αποδίδεις και βγαίνει η δουλειά, το συναίσθημα είναι πολύ ωραίο» (EP.15).

Οι απόφοιτοι που νιώθουν παραγωγικοί στην ετεροαπασχόλησή τους

Συνεχίζοντας, υπήρξαν κάποιοι ετεροαπασχολούμενοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι νιώθουν παραγωγικοί στη θέση εργασίας, όπου βρίσκονται. Χαρακτηριστικά δήλωσαν ότι νιώθουν παραγωγικοί, χρήσιμοι, δημιουργικοί, καθώς, επίσης και ότι δίνουν τον εαυτό τους στη εργασία τους και όλα αυτά μαζί, μέσα από τα λόγια τους, καταλαβαίνουμε ότι τους γεμίζουν συναισθητικά και τους ολοκληρώνουν ως άτομα. Οι ετεροαπασχολούμενοι αυτοί, είναι οι ίδιοι, οι οποίοι, είχαν αναφέρει, σε άλλα σημεία της συζήτησης, είτε ότι θα ήθελαν να εργάζονται, παράλληλα, με το αντικείμενο σπουδών τους, στην εργασία όπου βρίσκονται σήμερα, είτε ότι είχαν αναθεωρήσει τις επαγγελματικές τους προτιμήσεις και αποφάσισαν να μην επιστρέψουν στο επάγγελμά που σπούδασαν. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Καλά εντάζει σίγουρα νιώθω παραγωγική γιατί όταν τραγουδάω δίνω την ψυχή μου κάθε φορά, είμαι ο εαυτός μου. Πολλές φορές και χωρίς προσπάθεια καταφέρνω να διασκεδάζω και να ευχαριστώ τον κόσμο και αυτό εμένα με γεμίζει πάρα πολύ» (EP.1).*
- *«Νιώθω παραγωγικός γιατί πραγματικά δίνω τον εαυτό μου στη δουλειά, μαρσεύ να μαθαίνω πράγματα στους άλλους, να τους διασκεδάζω, να τους κάνω να ξεχνάνε τις δυσκολίες τους. Δίνομαι και νιώθω ότι παράγω έργο κάθε μέρα που είμαι εκεί. Δεν ξέρω αν όλοι νιώθουν έτσι αλλά εγώ βρήκα αυτό για το οποίο είμαι κομμένος και ραμμένος» (EP.15).*

- *«Ναι νιώθω παραγωγική Γιατί όταν κάνεις έναν πελάτη χαρούμενο και βλέπεις ότι του αρέσει αυτό που έχεις κάνει γι' αυτό που το έχεις προσφέρει σίγουρα σε κάνει χαρούμενο κι αυτό και νιώθεις ότι έχεις προσφέρει κάτι και ότι έχεις παράγει ένα έργο. Απλά στη φάση αυτή πιστεύω ότι σε μία θέση που θα ήτανε λίγο πιο ανώτερη από αυτήν που είμαι τώρα θα ήμουν ακόμα πιο παραγωγική γιατί έχω αρχίσει και βαριέμαι και μου φαίνονται όλα λίγο πολύ εύκολα και ... Θεωρώ ότι έχω ωριμάσει στη δουλειά αυτή και ότι δεν μπορώ να μένω στάσιμη, θέλω να εξελιχτώ. Πιστεύω ότι θα ήμουν περισσότερο παραγωγική αν με αναβαθμίζαν σε κάτι πιο πάνω όπως πχ. ως υπεύθυνη» (EP.8.).*
- *«Νιώθω αρκετά παραγωγικός. Με γεμίζει η δουλειά αυτή και περνάω καλά διασκεδάζω και ξέρω ότι κάνω τους πελάτες χαρούμενους. Αυτό από μόνο του σε κάνει να νιώθεις ότι προσφέρεις, ότι παράγεις έργο, κατάλαβες πως το λέω. Μαθαίνω καινούρια πράγματα, γνωρίζω ανθρώπους και αυτό με γεμίζει πολύ» (EP.14.).*

Οι απόφοιτοι που δε νιώθουν παραγωγικοί στην ετεροαπασχόλησή τους

Σε αντίθεση με τον μικρό αριθμό αποφοίτων, που δήλωσαν ότι νιώθουν παραγωγικοί, οι περισσότεροι ετεροαπασχολούμενοι φάνηκε πως δε νιώθουν το ίδιο. Στις περισσότερες περιπτώσεις είδαμε να θεωρούν ότι η εργασία, στην οποία βρίσκονται, δεν είναι δημιουργική και δεν μπορεί να προσφέρει παραγωγικότητα στους εργαζόμενους. Κάποιοι άλλοι ανέφεραν ότι η εργασία αυτή, τους κάνει να νιώθουν «αναλίσσιμοι», καθώς θεωρούν ότι θα μπορούσε, ακόμη, και κάποιος χωρίς πτυχίο να βρίσκεται στη θέση τους. Επιπλέον, ανέφεραν ότι δεν μπορούν να είναι το ίδιο παραγωγικοί, όσο θα ήταν εκείνοι, που έχουν σπουδάσει και εξειδικευτεί στο αντικείμενο που αφορά τη θέση, όπου οι ίδιοι εργάζονται.

Ακόμη, νιώθουν ότι η εργασία αυτή δεν ανταποκρίνεται στις ικανότητές τους, διότι θεωρούν πως έχουν εκπαιδευτικά προσόντα, τα οποία δεν απαιτούνται και δεν

χρειάζονται στη θέση που βρίσκονται, με αποτέλεσμα να μην τα αξιοποιούν. Σύμφωνα με τα λόγια τους, όλες οι προσπάθειες τους στην εκπαίδευση και τα χρόνια που έχουν αφιερώσει σε αυτήν, νιώθουν ότι δεν μπορούν να εκτιμηθούν και να αναγνωριστούν στο εργασιακό περιβάλλον, όπου ανήκουν. Το γεγονός αυτό, καθώς επίσης και ότι δηλώνουν ικανοί να προσφέρουν περισσότερα από αυτά που απαιτεί η θέση εργασίας τους, είναι και ο λόγος που δε νιώθουν παραγωγικοί. Τόνισαν, μάλιστα, ότι αν εργάζονταν στο επάγγελμά τους, σίγουρα θα ένιωθαν πολύ πιο παραγωγικοί και δημιουργικοί.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Όσο ένα βαθμό ναι θα μπορούσα να πω ότι είμαι λίγο αλλά και πάλι δεν ξέρω γιατί πιστεύω ότι ένας άλλος άνθρωπος, οποίος θα είχε σπουδάσει στο marketing και θα ήταν αυτό που θα του άρεσε κίολας. Θα μπορούσε να είναι πολύ πιο παραγωγικός και αποδοτικός από μένα. Παραγωγική θα ένιωθα πολύ περισσότερο σε μία θέση που αφορά το αντικείμενο σπουδών μου» (EP.9).*
- *«Πιστεύω ότι ανταποκρίνομαι στις συνθήκες του επαγγέλματος, αλλά νιώθω ότι χαραμίζομαι εκεί μέσα. Νιώθω ότι σπούδασα τόσα χρόνια για να κάνω κάτι άλλο και όχι αυτό. Δε φαντάζομαι τον εαυτό μου να μείνω εδώ ούτε σε κάτι παρόμοιο. Έχω πολλά περισσότερα να δώσω απ' το να κάνω αυτή τη δουλειά. Όλο αυτό που έχω χτίσει τόσα χρόνια νιώθω ότι απλά χαραμίζεται γι' αυτό και θέλω να αλλάξω δουλειά» (EP.13).*
- *«Νιώθω πάντα μέσα μου ότι έχω πολλά πράγματα να δώσω αλλά δε νιώθω ότι αξίζει να τα δώσω σε μια τέτοια δουλειά. Δεν ξέρω ακριβώς πως να σου το εξηγήσω. Δε νιώθω ότι αν δώσω το 100% του εαυτού μου, θα μου προσφέρει κάτι πίσω η δουλειά αυτή. (...) Δηλαδή ότι έχω σπουδάσει εδώ και τόσο καιρό ξέρω τόσα πράγματα και δεν τα αξιοποιώ σ' αυτή τη δουλειά. Δε δίνω δηλαδή αυτά που ξέρω. Πιστεύω ότι αυτήν τη δουλειά θα μπορούσε να την κάνει ο καθένας,*

αλλά νιώθω πολλές φορές ότι δε θέλω να είμαι ο καθένας. Αυτά που δίνω σταματάνε κάπου. Σίγουρα στο αντικείμενο μου θα ήμουν πολύ περισσότερο παραγωγική» (EP.7.).

- *«Γιατί εντάξει σαν σερβιτόρα δεν αισθάνομαι ότι προσφέρω και κάτι, όχι ότι θέλω να υποτιμήσω το επάγγελμα, απλά δεν είναι αυτό που με κάνει, με γεμίζει εμένα. Εγώ άλλα πράγματα ήθελα να προσφέρω στην κοινωνία, γι' αυτό και επέλεξα αυτό το επάγγελμα για να το σπουδάσω και σε αυτή τη δουλειά δε νιώθω ότι το πετυχαίνω αυτό. Δε νιώθω ότι δίνω όσα μπορώ να δώσω» (EP.6.).*

4^ο Θεματικό μοτίβο: Τα εφόδια μέσα από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησης

Σε όλους τους απόφοιτους ζητήθηκε να αναφέρουν τα εφόδια, τα οποία έχουν λάβει μέσα από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησής τους. Μέσα από τα λόγια τους, η ετεροαπασχόληση φάνηκε ότι συνέβαλε στην απόκτηση δεξιοτήτων και εμπειριών, βοηθητικών για την επόμενη εργασία, συναφής ή μη συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους, καθώς και στην οικονομική ανεξαρτησία τους. Οι απόφοιτοι υποστήριξαν ότι τα εφόδια, στο σύνολό τους, ήταν χρήσιμα και σε προσωπικό επίπεδο αλλά και σε επαγγελματικό επίπεδο, καθώς αναφέρθηκαν στην προσωπική και επαγγελματική εξέλιξη που έλαβαν, μέσα από την εργασιακή τους εμπειρία.

Σε επαγγελματικό επίπεδο, οι απόφοιτοι, οι οποίοι ένιωθαν φόβο και ανασφάλεια να εργαστούν σε μία θέση, η οποία θα αφορά το αντικείμενο σπουδών τους, μέσα από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησής τους, άρχισαν να νιώθουν περισσότερο έτοιμοι. Πιο αναλυτικά, ανέφεραν ότι με το πέρασμα του χρόνου στην ετεροαπασχόλησή τους, κατάφεραν να αποβάλλουν τον φόβο και την ανασφάλεια που ένιωθαν και άρχισαν να νιώθουν πιο σίγουροι για τον εαυτό τους επαγγελματικά και πιο συγκεκριμένα, δήλωσαν έτοιμοι να εργαστούν σε μια θέση εργασίας που θα αφορά το αντικείμενο σπουδών τους.

Σε προσωπικό επίπεδο, κάποιοι απόφοιτοι δήλωσαν ότι κατάφεραν να γίνουν περισσότερο εξωστρεφείς, κοινωνικοί αλλά και υπομονετικοί ως άτομα, απ' όσο ήταν πριν βρεθούν στη θέση εργασίας τους. Επιπρόσθετα, ανέφεραν ότι, μέσα από το εργασιακό τους περιβάλλον, είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν καινούρια άτομα, να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες καθώς και να μάθουν καλύτερα τον εαυτό τους, που υπό άλλες συνθήκες και σε μια άλλη εργασία, μπορεί να μην είχαν την ευκαιρία αυτή.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, αναφέρουν χαρακτηριστικά:

«Αλήθεια πάρα πολλά. Είδα ένα καινούργιο τελείως κομμάτι του κόσμου μέσα από αυτήν τη δουλειά. Έμαθα πάρα πολύ καλά να χρησιμοποιώ την αγγλική γλώσσα που δεν ξέρω αν θα είχα την ευκαιρία να μιλάω τόσο καλά αγγλικά ενώ βρίσκομαι στην Ελλάδα. Ένα το κρατούμενο δηλαδή είναι αυτό. Μετά είδα το πως λειτουργεί μία πολυεθνική εταιρία και μου άρεσε πάρα πολύ σαν εμπειρία. Και σίγουρα μου άρεσε και το κομμάτι της πολυπολιτισμικότητας και είχα την ευκαιρία να βρεθώ με πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους από άλλες εθνικότητες. Μου άρεσε πολύ αυτό. Αυτά νομίζω» (EP.4.).

«Η αλήθεια είναι ότι δεν περίμενα να το πω αυτό αλλά με έχει βοηθήσει πάρα μα πάρα πολύ στο θέμα της επικοινωνίας η δουλειά αυτή. Άρχισα να μιλάω περισσότερο με τον έξω κόσμο. Ήμουν αρκετά εσωστρεφής και γενικά ντροπαλή πριν μπω στο λιανεμπόριο. Όπως σου είπα και πριν σχετικά με το αντικείμενο σπουδών, φοβόμουν στη σκέψη ότι μπορεί να εκτεθώ σε μία τάξη. Μέσα από αυτή τη δουλειά όμως αυτό το πράγμα έχει διορθωθεί και πλέον δε νιώθω αυτό το φόβο, ίσα-ίσα νιώθω περισσότερο έτοιμη να εργαστώ στο αντικείμενο μου γιατί αυτό που με απομάκρυνε στην ουσία ήταν αυτός ο φόβος μου. Δεν ήξερα ότι μπορούσα να γίνω περισσότερο εξωστρεφής και να μην ντρέπομαι. (...)Αυτήν τη στιγμή που μιλάμε συνειδητοποιώ ότι εξαιτίας αυτής της δουλειάς άρχισαν να αλλάζουν και τα θέλω μου όσον αφορά την εκπαίδευση. Δηλαδή εννοώ ότι όσο σπούδασα αλλά και τελειώνοντας ήξερα ότι θέλω να βρίσκομαι ως εκπαιδευτικός σε ένα σχολείο. Πλέον, μέσα από αυτή τη δουλειά, επειδή ασχολήθηκα με θέματα διοίκησης και είχα και θέση ως συνυπεύθυνη, άρχισε να μου αρέσει περισσότερο

το κομμάτι της διοίκησης. Άρχισα να σκέφτομαι τον εαυτό μου μέσα στην εκπαίδευση σε μια διοικητική θέση. Τώρα που τα λέμε νιώθω πως αυτός ήταν και ο βασικός λόγος που επέλεξα το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό στη διοίκηση της εκπαίδευσης. Άρχισα να με βλέπω σε αυτόν τον ρόλο» (EP.7.).

«Σίγουρα ό, τι δουλειά και να κάνεις, σου δίνει πολλά πράγματα. Μέσα από την ψυχαγωγία όμως έμαθα καλύτερα τον εαυτό μου εννοώντας ότι πίστεψα κιόλας τις δυνατότητες μου, όσον αφορά το τραγούδι ακόμα περισσότερο. Αυτό γενικά μου έδωσε αυτοπεποίθηση σαν άνθρωπο. Πέρα απ' αυτό όμως θεωρώ ότι με βοήθησε στο να ψυχολογώ καλύτερα τους ανθρώπους, για παράδειγμα να καταλαβαίνω ότι θέλουνε να ακούσουνε να νιώθω λίγο τις ανάγκες τους, περνώντας χρόνο μαζί τους και αυτό πιστεύω ότι θα με βοηθήσει και στο επάγγελμά μου. (...) Σίγουρα νιώθω ότι μου έμαθε να προσαρμόζομαι στις δύσκολες συνθήκες της δουλειάς και να μπορώ να ανταπεξέλθω. Για παράδειγμα έχω δουλέψει και άρρωστη με πυρετό. Και σίγουρα στο ομαδικό κομμάτι της δουλειάς, έμαθα να συνεργάζομαι ακόμα και με άτομα που σε προσωπικό επίπεδο ταίριαζα, αλλά συνεργαστήκαμε άψογα για να βγει η δουλειά σωστά. Όλα αυτά γενικά πιστεύω ότι ήταν χρήσιμα για να μπορέσεις να επιβιώσεις σε κάθε δουλειά» (EP.1.).

«Μου έχει ανοίξει νέους ορίζοντες. Έχω καταλάβει με τι ακριβώς ήθελα να ασχοληθώ παρόλο που δεν το είχα σκεφτεί καν στα 18 μου και δεν ήξερα ούτε τι είναι ακριβώς. Αυτό που μου έμαθε η δουλειά αυτή είναι να βλέπω πως είναι να μην έχεις πράγματα, υλικά αγαθά αλλά και γενικά το να μην έχεις τίποτα, και έχω εκτιμήσει αυτά που έχω περισσότερο από ποτέ. Πλέον, εκτιμώ το καθετί γύρω μου. Με άλλαξε και πιστεύω με άλλαξε προς το καλύτερο αυτή η δουλειά» (EP.15.).

6^η Θεματική περιοχή: : Προσδοκίες αποφοίτων για την επαγγελματική τους πορεία

Η παρούσα θεματική περιοχή δημιουργήθηκε για να απαντήσει στο τέταρτο και τελευταίο ερευνητικό ερώτημα της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από διάφορες ερευνητικές ερωτήσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία της συνέντευξης, προσπαθήσαμε να αντλήσουμε πληροφορίες σχετικά με το πως διαμορφώνονται οι προσδοκίες των αποφοίτων για την επαγγελματική τους πορεία. Οι απόφοιτοι

ανακοίνωσαν τα επαγγελματικά τους πλάνα, αναφέροντας τα βήματα που σκοπεύουν να ακολουθήσουν, προκειμένου να πετύχουν τους επαγγελματικούς τους στόχους, σε πέντε χρόνια από τώρα.

Πολλές από τις απαντήσεις των αποφοίτων αφορούν σε προσδοκίες για μια επαγγελματική πορεία, η οποία θα βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το αντικείμενο σπουδών τους. Πιο συγκεκριμένα, κάποιοι απόφοιτοι φάνηκε να επιθυμούν να συνεχίσουν την εκπαιδευτική τους επιμόρφωση, αποκτώντας περισσότερα εκπαιδευτικά προσόντα, με σκοπό να καταφέρουν να διεκδικήσουν και να ενταχθούν σε μια θέση εργασίας, η οποία θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους. Ένας άλλος λόγος της υπερεκπαίδευσής τους, ειδικότερα των αποφοίτων εκπαιδευτικών σχολών, καταλάβαμε ότι είναι και η απόκτηση της ανάλογης μοριοδότησης για τον δημόσιο τομέα.

Κάποιοι, άλλοι ετεροαπασχολούμενοι παρουσίασαν διαφορετικά επαγγελματικά πλάνα, τα οποία δεν φάνηκε να έχουν κάποια συνάρτηση με το αντικείμενο σπουδών τους. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν περιπτώσεις, όπου οι απόφοιτοι δήλωσαν ότι σκοπεύουν να συνεχίσουν την εκπαιδευτική τους πορεία και να αποκτήσουν περισσότερα και υψηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα, όμως, αυτήν τη φορά, στοχεύοντας στην επαγγελματική τους εξέλιξη, αναφορικά με τη θέση εργασίας, όπου, ήδη, βρίσκονται. Υπήρξαν, επίσης, και περιπτώσεις αποφοίτων, στις οποίες διακρίναμε την έλλειψη επαγγελματικών πλάνων, καθώς κάποιοι απόφοιτοι φάνηκαν να αισθάνονται ανασφάλεια, σύγχυση και αβεβαιότητα για το μέλλον.

Τέλος, μέσα από τα λόγια τους, καταλαβαίνουμε το μέγεθος της διάθεσης, της θέλησης και της επιμονής που έχουν, ώστε να κυνηγήσουν μια θέση εργασίας που να αφορά το αντικείμενο σπουδών τους. Κάποιοι απόφοιτοι φάνηκε να έχουν μεγάλη θέληση να κυνηγήσουν το επάγγελμά τους, ενώ άλλοι όχι. Στους πρώτους, μάλιστα, ζητήθηκε να αναφέρουν από που αντλούν τη δύναμη και τη διάθεση αυτή, ενώ στους δεύτερους ζητήθηκε να αναφέρουν τον λόγο που δε νιώθουν το ίδιο. Δημιουργήθηκαν, επομένως, τρία θεματικά μοτίβα: α) επαγγελματικά πλάνα που αφορούν το αντικείμενο σπουδών,

β) επαγγελματικά πλάνα που δεν αφορούν το αντικείμενο σπουδών και γ) απουσία επαγγελματικών πλάνων.

1^ο Θεματικό μοτίβο: Επαγγελματικά πλάνα που σχετίζονται με το αντικείμενο σπουδών

Στο παρόν θεματικό μοτίβο, παρουσιάζονται οι προσδοκίες των αποφοίτων για την επαγγελματική τους πορεία, περιγράφοντας τα επαγγελματικά τους πλάνα και τα βήματα, τα οποία, ήδη, ακολουθούν αλλά και που σκοπεύουν να ακολουθήσουν, προκειμένου να καταφέρουν να ενταχθούν σε μια, συναφή, θέση εργασίας με το αντικείμενο σπουδών τους. Οι ετεροαπασχολούμενοι, φάνηκε να έχουν τη διάθεση και την επιμονή να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους και να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας που θα αφορά το αντικείμενο σπουδών τους. Ακόμη, οι συγκεκριμένοι απόφοιτοι εξηγούν τους λόγους για τους οποίους έχουν τη διάθεση αυτή, καθώς, επίσης, αναφέρουν και από που αντλούν τη δύναμή τους.

Οι προσπάθειες που έχουν κάνει ως σήμερα, οι σπουδές τους και η αγάπη τους για το αντικείμενο σπουδών είναι η πηγή της δύναμής τους και οι λόγοι για τους οποίους είναι αισιόδοξοι, επιμένουν και δεν παραιτούνται. Επιπλέον, μέσα από τα λόγια τους, καταλαβαίνουμε ότι οι προσδοκίες τους είναι σύμφωνες με τα προσόντα που διαθέτουν, αλλά και με τις προσπάθειες, που, ήδη, έχουν κάνει και που σκοπεύουν να κάνουν. Ακόμη, φάνηκαν αισιόδοξοι για τα βήματα που έχουν κάνει ως σήμερα, πιστεύοντας ότι θα αποδώσουν στο μέλλον και θα ανταμειφθούν για τις προσπάθειές τους.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Έχω συγκεκριμένο πλάνο. Θέλω να κάνω κι ένα δεύτερο μεταπτυχιακό και ακόμα μία γλώσσα. Πιστεύω ότι με αυτά μπορώ να με φανταστώ σε πέντε χρόνια σε μία θέση εργασίας που να είναι ακριβώς πάνω στο αντικείμενο μου. Πιστεύω θα έχω πάρει τα μόρια που χρειάζομαι (...) πραγματικά θέλω να το κυνηγήσω και θα το κυνηγήσω κι άλλο (...) Έχω την διάθεση γιατί πιστεύω ότι είμαι φτιαγμένη για αυτό το επάγγελμα και πιστεύω ότι θα είμαι πολύ καλή σε αυτό.*

Είναι κάτι από αγαπώ και δε θέλω να τα παρατήσω (...)Έχω κάνει αρκετά βήματα. Έχω κάνει ένα μεταπτυχιακό και αρκετά σεμινάρια. Προσπαθώ γενικά να μαζεύω μόρια προκειμένου κάποια στιγμή να διοριστώ στο Δημόσιο. Στέλνω γενικά βιογραφικά σε φροντιστήρια για να αποκτήσω και μια εμπειρία έστω και μια μικρή τάξη. Πιστεύω ότι θα τα βήματα κάποια στιγμή θα αποδώσουν δε γίνεται όλος αυτός ο κόπος να πάει χαμένος» (EP.2.).

- *«Σίγουρα θέλω να κάνω ένα μεταπτυχιακό απλά δεν είμαι ακριβώς και τελείως σίγουρη για το τι θέλω να κάνω (...) οπότε πρέπει να είμαι αρκετά σίγουρη σ' αυτό που θα επιλέξω και θα δώσω τα λεφτά μου. Είναι απαραίτητο να γίνει αυτό και το ξέρω. Ταυτόχρονα τώρα δουλεύω για να μαζέψω αυτά τα λεφτά. Ωστόσο προσπαθώ να κάνω κάποια σεμινάρια τα οποία είναι πιο οικονομικά και μπορώ να τα ανταπεξέλθω στη φάση αυτή και θα συνεχίσω να κάνω κι άλλα, ακόμα και μοριοδοτούμενα. Και όταν ολοκληρώσω όλα αυτά σίγουρα με φαντάζομαι σε μία θέση σχετική με το αντικείμενο μου, πιστεύω ότι θα τα 'χω καταφέρει (...) Θεωρώ ότι αντλώ δύναμη από τον κόπο που έχω κάνει, από τις προσπάθειες μου και τις σπουδές μου και ό,τι έχω κάνει μέχρι τώρα. Θεωρώ ότι μου αξίζει να δουλέψω στο αντικείμενο μου (...)Έχω κάνει το βιογραφικό μου το οποίο το έχω φτιάξει μόνη μου και το προωθώ όσο μπορώ. Κάνω κάποια σεμινάρια και γενικά προσπαθώ να κάνω κι άλλα. Έχω περάσει αρκετές συνεντεύξεις και έχω εξοικειωθεί ακόμα και με την απόρριψη. Έχω στείλει βιογραφικά και σε θέσεις που δεν είναι εντελώς πάνω στο κομμάτι μου αλλά είναι πολύ κοντά που θα ήμουν διατεθειμένη να το κάνω κι αυτό για αρχή. (...) Ναι πραγματικά πιστεύω ότι θα αποδώσουν κάποια στιγμή αν και μπορεί να είναι αργά δηλαδή να περάσουν κι άλλα χρόνια αλλά πιστεύω στο τέλος θα αποδώσουν» (EP.6.).*
- *«Για να μη λέω μεγάλα λόγια θα ήθελα να είμαι διορισμένος σε ένα νησί ή σε κάποια πόλη, ασκώντας το αντικείμενο μου αλλά και την νοηματική ως διερμηνέας (...) . Και το μεταπτυχιακό το οποίο τώρα σκοπεύω να κάνω είναι σχετικό με την κώφωση και την βαρηκοΐα. Σκέφτομαι και ένα μεταπτυχιακό στην διαπολιτισμική εκπαίδευση. Παράλληλα κάνω και σεμινάρια. Πιστεύω ότι με όλα αυτά θα βρίσκομαι κάπου εκεί σε πέντε χρόνια (...)σκοπεύω να το κυνηγήσω ναί.*

Για να φτάσω όμως εκεί, κάνω όλα αυτά που κάνω τώρα και είμαι αισιόδοξος ότι θα αναγνωριστούν στο μέλλον, γιατί πιστεύω ότι οι προσπάθειες δεν πάνε χαμένες. Αυτό σκέφτομαι και παίρνω δύναμη» (EP.13.).

- *«Θα ήθελα να έχω ανοίξει ένα φροντιστήριο με μία συνάδελφο μου, κάτι βασικά σαν φροντιστήριο που θα έχει και περισσότερες έτσι δημιουργικές απασχόλησης σε μεγαλύτερα παιδιά. Και σαν χόμπι να ασχολούμαι ακόμα με την αισθητική και να βγάζω έξτρα χρήματα από αυτό. (...) Ένα μεταπτυχιακό σίγουρα θα χρειαστεί που να αφορά την ψυχολογία παιδιών. (...) Ναι έχω και σκοπεύω να το κυνηγήσω. Είμαι τόσο καιρό σε δουλειά που δεν αφορά το αντικείμενο και τώρα έχω ωριμάσει πια και νιώθω ότι θέλω κάτι πιο σοβαρό. Όχι ότι αυτό που κάνω δεν είναι, εντάξει, αλλά δεν είναι το ίδιο εντάξει. Δεν μπορώ πάντα να είμαι στις πωλήσεις και αισθητικός. Έχω σπουδάσει και θέλω να βρω κάτι σχετικό» (EP.8.).*

2^ο Θεματικό μοτίβο: Επαγγελματικά πλάνα που δε σχετίζονται με το αντικείμενο σπουδών

Σύμφωνα με το δεύτερο θεματικό μοτίβο, οι απόφοιτοι παρουσιάζουν τα επαγγελματικά τους πλάνα, τα οποία δεν είναι σχετικά με το αντικείμενο σπουδών τους. Υπήρξαν κάποιοι, οι οποίοι φάνηκε να μην επιθυμούν να συνεχίσουν τις προσπάθειες αναζήτησης μιας εργασίας, που να σχετίζεται με τις σπουδές τους, καθώς έχουν αναθεωρήσει τις επαγγελματικές τους επιλογές και έχουν αποφασίσει να παραμείνουν στη θέση της ετεροαπασχόλησής τους. Οι ίδιοι, έχουν την επιθυμία να εξελιχθούν επαγγελματικά, με σκοπό να αποκτήσουν μια υψηλότερη θέση στο περιβάλλον, όπου εργάζονται, αποκτώντας περισσότερα, σχετικά, εκπαιδευτικά προσόντα.

Πιο συγκεκριμένα, οι απόφοιτοι δήλωσαν ότι θα ήθελαν να αποκτήσουν περισσότερα εκπαιδευτικά προσόντα, είτε μέσω ενός μεταπτυχιακού προγράμματος, είτε μέσω επιμορφωτικών σεμιναρίων, διεκδικώντας, μέσα από την εξέλιξή τους, μια υψηλότερη θέση, με περισσότερες ευθύνες, στο χώρο εργασίας τους. Επιπλέον, μέσα από τα όσα

ανέφεραν, φάνηκε ότι δεν έχουν ούτε διάθεση, ούτε τη θέληση να προσπαθήσουν, κυνηγώντας μια θέση εργασίας, συναφή, με το αντικείμενο σπουδών τους.

Ακόμη, καταλαβαίνουμε, μέσα από τα λόγια τους, ότι η μόνη περίπτωση να εργαστούν στο επάγγελμά τους, θα ήταν η ένταξή τους στο δημόσιο τομέα, παράλληλα, όμως, φαίνονται απαισιόδοξοι σχετικά με αυτό, καθώς θεωρούν ότι μια τέτοια πρόσληψη θα ήταν «θαύμα» ή «άπιαστο όνειρο», όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά. Κάποιοι ερωτώμενοι, μάλιστα, δήλωσαν ότι πληρούν, ήδη, τις προδιαγραφές για να ενταχθούν στο δημόσιο τομέα, αναφέροντας ότι δεν είναι διατεθειμένοι να αποκτήσουν περισσότερα εκπαιδευτικά προσόντα, αλλά ούτε και να κυνηγήσουν το επάγγελμά τους στον ιδιωτικό τομέα.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Θα ήθελα να έχω μαζέψει ακόμα μεγαλύτερη εμπειρία και γνώσεις πάνω στη δουλειά, την οποία βρίσκομαι, ώστε να εξελιχτώ και σε μια υψηλότερη θέση μέσα στην εταιρεία. Αλλά σίγουρα θέλω να είμαι πάλι στην ίδια δουλειά και στον ίδιο χώρο. Πλέον δε με φαντάζομαι να βρίσκομαι σε κάποια άλλη δουλειά. Στην καλύτερη περίπτωση θα ήθελα να αναλάβω περισσότερες ευθύνες. Ο στόχος μου είναι να εξελίσσομαι μέσα στη δουλειά για να το καταφέρω αυτό (...) Νομίζω όχι! Είναι αυτό που είχα πει και στην αρχή. Μετά από τόσα χρόνια, θεωρώ ότι θα έπρεπε ήδη να έχω μια εμπειρία, την οποία δεν πήρα ποτέ και δεύτερον γιατί μέσα από τη δουλειά στην οποία βρίσκομαι τώρα, επιβεβαιώθηκα ότι αυτό που σπούδαζα δεν ήταν αυτό που ήθελα» (EP.11.).*
- *«Σίγουρα θέλω να κάνω κάποιο μεταπτυχιακό αλλά αυτή τη φορά σε κάτι σχετικό με την τωρινή δουλειά. Ίσως θα έκανα και δεύτερο πτυχίο, πάλι σε κάτι σχετικό με τη δουλειά που κάνω τώρα ή και κάτι πάλι άσχετο. Ίσως και στην οινολογία (γέλιο). (...) Όχι η αλήθεια είναι δεν σκοπεύω να το κυνηγήσω καθόλου. Δε νιώθω ότι θέλω να κάνω κάτι παραπάνω. (...) Δεν έχω τη διάθεση γιατί ξέρω ότι με ένα πτυχίο δεν μπορώ να πάω σε ένα ιδιωτικό σχολείο. (...) Ξέρω ότι δε θα έκανα μεταπτυχιακό για να με βοηθήσει στη φάση που είμαι τώρα. Είμαι καλά στη*

δουλειά αυτή. Και τέλος τα ιδιαίτερα με έχουν απογοητεύσει και το δημόσιο είναι άπιαστο όνειρο πιστεύω» (EP.4.).

- «Αυτό που σκέφτομαι είναι το γεγονός ότι θα μπορούσα να κάνω ένα ακόμα μεταπτυχιακό το οποίο να είναι σχετικό με τη δουλειά την οποία κάνω τώρα, έτσι ώστε να με βοηθήσει να εξελιχθώ στη δουλειά αυτή και να βρίσκομαι σε μία καλύτερη θέση. Αν ωστόσο γίνει κάποιο θαύμα και μου δοθεί η δυνατότητα να διοριστώ τότε με τα χαράς να γυρίσω στην εκπαίδευση. (...) Αν γίνει το θαύμα με το δημόσιο ok αλλά δεν έχω να κάνω κάτι άλλο εγώ, θεωρώ ότι έχω τα προσόντα που χρειάζονται για τον διορισμό, οπότε δεν σκοπεύω να κάνω κάποια άλλη προσπάθεια» (EP. 9.).
- «Σκέφτομαι να συνεχίσω, παίρνοντας κάποιες πιστοποιήσεις από σεμινάρια που θα με βοηθήσουν στη δουλειά που είμαι τώρα για να ανέβω κατηγορία και να μπορώ να διεκδικήσω μια καλύτερη θέση και με περισσότερα χρήματα. Από την άλλη, ίσως να δοκίμαζα και κάτι άλλο, γιατί ντάξει με τόσα χαρτιά πιστεύω ότι και αλλού θα μπορούσα να δουλεύω και σε βάθος χρόνου θα μπορούσα να βγάζω και περισσότερα χρήματα. (...) Αν διοριστώ κάποια στιγμή, καλώς. Αλλά δεν ξέρω και πως θα είμαι ως τότε. Μπορεί τότε να μην το θέλω. Τώρα ok μου φαίνεται ιδανικό και ταυτόχρονα άπιαστο όνειρο που λένε, αλλά είναι πολύ μακριά. (...) Η αλήθεια είναι ότι επειδή έχω ήδη κάνει το μεταπτυχιακό μου και έχω προσπαθήσει αρκετά, πλέον δεν έχω κουράγιο ούτε διάθεση να προσπαθήσω περισσότερο και να ελπίζω» (EP.16.).

3° Θεματικό μοτίβο: Απουσία επαγγελματικών πλάνων

Υπήρξαν και μερικοί απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν μπερδεμένοι ως προς την επαγγελματική τους πορεία και απαισιόδοξοι σχετικά με την ένταξή τους σε μία θέση εργασίας, η οποία θα είναι σχετική με το αντικείμενο σπουδών τους. Μέσα από τα όσα αναφέρουν, αντιλαμβανόμαστε την αβεβαιότητα και τη σύγχυση που νιώθουν για το μέλλον, γεγονός στο οποίο οφείλεται και η απουσία των επαγγελματικών τους πλάνων.

Επιπλέον, φαίνεται να υπάρχει και η αμφιβολία για το αν τα βήματα που έχουν κάνει ως σήμερα θα αποδώσουν μελλοντικά. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Αλήθεια δεν ξέρω γιατί έτσι πως είναι τα πράγματα τώρα δεν μπορώ να φανταστώ πως θα είμαι μετά. Πάντα ήμουν μπερδεμένη και νομίζω θα είμαι. (...) Δεν σκοπεύω να το κυνηγήσω άμεσα. (...) Επειδή δεν ξέρω αν θα αποδώσουν γι' αυτό και δεν ξέρω αν θέλω πραγματικά να κάνω ένα μεταπτυχιακό και γενικά να επενδύσω σε αυτό που σπούδασα γιατί φοβάμαι ότι δεν θα αποδώσουν» (EP.10).*
- *«Πραγματικά είμαι πολύ μπερδεμένη. Δε φαντάζομαι που θα εξελιχθεί αυτό. Δεν αισθάνομαι καν αισιόδοξη ότι θα εργαστώ στο αντικείμενό μου. Και το ότι μαθαίνω τώρα ρωσικά δε ξέρω που θα με βγάλει κι αν θα αποδώσει με κάποιον τρόπο. Το μόνο σίγουρο είναι ότι δε θέλω να είμαι στην εστίαση στα 30 μου» (EP.3).*
- *«Πραγματικά δεν ξέρω που μπορεί να είμαι και τι θα κάνω στο μέλλον. (...) Δεν έχω τόσο την διάθεση να το κυνηγήσω τόσο πολύ γιατί είμαι αρκετά απογοητευμένη με τις τόσες απορρίψεις. (...) νιώθω ότι έχω κλείσει σε γνώσεις δεν θεωρώ ότι μπορώ να κάνω άλλα, δεν μπορώ και δεν έχω τη δύναμη να κάνω κι άλλα είμαι και 29 χρονών και ήδη κουράστηκα να διαβάζω. Τώρα το αν αυτά θα αποδώσουν είναι μετέωρο. Αλλά κουράστηκα» (EP.12).*

7^η Θεματική περιοχή: Τελική αποτίμηση αποφοίτων

Στην τελευταία θεματική περιοχή, θα παρουσιαστεί η τελική αποτίμηση των αποφοίτων σχετικά με τις προπτυχιακές τους σπουδές. Από τη μία, οι απόφοιτοι θα αναφέρουν όσα αποκόμισαν από τη σχολή σπουδών τους, κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους, και από την άλλη, καλούνται να επαναπροσδιορίσουν, υποθετικά, τις εκπαιδευτικές επιλογές που θα έκαναν, αν επέστρεφαν στα 18 τους χρόνια.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, δημιουργήθηκαν δύο θεματικά μοτίβα: α) η προσφορά των προπτυχιακών σπουδών και β) ο επαναπροσδιορισμός των εκπαιδευτικών τους επιλογών.

1^ο Θεματικό μοτίβο: Η προσφορά των προπτυχιακών σπουδών

Στο παρόν θεματικό μοτίβο, ζητήθηκε από τους απόφοιτους να παρουσιάσουν τα εφόδια που έχουν λάβει μέσα από την πανεπιστημιακή τους φοίτηση. Οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν, κυρίως, στις ακαδημαϊκές γνώσεις, τις οποίες έλαβαν μέσα από τη σχολή σπουδών τους. Ωστόσο, οι περισσότεροι έκαναν λόγο για την απουσία της πρακτικής άσκησης, από το πρόγραμμα σπουδών του τμήματός τους ή για την παρουσία μιας μη ουσιαστικής πρακτικής άσκησης.

Ακόμη, υπήρξαν και απόφοιτοι, οι οποίοι, ενώ δήλωσαν ότι έλαβαν κάποιες βασικές ακαδημαϊκές γνώσεις, επισήμαναν ότι τα περισσότερα από όσα έχουν μάθει, προήλθαν από την ατομική τους προσπάθεια, υποβαθμίζοντας, με αυτόν τον τρόπο, την συνεισφορά του πανεπιστημίου στην εκπαιδευτική τους κατάρτιση. Παρακάτω, παρουσιάζονται, οι απαντήσεις των αποφοίτων, σχετικά με όλα τα παραπάνω:

- *«Θεωρώ ότι μου έχει προσφέρει πολλές ακαδημαϊκές γνώσεις και σίγουρα έχω μάθει πολλά πράγματα σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά αυτό που πιστεύω ότι μου έλειψε πολύ απ' τη σχολή και δε μου το προσέφερε, ήταν το πρακτικό κομμάτι. Δεν υπήρχε πρακτική άσκηση κάτι που θεωρώ ότι ήταν πολύ κακό» (EP.4.).*
- *«Εντάξει μπορώ να πω ότι γενικά είναι μια καλή σχολή. Θα μπορούσε να ήταν καλύτερη σίγουρα. Θεωρώ όμως ότι είναι πολύ πιο καλή στο θεωρητικό κομμάτι και όχι τόσο στο πρακτικό. Βέβαια είχαμε δύο πρακτικές οι οποίες ήταν υποχρεωτικές που κάναμε, αλλά βέβαια δεν ήταν ακριβώς αυτό που περίμενα, δεν μας έκαναν πιστεύω να ψηθούμε στο κομμάτι, να μάθουμε δηλαδή καλύτερα το πράγμα και να πάρουμε γνώσεις από αυτό, όπως μάθαμε στο θεωρητικό. (...)Γιατί δεν ήταν τα πλαίσια τόσο ουσιαστικά, δηλαδή νιώθω ότι γίναν οι*

πρακτικές απλά για να γίνουνε, να περάσουν γρήγορα. Δεν ήταν στοχευμένες δηλαδή, αυτό ένιωθα» (EP.6.).

- *«Εντάξει κυρίως θεωρητικές γνώσεις. Το τμήμα γενικά είχε πολύ λίγη πρακτική εφαρμογή και δεν πιστεύω ότι επαρκούσε. Ήταν μια καλή θεωρητική βάση και πήρα κάποιες βασικές γνώσεις. Τα περισσότερα, όμως, τα έμαθα μόνη μου από σεμινάρια και διαβάζοντας εκτός σχολής» (EP.9.).*
- *Εντάξει σίγουρα έμαθα κάποια πράγματα χρήσιμα και για τη ζωή και για το παιδαγωγικό κομμάτι. Βασικά σκέψομαι ότι τα αρχαία, την ιστορία και την έκθεση από την Τρίτη λυκείου έχω να τα πιάσω. Υποτίθεται ότι ένας φιλόλογος θα έπρεπε να τα διδάχθει στη σχολή με άλλους τρόπους. Είχαμε περισσότερο παιδαγωγικά μαθήματα και η πρακτική που είχαμε ήταν πολύ μικρή και δεν ήταν καθόλου οργανωμένη. Δεν νιώθω ότι πήρα κάτι ουσιαστικό από την πρακτική βασικά» (EP.5.).*
- *«Πέρα από γενικές γνώσεις, τίποτα πρακτικό. Έμαθα αρκετά πράγματα πολιτικού περιεχομένου, όπου και αυτό με ενδιέφερε για να την επιλέξω ως σχολή. Και τα βιβλία ήταν χρήσιμα αλλά πέρα από αυτά, έλειπε σίγουρα η πρακτική πιστεύω» (EP.15.).*

2^ο Θεματικό μοτίβο: Επαναπροσδιορισμός εκπαιδευτικών επιλογών

Στο τέλος της συζήτησης, ζητήθηκε από τους απόφοιτους να απαντήσουν υποθετικά, σχετικά με τις εκπαιδευτικές επιλογές που θα έκαναν, εάν βρίσκονταν και πάλι στην ηλικία των 18 χρόνων. Κάποιοι απόφοιτοι απάντησαν ότι θα επέλεγαν και πάλι την ίδια σχολή σπουδών, ενώ άλλοι όχι. Δημιουργήθηκαν επομένως δύο επιμέρους θεματικά μοτίβα απαντήσεων: α) η επιλογή ίδιου αντικειμένου σπουδών και β) η επιλογή διαφορετικού αντικειμένου σπουδών.

Επιλογή ίδιου αντικειμένου σπουδών

Υπήρξαν πολλοί απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι αν βρίσκονταν ξανά στην ηλικία των 18 ετών και είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν, για άλλη μια φορά, το αντικείμενο σπουδών τους, θα έκαναν τις ίδιες εκπαιδευτικές επιλογές. Οι λόγοι για τους οποίους θα έκαναν τις ίδιες επιλογές, οφείλεται, σύμφωνα με τα λόγια τους, στην αγάπη τους και το ενδιαφέρον τους για το αντικείμενο σπουδών τους. Οι απόφοιτοι αυτοί, ακόμη και αν δυσκολεύονται να βρουν εργασία, αλλά και όντας ετεροαπασχολούμενοι, φάνηκε να μην έχουν μετανιώσει για την επιλογή της σχολής σπουδών τους. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Ναι θα έκανα τις ίδιες. Δε νομίζω ότι θα μπορούσα να επιλέξω κάτι άλλο γιατί πιστεύω ότι θα μου ταίριαζε κάτι άλλο, όσο αυτό. Είναι κάτι που αγαπώ και θα το ξανά διάλεγα» (EP.2.).*
- *«Θα διάλεγα πάλι το ίδιο αντικείμενο. Είναι κάτι που μου αρέσει πολύ και δεν ξέρω αν θα μπορούσα να το αλλάξω ακόμα κι αν δυσκολεύομαι τώρα να βρω δουλειά, πιστεύω ότι κάποια στιγμή θα το καταφέρω και θα ανταμειφτούν οι κόποι μου. Όποτε θα διάλεγα την ίδια σχολή ναι» (EP.6.).*
- *«Θα επέλεγα την ίδια σχολή. Αυτό που είχα στο μυαλό μου τότε που ήθελα ψυχολογία δεν ήταν αυτό που ήθελα τελικά. Δηλαδή είδα και τα μαθήματα της σχολής και δε μου άρεσαν. Θα διάλεγα την ίδια σχολή με τώρα αλλά θα έδινα μεγαλύτερη βάση μέσα στη σχολή. Στα 18 πετούσα χαρταετό. Δεν έδινα πολύ σημασία στη σχολή» (EP.7.).*
- *«Αν ήμουν 18 χρόνων θα επέλεγα να σπουδάσω ακριβώς την ίδια σχολή αλλά ίσως στο εξωτερικό, μπορεί στην Αγγλία. Σημασία όμως έχει ότι αυτό ήθελα και θέλω ακόμα οπότε δεν έχω αλλάξει γνώμη» (EP.13.).*

Επιλογή διαφορετικού αντικειμένου σπουδών

Από την άλλη, υπήρξαν και αρκετοί απόφοιτοι, οι οποίοι φάνηκε να έχουν αναθεωρήσει τις εκπαιδευτικές τους επιλογές, δηλώνοντας, ότι αν βρίσκονταν ξανά στην ηλικία των 18, θα επέλεγαν ένα διαφορετικό αντικείμενο σπουδών. Συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι η επιλογή τους θα βασιζόταν στην κατάλληλη ενημέρωσή τους, σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση κάθε σχολής, και όχι στην αγάπη τους για το αντικείμενο σπουδών. Βασιζόμενοι στα σημερινά δεδομένα, οι περισσότεροι δήλωσαν ότι θα επέλεγαν μια σχολή με πρακτικές εφαρμογές, αποφεύγοντας τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Συχνή ήταν η αναφορά στο marketing, όπου σύμφωνα με τα λόγια των αποφοίτων, είναι ένα αντικείμενο, το οποίο σήμερα έχει μεγάλη επαγγελματική αποκατάσταση. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

- *«Νομίζω κάποια ιδιωτική σχολή, σίγουρα περισσότερο πρακτική και όχι θεωρητική. Εντάξει όταν είσαι 18 χρονών δεν ξέρεις ακριβώς τι είναι αυτό που θέλεις και τι είναι αυτό που σου αρέσει. Αυτό που θα κοιτούσα περισσότερο θα ήταν να προσπαθούσα να μάθω περισσότερα για τα επαγγέλματα που έχουν μεγαλύτερη αποκατάσταση και να είμαι λίγο πιο βέβαιη για αυτά, παρά για κάτι που απλά μου αρέσει γιατί τελικά μπορεί και να μη σου αρέσει αυτό που νομίζεις ότι σου αρέσει στα 18. Με τα τωρινά δεδομένα θα διάλεγα το marketing γιατί αυτό δίνει πολλές θέσεις εργασίας σήμερα στην Ελλάδα» (EP.12.).*
- *«Η αλήθεια είναι πως δε θα επέλεγα την ίδια σχολή γιατί έχω δει πόσο μου κόστισε ψυχολογικά και πως η αστάθεια μου έφερε η επιλογή αυτή. Θα επέλεγα κάτι άλλο, όπως για παράδειγμα το marketing και το οικονομικό γιατί βλέπω τα τις συνθήκες σήμερα και είναι από τις δουλειές που έχουν απορρόφηση. Θα πήγαινα με βάση την αποκατάσταση δηλαδή» (EP.9.).*
- *«Σίγουρα δεν θα είχα επιλέξει τις ανθρωπιστικές επιστήμες και ενδεχομένως θα προσπαθούσα να αλλάξω κατεύθυνση αν γινόταν, προκειμένου να περάσω σε μία σχολή πιο πρακτική. Γενικά θα προτιμούσα τις πρακτικές επιστήμες και θα διάλεγα κάτι πιο κοντά στο marketing νομίζω που έχει αποκατάσταση» (EP.3.).*

- *«Σίγουρα όχι. Δεν θα πήγαινα με το συναίσθημα ούτε με αυτό δηλαδή που μου αρέσει. Πιστεύω ότι ίσως θα διάλεγα μία σχολή που θα ήταν περισσότερο σχετική με τη δουλειά που κάνω τώρα αλλά δεν είμαι και 100% σίγουρη. Αυτό που ξέρω ότι θα διάλεγα κάτι που θα ήξερα ότι θα έχει επαγγελματική αποκατάσταση» (EP.4.).*

5. Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό και αφού έχει προηγηθεί η ανάλυση των αποτελεσμάτων, θα παρουσιαστούν σε σύνοψη τα ευρήματα που έχουν εξαχθεί αναφορικά με τις αιτίες ετεροαπασχόλησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών και παράλληλα θα πραγματοποιηθεί η σύνδεση τους με την θεωρία, η οποία διατρέχει την παρούσα εργασία. Η ανάλυση του υλικού που συγκεντρώθηκε από τις συνεντεύξεις που διεξήχθησαν, επιδίωξε να απαντήσει στα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία τέθηκαν στην αρχή της έρευνας.

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αφορά τις διαδικασίες, μέσα από τις οποίες οι ετεροαπασχολούμενοι επέλεξαν τη σχολή ανθρωπιστικών σπουδών τους. Πιο συγκεκριμένα, κατά την ερευνητική διαδικασία, εξετάσαμε τα κριτήρια, τη στόχευση και τη συνειδητότητα, με την οποία οι απόφοιτοι πραγματοποίησαν τις εκπαιδευτικές τους επιλογές κατά την ηλικία των 18 τους χρόνων.

Όπως διαφάνηκε μέσα από τα ευρήματα που εξήχθησαν από την ανάλυση της πρώτης θεματικής περιοχής, που αφορά τη διαδικασία επιλογής της φοίτησης στη σχολή σπουδών των αποφοίτων, τα οποία διαμορφώθηκαν με γνώμονα την απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα, υπήρξαν, αρχικά, κάποιοι απόφοιτοι, οι οποίοι ανέφεραν ότι το επάγγελμα τους ήταν ένα όνειρο, το οποίο είχαν από την παιδική τους ηλικία, καθώς είχαν μεγάλη αγάπη αλλά και ενδιαφέρον για το αντικείμενο σπουδών τους. Επιπλέον, υπήρξαν και απόφοιτοι, οι οποίοι στηρίχτηκαν, κυρίως, στην επαγγελματική αποκατάσταση, την οποία θεωρούσαν ότι προσέφερε το επάγγελμα που επέλεξαν. Η αντίληψη των αποφοίτων για την επαγγελματική αποκατάσταση, την οποία προσέφερε η σχολή σπουδών, διαπιστώθηκε ότι ήταν βασισμένη μόνο σε ό,τι άκουγαν από τον περίγυρό τους (οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον).

Στη συνέχεια, ουσιαστική αναφορά, έγινε και στην έλλειψη του επαγγελματικού προσανατολισμού από τα σχολεία. Οι απόφοιτοι δήλωσαν πως ο λόγος που επέλεξαν τη σχολή σπουδών τους, οφειλόταν στην απουσία του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού, αναφέροντας ότι δεν ήταν ενημερωμένοι για το είδος και το περιεχόμενο των σχολών που μπορούσαν να επιλέξουν, καθώς και ούτε για τις προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης της κάθε σχολής. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει πόσο απαραίτητη είναι η εφαρμογή του θεσμού της Συμβουλευτικής και του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Σ.Ε.Π.) για τους εφήβους στην ανώτερη βαθμίδα της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, προκειμένου να βοηθηθούν και να διευκολυνθούν στο σχεδιασμό του επαγγελματικού τους μέλλοντος, εγκαίρως και με το λιγότερο δυνατό άγχος.

Όσον αφορά τη συνειδητότητα, από τη μία, υπήρξαν απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι επέλεξαν συνειδητά τη σχολή σπουδών τους, ενώ από την άλλη υπήρξαν και εκείνοι που δήλωσαν μη συνειδητοποιημένοι κατά τη διαδικασία επιλογής. Όσον αφορά τους πρώτους, παρά τις δυσκολίες που φανταζόντουσαν ότι μπορεί να έχει η σχολή σπουδών τους, οι απόφοιτοι δήλωσαν συνειδητοποιημένοι, δηλώνοντας ότι στηρίχτηκαν στην αγάπη και το ενδιαφέρον τους για το αντικείμενο. Από την άλλη, περισσότεροι ήταν οι απόφοιτοι, στους οποίους παρατηρήθηκε η έλλειψη κριτηρίων, στόχευσης και συνειδητότητας, ως προς τις εκπαιδευτικές τους επιλογές. Ήταν αρκετοί, εκείνοι, οι οποίοι δήλωσαν πως δεν ήταν συνειδητοποιημένοι και αυτό το απέδωσαν στο νεαρό της ηλικίας τους. Παράλληλα, διαπιστώσαμε ότι το γεγονός αυτό συνέβαλε στο να επηρεαστούν από το οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον. Με βάση τα στοιχεία που συλλέξαμε και μέσα από τις συζητήσεις με τους συνεντευξιζόμενους, βρέθηκε, και στις δύο περιπτώσεις, να υπάρχει άμεση σχέση του μορφωτικού επιπέδου αλλά και του επαγγέλματος των γονέων ως προς τις εκπαιδευτικές επιλογές που έκαναν οι απόφοιτοι.

Οι ερωτώμενοι παραδέχονται ότι επηρεάζονται από τους γονείς τους κατά τη διαδικασία της επαγγελματικής τους επιλογής, μέσα από το κατάλληλο πνευματικό και καθοδηγητικό περιβάλλον που διαμορφώνουν (Γέωργας, Μπεζεβέγκης, & Γιαννίτσας, 1991), καθώς και μέσα από τις μεταξύ τους σχετικές συζητήσεις (Κυρίτσης &

Χελιατσίδου, 2008). Στα περισσότερα θεματικά μοτίβα απαντήσεων που αφορούν την πρώτη θεματική περιοχή, φάνηκε ότι το μορφωτικό επίπεδο από τη μία, όσο και το επάγγελμα των γονέων από την άλλη, έχει άμεση σχέση με τις εκπαιδευτικές επιλογές των αποφοίτων.

Το εύρημα αυτό ερμηνεύεται ως άμεση επίδραση της οικογένειας στην επαγγελματική επιλογή, επειδή ο γονεϊκός προσανατολισμός και οι στάσεις προς το παιδί, έχουν επισημανθεί ως κρίσιμοι παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν το είδος της επαγγελματικής απασχόλησης προς την οποία θα στραφεί τελικά το παιδί (Schoon, 2001). Διαπιστώθηκε, παράλληλα, ότι όσο πιο μορφωμένοι είναι οι γονείς, τόσο περισσότερο προσπαθούν να διασφαλίσουν ένα κατάλληλο πνευματικό και καθοδηγητικό περιβάλλον (Γεώργας, Μπεζεβέγκης, Γιαννίτσας, 1991). Από την άλλη, διαπιστώσαμε ότι όσο χαμηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, τόσο μεγαλύτερη είναι η προσπάθειά τους να κινητοποιήσουν τα παιδιά τους, ώστε να ακολουθήσουν επαγγέλματα, τα οποία σύμφωνα με τη δική τους κρίση, θα τους προσδώσουν άμεση επαγγελματική αποκατάσταση, ασφάλεια και σταθερότητα, αναφερόμενοι, συγκεκριμένα, στο δημόσιο τομέα, χωρίς να τους διασφαλίσουν, παράλληλα, το κατάλληλο πνευματικό και καθοδηγητικό περιβάλλον.

Επειδή η οικογένεια αποτελεί για το παιδί ένα φορέα κοινωνικοποίησης, φάνηκε ότι και η επαγγελματική κατάσταση των γονέων της οικογένειας, ως φορέα γνώσης για τα επαγγέλματα, ασκεί, επίσης, επίδραση στον έφηβο βάση της προοπτικής που υπάρχει για επαγγελματική αποκατάσταση και οικονομική εξασφάλιση (Βιτσιλάκη - Σορωνιάτη, 1997). Οι γονείς αποτελούν το πρότυπο των παιδιών όσον αφορά τις επαγγελματικές τους επιλογές καθώς από αυτούς λαμβάνουν σημαντικές πληροφορίες και εμπειρίες μάθησης (Levine & Hoffner, 2006).

Παρατηρούμε, λοιπόν, πως τα συμπεράσματα μας συγκλίνουν κατά πολύ με τις απόψεις του ερευνητή Super (1976 οπ. Αναφ. στο Marusic & Οικονόμου, 2012), σύμφωνα με τον οποίο οι προτιμήσεις του μελλοντικού επαγγέλματος ενός ατόμου

καθορίζονται από τη φαντασία του στην παιδική του ηλικία», ενώ και οι γονείς και το γενικότερο οικογενειακό περιβάλλον επηρεάζουν τις επαγγελματικές επιλογές ενός ατόμου.

Ένα ακόμη στοιχείο που φάνηκε ότι επηρεάζει τις επαγγελματικές επιλογές ενός μαθητή είναι το φιλικό του περιβάλλον. Με τους συμμαθητές του ο μαθητής αναπτύσσει φιλικές σχέσεις, ενώ έχει αποδειχθεί ότι η βοήθεια και η στήριξη των φίλων του είναι καθοριστικές για την επαγγελματική εξέλιξη του ατόμου (Felsman & Blustein, 1999). Αυτό μπορεί να συμβαίνει διότι, μέσω των φίλων του, ο έφηβος εκφράζει ευκολότερα τις απόψεις του, καθορίζει με μεγαλύτερη σαφήνεια τους στόχους του, λαμβάνει πληροφορίες για τις επαγγελματικές επιλογές άλλων και ανταλλάσσει πληροφορίες με άλλους εφήβους (Levine & Hoffner, 2006).

Σύμφωνα με τα ευρήματα της πρώτης θεματικής περιοχής, αντιλαμβανόμαστε πως μια μεγάλη μερίδα αποφοίτων χαρακτηρίζονται από την απουσία της κατάλληλης στήριξης και καθοδήγησης από το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον ως προς τις εκπαιδευτικές τους επιλογές. Παρατηρούμε ότι σε μια περίοδο, όπου ο μαθητής, περισσότερο ίσως από ό,τι στο παρελθόν, έχει ανάγκη από επιστημονική στήριξη και καθοδήγηση για να προετοιμαστεί αποτελεσματικά για την κοινωνία της γνώσης, της εργασίας, του κοινωνικού μετασχηματισμού, ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός, ως υποστηρικτική δράση, συρρικνώνεται, περιορίζοντας το ρόλο και τις παρεμβάσεις του με στόχο την αναλογική διανομή του κοινωνικού αγαθού της Παιδείας και των συνακόλουθων προοπτικών κοινωνικής κινητικότητας (Λογιώτης, 2014, σσ. 131). Ο περιορισμένος ρόλος του Σ.Ε.Π., αλλά και η επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος, ειδικότερα όταν αυτό χαρακτηρίζεται από την κτήση χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, μπορούν να θεωρηθούν ως πιθανές αιτίες ώθησης των μαθητών σε μη συνειδητοποιημένες εκπαιδευτικές επιλογές και κατά συνέπεια και της μετέπειτα ώθησης των ίδιων στην ετεροαπασχόληση.

Συνεχίζοντας, όσον αφορά τη δεύτερη θεματική περιοχή, η οποία αφορά τα σχέδια των αποφοίτων κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους, διαπιστώσαμε ότι οι απόφοιτοι, κατά

πλειονότητα, οραματιζόντουσαν μια επαγγελματική πορεία, συναφή με το αντικείμενο σπουδών τους (Χαλικιά & Κιτσαρά, 2016· Γουλάρα, 2015· Χουτζιούμη & Παπαγεωργίου, 2009· Δημητρίου & Κάπαρος, 2007· Μουσούλη, 2003, όπ. αναφ. στην Παπαδιαμαντοπούλου, 2018). Υπήρξε, ωστόσο και μια μερίδα αποφοίτων, οι οποίοι έδειξαν άγνοια ως προς την επαγγελματική τους πορεία, βιώνοντας συναισθήματα ανασφάλειας και αβεβαιότητας για το μέλλον. Οι τελευταίοι, ήταν οι ίδιοι που, εξαρχής, είχαν επιλέξει τη σχολή σπουδών τους μέσα από την επιρροή της οικογένειάς τους, αλλά και λόγω της έλλειψης σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού.

Όσον αφορά, τώρα, στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της έρευνας, το οποίο αφορά τις αιτίες ώθησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών στην ετεροαπασχόληση, συλλέχθηκε ένα πλήθος ευρημάτων κατά την ερευνητική διαδικασία, τα οποία παρουσιάστηκαν στην τρίτη και τέταρτη θεματική περιοχή. Μέσα από αυτές τις θεματικές περιοχές, κατανοήσαμε τις αιτίες ετεροαπασχόλησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών και παράλληλα, παρουσιάσαμε κάποιους τρόπους ανάσχεσης του φαινομένου, τους οποίους πρότειναν οι ίδιοι οι απόφοιτοι.

Οι αιτίες, οι οποίες αναφέρθηκαν από τους απόφοιτους, αφορούν πολλούς διαφορετικούς παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται με την ομοιότητα μεταξύ κάποιων σχολών εκπαίδευσης, τις συνθήκες στην αγορά εργασίας, τις κοινωνικές σχέσεις και την οικογένεια καθώς και ψυχολογικούς παράγοντες.

Αρχικά, όσον αφορά το πρώτο θεματικό μοτίβο, φάνηκε, σύμφωνα με όσα ανέφεραν οι απόφοιτοι, ότι η ύπαρξη τόσων πολλών αποφοίτων από τμήματα εκπαίδευσης, δυσκολεύει σε μεγάλο βαθμό την απορρόφησή τους από την αγορά εργασίας. Το εύρημα αυτό φαίνεται να συμφωνεί με τα αποτελέσματα της έρευνας της Σιάνου-Κύργιου (2010), όπου αναφέρθηκαν και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι απόφοιτοι φάνηκε και στη δική μας περίπτωση να κατανοούν ότι το πτυχίο από μόνο του δεν αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα, ώστε να οδηγήσει απευθείας στην αγορά εργασίας καθώς, επίσης, θεωρούν ότι οι δυσκολίες προκύπτουν λόγω του πληθωρισμού και του ανταγωνισμού των αποφοίτων για τις ίδιες θέσεις εργασίας. Αναγνωρίζουν, ακόμη, ότι οι απόφοιτοι με όμοια βιογραφικά δεν έχουν τις ίδιες προοπτικές στην αγορά εργασίας, διότι η μετάβαση εξαρτάται και από άλλους παράγοντες όπως είναι τα επιπλέον εκπαιδευτικά τους προσόντα.

Επιπλέον, όπως διαφαίνεται από τα ευρήματα αυτού του θεματικού μοτίβου, οι απόφοιτοι υποστήριξαν πως ένας, ακόμη, λόγος της ετεροαπασχόλησής τους είναι ότι οι σχολές εκπαίδευσης έχουν πολλές διακλαδώσεις και παρέχουν γενικές ακαδημαϊκές γνώσεις, χωρίς να εστιάζουν στο πρακτικό μέρος της εκπαίδευσης. Αυτό φέρει ως αποτέλεσμα, η ελληνική αγορά εργασίας να μην εμπιστεύεται τους αποφοίτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άμεσα μετά την αποφοίτησή τους (Σκάγιαννης κ.συν., 2008). Σύμφωνα με τον Μ. Μητσόπουλο και Θ. Πελαγίτη (2005, σσ.13), οι φοιτητές που αποφοιτούν από τα κρατικά πανεπιστήμια και ΤΕΙ δεν είναι ικανοί να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής ακριβώς επειδή δεν αποκτούν κομβική, πολύπλευρη γνώση.

Όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, σύμφωνα με τους Archer & Davison (2008), το πανεπιστήμιο δυσκολεύεται και σε μεγάλο βαθμό αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Η αγορά εργασίας έχει στόχο την αναζήτηση εργαζομένων, οι οποίοι θα μπορούσαν άμεσα να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της θέσης τους. Από την άλλη πλευρά, το πνεύμα στο οποίο κινείται το πανεπιστήμιο είναι περισσότερο ερευνοκεντρικό και ακαδημαϊκό. Η λειτουργική διάσταση του αποφοίτου, επομένως, απουσιάζει από τη διάσταση των προσόντων του.

Συνεχίζοντας, σχετικά με το δεύτερο θεματικό μοτίβο, οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών αναφέρθηκαν και σε αιτίες που αφορούν στις συνθήκες της αγοράς εργασίας. Οι ετεροαπασχολούμενοι έκαναν λόγο για την αναντιστοιχία των προσόντων τους σε σχέση με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και τις ελλείψεις ευκαιρίες απασχόλησης που προκύπτουν. Επιπλέον, αναφέρθηκαν στις χαμηλές οικονομικές απολαβές του επαγγέλματος, στην αποκλειστική στόχευση στο δημόσιο τομέα αλλά και στην αλλαγή των επαγγελματικών τους προτιμήσεων.

Αρχικά, όσον αφορά την αναντιστοιχία των προσόντων, διαπιστώθηκε η αναγκαιότητα των αποφοίτων για υπερεκπαίδευση, δηλαδή για υπερβολική απόκτηση δεξιοτήτων, με στόχο τη βελτίωση των πιθανοτήτων απόκτησης καλύτερης εργασίας. Συχνή ήταν και η αναφορά στον ανταγωνισμό που επικρατεί στην αγορά εργασίας, καθώς, όπως, ήδη, αναφέρθηκε, η υπερεκπαίδευση μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη ανταγωνιστικότητα και καινοτομία (Corominas, Saurina & Villa, 2010). Οι ετεροαπασχολούμενοι

επισήμαναν το γεγονός ότι προσφέρονται θέσεις εργασίας που η πλήρωσή τους απαιτεί γνώσεις που μπορεί να αποκτηθούν στο μέλλον (Μπαμπανάσης, 1993).

Όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό μέρος της παρούσας έρευνας, έτσι και στα ευρήματά μας, φάνηκε πως η αναντιστοιχία της προσφοράς των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την επαγγελματική διάρθρωση της απασχόλησης, έχει ως συνέπεια την ανεργία και την ετεροαπασχόληση τους (Καραμεσίνη, 2003). Καθώς, η ανώτατη εκπαίδευση έχει κατακερματιστεί σε πολλές και διαφορετικές ειδικότητες με μεγάλη εξειδίκευση, η αγορά εργασίας ωθείται στο να αναζητά τον πιο κατάλληλο υπάλληλο για μια θέση, πιο έντονα. Ο αυξημένος ανταγωνισμός επιβάλλει την αναζήτηση τέτοιων αποφοίτων (Scott, 2005). Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η ελληνική αγορά εργασίας αναζητά αποφοίτους με όσο το δυνατόν περισσότερα προσόντα και μεγαλύτερη εξειδίκευση (όπ. ανάφ. στη Δόσχορη, 2015, σσ. 26).

Πέρα από την αναντιστοιχία μεταξύ των γνώσεων και δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού, οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν στη διαδικασία μετάβασης των νέων πτυχιούχων στην αγορά εργασίας, διαπιστώθηκε ότι σχετίζονται και με την έλλειψη εργασιακής εμπειρίας των νεότερων αποφοίτων σε σχέση με τους ηλικιακά μεγαλύτερους (Καραμεσίνη, 2006α, 2008). Οι απόφοιτοι δήλωσαν ότι οι εργοδότες αναζητούν την εμπειρία ανάμεσα στα προσόντα νέων εργαζομένων και μάλιστα σε υπερβολικό βαθμό. Το τελευταίο φάνηκε να παρουσιάζει μεγάλη δυσκολία, διότι για να έχει ένας νέος εμπειρία, θα πρέπει πρώτα με κάποιο τρόπο να ενταχθεί στην αγορά εργασίας. Όσο μεγαλύτερη, λοιπόν, είναι η εμπειρία που έχει ένας απόφοιτος, τόσο αυξημένες, θεωρείται ότι είναι οι πιθανότητες της επαγγελματικής του αποκατάστασης (Δόσχορη, 2015 σσ. 29). Η οικονομική ύφεση, αλλά και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, φάνηκε ότι δεν αφήνουν τους νέους να εκπληρώσουν τις φιλοδοξίες τους, αλλά προσπαθούν συνεχώς να καλύψουν την έλλειψη εργασιακής εμπειρίας με τις γνώσεις, υπερεπενδύοντας στην εκπαίδευση και ακολουθώντας την κοινωνία της γνώσης, της εξέλιξης, της τεχνολογίας και της γρήγορης διάχυσης της πληροφορίας (Leuven & Oosterbeek, 2011).

Επιπλέον, άλλη μια αιτία ώθησής τους στην ετεροαπασχόληση ήταν, όπως αναφέραμε και οι χαμηλές οικονομικές απολαβές του επαγγέλματος. Η ανάγκη για επιβίωση αλλά και το γεγονός ότι δεν μπορούσαν να συμβιβαστούν με έναν χαμηλό μισθό, που δε

συμφωνεί με τα προσόντα που διαθέτουν, τους οδήγησε σε μια εργασία με έναν ικανοποιητικότερο μισθό, ακόμη και αν δεν είχε σχέση με το αντικείμενο σπουδών τους. Οι νέοι φάνηκε ότι βρίσκονταν εξαρχής σε μια διαρκή αναζήτηση εργασίας, η οποία θα κάλυπτε τις μισθολογικές τους απαιτήσεις. Αν αναλογιστεί κανείς το εργασιακό περιβάλλον, το οποίο επικρατούσε και στο παρελθόν, επιβεβαιώνεται ότι οι μισθολογικές διαφορές ανάμεσα στους νεοεισερχόμενους και έμπειρους εργαζόμενους ήταν πάντα μια πραγματικότητα (Δόσχορη, 2015 σσ. 29).

Συνεχίζοντας, οι ετεροαπασχολούμενοι αναφέρθηκαν και στην αποκλειστική στόχευση της ένταξής τους στον δημόσιο τομέα. Αναζήτησαν μια θέση εργασίας, μη συναφή με το αντικείμενο σπουδών τους, με σκοπό να μαζέψουν χρήματα για να αποκτήσουν περισσότερα προσόντα και κατά συνέπεια μεγαλύτερη μοριοδότηση για την ένταξή τους στον δημόσιο τομέα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της Ε. Σιάνου-Κύργιου (2010), τα οποία αναφέρονται και στο θεωρητικό μας μέρος, έτσι επιβεβαιώνεται και εδώ ότι σε ένα μεγάλο ποσοστό πτυχιούχων, παρατηρείται η προτίμηση για μία θέση στον δημόσιο τομέα, η οποία μπορεί να εξασφαλίσει ασφάλεια και μονιμότητα.

Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι μέσα από τα ευρήματα αυτά, φάνηκε ότι ο ιδανικός εργοδότης των εργαζομένων αυτών είναι η κυβέρνηση, πιθανότατα λόγω των υψηλότερων αμοιβών και της ασφάλειας που εξακολουθεί να προσφέρει ο δημόσιος τομέας, αλλά ίσως και λόγω της επιρροής που είχαν δεχτεί από το οικογενειακό τους περιβάλλον κατά την περίοδο των 18 τους χρόνων. Οι περισσότεροι από τους απόφοιτους αυτούς, είχαν δηλώσει, εξαρχής, ότι η επιλογή σπουδών τους δεν ήταν συνειδητή, καθώς σε αυτήν συνέβαλαν αισθητά οι γονείς τους, χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα την ασφάλεια και σταθερότητα που προσφέρει ο δημόσιος τομέας. Παρόλο που η δυναμική της απασχόλησης στο δημόσιο είναι περιορισμένη, οι απόφοιτοι φάνηκε να στοχεύουν αποκλειστικά εκεί, βασιζόμενοι ίσως στο επικρατούν περιβάλλον του παρελθόντος, καθώς η λογική της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα είναι αποκύημα της λογικής του παρελθόντος (Σιάνου-Κύργιου, 2010).

Παρατηρήθηκε, ακόμη, και η αλλαγή των επαγγελματικών προτιμήσεων των αποφοίτων ως αιτία της ετεροαπασχόλησής τους. Διαπιστώθηκε ότι αυτό είναι πιθανόν να συμβεί σε πολλές περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα όταν ένας απόφοιτος

καταλαμβάνει μία θέση εργασίας, μη συναφή με το αντικείμενο σπουδών, ήδη από τα φοιτητικά του χρόνια μέχρι σήμερα, αλλά και όταν καταλαμβάνει μια θέση εργασίας μετά το πέρα των σπουδών του, συνειδητοποιώντας και στις δύο περιπτώσεις τι είναι αυτό που τελικά του ταιριάζει επαγγελματικά. Μέσα από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, φάνηκε ότι η αλλαγή των επαγγελματικών προτιμήσεων μπορεί να συνδεθεί και με την έλλειψη σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις, οι απόφοιτοι, οι οποίοι άλλαξαν τις επαγγελματικές τους προτιμήσεις, είχαν δηλώσει, εξ αρχής, την αβεβαιότητά τους για τις εκπαιδευτικές τους επιλογές στα 18 τους χρόνια.

Ο σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός (Σ.Ε.Π.), διαπιστώθηκε ότι έχει ύψιστη σημασία για την επαγγελματική πορεία των αποφοίτων, καθώς είναι ένα πρόγραμμα που επιδιώκει να ελαχιστοποιήσει τις ψυχολογικές και επαγγελματικές δυσκολίες, που ο αυριανός πολίτης θα βιώσει στη σκληρή κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα. Ο θεσμός του Σ.Ε.Π. έχει ως στόχο να παρέχει βοήθεια στο μαθητή ώστε να κάνει τις σωστές επιλογές για το μέλλον του. Οι απόφοιτοι πιστεύουν σε μεγάλο ποσοστό ότι προσφέρει σημαντική βοήθεια προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτό και μόνο προβάλλει την ανάγκη ενασχόλησης των αρμοδίων φορέων, με το θέμα και την αναβάθμιση του θεσμού του Επαγγελματικού Προσανατολισμού στα σχολεία. Ο Σ.Ε.Π. πρέπει να κάνει πολύ περισσότερα από το να προετοιμάσει απλά τους μαθητές να επιλέξουν μια εκπαιδευτική διαδρομή προς ένα επάγγελμα. Πρέπει να εφαρμόζει συμπληρωματικές δραστηριότητες εκτός αναλυτικού προγράμματος, που να στοχεύουν στον εφοδιασμό των μαθητών με ικανότητες διασφάλισης της σταδιοδρομίας τους, ώστε δια βίου να μπορούν να αντιμετωπίζουν απαιτήσεις αποτελεσματικής διαχείρισης της επαγγελματικής τους εξέλιξης καθώς και διατήρηση της απασχολησιμότητάς τους (Παλαιοκρασάς, 2006, Πρακτικά συνεδρίου ΕΚΕΠ, σσ. 101-11).

Όσον αφορά, τώρα, στα ευρήματα του επόμενου θεματικού μοτίβου, διαπιστώθηκε πως η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου, η επιρροή της οικογένειας και η έλλειψη οικονομικής υποστήριξης από το οικογενειακό περιβάλλον, είναι κάποιες από τις αιτίες της ετεροαπασχόλησης των αποφοίτων.

Αρχικά, διαπιστώθηκε, σύμφωνα με τα όσα ανέφεραν οι απόφοιτοι, ότι τα κοινωνικά δίκτυα των γονέων και των εργαζομένων έχουν αιτιώδη σχέση με την ευημερία, καθώς

και την εξεύρεση εργασίας, (Gayen, McQuaid & Raeside, 2010), όπως, επίσης, αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας έρευνας. Άλλωστε, το κοινωνικό κεφάλαιο, έχει διαπιστωθεί ότι είναι στενά συνδεδεμένο με αυτά καθώς περιορίζει την αναζήτηση εργασίας και με αυτό τον τρόπο αναδεικνύονται ή χάνονται ευκαιρίες απασχόλησης. Οι εμπλεκόμενοι, λοιπόν, σε ισχυρά κοινωνικά δίκτυα συμμετέχουν στην οργάνωση της εργασιακής δομής και απολαμβάνουν επαγγελματικά αλλά και κοινωνικά πλεονεκτήματα (Fernandez, Castillia & Moore, 2000). Τα αποτελέσματα είναι σύμφωνα με τον Bourdieu, ο οποίος, όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό μας μέρος, έχει υποστηρίξει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το κλειδί για την αναπαραγωγή προνομίων και ευκαιριών, παρέχοντας πολύτιμους κοινωνικούς δεσμούς, που μπορούν να αξιοποιηθούν για την γενικότερη πρόοδο των ατόμων. Τα άτομα, τα οποία προέρχονται από ευνοημένα κοινωνικά στρώματα, εξαρτώνται λιγότερο από την ανώτερη εκπαίδευση, σχετικά με την κοινωνική θέση, το εισόδημα και την επαγγελματική κατάστασή τους, ακόμη και αν η συμμετοχή τους είναι σε αρκετά υψηλό ποσοστό.

Συνεχίζοντας, η επιρροή που δέχτηκαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον, αλλά και η έλλειψη οικονομικής βοήθειας από αυτό, φάνηκε ότι οδήγησε τους απόφοιτους στην ετεροαπασχόληση. Αρχικά, με βάση τα όσα ανέφεραν, διαπιστώσαμε οι γονείς έχουν σχέση, όχι μόνο με τις εκπαιδευτικές επιλογές των παιδιών τους, όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα ευρήματα, αλλά και με την κατάσταση της ετεροαπασχόλησης, στην οποία βρίσκονται. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι απόφοιτοι, οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα οικονομικής στήριξης από το οικογενειακό τους περιβάλλον, είναι εύλογο να μην έχουν και τη δυνατότητα να προσπαθήσουν περισσότερο, αναμένοντας και διεκδικώντας, για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, μια εργασία, συναφή με το αντικείμενο σπουδών τους, καταλήγοντας έτσι ως ετεροαπασχολούμενοι.

Όσον αφορά το τελευταίο θεματικό μοτίβο της θεματικής περιοχής, διαπιστώθηκε ότι και οι ψυχολογικοί παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ένταση του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης. Φάνηκε να είναι λογικό, οι απόφοιτοι, έπειτα από μια σειρά ανεπιτυχών προσπαθειών εύρεσης εργασίας στο αντικείμενο σπουδών τους και βιώνοντας, παράλληλα, την απόρριψη, να απογοητευτούν και να οδηγηθούν στην

αναζήτησης μια εργασίας που δε αφορά το επάγγελμά τους. Η απόρριψη, λοιπόν, διαπιστώνεται ότι οδηγεί στην απογοήτευση, όπου είναι ένας συναισθηματικός παράγοντας, ο οποίος, μπορεί να επηρεάσει και να οδηγήσει τους απόφοιτους στην ετεροαπασχόληση, εγκαταλείποντας τις προσπάθειες αναζήτησης εργασίας.

Επιπλέον, παρατηρήθηκε και η συχνή αναφορά στην αποφυγή της ανεργίας, η οποία φάνηκε να είναι μια συναισθηματική πίεση για τους απόφοιτους, που τους οδηγεί να αναζητήσουν άμεσα μια εργασία, μη συναφή με το αντικείμενό τους, για να αποφύγουν την κατάσταση αυτή και να καταφέρουν να ανεξαρτητοποιηθούν οικονομικά. Στην μελέτη (1993), όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας έρευνας, ο Μπαμπανάσης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ετεροαπασχόληση αποτελεί το «άσυλο» ως προς τον παραγκωνισμό, την κοινωνική υποβάθμιση και κυρίως την ανεργία. Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο εργαζόμενος οδηγείται στο να αποδεχτεί μία θέση εργασίας χαμηλότερων δυνατοτήτων, έχοντας ως σκοπό είτε να βγει από την ανεργία είτε να εκμηδενίσει την περίοδο αναζήτησής της (Baert & Verhaest, 2014).

Αφού οι συνεντευξιαζόμενοι εξήγησαν τους λόγους για τους οποίους οι ίδιοι οδηγήθηκαν αλλά και γενικότερα, οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών οδηγούνται, στην ετεροαπασχόληση, στη συνέχεια, πρότειναν μερικούς τρόπους ανάσχεσης αυτού του φαινομένου. Κάποιες από τις προτάσεις των αποφοίτων αφορούν σε αλλαγές στην εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα, αλλαγές από το σχολείο έως και το Πανεπιστήμιο.

Όσον αφορά στο σχολείο, προτάθηκε η εισαγωγή σχολικού προσανατολισμού, η δημιουργία περισσότερων σχολείων και παράλληλα, η μείωση του αριθμού των μαθητών ανά σχολική τάξη. Οι ερωτώμενοι, λοιπόν, προσμέτρησαν αυτές τις αλλαγές ως απαραίτητες για την αποφυγή της ετεροαπασχόλησης.

Ξεκινώντας από τη διαδικασία μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας, διαπιστώθηκε ότι παραμένει σημαντικός ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός (Σ.Ε.Π.). Σε επίπεδο εκπαίδευσης, λοιπόν, ο Σ.Ε.Π. φαίνεται να αποτελεί την καινοτόμα πρακτική με στόχο τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας υπό το πρίσμα της αναλογικής

διανομής του αγαθού της Παιδείας. Στο πλαίσιο αυτό η εφαρμογή του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού παρουσιάζεται ως μια πρόκληση σε επίπεδο χάραξης των εθνικών εκπαιδευτικών πολιτικών, ώστε να ανταποκριθούν στους στόχους που τίθενται σε επίπεδο ευρωπαϊκών πολιτικών (όπ. αναφ. στον Λογιώτη, 2014, σσ. 59.).

Συνεχίζοντας, η δημιουργία περισσότερων σχολικών μονάδων αλλά και η μείωση των μαθητών σε κάθε τμήμα, η οποία συνεπάγεται και τη δημιουργία περισσότερων σχολικών τάξεων, είναι τρόποι με τους οποίους οι νέοι εκπαιδευτικοί θα αποκτήσουν περισσότερες ευκαιρίες εργασίας στο αντικείμενο σπουδών τους και κατά συνέπεια δε θα καταφεύγουν στην ετεροαπασχόληση. Επιπλέον, με τη μείωση αυτή συνεπάγεται, σύμφωνα με τους απόφοιτους, και η αλλαγή στην ποιότητα της εκπαίδευσης, καθώς μέσα σε ένα τμήμα με λιγότερους μαθητές, οι εκπαιδευτικοί είναι πιθανόν να κατορθώσουν να παρέχουν ένα πιο ποιοτικό και υποστηρικτικό περιβάλλον στους εκπαιδευόμενους. Σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι Παπακωνσταντίνου, Γ. και Παπακωνσταντίνου, Α.Α. (2016, σσ. 3), η σχέση του εκπαιδευτικού με το σχολείο, στη θεσμική (*institutionnelle*) και στη λειτουργική (*fonctionnelle*) του διάσταση, είναι άρρηκτη, άμεση, οργανική και συνεπώς πολύπλευρη, σύνθετη και πολυπαραγοντική, αφού επηρεάζεται όχι μόνο από τα επιμέρους χαρακτηριστικά και τις όποιες λογικές των κοινωνικών υποκειμένων, αλλά και από την πολυπλοκότητα της λειτουργίας των εκπαιδευτικών μονάδων και των εκπαιδευτικών συστημάτων ευρύτερα.

Τα ευρήματα αυτά, φαίνεται να συμφωνούν με μία έρευνα που παρουσίασε θετικά αποτελέσματα, η οποία εκπονήθηκε το 2011. Σύμφωνα με αυτή (Bakasa, L.), οι περισσότεροι από τους μαθητές και τους 32 εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα, προτιμούσαν μάλλον τάξεις μικρότερου μεγέθους από ότι μεγάλου. Έτσι, αναδείχθηκε μια θετική σχέση μεταξύ ακαδημαϊκών επιδόσεων των μαθητών και μεγέθους τάξης. Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα πίστευαν ότι οι επιδόσεις και η καλύτερη συμπεριφορά των μαθητών σχετίζονταν με τη μείωση του μεγέθους της τάξης (όπ. ανάφ. στην Παπαστάυρου,

2018). Σύμφωνα με τα παραπάνω, από την αυτονομία των σχολικών μονάδων κάποιος αναμένει, μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στο σύστημα, επιπλέον προσαρμογή του σχολείου και των εκπαιδευτικών στο μαθητή, αλλά και επιπλέον δημοκρατία στη λειτουργία του σχολείου (Παπακωνσταντίνου, Γ. & Παπακωνσταντίνου, Α.Α. 2016, σσ. 13).

Όσον αφορά το Πανεπιστήμιο, προτάθηκε η συγχώνευση πανεπιστημιακών τμημάτων και ο καθορισμός ενός ορίου εισακτέων φοιτητών στις σχολές ανθρωπιστικών επιστημών. Παρατηρήθηκε ότι πολλά τμήματα επιστημών εκπαίδευσης έχουν παρόμοιο πρόγραμμα σπουδών και ότι οι απόφοιτοι έχουν παρόμοιο γνωστικό υπόβαθρο, με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο ανταγωνισμός και η δυσκολία επαγγελματικής αποκατάστασης. Πιο συγκεκριμένα, η συγχώνευση αυτή προτάθηκε για τα πανεπιστημιακά τμήματα σπουδών, από τα οποία αποφοιτούν εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Με αυτούς τους τρόπους, οι απόφοιτοι θεωρούν ότι θα μειωθεί ο αριθμός των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών και κατά συνέπεια αυτό θα οδηγήσει και στη μείωση της ετεροαπασχόλησής τους.

Επιπλέον, έκαναν λόγο για μια περισσότερο στοχευμένη αλλά και υποχρεωτική πρακτική άσκηση, την οποία πρέπει να εμπεριέχει η κάθε ανθρωπιστική σχολή. Όπως αναφέρεται στην έρευνα της Βαγγελάτου (2021, σσ. 42), στο ελληνικό πλαίσιο, η πρακτική άσκηση ήταν παραδοσιακά υποχρεωτική για τους φοιτητές των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΤΕΙ), ωστόσο στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ), η πρακτική άσκηση έχει καθιερωθεί τα τελευταία δέκα χρόνια. Αν και παραμένει ακόμα υποχρεωτική για τους φοιτητές των ΤΕΙ, τα οποία πλέον έχουν ενσωματωθεί στα ΑΕΙ, σε πολλά τμήματα ΑΕΙ, η πρακτική άσκηση είναι προαιρετική (Σταμέλος, 2012; Μπουτσιούκη, 2015). Η ενίσχυση της εφαρμογής της στα ελληνικά πανεπιστήμια συνδέεται με τη μικτή χρηματοδότηση της από ευρωπαϊκές και ελληνικές πηγές, όπως τα προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ και ΕΣΠΑ, αλλά και από την αύξηση της κατανόησης της σημασίας που έχει σε ζητήματα όπως η ανεργία των νέων

και η απασχολησιμότητα τους (Σταμέλος, 2012, όπ. αναφ. στη Βαγγελάτου, 2021, σδ. 42).

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι παρόλο που η χρησιμότητα και η σημασία της πρακτικής άσκησης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να αμφισβητηθεί και εξαπλώνεται συνεχώς στα ΑΕΙ, αρκετοί ερευνητές τονίζουν ότι πρέπει να γίνουν σημαντικές αλλαγές και να εισαχθούν νέα εργαλεία και πολιτικές, προκειμένου να αποκομιστούν περισσότερα οφέλη από την πρακτική άσκηση, ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης από το εξωτερικό (IOBE, 2011; Asonitou, 2015; Μπουτσιούκη, 2015, όπ. αναφ. στη Βαγγελάτου, 2021, σσ. 42-43).

Συνεχίζοντας, όσον αφορά τα μεταπτυχιακά προγράμματα αλλά και τα επιμορφωτικά μοριοδοτούμενα σεμινάρια, οι απόφοιτοι θεωρούν ότι επιβάλλεται να πραγματοποιηθεί μείωση στα δίδακτρα, με σκοπό να είναι προσεγγίσιμα σε μεγαλύτερο αριθμό αποφοίτων. Με αυτόν τον τρόπο, θα δοθούν περισσότερες ευκαιρίες στους απόφοιτους να αποκτήσουν επιπλέον εκπαιδευτικά προσόντα και κατά συνέπεια περισσότερες πιθανότητες επαγγελματικής αποκατάστασης, αποφεύγοντας την ετεροαπασχόληση. Εκτός από τη μείωση, αναφέρθηκαν και στον αυστηρότερο έλεγχο κατά τη διεξαγωγή των διαδικτυακών σεμιναρίων που μοριοδοτούνται για τον δημόσιο τομέα, καθώς σύμφωνα με τα λόγια τους, είναι άδικο να μοριοδοτείται κάποιος από σεμινάρια που δεν παρακολουθεί, απλά και μόνο επειδή έχει την οικονομική δυνατότητα να στηρίζει την περαιτέρω επιμόρφωσή του.

Συνεχίζοντας, όσον αφορά τις λύσεις που πρότειναν σχετικά με την αγορά εργασίας, οι ερωτώμενοι έκαναν λόγο για το όριο ηλικίας των εργαζομένων, για την παροχή περισσότερων ευκαιριών, αλλά και για τη δημιουργία πιο ρεαλιστικών απαιτήσεων στην αγορά εργασίας.

Αρχικά, όσον αφορά το όριο ηλικίας, επειδή, οι απόφοιτοι, οι οποίοι αναφέρθηκαν στις συγκεκριμένες αλλαγές, είναι εκπαιδευτικοί, στην περίπτωση αυτή, αναφερόμαστε, κυρίως, στον καθορισμό του ορίου ηλικίας των εκπαιδευτικών που βρίσκονται σε σχολικές μονάδες. Υποστηρίχτηκε ότι πολλοί ηλικιωμένοι δεν μπορούν είναι τόσο αποδοτικοί, όσο είναι οι νέοι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από την όρεξη και το πάθος για τη διδασκαλία. Επομένως, θεωρήθηκε πως αν οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι συνταξιοδοτούνται νωρίτερα, αυτόματα θα δίνονται περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης στους νέους απόφοιτους. Ακόμη, αναφέρθηκαν και στην αλλαγή του ορίου ηλικίας που θα αφορά μία αλλαγή επαγγελματικών καθηκόντων. Προτάθηκε να καθοριστεί ένα όριο ηλικίας, φτάνοντας στο οποίο, οι εκπαιδευτικοί θα παραχωρούν τα διδακτικά τους καθήκοντα στους νέους απόφοιτους και θα αναλαμβάνουν άλλες θέσεις εργασίας στις εκπαιδευτικές μονάδες.

Όσον αφορά, όμως την αποδοτικότητα, καθώς δεν μπορούμε να επιβεβαιώσουμε, μέσα από την παρούσα έρευνα, ότι οι ηλικιωμένοι εκπαιδευτικοί δεν είναι αποδοτικοί στην εργασίας τους, έτσι, όσον αφορά και την αποδοτικότητα των νέων εκπαιδευτικών δεν μπορούμε να εξάγουμε σίγουρα συμπεράσματα στο σημείο αυτό. Έχει υποστηριχτεί ότι οι νέοι εκπαιδευτικοί κάτω από την πίεση των πρώτων δυσκολιών που συναντούν με την είσοδό τους στο επάγγελμα, δεν αλλάζουν μόνο συμπεριφορά (Fenwick,2011), αλλά αναθεωρούν και αξίες και αντιλήψεις αναφορικά με το τι είναι “καλό σχολείο” ή “καλή διδακτική μέθοδος” (Koch/Cloetta/Mueller-Fohrbrodt 1972, Mueller-Fohrbrodt et al, 1978, Niessen 1974, Hinsh 1979, Zeichner/Gore, 2008) (όπ. ανάφ. στις Καλτσούνη Χ.Ν. & Παπακωνσταντίνου Α.Α., 2016, σσ. 62). Οι αλλαγές αυτές, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν στην έρευνά τους οι Καλτσούνη και Παπακωνσταντίνου (2016, σσ. 62), αποδίδονται συχνά στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί νεοεισερχόμενοι στο επάγγελμα και οι οποίες οφείλονται τόσο στις ελλείψεις στη θεωρητική τους κατάρτιση, όσο και στην απουσία σύνδεσης μεταξύ θεωρίας και πράξης (Ulich, 1976, Giesecke, 1973, Ξωχέλλης, 2000, Eurydice, 2006).

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει στα ευρήματά της πρώτης θεματικής περιοχής, οι απόφοιτοι υποστήριξαν πως ένας, ακόμη, λόγος της ετεροαπασχόλησής τους είναι ότι οι σχολές εκπαίδευσης έχουν πολλές διακλαδώσεις και παρέχουν γενικές ακαδημαϊκές γνώσεις, χωρίς να εστιάζουν στο πρακτικό μέρος της εκπαίδευσης. Έχει ήδη υποστηριχτεί ότι οι θεωρητικές γνώσεις που αποκτούν οι φοιτητές των τμημάτων εκπαίδευσης, συνήθως, είναι πάρα πολλές, αλλά δεν αποδεικνύονται ιδιαίτερα χρήσιμες στην επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων και στην ανάπτυξη συγκεκριμένων στρατηγικών για την επίλυσή τους. Η απόσταση, λοιπόν, μεταξύ των γνώσεων που έχουν αποκτηθεί στη διάρκεια των σπουδών και της πραγματικής σχολικής ζωής και των δυσκολιών που ο εκπαιδευτικός αντιμετωπίζει όταν εισέρχεται στο επάγγελμα, μπορεί να οδηγήσει συχνά στην αναθεώρηση αντιλήψεων και προτύπων συμπεριφοράς από τη πλευρά των εκπαιδευτικών, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της νέας κατάστασης (Woods/Jeffrey, 2002) (όπ. ανάφ. στις Καλτσούνη & Παπακωνσταντίνου, 2016, σσ. 62).

Συνεχίζοντας, οι συνεντευξιζόμενοι πρότειναν και την παροχή περισσότερων ευκαιριών και παράλληλα, τη δημιουργία ρεαλιστικών απαιτήσεων στην αγορά εργασίας, ως λύσεις στο φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης.. Έγινε αναφορά, κυρίως, στην πολυετή προϋπηρεσία και τα υπερβολικά προσόντα, που απαιτούνται από τους εργοδότες, προσόντα τα οποία, δεν είναι εφικτό να υπάρχουν στους νέους απόφοιτους, οι οποίοι μόλις ολοκλήρωσαν τις προπτυχιακές τους σπουδές. Υποστηρίζεται ότι οι εργοδότες θα πρέπει να δίνουν περισσότερες ευκαιρίες στους νέους απόφοιτους που μεταβαίνουν στην αγορά εργασίας, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να εργαστούν στο αντικείμενο των σπουδών τους και να αποκτήσουν την εμπειρία που απαιτείται.

Τέλος, έντονη ήταν και η αναφορά στον ρόλο του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι απόφοιτοι πρότειναν την αναχαίτηση των προσλήψεων που προκύπτουν εξαιτίας κοινωνικών γνωριμιών. Σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι ετεροαπασχολούμενοι στην παρούσα έρευνα, οι κοινωνικές γνωριμίες που διαθέτουν κάποιοι εργαζόμενοι, ανεβάζουν τον δείκτη του κοινωνικού κεφαλαίου και αυτό έχει μια θετική επίδραση όχι μόνο στην

εξεύρεση εργασίας αλλά και στη μείωση της υπερεκπαίδευσης τους. Υποστηρίχθηκε ότι η διαδικασία αυτή δεν είναι αξιοκρατική, καθώς τις περισσότερες φορές οι απόφοιτοι που διαθέτουν κοινωνικές γνωριμίες και απολαμβάνουν επαγγελματικά πλεονεκτήματα, δεν διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα για τις θέσεις εργασίας, στις οποίες βρίσκονται. Όπως διαπιστώθηκε στην έρευνα της Σιάνου-Κύργιου (2010), έτσι και εδώ, φάνηκε ότι οι ετεροαπασχολούμενοι διακατέχονται από την εργασιακή ανασφάλεια, διότι συνδέουν τη δυνατότητα εξεύρεσης εργασίας με τα κοινωνικά δίκτυα από τα οποία αποκλείονται (Σιάνου-Κυργίου, 2010, σσ. 267).

Στη συνέχεια, επιδιώκουμε να απαντήσουμε στο τρίτο ερευνητικό μας ερώτημα, το οποίο αφορά τις συνθήκες ετεροαπασχόλησης των αποφοίτων. Μέσα από μια σειρά ερευνητικών ερωτήσεων, κατά τη διαδικασία της συνέντευξης με τους ετεροαπασχολούμενους, προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε τα συναισθήματά τους για τη θέση εργασίας στην οποία βρίσκονται, αλλά και για τις συνθήκες ετεροαπασχόλησής τους, παρουσιάζοντας τα αποτελέσματα αυτά, αναλυτικά, στην πέμπτη θεματική περιοχή.

Μια μερίδα αποφοίτων, οι οποίοι φάνηκαν ευχαριστημένοι, ανέφεραν, παράλληλα, τη σωματική και ψυχολογική κούραση, την οποία βιώνουν, καθώς και κάποιες φορές την επιθυμία τους να ασχοληθούν άμεσα με το επάγγελμά τους. Τα ανάμεικτα συναισθήματά τους σχετικά με τη θέση εργασίας στην οποία βρίσκονται, φάνηκαν όταν οι απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ευχαριστημένοι, δήλωσαν παράλληλα και μη ικανοποιημένοι με τις συνθήκες εργασίας που επικρατούν, αναφερόμενοι στο ωράριο εργασίας, στον μισθό, στο περιβάλλον και το κλίμα που επικρατεί στην εργασία τους, καθώς και στις επαγγελματικές τους σχέσεις. Υπήρξαν και περιπτώσεις, ωστόσο, όπου συνέβη το αντίστροφο και ενώ οι απόφοιτοι δήλωσαν ευχαριστημένοι με τις συνθήκες εργασίας, δεν φάνηκε να νιώθουν πλήρως ικανοποιημένοι, καθώς αυτό που δήλωσαν ότι επιθυμούν περισσότερο είναι να εργάζονται στο επάγγελμά τους.

Από την άλλη, μια μεγάλη μερίδα αποφοίτων, οι οποίοι δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένοι στην ετεροαπασχόλησή τους, εξέφρασαν την κούραση και την

απογοήτευση, που βιώνουν στο χώρο εργασίας τους, δηλώνοντας ότι δεν αισθάνονται ικανοποιημένοι, ούτε με την εργασία, ούτε με τις συνθήκες που επικρατούν. Οι συνεντευξιαζόμενοι αυτοί δήλωσαν ότι επιθυμούν άμεσα να αποχωρήσουν από την εργασία στην οποία βρίσκονται, καθώς ανυπομονούν να βρουν είτε μια εργασία που θα αφορά το επάγγελμά τους, είτε μια εργασία με καλύτερες συνθήκες, ακόμη και αν δε θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους.

Επιπλέον, ζητήθηκε, από όλους τους απόφοιτους να απαντήσουν, πιο συγκεκριμένα, αν νιώθουν κατάλληλοι και παραγωγικοί στο χώρο εργασίας τους. Οι απόφοιτοι, στην πλειοψηφία τους, δήλωσαν κατάλληλοι στη θέση εργασίας, στην οποία βρίσκονται, καθώς, φάνηκε να θεωρούν πως έχουν τα κατάλληλα προσόντα αλλά και την εμπειρία, την οποία απέκτησαν με τα χρόνια, για τη θέση στην οποία εργάζονται σήμερα. Επιπλέον, πέρα από έναν μικρό αριθμό αποφοίτων, οι οποίοι δήλωσαν ότι νιώθουν παραγωγικοί, αναφέροντας σε άλλα σημεία της συζήτησης, είτε ότι θα ήθελαν να εργάζονται, παράλληλα, με το αντικείμενο σπουδών τους, στην εργασία όπου βρίσκονται σήμερα, είτε ότι είχαν αναθεωρήσει τις επαγγελματικές τους προτιμήσεις, όντας αποφασισμένοι να μην επιστρέψουν στο επάγγελμά που σπούδασαν, οι περισσότεροι ετεροαπασχολούμενοι φάνηκε πως δε νιώθουν το ίδιο. Στις περισσότερες περιπτώσεις είδαμε να θεωρούν ότι η εργασία, στην οποία βρίσκονται, δεν είναι δημιουργική και δεν μπορεί να τους προσφέρει παραγωγικότητα. Πολλοί ανέφεραν ότι η εργασία αυτή, τους κάνει να νιώθουν «αναλώσιμοι», καθώς θεωρούν ότι θα μπορούσε, ακόμη, και κάποιος χωρίς πτυχίο να βρίσκεται στη θέση τους. Ανέφεραν, ακόμη, ότι δεν μπορούν να είναι το ίδιο παραγωγικοί, όσο θα ήταν εκείνοι, που έχουν σπουδάσει και εξειδικευτεί στο αντικείμενο που αφορά τη θέση, όπου οι ίδιοι εργάζονται.

Επιπλέον, δήλωσαν ότι η εργασία αυτή δεν ανταποκρίνεται στις ικανότητές τους, διότι θεωρούν πως έχουν εκπαιδευτικά προσόντα, τα οποία δεν απαιτούνται και δεν χρειάζονται στη θέση που βρίσκονται, με αποτέλεσμα να μην τα αξιοποιούν. Σύμφωνα με τα λόγια τους, όλες οι προσπάθειες τους στην εκπαίδευση και τα χρόνια που έχουν

αφιερώσει σε αυτήν, νιώθουν ότι δεν μπορούν να εκτιμηθούν και να αναγνωριστούν στο εργασιακό περιβάλλον, όπου ανήκουν. Το γεγονός αυτό, καθώς επίσης και ότι δηλώνουν ικανοί να προσφέρουν περισσότερα από αυτά που απαιτεί η θέση εργασίας τους, είναι και ο λόγος που δε νιώθουν παραγωγικοί. Τόνισαν, μάλιστα, ότι αν εργαζόνταν στο επάγγελμά τους, σίγουρα θα ένιωθαν πολύ πιο παραγωγικοί και δημιουργικοί.

Τέλος, όσον αφορά τα εφόδια που έχουν λάβει από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησης, μέχρι και σήμερα, αρκετοί ανέφεραν ότι η εργασία στην οποία βρίσκονται, τους προσέφερε εξέλιξη, προσωπική αλλά και επαγγελματική. Γενικότερα, η ετεροαπασχόληση φάνηκε ότι συνέβαλε στην απόκτηση δεξιοτήτων και εμπειριών, βοηθητικών για την επόμενη εργασία, συναφή ή μη συναφή με το αντικείμενο σπουδών τους, καθώς και στην οικονομική ανεξαρτησία τους. Οι απόφοιτοι υποστήριξαν ότι τα εφόδια, στο σύνολό τους, ήταν χρήσιμα και σε προσωπικό επίπεδο αλλά και σε επαγγελματικό επίπεδο.

Σε προσωπικό επίπεδο, οι περισσότεροι απόφοιτοι δήλωσαν ότι κατάφεραν να γίνουν περισσότερο εξωστρεφείς, κοινωνικοί αλλά και υπομονετικοί ως άτομα, απ' όσο ήταν πριν βρεθούν στη θέση εργασίας τους. Επιπρόσθετα, ανέφεραν ότι, μέσα από το εργασιακό τους περιβάλλον, είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν καινούρια άτομα, να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες καθώς και να μάθουν καλύτερα τον εαυτό τους, που υπό άλλες συνθήκες, μπορεί να μην είχαν την ευκαιρία αυτή. Σε επαγγελματικό επίπεδο, διαπιστώθηκε ότι οι απόφοιτοι, οι οποίοι ένιωθαν φόβο και ανασφάλεια να εργαστούν σε μία θέση, η οποία θα αφορά το αντικείμενο σπουδών τους, μέσα από την εμπειρία της ετεροαπασχόλησής τους, άρχισαν να νιώθουν περισσότερο έτοιμοι συναισθηματικά, αναφέροντας ότι με το πέρασμα του χρόνου, κατάφεραν να αποβάλλουν τον φόβο και την ανασφάλεια τους.

Σύμφωνα με τα ευρήματα αυτά και όπως, ήδη, έχει υποστηριχτεί, η σημασία της εργασίας για τον άνθρωπο θεωρείται πολύτιμη και συμβάλλει στην αλλαγή της συναισθηματικής κατάστασης, της εκτίμησης από τον περίγυρο, αλλά και στην αντίληψη του εαυτού (Καλούδη, χ.η., όπ. ανάφ στην Καλαμάρη, 2019, σσ. 38). Είναι

αρωγός στην κοινωνική καταξίωση του ατόμου, την άσκηση ταλέντων και δεξιοτήτων, την απόκτηση ψυχικής ισορροπίας, την ικανοποίηση οικονομικών αναγκών και την ανάπτυξη της υπευθυνότητας μέσω της ανάληψης ευθυνών και αποφάσεων (Γκιάστας, Δημητρόπουλος, Ρέππα & Τσέργας, 2011, όπ. αναφ. στην Καλαμάρη, 2019, σσ. 38-39).

Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η εργασιακή ετοιμότητα των αποφοίτων, που σημειώθηκε ως εφόδιο της ετεροαπασχόλησής τους, αφορούσε μόνο τη συναισθηματική τους κατάσταση, καθώς σχεδόν όλοι οι απόφοιτοι, δήλωσαν ότι δεν νιώθουν έτοιμοι πρακτικά αλλά και γνωστικά να εργαστούν σε μια θέση εργασίας που θα αφορά το αντικείμενο σπουδών τους, ακριβώς επειδή η ετεροαπασχόληση τους έχει απομακρύνει. Διαπιστώθηκε, δηλαδή, ότι ακόμη κι αν νιώθουν συναισθηματικά έτοιμοι και επιθυμούν να εργαστούν στο επάγγελμά τους, έπειτα από την περίοδο ετεροαπασχόλησής τους, ο χρόνος που βρίσκονται μακριά από το αντικείμενο σπουδών τους, η απουσία της τριβής με το επάγγελμά τους, καθώς και η συνεχής εξέλιξη της γνώσης, είναι γεγονότα που τους καθιστούν ανέτοιμους και απροετοίμαστους για μια θέση εργασίας, που θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους.

Φτάνοντας προς το τέλος, όσον αφορά το τελευταίο ερευνητικό ερώτημα που αφορά τις προσδοκίες των αποφοίτων για την επαγγελματική τους πορεία, επιδιώξαμε μέσα από την 6^η θεματική περιοχή, στην οποία παρουσιάσαμε αναλυτικά τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων που σχετίζονται με το ερώτημά μας, να κατανοήσουμε πως οι προσδοκίες αυτές διαμορφώνονται. Μέσα από διάφορες ερευνητικές ερωτήσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία των συνεντεύξεων, οι απόφοιτοι ανακοίνωσαν τα επαγγελματικά τους πλάνα, αναφέροντας τα βήματα που σκοπεύουν να ακολουθήσουν, προκειμένου να πετύχουν τους επαγγελματικούς τους στόχους.

Πολλές ήταν οι περιπτώσεις αποφοίτων, που αφορούν σε προσδοκίες για μια επαγγελματική πορεία, η οποία θα βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το αντικείμενο σπουδών τους. Από τις αναφορές των αποφοίτων αυτών διαφαίνεται και η ανάγκη τους για επιμόρφωση και συνεχόμενη εξέλιξη των σπουδών τους, στοχεύοντας σε ένα καλύτερο επαγγελματικό μέλλον. Όπως, ήδη, έχει διαπιστωθεί, στην έρευνα του Κέντρου Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Γ.Σ.Ε.Ε. (2013), οι επιμορφούμενοι, που έλαβαν μέρος στα Σεμινάρια Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης, είχαν στόχο να

εξελίξουν τις γνώσεις τους και να αυξήσουν τα προσόντα τους ώστε να καταφέρουν να έχουν σοβαρές προοπτικές για την εύρεση εργασίας στο μέλλον (όπ. αναφ. στην Μπινοπούλου, 2020, σσ. 120).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι απόφοιτοι και στη δική μας περίπτωση, φάνηκε να επιθυμούν να συνεχίσουν την εκπαιδευτική τους επιμόρφωση, αποκτώντας περισσότερα εκπαιδευτικά προσόντα, με σκοπό να καταφέρουν να διεκδικήσουν και να ενταχθούν σε μια θέση εργασίας, η οποία θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους. Σε πολλές από αυτές τις περιπτώσεις, σημειώθηκαν απόφοιτοι από επιστήμες εκπαίδευσης, όπου σύμφωνα με όσα ανέφεραν, καταλάβαμε ότι η επιθυμία της υπερεκπαίδευσής τους συνδέεται άμεσα με την απόκτηση της ανάλογης μοριοδότησής τους για τον δημόσιο τομέα. Μέσα από τα ευρήματα της έρευνας της Μπινοπούλου (2020, σσ. 20), αναφέρεται χαρακτηριστικά πως ένας από τους κυριότερους λόγους που οι νέοι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν σε επιμορφωτικά και μεταπτυχιακά προγράμματα είναι για να μπορέσουν να βρουν μια θέση εργασίας στην εκπαίδευση και παράλληλα να μοριοδοτηθούν, με σκοπό να ενταχθούν αργότερα στην δημόσια εκπαίδευση.

Αρκετοί ήταν και οι απόφοιτοι, οι οποίοι παρουσίασαν διαφορετικά επαγγελματικά πλάνα, τα οποία δεν φάνηκε να έχουν κάποια συνάρτηση με το αντικείμενο σπουδών τους. Οι τελευταίοι δήλωσαν πως επιθυμούν να συνεχίσουν την εκπαιδευτική τους πορεία και να αποκτήσουν περισσότερα και υψηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα, όμως, αυτήν τη φορά, στοχεύοντας στην επαγγελματική τους εξέλιξη, αναφορικά με τη θέση εργασίας, όπου, ήδη, βρίσκονται. Υπήρξαν, ωστόσο, λιγότερες περιπτώσεις αποφοίτων, στις οποίες διακρίναμε, όμως, την έλλειψη επαγγελματικών πλάνων, καθώς οι απόφοιτοι αυτοί φάνηκε να αισθάνονται ανασφάλεια, σύγχυση και αβεβαιότητα για το μέλλον.

Τέλος, σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι, μέσα από τη συζήτηση με τους απόφοιτους, μπορεί να φάνηκε πως το κόστος είναι ένας αποτρεπτικός παράγοντας για την

επιμόρφωση, όμως στην πλειοψηφία τους, έδειξαν πως έχουν τη θέληση και πως μόλις βρεθεί η ευκαιρία να επιμορφωθούν θα την αδράξουν.

Κλείνοντας, ζητήθηκε από τους απόφοιτους να παρουσιάσουν τα εφόδια που έχουν λάβει μέσα από την πανεπιστημιακή τους φοίτηση. Οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν, κυρίως, στις ακαδημαϊκές γνώσεις, τις οποίες έλαβαν μέσα από τη σχολή σπουδών τους. Ωστόσο, οι περισσότεροι έκαναν λόγο για την απουσία της πρακτικής άσκησης, από το πρόγραμμα σπουδών του τμήματός τους ή για την παρουσία μιας μη ουσιαστικής πρακτικής άσκησης. Όπως, εξάλλου, ήδη έχουμε αναφέρει, η εισαγωγή μιας ουσιαστικής και εξειδικευμένης πρακτικής άσκησης στα προγράμματα σπουδών των ανθρωπιστικών επιστημών έχει προταθεί, ήδη, ως λύση για το φαινόμενο της ετεροαπασχόλησης.

Τέλος, ζητήθηκε από τους απόφοιτους να επαναπροσδιορίσουν τις εκπαιδευτικές τους επιλογές. Ήταν πολλοί οι απόφοιτοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι αν βρίσκονταν ξανά στην ηλικία των 18 ετών και είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν, για άλλη μια φορά, το αντικείμενο σπουδών τους, θα έκαναν τις ίδιες εκπαιδευτικές επιλογές. Οι λόγοι για τους οποίους θα έκαναν τις ίδιες επιλογές, δήλωσαν ότι οφείλεται στην αγάπη και το ενδιαφέρον τους για το αντικείμενο σπουδών τους. Οι απόφοιτοι αυτοί, ακόμη και αν δυσκολεύονται να βρουν εργασία, αλλά και όντας ετεροαπασχολούμενοι, φάνηκε να μην έχουν μετανιώσει για την επιλογή της σχολής σπουδών τους.

Από την άλλη, υπήρξαν και αρκετοί απόφοιτοι, οι οποίοι φάνηκε να έχουν αναθεωρήσει τις εκπαιδευτικές τους επιλογές, δηλώνοντας, ότι αν βρίσκονταν ξανά στην ηλικία των 18, θα επέλεγαν ένα διαφορετικό αντικείμενο σπουδών. Συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι η επιλογή τους θα βασιζόταν στην κατάλληλη ενημέρωσή τους, σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση κάθε σχολής, και όχι στην αγάπη τους για το αντικείμενο σπουδών. Βασιζόμενοι στα σημερινά δεδομένα, οι περισσότεροι δήλωσαν ότι θα επέλεγαν μια σχολή με πρακτικές εφαρμογές, αποφεύγοντας τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Συχνή ήταν η αναφορά στο marketing,

όπου σύμφωνα με τα λόγια των αποφοίτων, είναι ένα αντικείμενο, το οποίο σήμερα έχει μεγάλη επαγγελματική αποκατάσταση.

6. Επίλογος

Όπως φάνηκε από τη σύνοψη των ευρημάτων, στην πλειοψηφία τους, οι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών, λόγω της δυσκολίας εύρεσης εργασίας στο αντικείμενο του επιστημονικού τους ενδιαφέροντος και της ακαδημαϊκής τους κατάρτισης, αναζήτησαν εναλλακτικές πηγές απόκτησης εισοδήματος, ακόμη κι αν η επιδιωκόμενη εργασία ήταν εντελώς διαφορετική από το επάγγελμα στο οποίο έχουν εκπαιδευτεί, καταλήγοντας έτσι ως ετεροαπασχολούμενοι. Μέσα από το σύνολο, λοιπόν, των ευρημάτων που προέκυψαν στην παρούσα έρευνα, οι απόφοιτοι εξήγησαν τις αιτίες ώθησής τους στην ετεροαπασχόληση, καθώς επίσης πρότειναν και αρκετούς τρόπους για την ανάσχεση του φαινομένου αυτού.

Γενικότερα, διαπιστώθηκε ότι η μετάβαση στην αγορά εργασίας αποτελεί μία ιδιαίτερα δύσκολη, ίσως και απογοητευτική αρχικά διαδικασία για τους νέους απόφοιτους. Προτείνεται, σε μεγάλο βαθμό, για κάθε μαθητή να τεθεί ως πρωταρχικό μέλημα της Ελληνικής Εκπαίδευσης, η κατάλληλη ενημέρωση και καθοδήγησή του μέσα από το πρόγραμμα του Σ.Ε.Π., ώστε να προβεί στις κατάλληλες εκπαιδευτικές επιλογές, σύμφωνα με τις οποίες κρίνεται πιθανό να ελαχιστοποιηθούν ακόμη και οι πιθανότητες ετεροαπασχόλησής του στο μέλλον. Στη συνέχεια, κρίνεται αναγκαίο πως ο κάθε απόφοιτος πρέπει να έχει ως πρωταρχική σκέψη όλες τις προαναφερθείσες αναφορές περί ανισοτήτων και αποκλίσεων στην εκπαίδευση αλλά και το ευρύτερο φαινόμενο της σημερινής ελληνικής αγοράς και της αδυναμίας εύρεσης εργασίας και επαγγελματικής αποκατάστασης.

Η ανάγκη εκπόνησης της παρούσας μελέτης, όπως ήδη αναφέρθηκε και στην αρχή της έρευνας, σχετίζεται με το γεγονός ότι καμία από τις πρότερες έρευνες, που παρουσιάστηκαν, δεν αφορούσε αποκλειστικά την περίπτωση των αποφοίτων των ανθρωπιστικών επιστημών και τις αιτίες ετεροαπασχόλησής τους. Ουσιάδες στοιχείο, λοιπόν, αποτέλεσαν οι λόγοι για τους οποίους, οι απόφοιτοι του κλάδου καταφεύγουν

στην ετεροαπασχόληση. Αυτό το σημείο δεν είχε ερευνηθεί. Επιπλέον, και η ετεροαπασχόληση, γενικότερα, αποτελεί ένα φαινόμενο που δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς, καθώς επίσης δεν υπάρχει και κάποια διαθέσιμη θεωρία για την εξήγηση και κατανόησή του. Μέσα από την παρούσα έρευνα, ωστόσο, έγινε μια πρώτη προσπάθεια κατανόησης του φαινομένου, παρόλα αυτά, οι περιορισμοί που παρουσιάστηκαν αφορούν την αδυναμία γενίκευσης και εξαγωγής καθολικών συμπερασμάτων, αναφορικά με το υπό διερεύνηση ζήτημα, καθώς το δείγμα της παρούσας έρευνας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αντιπροσωπευτικό.

Η μελέτη του φαινομένου της ετεροαπασχόλησης σίγουρα χρήζει μεγαλύτερης εμβάθυνσης και διερεύνησης. Τα πεδία που κρίνονται χρήσιμο και ενδιαφέρον να μελετηθούν σχετίζονται σαφώς με τα αίτια της ετεροαπασχόλησης των αποφοίτων ανθρωπιστικών επιστημών, ακόμη και συγκριτικά με άλλες επιστήμες, το βαθμό και την ένταση του φαινομένου στον ελλαδικό χώρο και τα χαρακτηριστικά των αποφοίτων που ετεροαπασχολούνται. Επιπλέον, επειδή μέσα από την ανάλυση των απαντήσεων που δόθηκαν, πραγματοποιείται μία σκιαγράφηση των οικογενειακών λογικών που βρίσκονται πίσω από τις εκπαιδευτικές επιλογές των αποφοίτων, θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να μελετηθούν οι τρόποι με τους οποίους το σχολείο μπορεί να συνδράμει, μέσα από τη συνεργασία του με την οικογένεια, στον περιορισμό του παρεμβατικού ρόλου του οικογενειακού περιβάλλοντος, στις εκπαιδευτικές επιλογές των μαθητών.

Ακόμη, προτείνεται, να διεξαχθούν, έρευνες με διαφορετικό είδος δείγματος, πιο αντιπροσωπευτικό, με σκοπό τη διαφορετική οπτική του υπό μελέτη φαινομένου της ετεροαπασχόλησης. Το δείγμα τέτοιων ερευνών θα μπορούσαν να αποτελέσουν νέοι απόφοιτοι και πιο συγκεκριμένα από επιστήμες της εκπαίδευσης, ηλικίας 25-35 ετών, ή ακόμη και απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών από περισσότερα και διαφορετικά τμήματα σπουδών στην Ελλάδα, είτε με ποσοτική μεθοδολογία έρευνας, είτε με ποιοτική, χρησιμοποιώντας, όμως μεγαλύτερο αριθμό αποφοίτων. Έτσι, το υπό μελέτη αντικείμενο θα διερευνηθεί από διαφορετικό πρίσμα και με μεγαλύτερη αντιπροσωπευτικότητα δείγματος, ώστε να μπορεί να προκύψει η εξαγωγή και γενίκευση καθολικών συμπεράσματος.

Τέλος, διανύοντας μια περίοδο πανδημίας από το 2020 έως σήμερα, ακριβώς επειδή η εξάπλωση του COVID-19 οδήγησε στην αναστολή λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε όλο τον κόσμο, έτσι θέτοντας ως στόχο την ελαχιστοποίηση του αντικτύπου της πανδημίας στην εκπαίδευση, πολλές χώρες στράφηκαν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση έναντι της τυπικής εκπαίδευσης. Είναι γεγονός, εξάλλου, ότι η ηλεκτρονική μάθηση έχει οφέλη αλλά και ελλείψεις όπως και αδυναμίες, ωστόσο συμβαδίζει με τις επιταγές της σύγχρονης ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας και πλέον από χρήσιμη έχει αναχθεί σε απαραίτητη.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας, όμως, έρευνας, προτάθηκε από αρκετούς απόφοιτους ο αυστηρότερος έλεγχος κατά τη διεξαγωγή εκπαιδευτικών προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τα λόγια τους κρίθηκε ως «άδικο» να μην υφίσταται αυστηρός έλεγχος της φυσικής παρουσίας των μαθητευόμενων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, έχοντας έτσι την ευκαιρία να προσκομίζουν πτυχία και πιστοποιήσεις από εκπαιδευτικά μοριοδοτούμενα σεμινάρια, τα οποία δεν παρακολουθούν, αλλά, όμως, έχουν τη δυνατότητα να τα πληρώνουν. Όλη αυτή η κατάσταση, οδηγεί, σύμφωνα με τους ετεροαπασχολούμενους της έρευνάς μας, λανθασμένα και άδικο στην επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων αυτών. Μία ακόμη, πρόταση για μελέτη, επομένως, θα μπορούσε να αφορά το παραπάνω ζήτημα και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε η Εκπαίδευση να αξιολογεί την εκπαιδευτική κατάρτιση των αποφοίτων αυτών, πριν ενταχθούν στη θέση εργασίας, η οποία θα είναι συναφής με το αντικείμενο σπουδών τους.

7. Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Aberg, R. (2003). Unemployment persistency, over-education and the employment chances of the less educated. *European Sociological Review*, 19(2), 199-216. <https://doi.org/10.1093/esr/19.2.199>
- Aceleanu, M. I. (2017), 'Links Between Education, Employment and Quality of Life. The Case of Romania', *Management & Marketing Challenges for the Knowledge Society*, 7(4): 717-730.
- Αθανασούλη, Κ. (2009). Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των φιλοσοφικών σχολών. Ανακτήθηκε από : <http://repository-kepe.ekt.gr/kepe/handle/20.500.12036/1088>.
- Allen, J., & van der Velden, R. (2007). Transitions from higher education to work. In U. Teichler (Ed.), *Careers of university graduates. Views and experiences in comparative perspectives* (pp. 55–78). Dordrecht: Springer.
- Βαγγελιάτου Λ. (2021). *Πρακτική άσκηση στην ανώτατη εκπαίδευση: Σύγκριση πολιτικών και ευκαιριών πρακτικής άσκησης μεταξύ του Τμήματος Φαρμακευτικής και του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών. Διερεύνηση των εμπειριών πρακτικής άσκησης των φοιτητών.* (Μεταπτυχιακή Διατριβή που υποβάλλεται στο πλαίσιο του Διαπανεπιστημιακού Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Πολιτική Ανώτατης Εκπαίδευσης: Θεωρία και Πράξη).
- Baert, S., & Verhaest D., (2014). Unemployment or Overeducation: Which is a Worse Signal to Employers? *IZA Discussion Papers 8312*, Institute for the

Study of Labor (IZA).

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2468488.

- Berg, I. (1970). *Education and Jobs: The Great Training Robbery*. Praeger.
- Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1997). Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών. Στο: Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή και Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 586-620.
- Boliver, V. (2013). How fair is access to more prestigious UK universities? *The British Journal of Sociology*, 64(2), 344-364.
- Bourdieu, P. (1978). Classement, déclassement, reclassement. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 24(1), 2-22.
- Bourdieu P. (1986). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*, Routledge and Kegan Paul, London.
- Bourdieu P. (2001). Forms of Capital, in Granovetter M. & Swedberg R. (Eds), *The Sociology of Economic Life* (pages 96-11), Westview Press, Boulder.
- Büchel, F., & Mertens, A. (2004). Overeducation, undereducation, and the theory of career mobility. *Applied Economics*, 36(8), 803-816.
<https://doi.org/10.1080/0003684042000229532>
- Dobbs, R., & Madgavkar, A. (2014). The world at work: Matching skills and jobs in Asia. *PROSPECTS*, 44(2), 197-210.
- Dolton, P., & Vignoles, A., (2000). The incidence and effects of overeducation in the U.K. graduate labour market. *Economics of Education Review*, 19 (2), 179-198.

- Edgerton, J. D., Roberts, L. W. and von Below, S. (2012). 'Education and Quality of Life', in K. C. Land, et al. (eds.), *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research*, Springer, pp. 265-296.
- European Commission (2016a). *Analytical Highlight. Focus on Skills Challenges in Europe*.
- Goldberg, J. and Smith, J. (2008). 'The Effects of Education on Labor Market Outcomes', in Ladd, H. and Fiske, Ed. (eds), *Handbook of Research in Education Finance and Policy*, Routledge, pp. 688-708.
- Campbell C., Wood R. & Kelly M.K. (1999). *Social Capital and Health*. Health Education Authority, London.
- Carpiano R. M. (2006). Toward a neighborhood resource-based theory of social capital for health: can Bourdieu and sociology help?. *Social science & medicine* (1982), 62(1), 165–175. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.05.020>
- Cedefop (2010), *Αναντιστοιχία Δεξιοτήτων: Σε Αναζήτηση Αύσεων*, Ενημερωτικό Σημείωμα, Ιούνιος.
- Cedefop (2012), *Πώς Αποφεύγεται η Απαξίωση των Δεξιοτήτων;*, Ενημερωτικό Σημείωμα, Ιούλιος.
- Cedefop (2013). *Labour Market Outcomes of Vocational Education in Europe. Evidence from the European Union Labour Survey*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cedefop (2014α), *Αναντιστοιχία Δεξιοτήτων: Τα Φαινόμενα Απατούν*, Ενημερωτικό Σημείωμα, Μάρτιος.
- Cedefop (2015a). *Skills Shortages and Gaps in European Enterprises*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Cedefop (2015c). *Skills, Qualifications and Jobs in the EU: The Making of a Perfect Match?*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cedefop (2018a). *Insights into Skills Shortages and Skills Mismatch. Learning from Cedefop's European Skills and Jobs Survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cedefop (2018b), *Apprenticeship Review. Greece. Modernizing and Expanding Apprenticeships in Greece*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cleary, J. and Van Noy, M. (2014). A Framework for Higher Education Labor Market Alignment: Lessons and Future Directions in the Development of Jobs-Driven Strategies, Working Paper, Heldrich Center for Workforce Development, Edward J. Bloustein School of Planning and Public Policy, Rutgers, The State University of New Jersey.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95-S120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- De Witte, H., Vander Elst, T., & De Cuyper, N. (2015). Job insecurity, health and well-being. In J. Vuori, R. Blonk, & R. H. Price (Eds.), *Sustainable working lives: Managing work transitions and health throughout the life course* (pp. 109–128). New York: Springer.
- European Commission (2015). Education and training monitor. Publications Office of the European Union.

- Fernandez, R. M., Castilla, E. J., & Moore, P. (2000). Social capital at work: Networks and employment at a phone center. *American Journal of Sociology*, 105(5), 1288-1356.
- Γεώργας, Δ., Μπεζεβέγκης, Η., Γιαννίτσας, Ν. (1991) Εμπειρίες, στάσεις και προσδοκίες μαθητών και φοιτητών από το λύκειο, τον ΣΕΠ και το πανεπιστήμιο. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 18-19, 43-66.
- Γκιαστας. Ι. , Δημητρόπουλος. Ε. , Ρέππα. Ε. , Τσέργας. Ν. (2011). *Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Groot, W., and H., Maassen van den Brink (2003). *The Dynamics of Skill Mismatches in the Dutch Labor Market*. UK
- Δεδουσόπουλος. Α. (1998). Πολιτική Οικονομία της Αγοράς Εργασίας. Η Προσφορά Εργασίας. Θεωρίες, πολιτικές και ερευνητικές αναζητήσεις (Τόμος Α'). Αθήνα :Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2000). Θεωρίες της Ανεργίας. Η κρίση στην αγορά εργασίας. Ρύθμιση-ευελιξίες-απορρύθμιση (Τόμος Α'). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Δόσχορη, Ε. (2015). *Επαγγελματική πορεία και αποκατάσταση των αποφοίτων του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Μια ποσοτική προσέγγιση*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
- Fasih, T. (2008). *Linking Education to Labor Market Outcomes*, Washington DC: The World Bank.
- Field, J. (2004). Social capital. <https://doi.org/10.4324/9780203634080>

- Freeman, B., R., (1976). *The Over-educated American*. New York: Academic Press.
- Furia, D., Angelo, F., Crociata, A. & Castagna, A. (2010). Education and Labour Market in the Age of Globalisation: *Some Evidence for EU-27*, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9: 1140–1444.
- Galasi, P. (2008). The effect of educational mismatch on wages for 25 countries. Budapest Working Papers on the Labour Market BWP - 2008/8.
- Gayen, K., Raeside, R., & McQuaid, R. (2010). Social networks, age cohorts and employment. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 30(5/6), pp. 219-238.
- Hutchinson, J. and Kettlewell, K. (2015). 'Education to Employment: Complicated Transitions in a Changing World', *Educational Research*, 57(2): 113-120.
- ILO, (2014). *Productive Jobs for Greece*. Geneva: International labour Office.
- IOBE (2018). *Εκπαίδευση και Αγορά Εργασίας στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της Κρίσης και Προκλήσεις*. Αθήνα: IOBE.
- Ionescu, Al. M. (2012). How Does Education Affect Labour Market Outcomes?,

Review of Applied Socio-Economic Research, 4(2): 130-144.

- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5818>.

- Ιωάννου. Χ. (1993). Η αγορά εργασίας μπροστά στην κρίση. Αναδιάρθρωση της απασχόλησης και θέματα πολιτικής, στο *Διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής σήμερα*, Αθήνα: Ίδρυμα Σ. Καράγιωργα, σσ. 204 – 220.
- Ιωάννου. Χ. (1993). Higher education and labour market: beyond "hetero-employment". *Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών*, 6, pp. 85-101. Retrieved from <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/topos/article/view/6188/6217>.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Κριτική.
- Jonović, M., Đurašković, J. and Radović, M. (2017). 'The Mismatch Between the Labour Market and the Education System in Montenegro: Implications and Possible Solutions', *Informatol*, 50 (1-2): 22-37.
- Καλαμάρη. Σ. (2019). *Η διερεύνηση σταδιοδρομίας αποφοίτων του πανεπιστημίου Ιωαννίνων*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Κανελλόπουλος, Κ., Μαυρομαράς, Κ. και Μητράκος, Θ. (2006). *Εκπαίδευση και Αγορά Εργασίας*, Μελέτες αρ. 50, ΚΕΠΕ.
- Karakaya, G., Plasman, R. and F. Rycx (2005), "The incidence and determinants of overeducation in Belgium", *Brussels economic review*, 48 (1-2), 113-136. Καραμεσίνη Μ. (2003). Ζήτηση και Προσφορά Υπηρεσιών Ανώτατης Εκπαίδευσης και αγορά εργασίας στην Ελλάδα. Στο Δ. Τσαούσης (Επιμ.), *Από τη Διεθνοποίηση των Πανεπιστημίων προς τη Παγκοσμιοποίηση της Εκπαίδευσης: Οι Εξελίξεις μιας Δεκαπενταετίας. Η περίπτωση της Ελλάδας* (σσ. 69-113). Αθήνα (Gutenberg).

- Καραμεσίνη Μ. (2006). *Ανεργία και πολιτικές απασχόλησης*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Καραμεσίνη, Μ. (2006α). Από την εκπαίδευση στην αμειβόμενη εργασία: Εμπειρική διερεύνηση της εργασιακής ένταξης των νέων στην Ελλάδα. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 1(1), 67-84.
- Καραμεσίνη Μ. (2008). *Η απορρόφηση των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην αγορά εργασίας*. Αθήνα: Διόνικος.
- Καραμεσίνη, Μ. (2010). *Ανεργία και πολιτικές Απασχόλησης*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από: <https://openeclass.panteion.gr/courses/TMA240/>
- Karamessini, M. (2010), *Transition Strategies and Labour Market Integration of Greek University Graduates*, GreeSE paper No. 32, Hellenic Observatory papers on Greece and Southeast Europe, February.
- Katsikas, E., & Panagiotidis, T. (2011). Student status and academic performance: Accounting for the symptom of long duration of studies in Greece. *Studies in Educational Evaluation*, 37(2-3), 152-161.
- Κατσίλλης, Μ. (2005). Αυτοεκπληρούμενη προφητεία, πολιτιστικό κεφάλαιο και άνισες ευκαιρίες στην εκπαίδευση. *Επιστημονική Επετηρίδα Αρέθας*, 3, 131-138.
- ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ (2013). *Κατάρτιση, Απασχόληση, Εκπαιδευτική Πολιτική* (σε επιμέλεια του Ν. Φωτόπουλου), ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ.
- Κεσίσογλου, Γ. (2014). Η ανάδυση των θεωριών περί επισφαλούς εργασίας στον ακαδημαϊκό λόγο των κοινωνικών επιστημών: Προκλήσεις για την

πολιτική ψυχολογία. *Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Ψυχολογίας Α.Π.Θ, Ι'*, 392-418.

- Κονιόρδος Σ.Μ. (2006). Κοινωνικό κεφάλαιο: μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης. *Επιστήμη και Κοινωνία*, (16), 1-38.
- Kritsotakis, G., & Gamarnikow, E. (2004). What is social capital and how does it relate to health? *International Journal of Nursing Studies*, 41(1), 43-50.
[https://doi.org/10.1016/s0020-7489\(03\)00097-x](https://doi.org/10.1016/s0020-7489(03)00097-x)
- Κυρίτσης, Δ., & Χελιατσίδου, Ζ. (2008). Η επιλογή του επαγγέλματος. Εμπειρική έρευνα σε μαθητές της Γ' Λυκείου. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 84-85, 126-140.
- Labrianidis, L., (2014). Investing in Learning: The Greek Case of International Migration of Professionals. *Mobilities*, 9(2), pp. 314-335
- Leuven, E., & Oosterbeek, H. (2011). Overeducation and mismatch in the labor market. *Handbook of The Economics of Education*, 283-326.
<https://doi.org/10.1016/b978-0-444-53444-6.00003-1>
- Levine, K.J., & Hoffner, C.A. (2006). Adolescents' conceptions of work: What is learned from different sources during anticipatory socialization? *Journal of Adolescent Research*, 21(6), 647-669.
- Λιανός, Θ., Παπαβασιλείου, Α. & Χατζηανδρέου, Α. (2010). *Αρχές Οικονομικής Θεωρίας. Μικροοικονομία-Μακροοικονομία*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεις «Διόφαντος».
- Λιανός, Θ. & Ψειρίδου, Α. (2015). *Οικονομική Ανάλυση & Πολιτική-Μακροοικονομική. Βασικές Αρχές και Προεκτάσεις*. Αθήνα: Ελληνικά

Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Ανακτήθηκε από:
www.kallipos.gr .

- Livanos, I. (2010). 'The Relationship Between Higher Education and Labour Market in Greece: The Weakest Link?', *Higher Education*, 60(5): 473-489.
- Livanos, I., & Núñez, I. (2012). undefined. *International Journal of Education Economics and Development*, 3(1), 33.
- Λογιώτης, Γ. Ν. (2014). *Ο ρόλος του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των μαθητών: από το θεσμικό λόγο στην εκπαιδευτική πρακτική*. (Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
- Μαρκάκη, Μ. (2018). Οι Αλλαγές της Κοινωνικής Διάρθρωσης της Χώρας ως Αποτέλεσμα των Τεχνολογικών Μεταβολών στους Κλάδους Οικονομικής Δραστηριότητας, στις Επαγγελματικές Ειδικότητες και τις Δεξιότητες: Ανάλυση Εισροών-Εκροών (2000-2016), Αθήνα: ΕΙΕΑΔ.
- Magusic, M. & Οικονόμου, Α. (2012). Για ποιους λόγους επιλέγουν τις σπουδές και την εργασία τους οι Έλληνες εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης; Υπάρχουν διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών; *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, 100, σσ. 65-84. Ανακτήθηκε από:
<https://www.elesyp.gr/index.php/component/jdownloads/send/2-ilektronika-teychi/26-%20teychos-100>.
- McGuinness, S. (2006). 'Overeducation in the Labour Market', *Journal of Economic Surveys*, 20(3): 387-418.
- McGuinness, S., Pouliakas, K. and Redmond, P. (2017), *How Useful is the Concept of Skills Mismatch?*, Geneva: ILO.

- McKinsey Center for Government (2012). Education to Employment: Designing a System that Works.
- Μητσόπουλος, Μ., & Πελαγίδης, Θ. (2005). Το ελληνικό πανεπιστήμιο στα όριά του. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 14, 175. <https://doi.org/10.12681/sas.477>
- Mihail, D. M., & Karaliopoulou, K. (2005). Greek university students: a discouraged workforce. *Education and Training*, 47(1), 31-39. doi: 10.1108/00400910510580610.
- Mikiewicz, P., Jonasson J. T., Gudmundsson G., Blondal K. S. & D. M. Korczewska (2011), Social Capital and Education, University of Lower Silesia, pp. 7- 82.
- Μπαμπανάσης Σ., (1993), *Τα χαρακτηριστικά απασχόλησης των Μηχανικών και Οικονομολόγων στην Ελλάδα*, Μελέτη: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.
- Μπινοπούλου Α. (2020). *Η ανεργία στο επάγγελμα των εκπαιδευτικών και οι επιπτώσεις της στις επιμορφωτικές τους επιλογές*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Αλεξανδρούπολη.
- Norris, P., & Davis, J. (2007). A continental divide? Social capital in the US and Europe. *Measuring Attitudes Cross-Nationally*, 238-264. <https://doi.org/10.4135/9781849209458.n11>.
- OECD/ILO (2017). Better Use of Skills in the Workplace: Why It Matters for Productivity and Local Jobs. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2017a). How are we doing? A broad assessment of labour market performance, OECD Employment Outlook 2017. Paris: OECD Publishing.

- OECD. (2018a). *Education for a bright future in Greece: Reviews of National Policies for Education*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2018c). *OECD Economic Surveys: Greece 2018*. Paris: OECD Publishing.
- Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, (2018). *Ανακοίνωση Στατιστικά Στοιχεία Εγγεγραμμένης Ανεργίας ΟΑΕΔ Ιούλιος 2018*. Αθήνα: Γραφείο Τύπου Ο.Α.Ε.Δ. Ανακτήθηκε από: <http://www.oaed.gr/>
- Παλαιοκρασάς, Σ. (2006). Ζητείται νέα στρατηγική σύνδεσης του ΣΕΠ με την αγορά. Πρακτικά Συνεδρίου ΕΚΕΠ 2006, σσ. 101-111.
- Παπαδιαμαντοπούλου, Μ. (2018). *Προσδοκίες των αποφοίτων του Πανεπιστημίου Πατρών στην αγορά εργασίας*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Παπακωνσταντίνου, Γ. & Παπακωνσταντίνου, Α.Α. 2016. Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ως δέσμευση. Κριτική Θεώρηση, *Νέα Παιδεία*, 161, σσ. 76-86.
- Παπαναστασίου, Κ., & Παπαναστασίου, Ε. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Κύπρος: Kailas Printers and Lithographers Ltd.
- Παπασταύρου. Μ. (2018). Αριθμός παιδιών ανά τάξη και σχολική επίδοση. Συγκριτική μελέτη των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων των εκπαιδευτικών σε Ελλάδα και Ιαπωνία. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Patrinos, H. A. (1995). Socioeconomic Background, Schooling, Experience, Ability and Monetary Rewards in Greece. *Economics of Education Review*, 14 (1), 85-91.

- Patrinos, H. A. (1997). Overeducation in Greece. *International Review of Education*, 43(2), 203- 223.
- Πουλιάκας, Κ. (2012). «Αναντιστοιχία Δεξιοτήτων με τις Ανάγκες της Αγοράς Εργασίας», Παρουσίαση στην ημερίδα «Γεφυρώνοντας την Εκπαίδευση και Κατάρτιση με την Αγορά Εργασίας», Θεσσαλονίκη, 22 Νοεμβρίου.
- Poulidakas, K., (2013). The Skill Mismatch Challenge in Europe, chapter 6 in *Employment and Social Developments in Europe 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Poulidakas, K. (2014), *A Balancing Act at Times of Austerity: Matching the Supply and Demand for Skills in the Greek Labour Market*, IZA, Discussion Paper No. 7915.
- Robotham, D. (2012). Student part-time employment: Characteristics and consequences. *Education & Training*, 54(1), 65-75.
- Ρόντος, Κ. & Παπάνης, Ε. (2009, Απρίλιος 14). *Κοινωνικά δίκτυα, Κινητικότητα και Ανεργία*. Ανακτήθηκε από: <http://epapanis.blogspot.com/2009/04/blog-post.html>
- Ρουπακιάς, Στ. (2018). *Προβλέψεις για Επαγγέλματα και Δεξιότητες στην Ελληνική Αγορά Εργασίας 2018-2022*, Αθήνα: ΕΙΕΑΔ.
- Pascarella, E., and Terenzini, P. (2005). *How College Affects Students, Volume 2, A Third Decade of Research*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rubb, S., (2003). Overeducation in the labor market: a comment and re-analysis of a metaanalysis. *Economics of Education Review*, 6(22).
- Ryan, P. (2001). The school-to work transition: a Cross-National Perspective. *Journal of Economic Literature*, 39(1), σσ. 34-92.

- Salas-Velasco, M. (2007). The transition from higher education to employment in Europe. *The analysis of the time to obtain the first job. Higher Education*, 54(3), 333- 360.
- Schoon, I. (2001). Teenage job aspirations and career attainment in adulthood: A 17-year follow-up study of teenagers who aspired to become scientists, health professionals, or engineers. *International Journal of Behavioral Development*, 25 (2), 124-132.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2010). *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σκάγιανης κ. συν., (2008). *Μελέτη σύνδεσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας μέσω της προώθησης της επιχειρηματικότητας*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ανακτήθηκε από : <https://core.ac.uk/download/pdf/49279501.pdf>.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. and Fitoussi, J.P. (2009). *The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited*, Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Paris.
- Tansel, A. (2004). *Education and Labor Market Outcomes in Turkey*, Middle East Technical University, June, Ankara (written as a background, for a World Bank report under the title *Turkey: Education Sector Study*).
- Tsai, Y. (2010). Returns to overeducation: A longitudinal analysis of the U.S. labor market. *Economics of Education Review*, 29(4), 606 – 617.
- Τσουνής, Α. & Σαράφης, Π. (2017). Κοινωνικό Κεφάλαιο: μια Απόπειρα Εννοιολογικής Οριοθέτησης του Όρου. *Το Βήμα Των Κοινωνικών Επιστημών*, 17(66).

- Verhaest, D., & Omeij, E. (2006). Measuring the incidence of over- and Undereducation. *Quality & Quantity*, 40(5), 783-803.
- Vobemer, J. and Schuck, B. (2016). 'Better Overeducated than Unemployed? The Short- and Long-Term Effects of an Overeducated Labour Market Re-Entry', *European Sociological Review*, 32(2): 251-265.
- Wacquant, L. (1998). Pierre Bourdieu. *Key Sociological Thinkers*, 215-229.
- Watts. C., & Pickering, A. (2000). Pay as you learn: student employment and academic progress. *Education and Training*, 42(3), 129-135. doi: 10.1108/00400910010372670.
- Watson, T., (2005), *Κοινωνιολογία, Εργασία Και Βιομηχανία*, μτφρ. και επιμ. Ψημμένος Ι., Αθήνα (Αλεξάνδρεια).
- ΥΠΕΠΘ. (2008). *Έρευνα απασχόλησης αποφοίτων ανώτερου κύκλου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΤΕΕ-Ενιαίο Λύκειο)*. Αθήνα: ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ.Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2018), «Στρατηγικό Πλαίσιο για τον Ανασχεδιασμό των Ενεργητικών Πολιτικών Απασχόλησης».